

GUSTAVE FLAUBERT

CITOVÁ
VÝCHOVA

PRAHA 1962

STÁTNÍ NAKLADATELSTVÍ
KRÁSNÉ LITERATURY
A UMĚNÍ

2-469033

MZK-UK Brno

2619858706

Přeložila Marie Kornelová

ČÁST PRVNÍ

Patnáctého září 1840 k šesté hodině ranní byl parník *Město Montereau* připraven k odjezdu u nábřeží svatého Bernarda a vyfukoval husté kotouče dýmu.

Lidé udýchaně dobíhali; sudy, lana, koše s prádlem překážely na každém kroku; lodníci nikomu neodpovídali; hromada balíků se vršila mezi oběma obědněními lopatkových kol a všeobecný lomoz byl přehlušován sykotem páry, jež prorážela mezi plechovými pláty a všechno zahalovala bělavým oblakem; a do toho bez přestání zvonil lodní zvonek na přídi.

Konečně loď vyplula a oba břehy, přeplněné skladišti, továrnami, ohradami na uhlí a dříví, ubíhaly, jako když se rozvínují dvě široké stuhy.

Poblíž kormidla nehybně stál osmnáctiletý mladík; měl dlouhé vlasy a pod paží náčrtník. Ranní mlhou se díval na věže a budovy, jejichž jména neznal; potom ještě posledním pohledem objal ostrov svatého Ludvíka, Staré město, chrám Matky boží, a když mu Paříž zakrátko zmizela, hluboce vzdychl.

Pan Frédéric Moreau, novopečený maturant, se vracel do Nogentu nad Seinou, kde měl skomírat nudou celé dva měsíce, než půjde na práva. Matka ho poslala jen s nejnutnějším kapesným do Le Havru na návštěvu ke strýci, po kterém by jednou, jak doufala, mohl dědit; přijel odtamtud teprve včera, a když si nemohl pobýt v hlavním městě, nahrazoval si to alespoň tím, že se do svého venkovského domova vracel nejdelší cestou.

Zmatek se uklidňoval; každý si našel místo; někteří stáli a ohřívali se u stroje a komín pomalu, rytmicky chrčel a vy-

plivoval chochol černého dýmu; po mosazném kování stékaly kapičky vody; paluba se zachvívala lehkými otřesy a obě kola rychlými otáčkami rozrážela vodu.

Řeku vroubily písčité břehy. Parník potkával vory, jež se vždy rozhoupaly pod nárazy vstřicných vln, nebo zas veslovou loďku, v níž seděl osamělý rybář; potom se tčkové mlhy rozplynuly, objevilo se slunce, táhlé návrší podél pravého břehu Seiny se ponenáhlu snížilo a vynořil se jiný pahorek, bližší, na protějším břehu.

Byl nahoře posázen stromy a nízkými domky s italskou střechou. Patřily k nim zahrady na svahu, jež byly od sebe odděleny novými zdmi nebo železnými mřížemi a měly trávnické, skleníky a vázy s pelargoniemi stejnoměrně rozestavené po terasách, kde se sousedé mohli stýkat. Při pohledu na ty půvabné, pokojné vilky nejeden pasažér zatoužil být majitelem některé, mít k ní dobrý kulečník, člun, ženu nebo nějaký jiný svůj sen a žít tam až do skonání. Požitek z vyjížďky po vodě dosud nezevšedněl a napomáhal sdílnosti. Šprýmaři už začínali se svými žertíky. Mnozí zpívali. Bylo veselo. Už se nalévalo do skleniček.

Frédéric uvažoval o pokoji, v kterém bude bydlet, o tom, že napíše drama, o různých námětech k obrazům, o vášních, které prožije. Zdálo se mu, že štěstí, kterého by si pro svou duševní skvělost zasloužil, dlouho nepřichází. Recitoval si melancholické verše, rychlým krokem přecházel po palubě, dostal se až na konec, tam, kde visel lodní zvonek, – a v kroužku cestujících a lodníků viděl pána, který říkal lichotky nějaké selce a přitom si pohrával se zlatým křížkem, jež měla na prsou. Byl to bujarý čtyřicátník s kudrnatými vlasy. Jeho statné tělo obepínal černý sametový kabátec, na batistové košili mu zářily dva smaragdy a široké bílé nohavice mu spadaly na podivné juchtové boty, červené s modrým prošíváním.

Frédéricova přítomnost ho nijak nerušila. Několikrát se k němu obrátil a mrkal na něho, jako by se dovolával jeho souhlasu; potom všem, které měl okolo sebe, nabízel doutníky. Ale tato společnost ho nepochybně omrzela, a tak si šel stoupnout o kus dál. Frédéric šel za ním.

Hovořili zprvu o různých druzích tabáku, potom samo-

zřejmě o ženách. Pán v červených botách dával mladíkovi rady, rozvíjel teorie, vyprávěl anekdoty, uváděl za příklad sám sebe, a všechno to pronášel otcovským tónem a jeho otevřeně přiznávaná zkaženost byla zábavná.

Byl republikánem; dříve hodně cestoval, znal vnitřní poměry divadel, restaurantů, redakcí a všechny slavné umělce, ty familiárně jmenoval křestními jmény. Frédéric se mu brzy svěřil se svými plány; a on ho k nim povzbuzoval.

Odmíchl se však, zkoumavě se zadíval na komín, potom si rychle mumlal dlouhý početní příklad, „kolik musí každý zdvih pístu, když je jich tolik a tolik za minutu, atd.“ – A když dospěl k výslednému číslu, začal se nadšeně obdivovat krajině. Je prý šťasten, že unikl obchodním věcem.

Frédéric k němu cítil jakýsi respekt a nemohl odolat, aby se ho nezeptal na jméno. Neznámý odpověděl jedním dechem:

„Jacques Arnoux, *Umělecký průmysl*, bulvár Montmartre.“

Sluha se zlatým prýmekem na čepici mu přišel vyříditi:

„Neráčil by pán sejít dolů? Slečinka pláče.“

Pán zmizel.

Umělecký průmysl byl podnik smíšený, zahrnoval malířský časopis a obchod s obrazy. Frédéric už několikrát viděl ten název za výlohou u knihkupce v svém rodišti, na obrovských prospektech, na nichž se jméno Jacquesa Arnoux vyjímalo velkolepě.

Slunce pánilo z vysoka a zažihalo lesky na železných prstencích okolo stožárů, na plátech zábradlí, na hladině vodní; voda se na přídi rozhrnovala ve dvě brázdy, jež se rozlévaly až ke kraji luk. V každém ohybu řeky se objevila zase táž clona bezvýrazných topolů. Pole byla úplně holá. Na obloze stály nehybné bílé obláčky – a nuda, jež neznatelně zavládla, jako by zpomalovala plavbu; i cestující se teď zdáli ještě méně zajímaví.

Kromě několika měšťáků v první třídě to byli dělníci a drobní obchodníci se svými ženami a dětmi. Tehdy bylo zvykem oblékat se na cestu ošuměle, proto měli skoro všichni starou nízkou domácí čepičku nebo vyrudlý klobouk, chatrné černé šaty, oblýskané třením o pult, nebo šosatý kabát, jehož potahované knoflíky byly prošoupané, protože sloužil v krámě

příliš dlouho; tu a tam se ve výkroji vesty se šalovým límcem ukazovala kaliková košile potřísněná kávou; v roztrhaných nákrčnicích byly zápíchnuty jehlice z kočičího zlata; nastavované štruple přidržovaly domácí střevíce z cukrového pletiva; dva tři darebáci, kteří měli bambusky s koženým poutkem, vrhali kolem sebe podezřelé pohledy, kdežto otcové rodin vyvalovali oči a pořád se na něco vyptávali. Povíдали si vstoje nebo přitom dřepěli na svých zavazadlech; jiní spali někde v koutku; mnozí jedli. Po palubě byly rozházeny ořechové skořápky, oharky doutníků, slupky z hrušek, zbytky uzenin přinesených v papíře; tři truhláři v haleně postávali před kantýnou; harfeník v hadrech si odpočíval opřen o svůj nástroj; chvílemi bylo slyšet rachot kamenného uhlí v topeništi, zvučný hlas, smích; a kapitán na příčném můstku přecházel bez zastávky od jednoho krytého kola k druhému. Chtěje se dostat k svému místu, Frédéric otevřel mřížová dvířka u první třídy a vyrušil dva lovce se psy.

Přišlo to jako zjevení:

Seděla uprostřed lavice docela sama; nebo alespoň on nikoho jiného neopozoroval, jak byl oslněn jejím pohledem. Ve chvíli, kdy přecházel mimo ni, zvedla hlavu; mimoděk nahnřbil ramena, a teprve když se postavil o kousek dál na téže straně, zadíval se na ni.

Měla velký slaměný klobouk s růžovými stuhami, jež za ní povívaly ve větru. Černé vlasy s pěšinkou uprostřed byly hladce přičesány, jejich obloučky se vinuly okolo konečku klenutého obočí až hluboko do tváře a jako by láskyplně svíraly ovál obličej. Její šaty ze světlého, drobně tečkovaného mušelínu se kolem ní rozestíraly v hojných záhybech. Právě něco vyšívala; a její rovný nos, brada, celá postava se jasně rýsovala na pozadí modrého vzduchu.

Když zůstávala ve stejné poloze, přešel několikrát napravo nalevo, aby maskoval svůj manévr; potom se postavil přímo vedle jejího slunečníku, opřeného o lavici, a předstíral, že pozoruje člun na řece.

Nikdy ještě neviděl tak nádhernou snědou pleť, tak svědnou postavu, ani tak jemné prsty jako tyto, prozářené sluncem. Prohlížel si její košíček na šití s úžasem, jako nějaký div. Jak

se jmenuje, kde bydlí, jak žije, jakou má minulost? Přál si znát nábytek v jejím pokoji, všechny šaty, které kdy nosila, lidi, s kterými se stýká; a dokonce i touha zmocnit se jí fyzicky ustupovala tužbě mnohem hlubší, rozplývala se v bolestné zvědavosti, jež neměla mezí.

Objevila se černoška s hedvábným šátkem na hlavě a za ruku vedla holčičku již dosti velkou. Dítě se právě probudilo a z očí se mu hrnuly slzy; vzala je na klín. „Slečinka není hodná, a bude jí přece už hnedle sedm let! Matinka ji už nebude mít ráda. Moc se jí promíjí, všechny její rozmary.“ A Frédéric měl radost, když to slyšel, jako by byl udělal nějaký objev, jako by něco získal.

Domníval se, že je andaluského původu, snad kreolka; možná že si tu černošku přivezla s sebou z ostrovů.

Po celou tu dobu měla za sebou dlouhý šál s fialovými pruhy, přehozený přes mosazné zábradlí. Na širém moři si ho jistě mnohokrát brala za vlhkých večerů přes ramena, přikrývala si jím nohy, spávala pod ním! Nyní pod tíhou trásní poněnáhlu sklouzával, byl by málem spadl do vody; Frédéric přiskočil a zachytil jej. Řekla mu:

„Děkuji vám, pane.“

Jejich oči se setkaly.

„Ženuško, jsi hotova?“ zvolal pan Arnoux, jenž se objevil v přístřešku pod schody.

Slečna Martička se k němu rozběhla, pověsila se mu na krk a tahala ho za kníry. Vtom zaznělo drnkání na harfu; chtěla tu hudbu vidět; a harfenista brzy vešel do oddělení první třídy, černoška ho přivedla. Arnoux v něm poznal někdejší model a k nemalému údivu všech přítomných mu tykal. Konečně si harfeník přehodil dlouhé vlasy přes ramena dozadu, vztáhl ruce a začal hrát.

Byla to orientání píseň, samé dýky, květy a hvězdy. Muž v hadrech to zpíval řezavým hlasem; chod stroje přerýval melodií v nesprávném taktu; hráč tedy drnkal silněji; struny se chvěly a jejich kovové zvučení jako by vydechovalo vzlyky a nářek hrdé lásky, jež byla poražena. Po obou stranách řeky se skláněly lesy až k okraji vody; nad palubou vál proud svěžího vzduchu; paní Arnouxová hleděla neurčitě do dálky.

Když hudba přestala, zamžikala několikrát, jako by se probírala ze sna.

Harfenista k nim pokorně přistoupil. Zatím co Arnoux hledal drobné, natáhl Frédéric sevřenou ruku, nad čepicí ji zahanbeně otevřel a vložil tam louisdor. Aby dal tuto almužnu před očima paní Arnouxové, k tomu jej nevedla marnivost, nýbrž představa dobrořečení, s nímž si ji spojoval, cit téměř zbožný.

Arnoux mu ukazoval kudy dolů a srdečně ho pozval, aby šel s nimi. Frédéric tvrdil, že právě obědval; ve skutečnosti umíral hladu; a v kapse neměl už ani centim.

Potom si řekl, že přece má jako jiní právo posedět v hlavni kajutě.

U kulatých stolků jedli měšťáci, mezi stoly přecházel sklepník; manželé Arnouxovi seděli vpravo vzadu. Frédéric usedl na dlouhou vycpávanou plyšovou lavičku a vzal do ruky noviny, jež tam ležely.

Pojedou z Montereau poštovním dostavníkem do Chálonu. Jejich cesta po Švýcarsku potrvá měsíc. Paní Arnouxová manželovi vytýkala, že je k dítěti příliš povolný. Něco jí pošeptal do ucha, jistě nějakou lichotku, neboť se usmála. Potom vstal a šel zatáhnout záclonu v okně za ní.

Nízký, zcela bílý strop odrážel ostré světlo. Frédéric, sedící proti ní, zřetelně viděl stín jejích řas. Upíjela ze sklenice, rozlamovala v prstech kousek chlebové kůrky; medailón z lapis lazuli, připjatý zlatým řetízkem na zápěstí, občas cinkl o talíř. A přece se zdálo, že si jí ostatní nijak nevšímají.

Chvílemi bylo okénky vidět bok bárky, jež připlouvala k parníku, aby odvezla nebo přivezla cestující. Lidé u stolů se nakláněli k okénkům a říkali si jména míst při řece.

Arnoux si stěžoval na kuchyň: důrazně se ohradil proti účtu, museli mu jej snížit. Potom odvedl mladého muže na před, aby se s ním napil grogu. Ale Frédéric se brzy vrátil pod plachtovou stříšku nad lavičkami, kam si opět přišla sednout paní Arnouxová. Čtla si v útlé knížce v šedé vazbě. Koutky úst se jí chvílemi nadzvedly a záblesk radosti jí rozjasnil tvář. Žárlil na toho, kdo si vymyslíl ony věci, které jí zřejmě poutaly. Čím déle jí pozoroval, tím více cítil, že mezi ní a jím

se hloubí propasti. Myslíl na to, že jí musí co nevidět opustit, neodvolatelně, a přece z ní nevylákal jedině slovo a jí po něm nezbuje ani vzpomínka!

Napravo se prostírala rovina; pastviny na levé straně poněnáhlu přecházely v kopec, na němž bylo vidět vinice, ořechy, mlýn obklopený zelení, a ještě dále se klikatily pěšinky po bílé skále, jež dosahovala právě k okraji nebe. Jaké by to bylo štěstí jít tudy s ní bok po boku, držet ji kolem pasu – její šaty by se plouhaly po zežloutlém listí – naslouchat jejímu hlasu, obléván září jejích očí! Parník může zastavit a oni jen vystoupí, je to tak prosté; a přece ta prostá věc není o nic snadnější než pohnout sluncem!

O kousek dál se vynořil zámek se špičatou střechou, s hranatými vížkami. Před jeho průčelím byla květinová zahrada a jízdní cesty zabíhaly pod vysoké lípy jako černá klenutí. Představil si jí, jak kráčí podél zelených loubí. V tu chvíli se objevila mladá dáma s mladým mužem na nízkém vstupním schodišti, mezi pomerančovníky ve kbelících. Potom to všechno zmizelo.

Holčička si hrála blízko něho. Frédéric ji chtěl políbit. Schovala se za chůvu; matka ji hubovala, že se nechová hezky k pánovi, který zachránil šál. Má to být nepřímý podnět?

„Promluví na mne konečně?“ ptal se v duchu.

Čas kvapí. Jak jen dosáhnout pozvání k Arnouxovi? A nepřišel na nic lepšího, než že ho upozornil na podzimní zbarvení krajiny dodávaje:

„To už je zima přede dveřmi, sezóna plesů a večerí!“

Jenže Arnoux byl zcela zaujat starostí o zavazadla. Objevil se břeh Surville, dva mosty se přibližovaly, parník přeplul kolem provazárny, potom podél řady nízkých domků; níže bylo vidět kotle s dehtem, dřevěné odřezky; a kluci se honili po písku a dělali kolové přemety. Frédéric poznal muže v kočovské vestě s rukávy a zavolal na něho:

„Pospěš si!“

Už dojížděli. S námahou se prodral davem cestujících k Arnouxovi; ten mu stiskl ruku a odpověděl:

„Bylo mi potěšením, milý pane!“

Na nábreží se Frédéric obrátil. Stála poblíž kormidla. Vyslal

k ní pohled, do něhož se snažil vložit celou duši. Ani se nepohnula, jako by byl neudělal nic. Potom se osopil na sluhu, nevsímaje si jeho vítání:

„Proč jsi nepřišel s vozem až sem?“

Staroch se omlouval.

„Tys to vyvedl, nešiko! Dej mi peníze!“

A šel se do hostince najít.

Za čtvrt hodiny dostal chuť zajít jakoby náhodou do dvora, odkud vyjíždějí poštovní dostavníky. Třebas ji ještě uvidí.

„K čemu?“ řekl si.

A lehká koleska jej odvezla. Koně nepatřili oba jeho matce. Jednoho si vypůjčila od výběrčího daní pana Chambriona a dala jej připrahnout k svému. Isidor vyjel z domova hned včera, v Bray odpočíval až do večera a nocoval v Montereau, takže odpočinuté spřežení čiperně klusalo.

Sklizená pole se táhla do nekonečna. Silnici vroubily dvě řady stromů, hromádky šterku šly jedna za druhou; a pone náhlu se mu vracely na mysl Villeneuve-Saint-Georges, Ablon, Châtillon, Corbeil a ostatní krajiny, celá jeho cesta, všechno tak jasně, že si teď připomínal nové podrobnosti, důvěrnější detaily; zpod nejnižšího volánu jejích šatů vykukovala nožka v hedvábné botičce kaštanově hnědé; plátěná stříška jí vytvářela nad hlavou velká nebesa a červené třapečky na obrubě se v lehkém větru neustále zachvívaly.

Vypadala jako hrdinka z románu. Byl by si nepřál její osobnost ničím doplnit, nic z ní ubrat. Svět se pojednou rozšířil. Ona byla světelný bod, do kterého se sbíhají veškeré jevy; – a zlehka kolébán pohybem vozu, se zastřeným pohledem pod přivřenými víčky se oddával blouznivé radosti bez konce.

V Bray nečekal, až koně dostanou oves, šel sám napřed po silnici. Arnoux jí říkal „Marie“. Zavolal hodně nahlas: „Marie!“ Hlas zanikl ve vzduchu.

Obloha na západě vzplanula sytým purpurem. Veliké stohy, jež se tyčily uprostřed strnišť, vrhaly obrovské stíny. V dále začal v nějakém dvorci štěkat pes. Frédéric se zachvěl, zachvítil ho nevysvětlitelný nepokoj.

Když jej Isidor dohonil, sedl si na kozlík, aby mohl sám

řídít koně. Jeho skleslost pominula. Byl pevně odhodlán zjednat si přístup k Arnouxovým, ať už jakkoli, a spřátelit se s nimi. Společnost zvaná k nim do domu je jistě zábavná, ostatně Arnoux sám se mu líbí; a konečně, kdož ví? Krev se mu vhrnula do tváře, ve spáncích mu bušilo; zapráskal bičem, trhl otěžemi a hnal koně tak rychle, že starý kočí opakoval:

„Pomalů, jen pomalů! Takhle je zchvátitel!“

Frédéric se pozvolna uklidnil a poslouchal, co mluví služebník.

Čekají mladého pána tuze netrpělivě. Slečna Luisa plakala, chtěla, aby ji vzal s sebou.

„Slečna Luisa, kdo je to?“

„Dceruška pana Roqua, nevíte už?“

„Ach tak, zapomněl jsem,“ odpověděl Frédéric nedbale.

Koně zatím už nemohli. Oba kulhali; a teprve když u Svátého Vavřince odbíjela devátá, dojel na náměstí Armády před matčín dům. Tento prostranný dům se zahradou obrácenou do polí ještě zvyšoval úctu k paní Moreauové, jež byla nejvážnější osobností v kraji.

Pocházela ze staré šlechtické rodiny, dnes už vymřelé. Její muž, nešlechtic, kterého jí rodiče vnutili, byl probodnut v souboji a zemřel za jejího těhotenství, zůstaviv jí pochybné jmění. Přijímala třikrát týdně a občas pořádala elegantní večeri. Ale počet svíček byl předem stanoven a čekávala netrpělivě na pachtovné. Pro tuto tíseň, utajovanou jako neřest, byla paní stále vážná. A přece její ctnost nebyla okázale přísná ani zatrpklá. I nejnepatrnější almužničky z její ruky vypadaly jako velké almužny. Kdekdo se s ní radil o výběru služebnictva, o výchově dcerušek, o zavařování, a biskup na svých pastýřských objížďkách vždycky zavítal k ní.

Paní Moreauová měla velké ctižádostivé plány se svým synem. Proto z jakési předvídaté opatrnosti nerada poslouchala hubování na vládu. Nejdříve bude Frédéric potřebovat protekci; potom už se při svých schopnostech může stát státním radou, vyslancem, ministrem. Jeho úspěchy na gymnasiu v Sensu ospravedlňovaly tuto pýchu: získal tam čestnou cenu.

Když vešel do salónu, všichni hlučně vstávali a objímali ho; potom byl z křeseí a židlí utvořen veliký půlkruh okolo krbu.

Pan Gamblin se ho ihned zeptal, co soudí o procesu paní Lafargeové. Tato tehdejší sensace dala všem podnět k vášnivě debatě. Paní Moreauová ji ukončila k velké lítosti pana Gamblina; on totiž soudil, že pro mladého muže v jeho postavení budoucího právního poradce bude velmi užitečná, a uraženě ze salónu odešel.

Ničemu se nelze divit, jde-li o přítele starého Roqua! A když už byla řeč o starém Roquovi, rozhovořili se o panu Dambreusovi, který právě koupil panství La Fortelle. Ale výběrčí-daní si vzal Frédéric stranou, neboť chtěl slyšet jeho mínění o posledním díle Guizotově. Všichni byli nesmírně zvědaví na výsledek jeho cesty; a paní Benoitová to vzala za pravý konec: vyptávala se ho na strýčka. Jak se pořád má ten hodný příbuzný? Už o něm není ani slyšet. Nemá v Americe bratránka ze vzdálené linie?

Kuchařka ohlásila, že polévka pro mladého pána je na stole. Společnost taktně odešla. Jakmile potom byli sami v jídelně, zaptala se matka tiše:

„Tak co?“

Stařec ho přijal velmi srdečně, ale své úmysly neprojevil.

Paní Moreauová vzdychla.

„Kde ona teď asi je?“ vzpomínal Frédéric.

Dostavník ujíždí, ona jistě má přes sebe šál a ospale opírá svou krásnou hlavu o soukenný potah v předním oddělení.

Když už se rozcházel, že půjdou do svých pokojů, přinesl číšník od *Labutě* psaníčko.

„Co se děje?“

„Deslauriers mi něco chce,“ odpověděl.

„Aha, tvůj kamarád!“ pohrdlivě se ušklíbala paní Moreauová. „Vybral si tuze vhodnou chvíli, opravdu.“

Frédéric byl na vahách. Ale přátelství zvítězilo. Sáhl po klobouku.

„Aspoň tam nezůstávej dlouho!“ řekla mu matka.

Otec Charlese Deslauriersa, bývalý řadový kapitán propuštěný roku 1818, vrátil se do Nogentu, oženil se tam a z manželčina věna si koupil úřad soudního vykonavatele, z něhož mohl být sotva živ. Byl zatrpklý mnohaletým bezprávím, trápily ho staré rány z bojů a stále ještě truchlil pro císaře, a tak si všechnu tu zlost, již se div nezakl, vyléval na svých nejbližších. Málokteré dítě bylo tolik bito jako jeho synek. Přese všechno bití zůstával kluk nepoddajný. Chtěla-li se matka do toho vložit, choval se k ní kapitán stejně hrubě jako k synkovi. Nakonec ho usadil v své kanceláři a nutil ho celý den se hrbít nad psacím pultem a opisovat akta, takže měl potom pravé rameno zřejmě vyvinutější než druhé.

Roku 1833 musel kapitán na výzvu presidenta soudu prodat své místo. Žena mu zemřela na rakovinu. Odstěhoval se do Dijonu; potom se usadil v Troyes jako obchodník s mužstvem, který opatřuje náhradníky pro vojenskou službu; a když dostal pro Charlese poloviční stipendium, poslal jej do kolejního gymnasia v Sensu, tam se s ním Frédéric seznámil. Ale Frédéricovi bylo dvanáct let, kdežto Charlesovi patnáct; i jinak mezi nimi byly tisícere rozdíly povahové a rodové.

Frédéric měl v zásuvkách svého prádelníku všemožné zásoby i vzácné věci, na příklad toaletní necesér. Ráno si rád přispal, rád se díval na vlašťovky, rád četl divadelní hry, a poněvadž se mu stýskalo po příjemnostech domova, zdál se mu život ve škole těžký.

Synkovi soudního vykonavatele se tam líbilo. Pracoval tak dobře, že koncem druhého roku přešel do kvinty. Přece však, ať už to způsobila jeho chudoba či jeho nesnášenlivá povaha, byl obklopen utajovaným nepřátelstvím. Ale když se jednou o přestávce žáci středních tříd vyhrnuli na dvůr a sluha jej přede všemi nazval žebráckým klukem, skočil mu po hrdle a byl by ho zabil, kdyby nebyli zakročili tři dozírající učitelé. Frédéric jej v nadšeném obdivu sevřel do náručí. Od toho dne byli důvěrnými přáteli. Náklonnost „velkého“ jistě lichočila

ješitnosti „malého“, a starší chlapec uvítal tu nabízející se oddanost jako štěstí.

Otec ho nechával o prázdninách v koleji. Otevřel tam náhodou překlad Platóna a byl nadšen. Tehdy zahořel pro studium metafysiky; a dělal rychlé pokroky, neboť se do něho vrhl s mladistvou silou a poháněla ho pýcha rozumu, který se vymaňuje z pout; zmohl Jouffroye, Cousina, Laromiguièra, Malebranche, Skoty, všechno, co měli v knihovně. Musel od ní ukrást klíč, aby si mohl knihy odnášet.

Frédéric si krátil čas věcmi méně vážnými. Kreslil rodokmen Kristův, vytesaný na sloupu v ulici Tří králů, potom zas portál katedrály. Po středověkých dramatech se pustil do pamětí: Froissart, Comines, Pierre de l'Estoile, Brantôme.

Představy, které v něm tato četba probouzela, byly tak mocné a neodbytné, že cítil nutkání je vyjádřit. Ctížadostivě toužil být jednou francouzským Walterem Scottem. A Deslauriers zase pomýšlel na rozsáhlou filosofickou soustavu, které by se dalo využít měrou co nejširší.

O všech těchto věcech si povídali o přestávkách na dvoře, před mravoučným nápisem, který byl namalován pod hodinami. Šeptali si o nich v kapli před očima svatého Ludvíka, snili o nich v ložnici, z níž je vyhlídka na hřbitov. V den, kdy se šlo na vycházku, zůstali po každé až vzadu za ostatními a hovořili do nekonečna.

Mluvili o tom, co budou dělat později, až vyjdou ze školy. Nejdříve podniknou velkou cestu: peníze na ni si Frédéric vybere napřed ze svého jmění, jakmile bude plnoletý. Potom se vrátí do Paříže, budou spolu pracovat, zůstanou nerozluční – a pro zotavení po práci budou milovat kněžny v budoárech vyložených hedvábím nebo budou pořádat bouřlivé orgie se slavnými kurtizánami. Po vášnivých rozletech naděje přicházely i pochybnosti. Po návalech zvanivé veselosti upadali v hluboké mlčení.

Za letních večerů, když už se hodně nachodili po kamenitých stezkách podél vinic nebo po hlavní silnici v širém poli, za těch večerů, kdy se obilí vlnilo ve slunci a vzduchem táhla vůně andělíky, pojednou jako by jim došel dech, a celí omámení, jako opilí se museli natáhnout na záda. Ostatní studenti

zatím bez kabátu hráli na honěnou nebo pouštěli draky. Dozírající učitel je zavolal. Vraceli se podél zahrad, jimiž protékaly potůčky, potom už tu byly valy zastíněné starými hradbami; liduprázdné ulice duněly pod jejich krokem; mřížová vrata se otevřela, vystupovali po schodech; a bylo jim smutno jako po těžkém flámu.

Dozorčí ředitel tvrdil, že se navzájem podněcují k přemrštěnosti. A přece Frédéricova píle ve vyšších třídách byla jen výsledkem přítelova povzbuzování; o prázdninách roku 1837 si jej přivezl k matce.

Mládenec se paní Moreauové nijak nelíbil. Jedl neobyčejně mnoho, odmítal chodit v neděli na mši, vedl republikánské řeči; nakonec byla přesvědčena, že jejího syna zavedl do neslušných domů. Dala oba hlídat, s kým se stýkají. Jejich přátelství se tím jen ještě upevnilo; a když Deslauriers příští rok odešel do Paříže studovat práva, bylo to bolestné loučení.

Frédéric ovšem spoléhal, že ho tam zas najde. Neviděli se už dvě léta; a když se přivítali a zobjímali, šli spolu k mostům, aby si mohli volněji pohovořit.

Kapitán má teď kulečnickový sál ve VillenauXu; rozčertil se jako krocan, když ho syn požádal o poručnické vyúčtování, a dokonce mu nadobro zarazil měsíční příspěvek. Ale protože se Deslauriers hodlá později ucházet o profesorskou stolicí na fakultě a teď nemá peníze, přijal v Troyes místo koncipienta u jednoho advokáta. Bude se uskrovnovat, našetří si čtyři tisíce franků; a i kdyby z dědictví po matce už nic nedostal, přece bude mít dost, aby mohl tři léta klidně pracovat pro sebe, dokud se mu nenaskytne nějaké postavení. Musejí se tedy vzdát starého plánu žít spolu v Paříži, alespoň prozatím.

Frédéric svěsil hlavu. První z jeho snů se mu zhroutil.

„Netrap se,“ řekl syn kapitánův, „život je dlouhý a my jsme mladí. Přijdu za tebou. Nemysli už na to!“

Povzbudivě ho potřepával, a aby jej rozptýlil, začal se ho vypytovat na cestu.

Frédéric neměl mnoho co povídat. Ale při vzpomínce na paní ArnouXovou jeho zármutek vyvanul. Nezmínil se o ní, jakýsi ostych mu zbraňoval. Zato se zeširoka rozpovídal

o Arnouxovi, vyprávěl, co hovořil, líčil, jaké má způsoby, jaké styky; a Deslauriers mu důtklivě radil, aby si tuto známost pěstoval.

Frédéric v poslední době nic nenapsal; jeho literární názory se změnily: nade všechno teď horoval pro vášeň; Werther, René, Franck, Lara, Lélia i jiní průměrnější jej uchvacovali skoro stejně. Někdy se mu zdálo, že jenom hudba může vyjádřit jeho vnitřní zmatky; tehdy snil o symfoniích; nebo zas jej upoutával povrch věcí a chtěl malovat. Přece však napsal nějaké verše; Deslauriers sice shledal, že jsou velmi krásné, ale o další ukázkou ho nepožádal.

Sám už se nevěnoval metafysice. Jeho zájem upoutalo národní hospodářství a francouzská revoluce. Byl to nyní dvaadvacetiletý čahoun, hubený, s velkými ústy a odhodlaným výrazem. Toho večera měl na sobě nepěkný brynelový svrchník a střevíce od prachu bílé, neboť přišel z VillenauXu pěšky, jen aby se setkal s Frédéricem.

Zastavil je Isidor. Milostpaní prosí mladého pána, aby šel už domů, a posílá mu plášť, aby se nenachladil.

„Nechoď ještě!“ řekl Deslauriers.

A procházeli se dál po obou mostech, jež dosedají na úzký ostrov vytvořený průplavem a řekou, stále od jednoho konce k druhému.

Když kráčeli směrem k Nogentu, měli před sebou shluk domů mírně se svažující; vpravo bylo vidět kostel za dřevěnými mlýny, jejichž stavidla byla zavřena, a vlevo podél řeky se táhly živé ploty na kraji zahrad, které bylo těžko rozeznat. Ale směrem na Paříž ubíhala dolů přímka hlavní silnice a louky se tratily v zamžené dálce. Noc byla tichá a jasná až do běla. Vůně vlhkého listí stoupala až k nim; o sto kroků dál hučel splav tím lahodným sytým zvukem, jež vydávají vody ve tmách.

Deslauriers se zastavil a řekl:

„Je to k smíchu, jak všichni ti dobráci klidně spí! Jen strpení; chystá se nový rok 89! Máme už po krk všech konstitucí, ústavních listin, podskoků a lží! Ach, kdybych měl nějaké noviny nebo tribunu, já bych vám to všechno roznosl na kopytech! Jenže ať člověk podniká cokoli, musí na to mít pe-

níze! Jaká je to kletba, být synem krčmáře a promrhávat mládí ve shonu za chlebem!“

Sklonil hlavu, kousl se do rtů a v svém lehkém oblečení se zachvěl zimou.

Frédéric mu přehodil přes ramena půl svého pláště. Zabalili se do něho oba; a kráčeli pod ním bok po boku, držíce se kolem pasu.

„Jak tam mám žít bez tebe?“ řekl Frédéric. Přítelovo roztrpčení opět probudilo jeho smutek. „Byl bych něco dokázal, kdybych měl ženu, která by mě milovala . . . Proč se směješ? Láska je potravou génia, jeho vlastním ovzduším. Z jedinečných citových vzruchů vznikají báječná díla. Ale hledat tu, kterou bych potřeboval, na to vůbec nepomyslím. Ostatně, i kdybych ji někdy našel, odmítne mě. Jsem z rodu vyděděnců a zahynu s celým svým pokladem, ani se nedovím, zda to byly falešné kameny či diamanty.“

Něčí stín se prostřel na dláždění a zároveň uslyšeli slova:

„Služebník, pánové!“

Pronesl je drobný mužík v širokém hnědém šosáku a v kašketu se štítkem, pod nímž vykukoval špičatý nos.

„Pan Roque?“ řekl Frédéric.

„On sám!“ odvětil hlas.

Nogentan vysvětloval, proč je tady: šel prohlédnout vlčí pasti v své zahradě u vody.

„A vy jste se tedy vrátil k nám? Správně, dceruška mi to říkala. Doufám, že stále zdravý? Snad hned zase neodjedete?“

Sám však odešel, zřejmě odstrašen Frédéricovým uvítáním.

Paní Moreauová se s ním vlastně nestýká; starý Roque žije v konkubinátu se svou služkou a lidé ho nemají nijak ve vážnosti, ačkoli je volebním kortěšem a správcem pana Dambreuse.

„To je ten bankéř, co bydlí v Anjouovské ulici?“ řekl Deslauriers. „Víš, co bys měl udělat, kamaráde?“

Znovu je vyrušil Isidor. Má rozkaz přivést Frédérica už zcela určitě. Milostpaní má starost, že nejde.

„No dobře, vždyť on už jde,“ řekl Deslauriers, „nebude nocovat mimo dům.“

A když sluha odešel, pokračoval:

„Měl bys toho staříka požádat, aby tě uvedl k Dambreusovým; nic není člověku tak užitečné jako styky s bohatými lidmi. Když máš frak a bílé rukavice, využij toho! Musíš se dostat do téhle společnosti! Později mě tam vezmeš s sebou. Jen si představ, milionář! Hleď, aby ses mu zalíbil a jeho ženě také. Můžeš být jejím milencem!“

Frédéric se ohrazoval.

„Vždyť já ti kážu klasické pravdy, se mi zdá! Vzpomeň si na Rastignaca z *Lidské komedie*! Budeš mít úspěch, zcela jistě!“

Frédéric Deslauriersovi tolik důvěřoval, že se cítil zviklán; a buď že na paní Arnouxovou zapomněl, nebo si ji zahrnoval do té předpovědi o jiné ženě, neubráníl se úsměvu.

Koncipient dodal:

„Ještě poslední radu: dělej zkoušky! Titul je vždycky dobrý. A nech už prosím tě ty své katolické a satanické básníky, kteří ve filosofii došli asi tam, kde jsme byli ve 12. století. Tvé zoufalství je pitomost. Někteří opravdu velcí jedinci měli těžší začátky, Mirabeauem počínaje. Ostatně nebudeme odloučeni na dlouho. Můj prohnáný táta vyklopí, co mi zadržuje, o to se postarám! Už je čas, musím se vrátit, sbohem! Nemáš pěťfrank, abych mohl zaplatit večerí?“

Frédéric mu dal deset franků, zbytek peněz, které si dopoledne vzal od Isidora.

Na levém břehu, asi čtyřicet kroků od mostu, zářilo světlo ve střešním okně nízkého domku.

Deslauriers je zahlédl. A smekaje klobouk, zvolal pateticky:

„Klaním se ti, Venuše, královno nebes! Ale Nouze je matka Moudrosti. A co se nás pro tohle napomlouvali, až hrůza!“

Ta narážka na společné dobrodružství je rozjařila. Hlučně se smáli, jak šli ulicemi.

Deslauriers zaplatil v hostinci útratu a doprovodil Frédéric a až na křižovatku u nemocnice; – tam se přátelé dlouze objali a rozešli se.

Za dva měsíce vystoupil Frédéric jednou dopoledne v ulici Coq-Héron a hned pomýšlel na to, aby vykonal onu významnou návštěvu.

Náhoda mu posloužila. Starý Roque mu přinesl balíček listin a požádal ho, aby je osobně odevzdal panu Dambreusovi; a k zásilce připojil otevřený lístek, jímž svého mladého krajanu představoval.

Paní Moreauová byla tímto posláním zřejmě překvapena. Frédéric na sobě nedal znát, jakou má z něho radost.

Pan Dambreuse se jmenoval pravým jménem hrabě d'Ambreuse; ale od roku 1825 se ponenáhlu vzdával svého šlechtictví i svého postavení a obrátil se k průmyslu; měl tykadla ve všech úradech a prsty ve všech podnicích, číhal na dobré příležitosti, byl zchytralý jako Řek, pracovitý jako Auvergnan, a tak si nashromáždil jmění, říkalo se, že značné; nadto byl důstojníkem Čestné legie, členem krajské generální rady v Aube, poslancem, co nevidět bude jmenován členem sněmovny pairů; jinak zas byl účinný, takže na ministra doléhal ustavičnými žádostmi o podporu, o řády, o trafiky; a ve chvílích roztrpčenosti proti vládě se klonil k levému středu. Jeho žena, hezká paní Dambreusová, jíž se dovolávaly módní časopisy, bývala předsedkyní při dobročinných schůzích. Tím, že se lichotila k vévodkyním, konejšila nevraživost staré legitimistické šlechty a vzbuzovala domnění, že se pan Dambreuse snad ještě bude kát a může tedy prokázat dobré služby.

Mladý muž byl cestou k Dambreusovým všecek nespůj.

„Měl jsem si vzít raději frak. Jistě mě pozvou na příští týden na ples. Co mi řeknou?“

Nabyl opět sebedůvěry, když si pomyslel, že pan Dambreuse je pouhý měšťák, a v Anjouovské ulici vesele vyskočil ze svého kabrioletu na chodník.

Když prošel průjezdem – byly tam dva –, přešel přes nádvorní, vystoupil po nízkém venkovním schodišti a vešel do vstupní dvorany dlážděné barevným mramorem.

Dvojitě přímé schodiště s červeným kobercem, přichyceným

mosaznými tyčemi, stoupalo podél vysokých stěn zdobených svítivou štukaturou. Na úpatí schodů stál banánovník a jeho široké listy se skláněly k plyšovému opěradlu zábradlí. Dva bronzové kandelábry nesly porcelánové koule zavěšené na řetízích; zející průduchy vytápěcího zařízení vydechovaly těžký vzduch; a nebylo slyšet nic než tikání velkých hodin, jež stály na druhém konci vstupní dvorany, pod rozvěšenými zbraněmi.

Zvonek zazvonil; objevil se sluha a uvedl Frédérica do malé místnosti, kde stály dvě ohnivzdorné pokladny a kancelářské skříně s přihrádkami, plné papírů v deskách. Pan Dambreuse seděl uprostřed u psacího stolu a psal.

Zběžně přečetl dopis starého Roqua, nožem otevřel plátěný obal listin a zkoumal je.

Z dálky mohl pro svou štíhlou postavu ještě vypadat mladě. Ale řídké bílé vlasy, ochablé údy a hlavně jeho neobyčejně bledý obličej prozrazovaly tělesnou sešlost. Neúprosná energie se tajila v jeho modrozelených očích, jež byly chladnější než skleněné. Měl vysedlé lícni kosti a uzlovité klouby na rukou.

Konečně vstal a obrátil se k mladíčkovi s několika otázkami; zeptal se na společné známé, na Nogent, na jeho studii; potom ho s úklonou propustil. Frédéric vyšel jinou chodbou a octl se na dolním konci dvora poblíž kůlen.

Modré zavřené kupé, do něhož byl zapřažen vraník, stálo u schodů. Dvířka se otevřela, nějaká dáma vstoupila a vůz se s tlumeným hrčením rozjel po písku.

Frédéric, který šel po druhé straně, dostal se do průjezdu v téže chvíli jako kupé. Poněvadž tam bylo málo místa, musel počkat. Mladá paní se vyklonila z okénka a potichu mluvila s vrátným. Viděl jen její záda, po nichž splýval fialový plášť bez rukávů. Prohlížel si zatím vnitřek vozu, potažený modrým rypsem s hedvábnými prýmky a trásněmi. Šaty dámy jej zcela vyplňovaly; z této vypolštářované skřínky se linula kosatcová vůně a jakýsi neurčitý výdech ženské elegance. Kočí povolil otěže, kůň prudce proletěl okolo patníku a všechno zmizelo.

Frédéric se vracel pěšky po bulvárech.

Litoval, že nemohl poznat paní Dambreusovou.

Kousek nad ulicí Montmartre ho zácpa vozidel na vozovce

přiměla otočit hlavu; a na protější straně přímo proti sobě uviděl na mramorové desce nápis:

JACQUES ARNOUX

Jak to, že na ni nepomyslel dřív? Tím je vinen Deslauriers. Zamířil ke krámu, nevešel však; čekal, až se objeví ona.

Za vysokými průhlednými tabulemi byly v obratném uspořádání vystaveny sošky, kresby, rytiny, katalogy, sešity *Uměleckého průmyslu*; a ceny předplatného byly vypsány i na dveřích, na nichž se uprostřed skvěly iniciálky vydavatelovy. Po stěnách bylo vidět velké obrazy lesknoucí se lakem, v pozadí dvě truhly, na nichž byl rozestaven porcelán, bronzy, vábívé zvláštnosti; mezi nimi bylo malé schodiště, nahoře uzavřené aksamitovou portiérou; lustr ze starého míšeňského porcelánu, zelený koberec na podlaze a vykládaný stůl, to všechno působilo, že místnost vypadala spíše jako salón nežli jako obchod.

Frédéric se stavěl, jako by si prohlížel kresby. Po dlouhém váhání konečně vešel.

Prodavač nadzvihl portiéru a odpověděl, že pán nebude „ve skladu“ před pátou. Ale kdyby se příkaz dal vyřídit...

„Ne, děkuji, přijdu znova,“ odpověděl plaše Frédéric.

Další dny strávil hledáním bytu; a rozhodl se pro pokoj v druhém poschodí ubytovacího hotelu v ulici svatého Hyacinta.

Svíraje pod paží zbrusu nové psací desky, odebral se na zahájení přednášek. Tři sta prostovlasých mladíků zaplňovalo stupňovitou posluchárnu, v níž monotónním hlasem přednášel stařec v červeném taláru; pera skřípala po papíře. I v této síni zase to prašné ovzduší školních tříd, katedra stejného tvaru, zase táž nuda! Čtrnáct dní tam chodil. Ale nebyli ještě ani u článku třetího, a už nechal Civilního zákoníku, a Justinianovy *Institute* opustil právě u *Summa divisio personarum*.

Radosti, které si sliboval, nepřicházely; a když přečetl všechny knihy z jedné půjčovny, když si prohlédl sbírky v Louvru a několikrát za sebou byl v divadle, propadl naprosté nečinnosti.

Spousta nezvyklých věcí stupňovala jeho sklíčenost. Musil

počítat prádlo a strpět u sebe domovníka, hrubce, který vypadal jako opatrovník nemocných a páchl alkoholem, když mu ráno s nevrlym brucením chodil stlát postel. Jeho pokoj s alabastrovými hodinami se mu protivil. Stěny byly tenké; slyšel studenty, jak si vaří punč, smějí se, zpívají.

Když už měl té samoty po krk, vydal se za jedním z bývalých kamarádů, jménem Baptista Martinon; a objevil jej v latiném pensionu v ulici svatého Jakuba, jak bifluje přednášky u krbu, v němž hoří kamenné uhlí.

Proti němu seděla žena v kartounových šatech a spravovala ponožky.

Martinon byl tak zvaný krasavec; velký, plný, pravidelných rysů, s modravýma očima v jedné rovině s čelem; jeho otec, bohatý sedlák, chtěl z něho mít soudce, – a aby už nyní vypadal vážně, nosil věneček vousů pod bradou, od ucha k uchu.

Poněvadž Frédéricovy žaly nebyly rozumově opodstatněny a nemohl říci, že ho potkalo nějaké neštěstí, nepochopil Martinon pranic z jeho nářků nad životem. Sám chodil každé ráno na fakultu, potom se procházel v Lucemburské zahradě, večer vypil v kavárně obvyklý šáleček kávy a s patnácti sty franků ročně a s láskou této dělnice se cítil zplna šťasten.

„Jaké je to štěstí!“ zvolal v duchu Frédéric.

Na fakultě se seznámil s jiným studentem, s panem de Cisy, synkem ze vznešené rodiny, který se choval roztomile jako slečinka.

Pan de Cisy se zabýval kreslením, miloval gotiku. Několikrát se spolu byli obdivovat Svaté kapli a chrámu Matky boží. Ale vybrané způsoby mladého patricia zakrývaly inteligenci nadmíru chabou. Všemmu se divil, sebeslabšímu žertíku se dovedl smát do nekonečna a projevoval tak strašnou naivitu, že ho Frédéric zprvu měl za šprýmaře, a nakonec si řekl, že je to pitomeček.

Neměl tedy nikoho, s kým by mohl důvěrně pohovořit; a na pozvání od Dambreusů pořád ještě čekal.

Na Nový rok jim poslal navštívenku, ale sám nedostal žádnou.

Znovu se zastavil v *Uměleckém průmyslu*.

Zašel tam po třetí a konečně uviděl Arnoux: přel se právě

v kroužku pěti šesti lidí a na jeho pozdrav sotva odpověděl; Frédéric tím byl dotčen. Ale přesto usilovně dále kul plány, jak by se dostal až k Ní.

Nejdříve ho napadlo často se tam ukazovat a domlouvat se o ceně obrazů. Potom zas, že vhodí do schránky redakce několik „náramných“ článků, jež by pomohly navázat styky. Či snad je lepší pustit se přímo k cíli, vyznat jí lásku? Napsal tedy dvanáctistránkový dopis plný lyrických výlevů a apostrof; ale roztrhal jej a neudělal nic, nepokusil se o nic, – tak jej ochromoval strach z neúspěchu.

Nad Arnouxovým obchodem byla v prvním poschodí tři okna, každý večer osvětlená. Za nimi se pohybovaly stíny, zejména jeden: její stín; – a on nelitoval námahy a konal dalekou cestu, jen aby se mohl dívat na ta okna a pozorovat ten stín.

Jednou potkal v Tuileriích černošku, jež vedla za ruku holčičku; připomněla mu černošku paní Arnouxové. Jistě tam někdy chodí jako ostatní; kdykoli procházel Tuilieriemi, bušilo mu srdce nadějí, že ji potká. Za slunečných dnů si procházku prodlužoval až na konec Elysejských polí.

Přejížděly kolem něho ženy sedící s nedbalou elegancí v lehkých otevřených koleskách, závoje jim povívaly ve větru, pevný klus koní je unášel s neznatelným kolébáním, při němž laková kůže povrzávala. Vozů stále přibývalo, a když od mnohonásobné křižovatky Rond-Point musely zvolnit jízdu, zabíraly celou jízdní dráhu. Hřívá vedle hřívá, lucerna vedle lucerny; ocelové třmeny, stříbrné řetízky na udidlech, mosazné přezky tu a tam probleskovaly světýlky v té spoustě krátkých kalhot, bílých rukavic a kožešin, které spadaly přes erb na kočárových dvířkách. Připadal si jako ztracen v jakémsi vzdáleném světě. Těkal pohledem po ženských tvářích; a občas mu nejasná podobnost připomněla paní Arnouxovou. Představoval si ji mezi ostatními, v jednom z těch malých kupé, podobných kupé paní Dambreusové. – Ale slunce zapadalo a studený vítr zdvíhal kotouče prachu. Kočové vtiskli bradu do nákrčníku, kola se roztočila rychleji, makadamová vozovka skřípěla; a všechny ekvipáže ostrým klusem sjížděly dlouhou třídou, občas o sebe zavádily, předjížděly se o vyhýbaly, až potom na

náměstí Svornosti se rozptýlily. Za Tuileriemi se obloha barvila do břidlicova. Stromy v parku tvořily z obou stran jedinou nemírnou slitinu, na vrcholcích fialovou. Zažíhaly se plynové svítilny; a Seina, po celé šíři zelenavá, roztrhávala se o pilíře mostů v pruhy stříbrného moaré.

Chodil večer za třiačtyřicet sous do restaurantu v Lahar-pově ulici.

S pohrdáním se díval na starý mahagonový pult, potřísněné ubrusky, špinavé stříbrné přibory a na klobouky pověšené na stěně. Hosté okolo něho byli studenti jako on. Hovořili o profesorech, o svých milenkách. Jemu tak záleží na profesorech! A má snad milenku? Aby se vyhnul jejich veselí, přicházel co nejpozději. Po stolech všude samé zbytky jídel. Unavení číšníci klímali v koutech a pach kuchyně, patentních olejových lamp a tabáku zavaloval opuštěnou jídelnu.

Potom zas pomalu vycházel do ulic. Svítilny se kývaly a na blátě se tetelily táhlé žlutavé reflexy. Při kraji chodníků klouzaly stíny s deštníky. Dláždění bylo kluzké, padala mlha, a jemu se zdálo, že mu ta vlhká tma, jež ho obklopuje, neznatelně klesá až hluboko do srdce.

Měl záchvat výčitek. Chodil zase do přednášek. Ale protože z probrané látky nic neznal, byly pro něho i nejprostší věci velmi nesnadné.

Začal psát román nazvaný: *Sylvio, syn rybářův*. Dějištěm byly Benátky, hrdinou on sám, hrdinkou paní Arnouxová. Jmenovala se Antonia; – a aby ji dostal, zavraždil několik šlechticů, vypálil část města a zpíval jí pod balkónem, na němž se ve větru vlnily červené damaškové záclony, takové jako na bulváru Montmartre. Uvědomil si příliš četné reminiscence a to mu vzalo odvalu; dál už nepsal a propadl zahálčivosti ještě hlubší.

Tehdy požádal Deslauriersa, aby přijel a nastěhoval se k němu. Uspořádají si život tak, aby vystačili s jeho důchodem dvou tisíc franků; raději cokoli než tento nesnesitelný život. – Deslauriers nemohl ještě odejít z Troyes. Vybízel ho, aby se hleděl povyrazit a aby chodil k Sénécálovi.

Sénécál byl pomocný učitel matematiky, člověk velmi schopný, republikánského přesvědčení, budoucí Saint-Just, jak tvrdil

koncipient. Frédéric vyšlapal pět poschodí k jeho bytu třikrát, ale nikdy ho nezastihl. Po čtvrté už tam nešel.

Chtěl se bavit. Chodil na plesy v Opeře. Ta bouřlivá veselost jej zmrazovala hned u dveří. Kromě toho se bál, aby si neudělal ostudu pro peníze, neboť si myslel, že večere s nějakým dominem znamená vždy velké vydání, že je to dobrodružství příliš odvážné.

A přece se mu zdálo, že musí být milován! Někdy se ráno probudil pln naděje, oblékl se pečlivě jako na schůzku a podnikal nekonečné procházky po Paříži. Kdykoli nějaká žena krácela před ním nebo šla proti němu, říkal si: „To je ona!“ Po každé byl znovu zklamán. Představa paní Arnouxové jen zesilovala toto dychtění. Snad ji cestou potká; a vymýšlel si spletité šťastné náhody, kdy ji bude moci oslovit, neobvyklá nebezpečí, z kterých ji zachrání.

Tak dny ubíhaly a byly vyplněny stále stejnou nudou a osvojenými návyky. Listoval v brožurách pod arkádami Odéonu, chodil do kavárny číst *Revue des Deux Mondes*, zašel do některé posluchárny v Collège de France a hodinu poslouchal přednášku z čínštiny nebo z národního hospodářství. Každý týden psal dlouhý dopis Deslauriersovi, občas večerel s Martinonem, někdy se scházel s panem de Cisy.

Vypůjčil si piano a komponoval německé valčíky.

Jednou večer byl v divadle Palais Royal a uviděl v proscéniové lóži Arnouxa s nějakou ženou. Je to ona? Zelená taftová clona, jež byla vytažena na okraji lóže, zakrývala její tvář. Konečně se opona zvedla; clonu spustili. Byla to vysoká žena asi třicetiletá, povadlá, ale když se smála, ukázaly se mezi tlustými rty skvělé zuby. Důvěrně se bavila s Arnouxem a klepala ho vějířem přes prsty. Potom přišla mladá dívka, plavovláska se zarudlými víčky, jako by byla právě plakala, a sedla si mezi ně. Arnoux potom již zůstal nakloněn k jejímu rameni, neustále k ní mluvil a ona beze slova naslouchala. Frédéric si lámal hlavu, kam zařadit tyto ženy skromně oblečené do tmavých šatů s hladkým ležatým límečkem.

Po představení se vyřítil do chodeb plných obecenstva. Arnoux před ním pomalu sestupoval po schodišti, stupeň po stupni, obě ženy do něho byly zavěšeny.

Pojednou se octl ve světle jedné plynové lampy. Měl na klo-
bouku smuteční pásku. Zemřela snad? Ta myšlenka Frédérica
tak hrozně mučila, že nazítří běžel do *Uměleckého průmyslu*,
chvatně koupil jednu z rytin ve výkladu a při placení se pro-
davače zeptal, jak se vede panu Arnouxovi.

Prodavač odpověděl:

„Děkuji, moc dobře.“

Frédéric zbledl, když dodával:

„A paní Arnouxové?“

„Paní také.“

Frédéric tam svou rytinu zapomněl.

Zima končila. Na jaře už mu nebylo tak smutno, začal se
připravovat ke zkoušce, a když ji s nevalným prospěchem udě-
lal, odjel do Nogentu.

Ani nezajel do Troyes navštívit přítele, aby nemusel poslou-
chat matčiny poznámky. Potom na začátku nového semestru dal
výpověď z bytu, najal si na Napoleonově nábřeží dva pokoje
a sám je zařídil nábytkem. Pozbyl již naděje, že bude pozván
k Dambreusovým; jeho velká vášeň k paní Arnouxové začínala
hasnout.

IV

Jednoho prosincového rána, když se ubíral na přednášky
o soudním řízení, měl dojem, že ve Svatojakubské ulici je větší
ruch než obvykle. Studenti nakvap vybíhali z kaváren nebo na
sebe volali otevřenými okny, z domu do domu; obchodníci vy-
cházeli na chodník a nepokojně se rozhlíželi; rolety byly sta-
hovány; a když přišel do Soufflotovy ulice, uviděl okolo Pan-
théonu veliký sběh lidu.

Mladí lidé se procházeli v hloučcích nestejně početných,
o pěti až dvanácti členech, vodili se zavěšení a přistupovali
k větším skupinám, jež tu a tam postávaly; v pozadí náměstí
u mřížového oplocení vykládali své rozumy muži v pracovních
halenách, kdežto strážníci s třírohým kloboukem na stranu,
s rukama za zády bloumali podél zdí a dlaždice duněly pod

jejich těžkými botami. Všichni se tvářili tajemně, zaraženě;
zřejmě na něco čekali; každý měl na jazyku nevyslovenou
otázku.

Frédéric se octl vedle plavovlasého mladého muže příjemné
tváře, který měl knírek a bradku jako švihák z doby Ludvíka
XIII. Zeptal se ho, proč to pozdvižení.

„Já nic nevím,“ odpověděl mladík, „a oni také ne! Takhle se to
dnes u nich dělalo! To je ohromná legrace!“

A dal se do smíchu.

Petice žádající reformu, jež byly podávány k podpisu v ná-
rodní gardě, ve spojitosti se soupisem majetku podle nařízení
Humannova i jiné ještě události způsobily, že v Paříži už po
šest měsíců docházelo k nevysvětlitelnému srocování; opako-
valo se to tak často, že o tom noviny už ani nepsaly.

„Nemá to formu ani kolorit,“ pokračoval Frédéricův sou-
sed. „Járku, pane ctý, my jsme už zdegenerovaní! Za bla-
hých časů Lovise Jedenáctého, ba i Constanta de Rebecque,
to bylo mezi studiosy více vzpurného ducha. Dneska jsou
mírní jako beránci, pravím vám, hloupí jako telata a hodí
se leda za kramáře. Rány boží! A tomuhle se říká studující
mládež!“

A široce rozpráhl ruce jako Frédéric Lemaître v *Robertu
Macairovi*.

„Žehnám ti, mládeži studující!“

Potom oslovil hadrníka, který se hrabal v ústřicových sko-
řápkách u patníku před vinárnou.

„Ty k ní taky patříš, k studující mládeži?“

Stařec zvedl ohyzdný obličej, na němž ze šedých vousů vy-
nikal červený nos a dvě tupé pijácké oči.

„Ne! Vypadáš spíše jako jeden z těch mužů se šibeniční
tváří, které vidáme v rozmanitých skupinách rozsevat zla-
to plným rukama... Och, jen rozsevej, patriarcho, roz-
sevej! Podplat mě poklady Albionu! *Are you English?* Ne-
odmítnu dary Artaxerxovy! Pohovořme si trochu o celní jed-
notě.“

Frédéric ucítil, že se někdo dotýká jeho ramene; obrátil se.
Byl to Martinon, neobyčejně bledý.

„No tak!“ vzdychl si zhluboka, „zase už vzbouření!“

Bál se, že bude zkompromitován, bědoval. Zejména muži v haleně ho znepokojovali, prý patří k tajným spolkům.

„Tajné spolky! Cožpak něco takového existuje?“ řekl mladý muž s knírem. „To je staříčkový bluf vlády, aby poděsila měšťáky!“

Martinon ho nabádal, aby ztlumil hlas, měl strach z policie.

„Vy ještě věříte v policii? A jakpak vlastně víte, pane, že já sám nejsem fízl?“

A podíval se na něho tak významně, že rozčilený Martinon nejdříve vůbec nepochopil, že jen žertuje. Dav se tlačil proti nim a všichni tři se již museli postavit na zadní schodiště, odkud se chodbou přijde do nové posluchárny.

Brzy se shluk sám od sebe rozestoupil; mnozí smekali, zdrali věhlasného profesora Samuela Rondelota, jenž zahalen do tlustého kabátu přicházel klidným krokem na svou přednášku, zvedaje nad hlavu stříbrné brýle a astmaticky oddychuje. Tento muž byl jedním z právnických světél 19. století, soupeř takového Zachariae nebo Ruhdorffa. Jeho nová hodnost francouzského paira v ničem nezměnila jeho chování. Vědělo se, že je chudý, a byl zahrnován velkou úctou.

Vzadu na náměstí se však ozývaly výkřiky:

„Pryč s Guizotem!“

„Pryč s Pritchardem!“

„Pryč se zaprodanci!“

„Pryč s Ludvíkem Filipem!“

Dav se zavlnil a náhlý nápor na zavřenou bránu dvora bránil profesorovi jít dál. Zastavil se u schodiště. Brzy se objevil na třetím, nejvyšším schodě. Začal mluvit; mručení přehlušilo jeho hlas. Ač byl ještě před chvílí oblíben, nyní ho nenáviděli, neboť představoval úřední moc. Kdykoli se pokoušel promluvit, ozvalo se znovu pokřikování. Rozmáchlým gestem vyzval studenty, aby šli za ním. Odpověděl mu obecný rozhořčený ryk. Pohrdlivě pokrčil rameny a zmizel v chodbě. Martinon využil výhodného místa a ztratil se zároveň s ním.

„Takový zbabělec!“ řekl Frédéric.

„Je opatrný,“ odpověděl jeho společník.

Dav zabouřil potleskem. Ten profesorův ústup pro ně znamenal vítězství. Ze všech oken se dívali zvědavci. Několik hla-

sů zanotovalo *Marseillaisu*; jiní navrhovali, aby se šlo k Bérangerovi.

„K Laffittovi!“

„K Chateaubriandovi!“

„K Voltairovi!“ zavřískl ten mladý muž s plavým knírem.

Strážníci se snažili procházet mezi davem a říkali přitom co možná nejmírněji:

„Rozejděte se, pánové, rozejděte se, jděte odtud!“

Někdo vykřikl:

„Pryč s těmi zabijáky!“

Tato nadávka se vžila od zářijových nepokojů. Všichni ji opakovali. Hulákali a pískali na strážce veřejného pořádku; strážníci začínali blednout; jeden už se neovládl, a když jakýsi mládeneček přistoupil až k němu a smál se mu do očí, odstrčil jej tak hrubě, že hoch padl naznak o pár kroků dál, právě před vinárnou. Všichni ustoupili; ale skoro v téže chvíli se sám svalil, sražen jakýmsi Herkulem, jemuž se plavé vlasy draly zpod čepice z voskovaného plátna jako chumáč koudele.

Už několik minut stál na nároží Svatojakubské ulice s velkou krabicí v rukou; teď ji naráz odhodil, skočil po strážníkovi, přidržoval ho pod sebou a zpracovával mu obličej pádnou pěstí. Ostatní strážníci přiběhli. Ten strašný chlap byl tak silný, že na něho museli být nejméně čtyři, aby jej zmohli. Dva ho škubali za límec, druzí dva ho tahali za ruce, pátý mu vrážel kolennem do beder a všichni na něho křičeli bandito, vrahu, buřiči. Prsa měl už nahá, oblek na cáry, ale stále dokazoval, že je nevinen; nemohl se klidně dívat, jak někdo bije dítě.

„Jmenuji se Dussardier! U firmy bratří Valinçartové, krajky a módní zboží, ulice de Cléry. Kde je má krabice? Mou krabici!“ Opakoval: „Dussardier! . . . ulice de Cléry. Mou krabici!“

Uklidnil se však a se stoickou tváří se dal odvést na strážnici v Descartově ulici. Houf lidí šel za ním. Frédéric a mladý muž s knírem, plní obdivu k příručímu, kráčeli mu přímo v patách; všechno se v nich vzpíralo proti násilnictví vládní moci.

Jak jim cesty ubývalo, houf se postupně zmenšoval.

Strážníci se chvílemi vztekle ohlíželi; a poněvadž křiklouni už neměli co dělat a zvědavci nač se dívat, rozešli se pomalu všichni. Chodci, které potkávali, okukovali Dussardiera a zcela

nahlas pronášeli urážlivé poznámky. Nějaká stařena ve dveřích dokonce vykřikla, že ukradl chleba; ta nespravedlnost pobouřila oba přátele ještě víc. Konečně došli ke strážnici. Z průvodu zbývalo už jen asi dvacet lidí. Sotva uviděli vojáky, rozešli se i oni.

Frédéric a jeho druh se odvážně domáhali propuštění toho, který byl právě vzat do vazby. Muž konající službu jim pohrozil, že je zavře také, nepůjdou-li po svých. Přáli si mluvit s velitelem; uvedli svá jména s označením posluchači práv a tvrdili, že vězeň je jejich kolega.

Uvedli je do místnosti zcela holé, v níž byly jen čtyři lavice podél zakouřených omítnutých stěn. Vzadu se otevřelo okénko a objevila se Dussardierova plná tvář s malými upřímnými očima a tupým nosem, jež nyní pod rozčuchanými vlasy vzdáleně připomínala tvář dobráckého psa.

„Ty nás nepoznááš?“ řekl Hussonnet.

Tak se jmenoval mladý muž s knírkem.

„Ale . . .“ koktal Dussardier.

„Jen už ze sebe nedělej hlupáka.“ odpověděl Hussonnet; „vědí to, že jsi právník jako my.“

Přestože na něho mrkali, Dussardier se nedovtípil. Zřejmě sbíral myšlenky, až náhle vyrazil:

„Našla se má krabice?“

Frédéric obrátil oči ke stropu, pozbýval myslí. Hussonnet odvětil:

„Myslíš to pouzdro, do kterého si dáváš poznámky z přednášek? Ale ovšem, nestarej se!“

Stupňovali svou němohru. Dussardier konečně pochopil, že mu přišli pomoci; raději mlčel, aby je do něčeho nezapletl. A bylo mu nějak hanba, že ho povyšují do stavu studentského, že se má rovnat těmto mladíkům, kteří mají tak bílé ruce.

„Chceš někomu něco vzkázat?“ zeptal se Frédéric.

„Ne, děkuji, nikomu.“

„A co tvá rodina?“

Sklonil hlavu a neodpověděl; byl, chudák, nemanželský. Oba přátelé zůstali zaraženi jeho mlčením.

„Máš co kouřit?“ ozval se zas Frédéric.

Začal se ohmatávat, až vytáhl z kapsy střepy dýmky – krás-

né pěnovky s troubelem z černého dřeva, se stříbrným víčkem a jantarovým náústkem.

Po tři léta se přičiňoval, aby z ní udělal mistrovské dílo. Dbal na to, aby měl hlavičku dýmky stále uloženou v zámišovém pouzdře, aby z ní kouřil co nejpomaleji, nikdy ji nepoložil na mramor a aby ji každý večer pověsil v hlavách postele. Teď mu její zbytky chrastily v ruce, jejíž nehty krvácely; bradu tiskl k prsům a strnulýma, nevěřícíma očima hleděl na trosky své radosti; v jeho pohledu byl nevýslovný smutek.

„Což abychom mu dali doutníky?“ řekl tiše Hussonnet, sahaje do kapsy.

Ale Frédéric už položil na okénko pouzdro plné doutníků.

„Vezmi si to! Buď zdrav, jen hlavu vzhůru!“

Dussardier lapl po obou těch rukách, jež se k němu vztahovaly, křečovitě je tiskl, hlas mu přerývaly vzlyky.

„Cože . . .? Mně! . . . to mně!“

Oba přátelé unikli jeho děkování, odešli a ubírali se spolu na oběd do kavárny Tabourey u Lucemburské zahrady.

Hned při rozkrajování bifteku pověděl Hussonnet svému druhovi, že pracuje pro módní časopisy a vyrábí reklamy pro *Umělecký průmysl*.

„Pro Jacquesa Arnouxa,“ řekl Frédéric.

„Vy ho znáte?“

„Ano! Ne! . . . Totiž viděl jsem ho, setkal jsem se s ním.“ Zeptal se Hussonneta jen tak mimochodem, vidá-li někdy jeho ženu.

„Občas ano,“ odpověděl bohém.

Frédéric se neodvážil vyptávat se dál; ten člověk náhle zaujal v jeho životě místo nesmírně významné. Zaplatil za společný oběd a host pranic nenamítal.

Sympatie byla vzájemná; pověděli si své adresy a Hussonnet ho srdečně pozval, aby ho vyprovodil do Fleuruské ulice.

Když byli uprostřed Lucemburské zahrady, Arnouxův zaměstnanec zatajil dech, strašlivě zkroutil obličej a začal kokrhát. Všichni kohouti v okolí mu hned odpovídali táhlým kokrháním.

„To je signál,“ řekl Hussonnet.

Zastavili se vedle divadla Bobino před domem, do kterého

se vcházelo alejí. V okně podstřešní komůrky se mezi řeřichami a hrachorem objevila prostovlasá mladá žena jen ve šněrovačce a opřela se oběma rukama o kraj okapního žlabu.

„Dobrý den, andílku, dobrý den, zlatíčko,“ zvolal Hussonnet a posílal jí hubičky.

Kopnutím si otevřel branku a zmizel.

Frédéric ho čekal celý týden. Netroufal si jít k němu, aby se nezdálo, že si chce dát honem oplatit pozvání k obědu, ale hledal ho po celé Latinské čtvrti. Jednou večer ho potkal a odvedl si jej do svého pokoje na Napoleonově nábřeží.

Dlouho si spolu povídali, svěřovali si své touhy. Hussonnet dychtil po slávě a příjmech z divadla. Spolupracoval na nepřijatých vaudevillech, „má spoustu plánů“, dělá kuplety; a několik jich zazpíval. Potom zahlédl v etažeru svazek Huga a Lamartina a začal sarkasticky útočit na romantickou školu. Tihle básníci nemají ani zdravý rozum, ani jazykový cit, a především nejsou vůbec Francouzi! Chlubil se, že ovládá svou mateřštinu, a rozcupovával nejkrásnější věty tak hnidopišsky přísně a akademicky studeně, jak je příznačné pro takové rozmarné povahy, když hovoří o vážném umění.

Frédéric se cítil dotčen v své zálibě pro tyto básníky; měl chuť skončit. Proč by se neodvážil už teď onoho slova, na kterém závisí jeho štěstí? Zeptal se literáta, může-li ho uvést k Arnouxovi.

To prý je snadné; a smluvili se na zítřek.

Hussonnet schůzku promeškal; promeškal ještě tři další. Jednou v sobotu ke čtvrté hodině se objevil. Ale využíval toho, že jedou vozem, a zastavil se nejdříve v Théâtre Français pro lístek do lóže, dal se dovézt ke krejčímu, k šičce prádla a u domovníků psal a nechával různé vzkazy. Konečně dojeli na bulvár Montmartre. Frédéric prošel krámem, vystoupil po schodech. Arnoux jej poznal v zrcadle proti psacímu stolu, u něhož seděl, a nepřestává psát, podal mu ruku přes rameno.

Pět nebo šest stojících osob zaplňovalo úzký pokoj s jediným oknem, jež vedlo do dvora; pohovka, potažená hnědým vlněným damaškem, zabírala v pozadí vnitřek alkovny mezi dvěma závěsy ze stejné látky. Na krbu, pokrytém starými papíry, stála bronzová Venuše, vedle ní z každé strany svícen

s růžovými svíčkami. Vpravo poblíž kartotéky seděl v křesle nějaký muž s kloboukem na hlavě a četl noviny; stěny se ztrácely pod rozvěšenými rytinami a obrazy, byly tam vzácné lepty nebo náčrty současných umělců a na nich věnování, která svědčila o upřímné náklonnosti k Jacquesu Arnouxovi.

„Jak se pořád máte?“ obrátil se Arnoux k Frédéricovi.

A nečekaje na odpověď, zeptal se tiše Hussonneta:

„Jak se jmenuje ten váš přítel?“

Potom nahlas:

„Vezměte si doutník, skříňka je na kartotéce.“

Umělecký průmysl byl pro svou polohu v centru Paříže příhodným místem pro schůzky, neutrální půdou, kde se soupeřící umělci nenuceně stýkali. Toho dne tam byl Anténor Braive, portrétista králů, Jules Burrieu, který svými kresbami začínal zjednávat popularitu alžírským válkám; karikaturista Sombaz, sochař Vourdat a jiní, a žádný nebyl takový, jak si je student představoval. Chovali se zcela prostě, hovořili velmi volně. Mystik Lovarias vyprávěl oplzlou historku; proslulý Dittmer, objevitel orientální krajinomalby, měl pod vestou trikotovou kazajku a domů jel omnibusem.

Nejdříve se mluvilo o jakési Apollonii, bývalé modelce; Burrieu tvrdil, že ji zahlédl na bulváru v lehkém kočáře se čtyřspřežím a s dvěma postilióny na prvním páru. Hussonnet takovou proměnu vysvětloval tím, že má celou sérii vydržovatelů. „Jak tenhle čertův chlapík zná všechny pařížské holky!“ řekl Arnoux.

„Až po vás, sire, zbude-li něco,“ odpověděl bohém a zasalutoval jako onen granátník, který nabídl svou polní láhev Napoleonovi.

Potom hovořili o několika plátnech, jimž podoba Apollonie posloužila. Nepřítomní kolegové byli kritisováni. Někteří se pozastavovali nad cenami jejich děl; a právě když si všichni stěžovali, že nevydělávají dosti, vešel muž střední postavy, v kabátě na jeden knoflík; měl živé oči a vypadal tak trochu bláznivě.

„Jste vy tu ale houf měšťáků!“ řekl. „Propánaboha, copak na tom záleží! Staří mistři robili veledíla a nestarali se o miliony. Corregio, Murillo...“

„Dodejte ještě Pellerin,“ řekl Sombaz.

Ale on šlehnutí přeslechl a řečnil dál s takovým zápalem, že mu Arnoux musil dvakrát opakovat:

„Má žena vás ve čtvrtek očekává. Nezapomeňte!“

Ta slova Frédéricovi opět uvedla na mysl paní Arnouxovou. Kudy se k ní vchází? Nejspíše tím kabinetem vedle pohovky. Arnoux jej právě otevřel, šel si pro kapesník; Frédéric zahlédl vzadu umyvadlo. Ale od krbu se ozvalo jakési brumlání; to ten člověk v křesle, který četl noviny. Byl vysoký pět stop devět palců, měl trochu skleslá víčka, šedivé vlasy, vypadal vlebečně – a jmenoval se Regimbart.

„Copak, Občane?“ zeptal se Arnoux.

„Zase nová lumpárna od té vlády!“

Šlo o sesazení nějakého učitele; Pellerin se vrátil k svému srovnávání Michelangela se Shakespearem. Dittmer byl na odchodu. Arnoux ho ještě chytil a vtiskl mu do dlaně dvě bankovky. Hussonnet si pomyslel, že je to vhodná chvíle, a řekl:

„Drahý šéfe, nemohl byste mi dát zálohu?“

Ale Arnoux zase už seděl a peskoval nějakého starce v modrých brýlích, na pohled špinavého:

„No, vy jste mi pěkný, otče Izáku! Tři obrazy jsou naráz vykřičené, bezcenné! Všichni se mi smějí! Teď je zná kdekdo! Copak s nimi mám dělat? Abych je poslal do Kalifornie – k čertu! Mlčte!“

Specialitou toho staříka bylo dělat dole na obrazech signatury starých mistrů. Arnoux mu nechtěl zaplatit a hrubě ho propustil. Potom změnil své chování a přivítal prkenného pána s řádovou stužkou, s licousy a bílým nákrčníkem.

Opřel loktem o okenní klíčku, dlouho s ním hovořil a tvářil se sladce. Nakonec vybuchl:

„Ne, pane hrabě, agenty já nepotřebuji!“

Když se šlechtic smířil s osudem, vyplatil mu Arnoux dvacet pět louisdorů, a sotva byl návštěvník za dveřmi, řekl:

„Tihle velcí páni se naotravují!“

„Samí lotři!“ zabručel Regimbart.

Jak se připozdívalo, stupňovala se Arnouxova činnost: třídil články, otvíral dopisy, vystavoval účty; když se ze skladiště ozvalo bušení kladivem, šel dohlédnout na balení zboží, po

chvíli se vrátil ke své práci; ale i když proháněl ocelové pero po papíře, odpovídal pohotově na žerty a vtipy. Dnes má být na večeri u svého advokáta a zítra odjíždí do Belgie.

Ostatní se bavili o časových událostech: portrét Cherubiniho, polokruhový sál v paláci Krásných umění, příští výstava. Pellerin nadával na Institut. Klevety se křížovaly s debatami. Nízký pokoj se tak naplnil, že tam nebylo k hnutí; a světlo růžových svíček se prodíralo dýmem z doutníků jako sluneční paprsky mlhou.

Dveře vedle pohovky se otevřely a vešla vysoká štíhlá žena; měla prudké pohyby, až jí na černých taftových šatech cinkaly všechny přívěsky u hodinek.

Byla to žena, kterou Frédéric loni v létě zahlédl v divadle Palais Royal. Někteří ji oslovovali jménem a podávali si s ní ruku. Hussonnet konečně vypumpoval padesátku; hodiny odbíjely sedm; všichni odcházeli.

Arnoux požádal Pellerina, aby se pozdržel, a odvedl slečnu Vatnazovou do kabinetu.

Frédéric nerozuměl, co hovoří; šeptali. Pojednou žena zesílila hlas:

„Ta věc už je vyřízena šest měsíců, a já pořád ještě čekám!“

Dlouho bylo ticho, potom se slečna Vatnazová zas objevila. Arnoux jí znova něco slíbil.

„Och zajisté! Později uvidíme!“

„Adieu, vy šťastlivče!“ řekla odcházejíc.

Arnoux se rychle vrátil do kabinetu, natřel si knířek pomádou, povytáhl si šle, aby se podpínky u nohavic napjaly, a ještě při mytí rukou se ozval:

„Potřeboval bych dvě výplně nade dveře, dvě stě padesát za kus, žánr Boucher, souhlasíte?“

„Budiž,“ řekl umělec všecek zrudlý.

„Dobrá. A nezapomeňte na mou ženu!“

Frédéric doprovodil Pellerina až nahoru ke čtvrti Poissonnière a požádal, aby ho směl občas navštívit; dostalo se mu laskavého svolení.

Pellerin četl všechna díla o estetice, aby objevil pravou teorii krásna, neboť byl přesvědčen, že bude dělat mistrovská díla, až ji nalezne. Obklopoval se všemožnými pomůckami, kresba-

mi, odlitky, modely, rytinami, a hledal, mořil se; dával vinu době, svým nervům, ateliéru, vycházel do ulic, aby potkal inspiraci, chvěl se vzrušením, že už ji zachytil, potom opouštěl své dílo a snil o jiném, které bude krásnější. Mučivě prahl po slávě a přitom promarňoval drahý čas diskusemi, věřil v tisícové pošetilosti, v systémy, kritiky, byl přesvědčen o důležitosti nějakého předepsaného řádu nebo reformy ve věcech umění, a tak se stalo, že v padesáti letech dosud nevytvořil nic než pokusné náčrty. Jeho nezdolná hrdost nedopouštěla, aby podlehl malomyslnosti, ale byl stále podrážděn a žil v onom nadměrném vznícení, strojeném a zároveň přirozeném, které je základem komediantství.

Návštěvník si u něho musil hned na prahu všimnout dvou velkých obrazů, na nichž byly tu a tam naneseny první barevné tóny, hnědé, červené a modré skvrny na bílém plátně. Sítoví křídových čar se přes ně napínalo jako oka rybářské sítě dvacetkrát spravované; bylo zcela nemožno něco v tom poznat. Pellerin vysvětloval námět obou těch komposic, naznačuje palcem partie, které ještě chyběly. Jeden obraz měl představovat *Šílenství Nabuchodonozorovo*, druhý *Požár Říma za Nerona*. Frédéric se jim obdivoval.

Obdivoval se ženským aktům s rozpuštěnými vlasy, krajínám, na nichž se nešetřilo stromy ohýbanými vichřicemi, a zejména perokresbám, jež připomínaly Callota, Rembrandta nebo Goyu, předlohy jemu neznámé. Pellerin si už nevážil těchto svých prací z mládí; byl nyní pro velký styl; výmluvně pronášel své soudy o Feidiově a Winckelmannovi. Věci okolo něho umocňovaly sílu jeho slov: byla tam umrlčí hlava na klekátku, jatagany, mnišská kutna; Frédéric si ji oblékl.

Přišel-li brzy ráno, zastihl ho ještě v bídné popruhové posteli, kterou zakrýval kus nástěnného koberce; neboť Pellerin, horlivý návštěvník divadla, chodil pozdě spat. Posluhovala mu otrhaná babka, jídal v laciném traktéru a žil bez milenky. Měl znalosti nasbírané nesoustavně, takže jeho paradoxy byly zábavné. Nenávist k všednosti a měšťáctví si vybíjel v sarkasmech skvěle vybroušených a k mistrům měl takovou zbožnou úctu, že ho povznášela skoro až k nim.

Ale proč se nikdy nezmiňoval o paní Arnouxové? Její muž

byl u něho jednou správný chlap, jindy šarlatán. Frédéric čekal, poví-li mu něco důvěrného.

Když se jednoho dne probíral v jeho mapách s kresbami, shledal, že portrét nějaké cikánky připomíná čímsi slečnu Vatanazovou, a poněvadž ho ta žena zajímala, zeptal se, jaké má postavení.

Pokud Pellerin ví, bývala učitelkou na venkově; teď dává hodiny a pokouší se psát do menších časopisů.

Podle jejího chování k Arnouxovi je možno soudit, že je jeho milenkou, mnil Frédéric.

„Co vás napadá! Ten má jiné!“

Mladý muž se odvrátil, a červenaje se studem nad nízkostí své myšlenky, dodal s výrazem protřelého muže:

„Jeho žena mu to jistě oplácí?“

„Vůbec ne! Je počestná!“

Frédéric měl výčitky svědomí a začal horlivěji chodit do *Uměleckého průmyslu*.

Velká písmena, jež skládala Arnouxovo jméno na mramorové desce nad obchodem, zdála se mu zcela zvláštní a plná skrytého významu jako nějaký posvátný nápis. Široký chodník mu mírným sklonem usnadňoval chůzi, dveře se otvíraly skoro samy sebou; a klika na omak hladká měla v jeho dlani měkkost a bezmála inteligenci podané ruky. Ponenáhlu se stal návštěvníkem tak dochvilným jako Regimbart.

Regimbart každý den usedal do svého křesla u krbu, zmocnil se *Nationalu*, nedal už noviny z ruky a své myšlenky projevovat buď výkřiky nebo pouhým pokrčením ramen. Občas si otřel čelo kapesníkem; měl jej svinutý do válečku a zastrčený na prsou mezi dva knoflíky zeleného redingotu. Nosil planďavé kalhoty, polobotky a dlouhý nákrčník; a podle jeho klobouku s ohrnutou střechou jej každý už zdaleka poznal v davu lidí.

V osm hodin ráno sestupoval z výšin Montmartru, aby se napil bílého vína v ulici Matky boží Vítězné. Oběd a po něm několik partií kulečnicku mu vyplnilo čas až do tří hodin. Potom zamířil k pasáži Panorámat na absint. Když si poseděl u Arnoux, zaskočil si do Bordeauxského sklípku vypít vermut; potom, místo aby šel domů k ženě, často večerel raději sám v ka-

várnice na náměstí Gaillon, kde požadoval „domácí stravu, prostá jídla!“ Nakonec se odebral do jiné kavárny s kulečnickem a tam setrval až do půlnoci, do jedné, prostě až do chvíle, kdy zhasili plyn a zavřeli okenice a kdy ho zmořený kavárník snažně prosil, aby už šel.

Občana Regimbarta však nevábila do těchto lokálů pijácká vášeň, nýbrž starý zvyk mluvit o politice; věkem ochladl jeho zápal, byl z něho už jen tichý bručoun. Kdo viděl jeho vážný výraz, mohl si myslet, že přemítá o samých světodějných věcech. K ničemu to nevedlo; a nikdo, ani jeho přátelé nevěděli, že by měl nějaké zaměstnání, ačkoli tvrdil, že má jednatelskou kancelář.

Jak se zdálo, Arnoux si ho nesmírně vážil. Jednou řekl Frédéricovi:

„Ten se vyzná, panečku! To je hlava!“

Jindy mu Regimbart vyložil na pult akcie kaolinových dolů v Bretani; Arnoux v tom spoléhal na jeho zkušenost.

Frédéric začal Regimbartovi projevovat větší zdvořilost – občas jej dokonce pozval na absint; a třebaže ho měl za hlupáka, strávil s ním často celou dlouhou hodinu jen a jen proto, že je to přítel Jacquesa Arnouxa.

Když tento obchodník s obrazy pomohl uvést na veřejnost některé současné mistry, pokoušel se jako muž pokrokový zvýšit své příjmy, nevzdávaje se přitom uměleckého zaměření. Usiloval o emancipaci umění, o vkusné věci za levné ceny. Na všechna odvětví pařížského luxusního průmyslu zapůsobil jeho vliv, který byl blahodárný, šlo-li o věci nepatrné, ale velkým věcem záhubný. Jeho vášní bylo lichotit veřejnému mínění: schopné umělce tím sváděl z cesty, silné osobnosti kazil, slabé vykořisťoval a prostřední proslavoval; jeho styky a jeho časopis mu k tomu dávaly moc. Bylo ctižádostí všech mazalů vidět svá díla v jeho výloze a čalouníci k němu chodili pro modely bytového zařízení. Frédéric v něm viděl milionáře, milovníka umění a zároveň i muže činu. Ale mnohé věci ho přece jen zarazily, neboť pan Arnoux při obchodování prohnal chytřil.

Dostal na příklad odkudsi z Německa nebo z Itálie obraz koupený v Paříži za patnáct set franků, ale vytasil se s doda-

cím účtem, v kterém byl oceněn na čtyři tisíce, a prodal jej potom za tři a půl tisíce, rozumí se z ochoty. Jedním z jeho obvyklých kousků bylo, že si od malíře jako provizi vyžádal zmenšenou kopii obrazu pod záminkou, že vydá jeho rytinu; po každé kopii prodal a rytina nikdy nevyšla. Těm, kteří si stěžovali na takové vydírání, odpovídal plesknutím přes břicho. Jinak byl báječný: štědře rozdával doutníky, tykal neznámým, a když se nadchl pro některé dílo nebo pro člověka, nedal se zviklat, na nic se neohlížel a věnoval se jen ještě horlivěji pochůzkám, korespondenci, reklamě. Myslí si, že je skrz naskrz poctivý, a při své potřebě sdílnosti naivně vyprávěl o svých špinavostech.

Jednou chtěl dopálit kolegu, který oslavoval založení nového uměleckého časopisu velkou hostinou, a požádal Frédérica, aby přímo před ním, chvíli před začátkem oslavy, napsal hostům lístky, kterými se pozvání odvolává.

„Tohle na cti neublíží, rozumíte?“

A mladý muž se neodvážil odepřít mu tuto službu.

Když nazítří vcházel s Hussonnetem do jeho kanceláře, zahlédl, jak ve dveřích (které vedly na schodiště) mizí obruba sukně.

„Odpusťte, prosím!“ řekl Hussonnet. „Kdybych byl tužil, že jsou tu dámy . . .“

„Och! Tohle byla jen má žena,“ odvětil Arnoux. „Přišla se na mne podívat, měla to při cestě.“

„Jak to?“ řekl Frédéric.

„Nu ovšem, vrací se domů, do bytu.“

Kouzlo celého prostředí pojednou zmizelo. Půvab, který je pro něho nejasně obestíral, vyprchal nebo spíše – nikdy ho tam nebylo. Cítil nesmírný úžas a bolest jako nad zradou.

Arnoux se s úsměvem přehraboval v zásuvce. Posmívá se mu snad? Příručí položil na stůl balík papírů ještě vlhkých.

„Ach, plakáty!“ zvolal obchodník. „To se dnes ani nedostanu k večer!“

Regimbart sahal po klobouku

„Cože, vy odcházíte?“

„Je sedm!“ řekl Regimbart.

Frédéric šel za ním.

Na nároží ulice Montmartre se obrátil; zahleděl se na okna v prvním poschodí; a v duchu se pohrdavě smál sám sobě, připomínaje si, s jakou láskou se na ně tolikrát díval. Kde tedy bydlí? A jak se s ní teď setkat? Poušť se znovu rozestřela kolem jeho touhy, nedohledná jako ještě nikdy.

„Jde se na ni?“ řekl Regimbart.

„Na koho?“

„Na skleničku!“

A Frédéric se poddal jeho naléhání a dal se zavést do Bordeauxského sklípku. Zatím co se jeho druh opřel o loket a pozoroval stolní láhev, on těkal pohledem vpravo vlevo. Vtom zahlédl na chodníku profil Pellerinův a ostře zaťukal na okno. Malíř ještě ani neusedl a už se ho Regimbart ptal, proč ho už nevidají v *Uměleckém průmyslu*.

„Ať zcepením, jestli tam ještě páchnu! Je to dobytek, buržoust, mizera, chlap všemi mastmi mazaný!“

Tyto nadávky lahodily Frédéricově zlosti. A přitom jimi byl uražen: zdálo se mu, že se trochu dotýkají i paní Arnouxové.

„Copak vám provedl?“ řekl Regimbart.

Pellerin podupával a místo odpovědi si jen prudce odfoukl.

Věnoval se pokoutním pracím, jako jsou dvojbarevné křídové portréty nebo padělky velkých mistrů pro amatéry málo poučené; a poněvadž ho tyto práce ponižovaly, obvykle o nich raději vůbec mlčel. Ale „Arnouxova špinavost“ ho příliš pobuřovala. Musel si ulevit.

Podle objednávky – Frédéric byl tehdy jejím svědkem – přinesl mu dva obrazy. A obchodník si dovolil je kritisovat! Haněl kompozici, barvu i kresbu, kresbu nejvíc; zkrátka, nechtěl to za žádnou cenu. Ale Pellerinovi propadala směnka, nezbylo mu tedy než postoupit obrazy židu Izákovi; a za čtrnáct dní je sám Arnoux prodal nějakému Španělovi za dva tisíce franků.

„Ani o sou méně! Takové darebáctví! Ale on provádí ještě horší věci! Jednoho krásného dne se octne před porotou.“

„To přeháníte!“ řekl Frédéric nesměle.

„Podívejme se! Já tedy přeháním!“ vykřikl umělec a bouchl pěstí do stolu.

Po tomto výbuchu se mladému muži vrátila všechna sebe-důvěra. Zajisté, Arnoux se mohl zachovat slušněji, ale když se mu ta dvě plátna zdála . . .

„Špatná! Jen to řekněte! Viděl jste je? Je to váš obor? Pamatujte si, příteličku, diletanty já neuznávám!“

„Ach, do toho já se nepletu!“ řekl Frédéric.

„Proč ho tedy tolik hájíte?“ zeptal se chladně Pellerin.

Mladík koktal:

„Inu . . . protože jsem jeho přítelem.“

„Tak ho ode mne pozdravujte! Dobrou noc!“

A malíř odešel všecek rozzuřen; o své útratě se ovšem ani nezmínil.

Když Frédéric hájil Arnouxu, přesvědčoval sám sebe. V zápalu své výmluvnosti pocítil něžnou přichylnost k tomuto inteligentnímu, hodnému člověku, kterého přátelé pomlouvají a který teď pracuje docela sám a opuštěn. Nemohl odolat zvláštnímu nutkání, aby se k němu hned zas rozběhl. Za deset minut otvíral dveře obchodu.

Arnoux pracoval s příručím na obrovských plakátech pro výstavu obrazů.

„Ale! Copak že se vracíte?“

Tato prostá otázka Frédéricova zmátla a v rozpacích, co odpovědět, se zeptal, nenašel-li se tu náhodou jeho notes, modrý kožený notýsek.

„Dáváte si do něho dopisy od žen?“ řekl Arnoux.

Frédéric se začervenal jako panenka a hájil se proti takovému domnění.

„Tedy své básně?“ odpověděl obchodník.

Bral do ruky rozložené zkušební otisky, posuzoval formu, barvy, okraj; a Frédéricu čím dál víc dráždil jeho přemítavý výraz a zejména jeho ruce, jež se pohybovaly po plakátech, velké ruce trochu měkké, s plochými nehty. Konečně Arnoux vstal, řekl: „Tak to bychom měli!“ a důvěrně ho šmíkl pod bradou. Tato dovolenost se Frédéricovi protivila, ustoupil o krok; potom překročil práh kanceláře, už naposled v životě, jak se domníval. I sama paní Arnouxová jako by nějak ztrácela tou vulgárností svého muže.

Právě v tom týdnu dostal dopis, jímž mu Deslauriers ozna-

moval, že příští čtvrtek přijede do Paříže. Přimkl se tedy vášnivě k této spolehlivější a ušlechtilější náklonnosti. Takový muž pro něho znamená víc než všechny ženy dohromady. Nebude už potřebovat Regimbarta, Pellerina, Hussonneta, nikoho! Aby mohl přítele lépe ubytovat, koupil železnou postel, druhé křeslo, opatřil mu nové ložní prádlo; a ve čtvrtek ráno se oblékal, že půjde Deslauriersovi naproti; vtom někdo zazvonil u jeho dveří. Vešel Arnoux.

„Jen na slovíčko! Dostal jsem včera z Ženevy pěkné pstruhy, počítáme s vámi dnes večer, přesně v sedm . . . Choiserlova ulice, číslo 24 b. Nezapomeňte!“

Frédéric si musel sednout, tak se mu podlamovala kolena. Opakoval si „Konečně! Konečně!“ Potom napsal svému krejčímu, kloboučníkovi, obuvníkovi a poslal s těmi psaníčky tři různé posluhy. Klíč se otočil v zámku a objevil se domovník s kuftrem na rameni.

Když Frédéric uviděl Deslauriersa, roztrásl se jako cizoložnice před manželem.

„Copak je s tebou?“ řekl Deslauriers. „Musels přece dostat můj dopis!“

Frédéric nebyl schopen zalhat.

S otevřenou náručí se mu vrhl na prsa.

Potom vyprávěl koncipient svou historii. Otec mu nechtěl podat poručnické vyúčtování, neboť si myslel, že se to za deset let promlčuje. Ale Deslauriers je ve svém sporném řízení kovaný, a tak si vydobyl celé dědictví po matce, rovných sedm tisíc franků, má je u sebe, tadyhle, ve staré tobolce.

„To je reserva, kdybych nějak pohořel. Musím hledět, abych peníze uložil, a hned zítra ráno si budu shánět místo. Ale pro dnešek jsem zcela volný a patřím jen tobě, kamaráde!“

„Ó, na mne se neohlížej!“ řekl Frédéric. „Kdybys měl dnes večer něco důležitého . . .“

„Ani nemluv! To bych byl pěkný mizera . . .“

Tento výraz prohozený nazdařbůh zasáhl Frédérica přímo do srdce jako hanlivá narážka.

Domovník urovnal na stole u teplého krbu kotlety, telecí v rosolu, langustu, desert a dvě láhve bordó. Uvítání tak skvělé Deslauriersa dojalo.

„Přijímáš mě jako krále, na mou věru!“

Hovořili o minulosti, o budoucnosti; a chvílemi si přes stůl podali ruce a s dojetím na sebe pohlédli. Ale přišel posluha a přinesl nový klobouk. Deslauriers hlasitě poznamenal, že má báječnou podšívku.

Potom krejčí sám přinesl oblek, který přežehlil.

„Člověk by řekl, že se ženíš,“ řekl Deslauriers.

Za hodinu se objevil třetí člověk a vytáhl z velkého černého vaku pár skvostných lakýrek. Když si je Frédéric zkoušel, prohlížel si obuvník lišácky obuv venkovánovu.

„Pán nepotřebuje nic?“

„Ne, děkuji,“ odpověděl koncipient a schoval své staré šněrovací boty pod židli.

Toto pokoření bylo Frédéricovi trapné. Stále otálel se svým přiznáním. Konečně zvolal, jako by ho právě něco napadlo:

„Safra, vždyť já zapomněl!“

„Copak?“

„Jsem dnes pozván na večeři!“

„K Dambreusovým? Proč se o nich v dopisech nikdy nezmiňuješ?“

Nevečeří u Dambreusů, ale u Arnouxových.

„Měls mi to napsat!“ řekl Deslauriers. „Byl bych přijel o den později.“

„Nešlo to,“ odpověděl stroze Frédéric. „Byl jsem pozván teprve dnes, před chvílkou.“

A aby trochu napravil své provinění a odvedl přítelovu pozornost jinam, začal rozvazovat zašmodrchané provazy na jeho kufru, srovnal mu všechny věci do zásuvek prádelníku, dokonce mu chtěl dát svou vlastní postel a sám spát v přístěnku, kde měl dříví. Potom už ve čtyři hodiny začal s přípravami k své toaletě.

„Vždyť máš ještě čas!“ řekl přítel.

Konečně byl oblečen a odešel.

„Takoví jsou boháči!“ pomyslel si Deslauriers.

A šel se navečeřet do Svatojakubské ulice do malé restaurace, jejíhož majitele znal.

Frédéric se na schodišti několikrát zastavil, tolik mu srdce bušilo. Měl rukavice příliš těsné a jedna mu praskla; ale jak

trhlinu zastrkoval pod manžetu košile, vzal ho pod paži Arnoux, který šel do schodů za ním, a uvedl ho do bytu.

Předsíň s čínskou výzdobou měla u stropu malovanou lucernu a v koutech bambusový nábytek. Když procházeli salómem, klopýtl Frédéric o tygří kůži. Svícny ještě nebyly rozsvíceny, ale až vzadu v budoáru hořely dvě lampy.

Slečna Marta přišla vyřídit, že se matka obléká. Arnoux si ji zvedl až k ústům, aby ji políbil; potom se omluvil, že chce sám vybrat ve sklepě některé láhve vína, a nechal Frédérica s holčičkou samotného.

Od té cesty parníkem do Montereau hodně vyrostla. Hnědé vlasy jí splývaly v dlouhých zkadeřených lokýnkách na obnažené paže. Šaty s nadýchanou sukni, bohatší než sukýnka tanečnice, odhalovaly růžová lýtka, a celá ta roztomilá osůbka voněla svěže jako kytice. Vyslechla pánovy poklony s koketním výrazem, upřela na něho své hluboké oči, potom proklouzla mezi nábytkem a zmizela jako kočka.

Nebyl už nijak zmaten. Koule lamp, zastřené papírovou krajkou, vysílaly mléčné světlo, jež změkčovalo barvu stěn, potažených hedvábím slézově růžovým. Mezi pruty krbové mřížky ve tvaru velkého vějíře bylo vidět žhavé uhlí v topeništi; před hodinami na římse stála skříňka se stříbrným kováním. Tu a tam se povalovaly milé osobní věci: panenka uprostřed pohovky, dámský šátek na ramena, hozený přes opěradlo židle, a na pracovním stolku vlněné pletení, z něhož visely dvě pletací jehlice ze slonoviny špičkou dolů. Byla to místnost zároveň pokojná, počestná i útulná.

Arnoux zase přišel; a mezi půlemi druhé portiéry se objevila paní Arnouxová. Jak stála ve stínu, rozeznal zprvu pouze její hlavu. Měla černé sametové šaty a ve vlasech dlouhou alžírskou sítku z červeného hedvábí, jež byla otočena okolo ozdobného hřebínku a spadala jí na levé rameno.

Arnoux jí Frédérica představil.

„Ó, dobře se na pána pamatuji,“ odpověděla.

Potom přišli hosté skoro všichni najednou: Dittmer, Lovarias, Burrieu, skladatel Rosenwald, básník Théofil Lorris, dva umělečtí kritikové, kolegové Hussonnetovi, jeden majitel papírny a nakonec slavný Pierre Paul Meinsius, poslední předsta-

vitel velkého malířství, jež statečně nesl svou slávu i svých osmdesát let a tučné břicho.

Když se šlo do jídelny, vedl paní Arnouxovou. Jedna židle zůstala volná pro Pellerina. Arnoux ho měl rád, třebaš ho přitom vykořisťoval. A pak, bál se jeho zlého jazyka – tolik se ho bál, že uveřejnil v *Uměleckém průmyslu* jeho portrét provázený nadneseným vychvalováním, aby si ho usmířil; a Pellerin, který byl na slávu citlivější než na peníze, vskutku se k osmé hodině objevil, všecek udýchan. Frédéric si pomyslel, že se už dávno smířili.

Společnost, jídlo, všechno se mu líbilo. Jídelna na způsob středověké klášterní hovorny měla čalouny z tlačené kůže; před stojanem na čibuky stál holandský etažér; a různobarevné české sklenice, rozestavené po stole kol dokola, zářily mezi květinami a ovocem jako iluminace v zahradě.

Mohl si vybrat s deseti druhů hořčice. Jedl daspachio, cari, zázvor, korsické kosal, římské nudle zvané lasagne; pil vzácná vína, lip-fraoli a tokajské. Arnoux si na tom zakládal, že umí hostit. Kvůli dováženým lahůdkám si předcházal všechny průvodčí dálkových poštovních vozů a byl zadobře s kuchaři ze vznešených domů, aby mu dávali recepty na omáčky.

Ale Frédérica obzvláště zajímal hovor při stole. Jeho zálibu v cestování uspokojoval Dittmer, jenž vyprávěl o Orientu; když slyšel Rosenwalda hovořit o Opeře, sytil svůj dychtivý zájem o oblast divadelní; a kruté životní poměry bohémy se mu zdály zábavné ve veselém podání Hussonnetově, který barvitě líčil, jak celou jednu zimu neměl k jídlu nic než holandský sýr. Lovarias a Burrieu spolu probírali školu florentskou: on přitom poznával některá mistrovská díla, otvíraly se mu nové obzory, a stěží ovládal své nadšení, když Pellerin zvolal:

„Dejte mi pokoj s vaší ohyzdnou realností! Co tou realností vlastně míníte? Jedni vidí černě, druzí modře a dav vidí hloupě. Neexistuje nic méně přirozeného než Michelangelo, a přitom nic mohutnějšího! (To pachtění za vnější pravdivostí jen ukazuje, jak hluboko jsme dnes poklesli; a půjde-li to tak dál, stane se z umění jakási jalová nicotnost, která co do poetičnosti se zdaleka nevyrovná náboženství a co do zajímavosti zůstane daleko za politikou. Cílem umění – ano, jeho cílem! –

je uvádět nás v nadšení zcela neosobní, a toho cíle nedosáhnete drobnými díly přese všechny své finty v provedení. Podívejte se na příklad na obrazy Bassolierovy; je to hezké, líbivé, čistounké a nic to neváží. Dá se to vstrčit do kapsy, vzít s sebou na cestu! Notáři to kupují za dvacet tisíc franků; myšlenek je v tom za tři sous. Ale bez myšlenky neexistuje nic velkého a bez velikosti nic krásného! Olymp je hora! Nejvelkolepějším pomníkem budou vždycky pyramidy. Větší cenu má přebujelost nežli vkus, poušť je cennější než chodník a divoch cennější než frizér!“

Frédéric naslouchal těmto myšlenkám a díval se přitom na paní Arnouxovou. Padaly mu do duše jako kov do tavicí pece, sluchovaly se s jeho vášní a vytvářely lásku.

Seděl tři místa od ní na téže straně. Chvillemi se trochu naklonila a obrátila hlavu, aby promluvila pár slov s dceruškou; a jak se přitom usmívala, vyhloubil se jí ve tváři důlek, takže její laskavý obličej byl potom ještě líbeznější.

Když došlo na likéry, zmizela. Začali se bavit velmi nevázaně; pan Arnoux se obzvláště vyznamenával, a Frédéric žasl nad cynismem těchto mužů. Ale poněvadž jejich ústředním zájmem byly ženy, vznikala mezi nimi a jím jakási rovnost, a to pozvedalo jeho sebeúctu.

Když se vrátili do salónu, otevřel ze slušnosti jedno album na stole. Vynikající umělci té doby je vyzdobili kresbami, vepsali tam prózu, verše nebo prostě svůj podpis; mezi jmény slavnými bylo i hodně neznámých a originální myšlenky se utápěly v záplavě pošetilosti. Ve všech byl přímý nebo skrytý hold paní Arnouxové. Frédéric by se byl ostýchal připsat jediný řádek.

Došla si do budoáru pro skříňku se stříbrným kováním, kterou tam viděl na krbu. Byla to renesanční práce, dárek od manžela. Arnouxovi přátelé chválili jeho vkus, žena mu děkovala; byl dojat a přede všemi ji políbil.

Potom se hovořilo porůznu ve skupinách; staroušek Meinsius seděl vedle paní Arnouxové na hluboké pohodlné pohovce u krbu; nakláněla se k jeho uchu, jejich hlavy se dotýkaly; – a Frédéric by byl ochotně svolil, že bude hluchý, neduživý a ošklivý, získá-li si tím slavné jméno a bílé vlasy, zkrátka

něco, co by mu dávalo právo na takovou důvěrnost. Hryzl se prudkou zlostí, že je tak mladý.

Ale ona přišla do zákoutí, kde stál, zeptala se ho, zná-li se s některými hosty, má-li rád malířství, jak dlouho již studuje v Paříži. Každé slovo z jejích úst se Frédéricovi zdálo něčím zcela novým, jedinečným projevem její bytosti. Pozorně si prohlížel trásně sítky na účesu, jež se konečkem dotýkaly jejího nahého ramene; nemohl oči odtrhnout, pohroužil se celou duší do bělosti této ženské pleti, ale neodvážil se přitom pozvednout oči výše a dívat se jí přímo do tváře.

Rosenwald je vyrušil, přišel paní Arnouxovou požádat, aby zazpívala. Sám začal hrát, ona čekala; potom se její rty otevřely a čistý, dlouze držený tón stoupal vzhůru.

Frédéric nerozuměl italskému textu.

Začínalo to vážným rytmem jako nějaký zpěv církevní, potom se rozzilo crescendo, přibývalo plnozvukých důrazů, a po náhlém ztišení se melodie opakovala amoroso v široké volné kadenci.

Stála u klávesnice se svěšenýma rukama, s nepřítomným pohledem. Někdy na okamžik přimhouřila oči a sklonila hlavu, aby přečetla noty. Její kontraalt měl v hloubkách truchlivé zabarvení, jež mrazilo; a tehdy se její krásná tvář s klenutým obočím chýlila k rameni; náhle ji opět zvedla, oči jí planuly, hrud se dmula, paže se rozpínaly a při ruládách se hlava zaklonila a hrdlo, z něhož vláčně tryskaly, se měkce vypjalo jako pod vzdušnými polibky; zazpívala tři vysoké tóny, vrátila se do nižší polohy, vyrazila tón ještě vyšší a po odmlce skončila výdrží.

Rosenwald nevstal od klavíru. Hrál dále sám pro sebe. Čas od času některý host zmizel. V jedenáct hodin, když odcházeli poslední, přidal se Arnoux k Pellerinovi pod záminkou, že ho půjde vyprovodit. Náležel k lidem, kteří by se prý rozstonali, kdyby se nemohli po večeři „proběhnout“.

Paní Arnouxová vyšla do předsíně, Dittmer a Hussonnet se jí poroučeli, podala jim ruku; Frédéricovi také; vnímal ten dotyk jako elektrický výboj všemi plošinkami pleti.

Rozloučil se s přáteli; potřeboval být sám. Srdce mu překypovalo. Proč mu podala ruku? Byl to mimovolný pohyb, nebo povzbuzení? „Nesmysl! Jsem blázen!“ Ostatně – co na tom!

Hlavně že ji teď může vídat, kdy se mu zachce, žít v jejím ovzduší!

Ulice byly liduprázdné. Občas přešel těžký vůz, pod nímž se dlažba otřásala. Míjel dům za domem, samé šedé fasády, zavřená okna; a myslel s pohrdáním na všechny ty lidské tvory, kteří za těmito stěnami spí, kteří mohou existovat, aniž ji vídají, a z nichž ani jediný nemá potuchy, že ona je na světě! Ztratil už vědomí místa, času, všeho; pružně si vykračoval, tloukl holí o rolety obchodů a šel a šel, nazdařbůh, omámen láskou, uchvácen. Ovanul jej vlhký vzduch: shledal, že dochází na nábřeží.

Hořící svítilny se táhly dvojí rovnou řadou do nekonečna a dlouhé červené plameny se mihotaly ve vodní hlubině. Voda byla břidlicová, obloha trochu světlejší a jako by spočívala na ohromných masivech stínu, jež se tyčily po obou stranách řeky. Budovy, které nebylo možno rozeznat, ještě prohlubovaly temnotu. Na protější straně se vznášela pod střechami prosvětlená mlha; všechny zvuky splyvaly v jediný hukot; pofukoval lehký větřík.

Zastavil se uprostřed Nového mostu a prostovlasý, v kabátě na prsou rozhaleném vdechoval vzduch. Cítil přitom, jak z hloubi jeho bytosti stoupá cosi nehynoucího, příval něhy, který mu působil závrat jako pohyb vln před jeho očima. Někde na kostele zvolna odbíjela jedna, znělo to, jako by ho volal nějaký hlas.

V tu chvíli ho záchvátilo mocné vnitřní rozechvění, jeden z těch stavů, kdy má člověk pocit, jako by byl unášen do vyšších sfér. Byl náhle obdařen mimořádným nadáním, ač zatím nevěděl k čemu. Se vši opravdovostí si kladl otázku, bude-li velkým malířem, nebo velkým básníkem – a rozhodl se pro malířství, poněvadž tento obor jej bude sám sebou přivádět blíže k paní Arnouxové. Konečně tedy našel své poslání! Jeho životní cíl je nyní jasný, o budoucnosti už není pochyb.

Když za sebou zamkl dveře bytu, uslyšel, jak v temném přístěnku vedle jeho pokoje někdo chrápe. To jeho druh. Nemyslel už na něho.

V zrcadle viděl svou tvář. Zdála se mu krásná – chvílku tedy postál a díval se na sebe.

Druhého dne si ještě před polednem koupil krabici s barvami, štětce, štafli. Pellerin se uvolil dávat mu hodiny a Frédéric si ho přivedl do bytu, aby se podíval, zda mu nic z malířských potřeb nechybí.

Deslauriers byl doma. V druhém křesle seděl nějaký mladý muž. Koncipient na něho ukázal:

„Tady ho máš! To je on! Sénécal!“

Frédéricovi se ten chlapík nelíbil. Vysoké čelo mu ještě víc zdůrazňovaly vlasy přistřížené na ježka. V šedých očích bylo něco tvrdého a chladného; a jeho dlouhý černý šosák a vůbec celé oblečení připomínalo kantora, duchovního.

Nejdříve mluvili o časových věcech, mimo jiné o Rossiniho *Stabat*; na otázku, co o tom soudí, prohlásil Sénécal, že do divadla nikdy nechodí. Pellerin otevřel krabici s barvami.

„Tohle všechno je pro tebe?“ řekl koncipient.

„Nu ovšem!“

„To je ale nápad!“

A naklonil se nad stůl, na němž repetitor matematiky listoval ve svazku Louise Blanca. Sám jej s sebou přinesl a tiše předčítal některá místa, zatím co Pellerin s Frédéricem spolu prohlíželi paletu, špachtli, tuby; potom se začali bavit o večerí u Arnouxů.

„Ten obchodník s obrazy?“ zeptal se Sénécal. „Pěkný ptáček, jen co je pravda!“

„Pročpak?“ řekl Pellerin.

Sénécal odpověděl:

„Člověk, který vytlouká peníze z politických hanebností!“

A rozhovořil se o proslulé litografii, na níž byla vyobrazena celá královská rodina, jak se věnuje různým příkladným pracím: Ludvík Filip tam má v ruce zákoník, královna modlitby, princezny vyšívají, vévoda Nemourský si připíná šavli, druhý princ, kníže z Joinvillu, ukazuje mladším bratříčkům na mapě; v pozadí je vidět lože o dvou odděleních. Tento obraz, nazvaný *Spořádaná rodina*, blažil měšťáky a zkrušoval vlastence. Pellerin odpověděl podrážděně, jako kdyby sám byl jeho auto-

rem, že všechny názory jsou si rovnocenné; Sénéal protestoval. Umění má směřovat výhradně k mravní výchově lidových mas! Je nutno vydávat jen reprodukce s náměty, které pobádají k ctnostným činům; ostatní jsou škodlivé.

„Ale to přece záleží na provedení!“ zvolal Pellerin. „Co když vytvořím mistrovská díla!“

„Tím hůře pro vás, když to uděláte! Člověk nemá právo...“

„Cože?“

„Ne, pane, nemáte právo budit ve mně zájem o věci, které zavrhuji! Nač potřebujeme všechny ty pracné daremnosti, z kterých se nedá nic prospěšného získat, ty Venuše na příklad, všechny ty vaše krajinky? Kde je tu jaké poučení pro lid? Raději nám ukazujte jeho bídu, vzbuzujte nadšený obdiv pro jeho oběti! Bože můj, námětů je habaděj; venkovské hospodářství, dílna...“

Pellerin se rozhořčením zakoktal, když říkal, přesvědčen, že nalezl skutečný argument:

„A což Molière, toho uznáváte?“

„Prosím!“ řekl Sénéal. „Obdivuji se mu jako předchůdci francouzské revoluce.“

„Ach, revoluce! To tehdejší umění! Nikdy neexistovala doba ubožejší!“

„Nikdy neexistovala větší, pane!“

Pellerin si založil ruce a díval se mu přímo do tváře:

„Připadáte mi jako vypečený národní gardista!“

Jeho protivník, který byl zvyklý se přít, odpověděl:

„K těm nepatřím a gardu nenávidím stejně jako vy. Ale takovými zásadami se kazí lid! Ostatně to se vládě hodí do krámu: nebyla by tak silná, kdyby neměla na pomoc houf takových kašparů, jako je tenhle člověk.“

Malíř se obchodníka zastával, poněvadž ho Sénéalovy názory pobuřovaly. Odvážil se dokonce tvrdit, že Jacques Arnoux má opravdu zlaté srdce, je oddán svým přátelům a něžně miluje svou ženu.

„No, no! Kdyby mu někdo nabídl slušnou cenu, nezdráhal by se půjčit ji za model.“

Frédéric zesinal.

„To vám tolik ukřivdil, pane?“

„Mně? Ne. Viděl jsem ho jednou v kavárně s nějakým přítelem. Nic víc.“

Sénéal mluvil pravdu. Ale reklamy *Uměleckého průmyslu* ho každodenně dráždily. Pro něho byl Arnoux představitelem společenské vrstvy, o které soudil, že je zkázou demokracie. Jako přísný republikán podezíral všechnu eleganci ze zkaženosti; sám osobně neměl potřeb a byl neochvějně pozitivní.

Hovor se už jaksi nemohl rozproudit. Malíř si za chvíli vzpomněl, že má schůzku, repetitor, že musí za žáky; a oba odešli. Deslauriers se po dlouhém mlčení začal vyptávat na Arnoux.

„Později mě tam uveďte, vid', kamaráde?“

„Jistě,“ řekl Frédéric.

Potom uvažovali, jak se spolu zařídí. Deslauriers zcela snadno dostal místo druhého koncipienta u advokáta, dal se zapsat na právnickou fakultu, koupil si nezbytné knihy – a život, po kterém se tolik natoužili, začínal.

Byl opravdu rozkošný, už pro tu krásu jejich mládí. Že by se měli nějak dohodnout o společných výdajích, o tom se Deslauriers ani nezmínil, a tak o tom Frédéric také nemluvil. Platil všechno sám, dělal pořádek ve skříni, staral se o domácnost, ale bylo-li nutno vytknout něco domovníkovi, vzal si to na starost koncipient, jemuž zůstávala jako kdysi v gymnasiu úloha ochránce a staršího.

Po celé dny byli odloučení, až večer se doma sešli. Každý usedl na své místo u krbu a dali se do práce. Ale netrvalo dlouho a nechali jí. Do nekonečna si sdělovali nejdůvěrnější myšlenky, měli bezdůvodné výbuchy veselosti a někdy i hádky, třeba proto, že lampa čadila nebo že nemohli najít některou knihu, chvilkové přeháňky, které hned zaplašil smích.

Dveře do přístěnku na dříví nechávali otevřené a ještě z postele si přes pokoj povídali.

Ráno se bez kabátu procházeli po svém balkóně; slunce vycházelo, lehké mlhy táhly nad řekou, ozývalo se vrískání z blízkého květinářského trhu; – a kouř z jejich dýmek se kadeřil v čistém vzduchu, který byl tak obcerstvující pro oči

dosud naběhlé; vdechovali jej s pocitem nesmírné, všeobjímající naděje.

Když v neděli nepršelo, vyšli si spolu, vzali se pod paži a chodili ulicemi. Skoro vždycky je něco přivedlo oba najednou na stejnou myšlenku nebo zas byli tak zabráni do hovoru, že nic okolo sebe neviděli. Deslauriers toužil po bohatství, jež člověku dává moc nad jinými. Byl by chtěl působit na mnoho lidí, dělat hodně hluku, mít pod sebou tři tajemníky a jednou týdně dávat velkou politickou večeři. Frédéric si zase zařizoval palác v maurském slohu, kde by trávil život na kašmírových divanech při šumění vodotrysku, obsluhován černošskými pážaty; a tyto výtvary jeho fantazie byly nakonec tak určité, že pro ně bezútesně truchlil, jako kdyby o ně byl přišel.

„Nač o tom o všem mluvit,“ říkal, „když to nikdy mít nebudeme!“

„Kdož ví?“ odpovídal Deslauriers.

A přes své demokratické názory jej vybízel, aby si zjednal přístup k Dambreusovým. Frédéric namítal, že se už pokoušel marně.

„Co na tom! Jdi tam znovu! Pozvou tě!“

Asi v polovině března dostali větší účty, mezi nimi také z hostince, odkud jim nosili večeře. Frédéric neměl dost peněz a vypůjčil se od Deslauriersa tři sta franků; za čtrnáct dní přišel se stejnou žádostí a koncipient jej huboval, že stále tolik utrácí u Arnouxa.

Opravdu, v tom neznal míry. Na jedné stěně visel uprostřed obraz Benátek, na druhé Neapol, na třetí Cařihrad, porůznu jezdecké motivy Alfréda de Dreux, na krbu stálo Pradierovo sousoší, na klavíru ležela čísla *Uměleckého průmyslu*, na podlaze po všech koutech desky s vloženými volnými listy; byt už byl tak přeplněn, že skoro nebylo kam položit knihu a kam šlápnout. Frédéric tvrdil, že to všechno potřebuje k svému malířskému studiu.

Pracoval u Pellerina. Ale Pellerin často někam odešel – měl ve zvyku účastnit se všech pohřbů a událostí, o kterých se musí referovat v novinách; – a Frédéric býval v ateliéru po celé hodiny zcela sám. Klid této velké místnosti, v níž

bylo slyšet jen cupitání myši, světlo padající skleněným stropem, ba i hučení v kamnech, všechno jej tu zprvu oblévalo jakousi intelektuální pohodou. Potom mu oči začaly od práce utíkat, upřely se na stěnu, jež se loupala, tékaly mezi drobnůstkami na etažéru, bloudily po torsech, na nichž se vrstvil prach jako útržky sametu; a jako poutník zbloudilý v hlubokém lese, kterého všechny cesty přivádějí stále na jedno místo, nalézal v hloubi každé myšlenky zase jen vzpomínku na paní Arnouxovou.

Určoval si dny, kdy k ní půjde; když došel do druhého poschodí ke dveřím bytu, dlouho váhal, než zazvonil. Blížily se kroky; dveře se otevřely a slova „Paní není doma“ byla pro něho vysvobozením, jako by mu spadla tíha ze srdce.

Nakonec ji přece zastihl. Po prvé u ní byly tři dámy; jiného odpoledne tam zase přišel Martin, učitel krasopisu. Ostatně pánové, které paní Arnouxová přijímala jako hostitelka u stolu, nedělali jí zvláštní návštěvy. Potom už tam nešel; nechtěl být neskromný.

Aby však mohl být pozván na čtvrtední večeři, nikdy neopomínul přijít vždy ve středu do *Uměleckého průmyslu*; a zůstával tam i po odchodu všech ostatních, déle než Regimbart, až do poslední minuty, předstíraje, že si prohlíží nějakou rytinu, pročítá časopis. Konečně mu Arnoux řekl: „Jste zítra večer volný?“ Přisvědčil, ještě než věta dozněla. Zdálo se, že si ho Arnoux oblíbil. Učil jej umění rozeznávat vína, vařit punč, připravovat jemné ragú ze sluk; Frédéric se ochotně řídil jeho radami – vždyť miloval všechno, co nějak souviselo s paní Arnouxovou, její nábytek, služebnictvo, dům, ulici.

Nemluvil téměř při těchto večeřích, jen ji pozoroval. Měla na pravém spánku malé mateřské znamínko; vlasy přičísnuté do obloučku na skráních byly černější než ostatní a na okrajích vždycky jakoby zavlhle; chvílemi si je zlehka přihlazovala, jen dvěma prsty. Znal tvar každého jejího nehtu, s rozkoší naslouchal šustění jejích hedvábných šatů, když šla kolem dveří, potají vdechoval vůni jejího kapesníku; její hřebínek, rukavice, prsteny, to pro něho byly věci neobyčejné, významné jako umělecká díla, skoro oduševnělé jako lidské bytosti; všechny ho chytaly za srdce a stupňovaly jeho vášně.

Neměl dost síly zatajovat ji před Deslauriersem. Když se vracel od paní Arnouxové, probouzel ho, jakoby nedopatřením, aby mu o ní mohl povídat.

Deslauriers, jenž spal v přístěnku, poblíž vodovodu, vždycky hlasitě a dlouze zíval. Frédéric usedl do nohou jeho postele. Nejdříve mluvil o večeři, potom vyprávěl tisíce bezvýznamné podrobnosti, v kterých viděl známky pohrdání nebo 'náklonnosti. Jednou mu na příklad nedovolila, aby ji vedl ke stolu, dala přednost Dittmerovi, a Frédéric byl zoufalý.

„Jdi mi! Taková hloupost!“

Nebo zas jej oslovila „příteli“.

„No vidíš, jen s chutí do toho!“

„Ale já se neodvážím,“ odpověděl Frédéric.

„Tak už na to nemysli! Dobrou noc!“

Deslauriers se obrátil ke stěně a usnul. Nedovedl nijak pochopit tuto lásku, měl ji za doznívání jinošské neodolnosti, a poněvadž mu jejich důvěrné soužití zřejmě už nestačilo, usmyslel si pozvat jednou za týden společné přátele.

Přicházeli v sobotu k deváté hodině. Všechny tři alžírské záclony byly pečlivě zataženy; lampa a čtyři svíce hořely; uprostřed stolu se skvěla nádoba na tabák, plná dýmek, okolo ní láhve piva, čajník, karafa s rumem a drobné pečivo. Debatovali o nesmrtelnosti duše a srovnávali různé profesory.

Hussonnet přivedl jednou večer velkého rozpačitého mladíka oblečeného do redingotu, jehož rukávy mu byly příliš krátké. Byl to mládenec, kterému loni na strážnici vymáhali propuštění.

Když nemohl odvést krabici s krajkami, kterou ztratil v té vřavě, obvinil ho šéf z krádeže, hrozil mu soudem; teď je příručím v zasílatelství. Hussonnet jej dopoledne potkal kdesi na nároží a přivádí ho s sebou, protože Dussardier z vděčnosti chce vidět „toho druhého“.

Podal Frédéricovi pouzdro na doutníky, ještě plné; opatroval je jako svátost doufaje, že to bude moci vrátit. Mladí muži ho pozvali, aby přišel zas. A on přišel.

Všichni si dobře rozuměli. Především nenávisť k vládě byla u nich povýšena na nedotknutelné dogma. Pouze Martinon se

pokoušel hájit Ludvíka Filipa. Potírali ho otřepanými hesly, do omrzení opakovanými v novinách: nové Bastily kolem Paříže, zářijové zákony, Pritchard, „lord“ Guizot – takže Martinon raději mlčel, aby někoho neurazil. Za celých sedm let na gymnasiu nedostal ani písemný trest a na právnické fakultě se dovedl profesorům zalíbit. Obyčejně nosil důkladný, světle béžový redingot a gumové přezůvky; ale jednou večer se objevil vystrojen jako ženich: měl sametovou vestu se šalovým límcem, bílý nákrčník, zlatý řetízek.

Divili se dvojnásob, když jim řekl, že přichází od pana Dambreuse. Totiž: bankéř Dambreuse právě koupil od starého Martinona značné množství dřeva; tatík mu představil syna a oba byli pozváni na večeři.

„Měli jste hodně lanýžů?“ zeptal se Deslauriers, „a vzala jeho ženu beze všech cavyků kolem pasu, *sicut decet?*“

A hovor se stočil na ženy. Pellerin nepřipouštěl, že existují krásné ženy (dával přednost tygrům); ostatně člověčí samička je v estetické hierarchii tvor podřadný;

„Svádí vás obzvláště to, co ji jako pojem degraduje: to jest prsy, vlasy...“

„Ať je to jak chce,“ ozval se Frédéric, „dlouhé černé vlasy, velké černé oči...“

„To známe!“ zvolal Hussonnet. „Señoritu na pažitu – dejte s tím pokoj! Antické typy? Děkuji, nechci! Zkrátka, podívejte se, docela vážně: loretka je zábavnější než Venuše Miloská! Ke všem čertům, buďme přece Galy! A rozkošníky, když to jde!“

Ať vínko teče! Paní, usmějte se!

A hezky to střídat, jednou brunetku, jednou blondýnku! – Nemyslíte, stařešino Dussardiere?“

Dussardier neodpovídal. Všichni na něho dotírali, chtěli znát jeho vkus.

„Víte,“ řekl s uzarděním, „já bych chtěl mít rád pořad jednu!“

Pronesl to takovým tónem, že na okamžik zavládlo ticho; jedni byli překvapeni touto čistotou, druzí v ní možná objevili skrytou tužbu svého srdce.

Sénécal postavil svou sklenici piva na krbovou římsu a mentorsky prohlásil, že je lépe zdržet se vůbec, poněvadž prostitute je tyranie a manželství zas nemravnost. Deslauriers viděl v ženách jen hračku pro zábavu, nic víc. Pan de Cisy měl v této věci všemožné obavy.

Byl vychován pod dozorem zbožné babičky a společnost těchto mladíků se mu zdála svůdná jako vykřičený dům a poučná jako nějaká Sorbonna. Lekcemi pro něho se tu neskrbliho, a on projevoval plno horlivosti, takže chtěl dokonce i kouřit, ač mu potom zpravidla bývalo špatně. Frédéric k němu byl velmi pozorný. Obdivoval se barevnému odstínu jeho nákrčníků, kožešině na zimníku a zejména jeho botám, jež byly titěrné jako rukavice a pro samou čistotu a jemnost se zdály až vyzývavé; dole na ulici čekal jeho vůz.

Když jednou večer odešel, začal Sénécal litovat jeho kočího, neboť venku sněžilo. Potom horlil proti žlutým rukavicím, proti Jockeyclubu. Dělník má u něho větší cenu než tihle pánové.

„Já aspoň pracuji! Jsem chudý!“

„To je vidět,“ řekl nakonec Frédéric, jemuž došla trpělivost.

Matematik mu tento výrok nemohl zapomenout a zanevřel na něho.

Poněvadž Regimbart jednou prohodil, že Sénécala trochu zná, chtěl Frédéric příteli Arnouxovu prokázat zdvořilou pozornost a pozval jej na sobotní schůzky. Setkání bylo oběma patriotům milé.

Ve svých názorech se však rozcházel.

Sénécal – jenž byl hlava důmyslná – uznával toliko systémy. Regimbart naopak viděl zas ve faktech jen fakta. Největší starost mu dělala rýnská hranice. Tvrdil, že se vyzná v dělostřelectví, a dával si šit u krejčího vojenské polytechniky.

První sobotu, když mu nabízeli koláče, pokrčil pohrdlivě rameny a řekl, to že je leda pro ženské; ni při dalších schůzkách nebyl o mnoho přívětivější. Jakmile se hovor povzněl a myšlenky už měly jakousi úroveň, hned bručel: „Jen žádné utopie, jen žádné sny!“ V oblasti umění (ačkoli chodil do ateliérů a občas tam z ochoty dával hodiny šermu) nebyly

jeho názory nijak vynikající. Srovnával styl pana Marrasta se stylem Voltaireovým a slečnu Vatnazovou s paní de Staël pro jednu *Ódu na Polsko*, prý „v tom je cit“. Nakonec Regimbart všechny k smrti otravoval, hlavně Deslauriersa, neboť Občan byl důvěrným přítelem Arnouxovým. A koncipient si toužebně přál, aby mohl navštěvovat tento dům, doufaje, že tam naváže prospěšné známosti. „Kdypak mě tam uvedeš?“ říkal. Frédéric se vytáčel: Arnoux je zavalen prací nebo zas právě odjíždí na cesty; a pak už to nestojí za to, doba společenských večeří hnedle končí.

Kdyby byl měl pro přítele nasadit život, byl by to Frédéric udělal. Ale jemu šlo o to, aby se jevil ve světle co nejpříznivějším, dbal na svou řeč, na své chování a oblek dokonce tak úzkostlivě, že do kanceláře *Uměleckého průmyslu* přicházel vždycky v bezvadných rukavicích; proto se bál, že se Deslauriers pro svůj frak, prokurátorský zjev a domýšlivé řeči nebude líbit paní Arnouxové, což by mohlo i jeho samého kompromitovat a snížit v jejích očích. Proti ostatním neměl námitek, ale právě tento přítel by mu tam byl nesmírně vadil. Koncipient viděl, že nechce splnit svůj slib, a Frédéricovo mlčení se mu zdálo ještě zostřením té urážky.

Byl by ho chtěl vést ve všem bez výjimky, vidět, jak se vyvíjí podle ideálu jejich mládí; jeho zahálčivost jej proto pobuřovala, viděl v ní neposlušnost, ba zradu. Mimoto Frédéric, jehož jedinou myšlenkou byla paní Arnouxová, mluvil často o jejím muži, a Deslauriers si na něho vymyslíl nesnesitelný *fór*: opakoval mu Arnouxovo jméno stokrát za den, na konci každé věty, jako opakuje idiot navyklé slovo. Když někdo zatukal na dveře, odpovídal: „Jen dále, Arnoux!“ V restaurantu žádal brijský sýr „à la Arnoux“ a v noci předstíral, že ho mučí těžký sen a budil svého druhu ryčnými výkřiky: „Arnoux, Arnoux!“ Jednou mu konečně utýraný Frédéric řekl žalostným hlasem:

„Tak už mi dej pokoj s Arnouxem!“

„Nikdy!“ odpověděl koncipient.

„Všude on, kam se hnu! Ať ledový či žhavý,
obraz toho Arnouxa . . .“

„Budeš mlčet?“ vykřikl Frédéric s pozdviženou pěstí. A dořekl mírně:

„Víš dobře, jak trapné mi je hovořit o této věci.“

„Ó, tak promiň, hošíčku,“ odvětil Deslauriers s hlubokou úklonou, „ode dneška budeme šetřit princezniny nervy! Ještě jednou – promiň! Hrozně se omlouvám!“

Tak skončilo to škádlení.

Ale za tři neděle mu jednou večer řekl:

„Poslyš, viděl jsem dnes paní Arnouxovou!“

„Kdepak?“

„V Justičním paláci, s advokátem Balandardem. Brunetka, žc, prostřední postavy?“

Frédéric přisvědčil. Čekal, že Deslauriers ještě něco řekne. Stačilo nejprostší slůvko a byl by se mu svěčil s neomezenou důvěrou, byl na nejlepší cestě mít ho zas vroucně rád; on však stále mlčel; nakonec už to Frédéric nemohl vydržet a nako- oko lhostejně se ho zeptal, co o ní soudí.

Deslauriers shledával, že „není špatná, ale není na ní nic zvláštního“.

„Myslíš?“ řekl Frédéric.

Přišel srpen, doba, kdy měl dělat druhou zkoušku. Podle všeobecného názoru mělo na přípravu k ní stačit čtrnáct dní. Frédéric nijak nepochyboval o svých schopnostech a spolykal naráz první čtyři knihy procesního řádu, první tři knihy trestního zákoníku, několik partií z trestního řízení a část občanského zákoníku, s komentáři Ponceletovými. Den před zkouškou jej Deslauriers přidržel k opakování, jež se protáhlo až do rána; a využil i poslední čtvrthodinky, zkoušel ho dál ještě na chodníku, při chůzi.

Protože se konalo několik zkoušek současně, bylo na nádvoří mnoho lidí, mimo jiné i Hussonnet a Cisy; když šlo o kamarády, nikdo neopominul přijít k těmto zkouškám. Frédéric si oblékl tradiční černý talár; potom vešel s třemi jinými studenty a se zástupem obecnstva do velké síně, jež měla okna bez záclon a podél stěn lavice. Uprostřed stál stůl se zelenou pokrývkou, okolo něho kožené židle. Odděloval kandidáty od pánů examinátorů v červených talárech, kteří měli všichni hermelfinovou pásku na rameni a na hlavě baret se zlatými prýmkami.

Frédéric byl předposlední ve skupině, nevýhodné pořadí. Při první otázce, jaký je rozdíl mezi úmluvou a smlouvou, zaměnil jejich definice; profesor, hodný člověk, mu řekl: „Jen klid, pane kandidáte, vzpamatujte se!“ Potom mu dal dvě snadné otázky, na něž dostal nejasné odpovědi, a přešel konečně ke čtvrté. Frédéric byl tímto bídným začátkem ztrémován. Deslauriers, sedící proti němu mezi obecnstvem, mu dával znamení, že ještě není všechno ztraceno; a při druhé otázce z trestního práva jakž takž obstál. Ale po třetí, jež se týkala tajné závěti, jeho úzkost jen ještě vzrostla, neboť zkoušející profesor zůstal stále stejně neproniknutelný; Hussonnet měl dlaně složené, jako by chtěl tleskat, kdežto Deslauriers krčil rameny. Nakonec přišla chvíle, kdy měl odpovídat na otázky ze sporného řízení! Šlo o námitky třetí osoby proti rozsudku. Profesor uražený tím, že slyší teorie odporující jeho vlastním, zeptal se ho hrubě:

„A co vy, pane kandidáte, je to i váš názor? Jak uvedete v soulad princip článku 1351 občanského práva s touto cestou mimořádné žaloby?“

Frédérica hrozně bolela hlava, protože celou noc probděl. Sluneční paprsek, pronikající skulinou v žaluzii, mu dopadal na tvář. Jak stál za židlí, rozpačité přešlapoval a potahoval se za knírek.

„Stále ještě čekám na vaši odpověď!“ ozval se opět muž v baretu se zlatem.

A protože ho Frédéricův pohyb nepochybně rozčiloval, dodal:

„Ve vousech ji nenajdete!“

Po tomto jízlivém vtípu se ozval smích mezi posluchačstvem; profesorovi to zalichotilo a umírnil se. Dal mu ještě dvě otázky o předvolání a o sumárním řízení, potom úklonem hlavy naznačil, že je spokojen; veřejná zkouška byla u konce. Frédéric šel zase do vestibulu.

Zatím co mu zřízenec svlékal talár, aby jej hned zas předhodil jinému, obklopili ho přátelé a jejich protichůdná mínění o výsledku zkoušky jen dovršila jeho zmatek. Brzy však zvučný hlas u dveří zkušební síně ohlásil: „Třetí byl... reprobován!“

„Projel to!“ řekl Hussonnet. „Jde se!“

Před vrátnicí se jim namanul Martinon: červený, dojatý, oči se mu smály a obličej zářil vítězoslávou. Hladce udělal poslední zkoušku. Teď už mu zbývá jen disputace. Do čtrnácti dnů bude hotov. Jeho rodina se zná s jedním ministrem, otvírá se mu „krásná kariéra“.

„Ten holomek tě přece jen strčí do kapsy!“ řekl Deslauriers.

Nic člověka tak nepokořuje, jako vidí-li, že hlupáci mají úspěchy tam, kde on sám ztroskotává. Frédéric otráveně odpověděl, že je mu to jedno. On míří výš; a když se Hussonnet měl k odchodu, vzal si ho stranou a řekl mu:

„U Arnouxových o tom ani slovo, rozumíte!“

Je prý snadné zachovat jeho tajemství, poněvadž Arnoux druhého dne odjíždí do Německa.

Když koncipient přišel večer domů, našel svého přítele podivně změněného; točil se dokola, pohvizdoval si; a když se podívil jeho dobrému rozmaru, oznámil mu Frédéric, že se mamince nepojede: bude o prázdninách pracovat.

Při zprávě o Arnouxově odjezdu se zaradoval. Bude tam moci chodit, kdy se mu zachce, bez obav, že ho při návštěvách bude někdo rušit. Když bude přesvědčen o naprostém bezpečí, dodá mu to odvahy. Konečně od ní nebude vzdalován, odlučován! Co si pevnějšího nežli železný řetěz jej připoutávalo k Paříži, vnitřní hlas mu přikazoval zůstat.

Byly tu ovšem překážky. Překonal je tím, že napsal matce; nejdříve se přiznal k svému nezdaru, zaviněnému změnami ve zkušebním programu – je to náhoda, nespravedlnost; – ostatně všichni velcí advokáti (vyjmenoval je) při zkouškách propadli. Ale on zamýšlí přihlásit se znova v listopadu. Nemá tedy času nazbyt, proto letos ani nepojede domů; a prosil, aby mu kromě obvyklé čtvrtletní částky poslala ještě dvě stě padesát franků na právnické opakovací hodiny, velmi užitečné; – všechno to vyšperkoval zármutkem a litováním, lichotkami a ujišťováním o synovské lásce.

Paní Moreauová, jež čekala, že druhého dne přijede, byla dvojnásob zarmoucena. Nikomu nepověděla o synově nehodě a jemu napsala, aby „přece jen přijel“. Frédéric neustoupil.

Byly z toho hněvy. Přesto však dostal koncem týdne peníze na čtvrt roku i s částkou, určenou na opakovací hodiny, a hned si za ni koupil perlové šedé kalhoty, bílý plstěný klobouk a hůlku se zlatým knoflíkem.

Když to všechno měl, pomyslel si:

„Nebyl to ode mne tak trochu frizérský nápad?“

A zmocnila se ho zlá nerozhodnost.

Třikrát si hodil penízem, má-li jít k paní Arnouxové. Po každé mu padla příznivá předpověď. Sám osud to tedy poroučí! Dal se dovězt fiakrem do Choiseulovy ulice.

Bystře vyšel po schodech nahoru a zatáhl za šňůru zvonku; zvonek nezazvonil; měl pocit, že omdlí.

Potom jí divoce trhl, až se těžký trapez z červeného hedvábí rozhoupal. Ozvalo se hlučné zazvonění, poněnáhu doznělo a zas nebylo nic slyšet. Frédéric dostal strach.

Přítiskl ucho ke dveřím – ani hlásku! Podíval se klíčovou dírkou, ale v předsíni neviděl nic víc nežli dvě špičky bambusu na stěně mezi květy tapetového papíru. Už se obrátil k odchodu, ale nakonec se ještě rozmyslel. Tentokrát jen zlehka zatáhl za šňůru. Dveře se otevřely a na prahu se objevil sám Arnoux s rozčuchanými vlasy a rudou tváří, všecek rozmrzelý.

„Ale! Co k čertu chcete? Pojďte dál!“

Zavedl ho ne do budoáru nebo do svého pokoje, ale do jídelny, kde stála na stole láhev šampaňského a dvě sklenky; a zahartusil na něho:

„Přál jste si ode mne něco, milý příteli?“

„Ne, nic! Nic!“ koktal mladý muž, vymýšleje si nějakou záminku pro svou návštěvu.

Nakonec řekl, že si přišel pro nějaké zprávy o něm, protože podle toho, co říkal Hussonnet, měl teď být v Německu.

„Vůbec ne!“ odpověděl Arnoux. „To je ale popleta, ten mládenec! Co slyší, všechno překroutí!“

Aby zastřel svůj zmatek, přecházel Frédéric po pokoji. Zakopl při tom o židli a shodil s ní slunečník; rukojeť ze slovinoviny se rozbila.

„Proboha!“ zvolal, „rozbil jsem milostivé paní slunečník, to mě tak mrzí!“

Obchodník při těch slovech zvedl hlavu a podivně se usmál. Když se teď Frédéricovi naskytla příležitost mluvit o ní, využil toho a plaše dodal:

„Nemohl bych se k ní podívat?“

„Odejela domů k nemocné matce.“

Neodvážil se vyptávat, jak dlouho tu nebude. Otázal se jen, odkud pochází paní Arnouxová.

„Ze Chartres! Je vám to divné?“

„Divné? Ne. Proč? Ani v nejmenším!“

Potom už vůbec nevěděli, co si říci. Arnoux si ukrotil cigaretu, chodil okolo stolu a vyfukoval dým. Frédéric, který stál u kamen, prohlížel si stěny, etažér, parketovou podlahu: a půvabné obrazy mu táhly hlavou, nebo spíše defilovaly před očima. Konečně se měl k odchodu.

V předsíni ležel na podlaze útržek novin sbalený do kuličky; Arnoux jej zvedl, stoupl si na špičky a ucpal jím zvonek, aby prý mohl pokračovat v přerušené siestě. Potom mu stiskl ruku:

„Prosím vás, řekněte domovníkovi, že nejsem doma!“

A prudce za ním přibouchl dveře.

Frédéric pomalu, krok za krokem, sešel se schodů. Tento první nezdařený pokus jej už napřed zbavoval odvahy k dalším. Tak začaly tři měsíce nudy. Neměl co dělat a nečinnost jen prohlubovala jeho smutek.

Celé hodiny trávil tím, že se ze svého balkónu díval na řeku, jak plyne mezi šedavými nábřežími, jejichž zdi byly tu a tam začerněny výtokem ze stoky, díval se na prám připoutaný ku břehu a určený pro pradleny, kde se uličníci často bavili tím, že v bahně koupali pudla. Jeho oči míjely vlevo kamenný most u chrámu Matky boží a tři řetězové mosty a neustále se upíraly směrem k nábřeží Pod jilmy, na skupinu starých stromů, které se podobaly lípám u přístavu v Montreau. Přímo naproti se ze změti střež tyčila věž svatojakubská, radnice, Svatý Gervás, Svatý Ludvík, Svatý Pavel – a génius na Červencovém sloupu zářil na východě jako velká zlatá hvězda, kdežto na druhé straně se na nebi oble rýsovala modrá kopule Tuilerií, těžká, masivní. V tu stranu někde vzadu musí být dům, v němž bydlí paní Arnouxová.

Vracel se do pokoje, uléhal na pohovku a oddával se chaotickému přemítání: samé pracovní plány, předsevzetí, jak bude žít, rozlety do budoucna. Nakonec, aby unikl sám sobě, odcházel do města.

Chodíval nazdařbůh do Latinské čtvrti, obvykle tak hlučné, ale v tento čas liduprázdné, protože studenti se rozjeli domů k rodinám. Mohutné zdi kolejí se zdály prodlouženy tím tichem, takže vypadaly ještě chmurněji; bylo slyšet všemožné pokojné zvuky: třepotání křídly v klecích, vrčení soustruhu, ťukot ševcova kladívka; a vetešníci, kteří se zastavovali uprostřed ulice, nadarmo těkali tázavým pohledem od okna k oknu. Uvnitř v opuštěných kavárnách zívala prodavačka u bufetu mezi plnými lahvicemi; v čítárnách zůstávaly noviny spořádaně srovnány na stole; v žehlárně povívalo prádlo pod závaný teplého větru. Frédéric se občas zastavil u výlohy některého antikváře; omnibus jedoucí při samé obrubě chodníku jej přiměl, aby se ohlédl; a když se tak dostal až k Lucemburskému paláci, nešel už dál.

Někdy jej naděje na nějaké rozptýlení vábila na bulváry. Když se propletl tmavými uličkami, jež vydechovaly vlhký chládek, přicházel na velká vylištěná náměstí zalitá světlem, kde monumentální stavby kreslily při kraji dlažby krajkoví černého stínu. Ale hned zas už tu byly vozíky a krámy a davy lidí jej ohlušovaly – zejména v neděli, když se od Bastily až k Magdaleně vlnil po asfaltu nekonečný lidský proud v oblacích prachu, za ustavičného halasu; cítil se všecťek zhnusen, jak se mu ošklivily sprosté rysy těch tváří, ty hloupé řeči, ta pitomá spokojenost, jež sálala ze zpocených čel! Ale vědomí, že on je něco víc než tito lidé, přece jen zmírňovalo tíživost té podívané.

Každý den chodil do *Uměleckého průmyslu*; – a aby se dověděl, kdy se paní Arnouxová vrátí, vyptával se velmi zevrubně na zdraví její matky. Arnoux odpovídal stále stejně; „lepší se to“, jeho žena s dcerkou se vrátí příští týden. Čím déle se nevracela, tím větší starostlivost Frédéric projevoval, – takže Arnoux byl dojat takovou přichylností a pětkrát šestkrát jej vzal s sebou na večeri do restaurantu.

Za toho vysedávání ve dvou poznal Frédéric, že obchodník

s obrazy není právě duchaplný. Arnoux mohl to ochladnutí postřehnout; ostatně byla tu příležitost oplatit mu trochu jeho pohostinnost.

Chtěl se v této věci opravdu ukázat, proto všechno své nové šatstvo prodal vetešníkově a získal tak osmdesát franků; k tomu přidal stovku, kterou ještě měl, a šel pozvat Arnouxa na večeři. Byl u něho Regimbart. Šli všichni do restaurantu U tří bratrů Provensálců.

Občan Regimbart začal tím, že svlékl redingot, a poněvadž byl jist, že se mu oba druzi ochotně podvolí, sestavil jídelní lístek. Ale přestože se vydal do kuchyně promluvit sám s vrchním kuchařem, že sešel do sklepa, který znal do posledního kouta, že si dal zavolat vedoucího podniku a „zjel ho“, nebyl spokojen ani s jídlem, ani s vínem, ani s obsluhou! Při každém dalším chodu, při každé nové láhvi hned při prvním soustu pustil vidličku, po prvním doušku odstrčil sklenku daleko od sebe; potom se celou šíří obou předloktí opřel o ubrus a křičel, že v Paříži se už nedá večeřet! Nakonec, když už nevěděl, co mlsného si vymyslet, poručil si Regimbart fazole na oleji, „docela prostě“, a ty ho trochu usmířily, ač prý se jim dá ještě leccos vytknout. Potom se dal s číšníkem do řeči o někdejších číšnících u Provensálců: „Co se stalo s Antonínem? A co Evžen? A Theodor, ten malý, co obsluhoval vždycky dole? Tenkrát tu ještě bývala jiná kuchyně, znamenitá, a takové burgundské, jaké už člověk neuvidí!“

Potom se hovořilo o ceně pozemků na obvodu města, byla to Arnouxova spekulace, která nemůže zklamat. Prozatím ovšem přichází o úroky, protože nechce prodat za každou cenu. Regimbart prý mu někoho najde; a oba pánové s tužkou v ruce dělali rozpočty až do konce deserty.

Na kávu šli do pasáže Saumon, do kavárničky v mezaninu. Frédéric musil stát a přihlížet nekonečným partiím kulečníku, jež byly zavlažovány nesčetnými püllitry; – a zůstal tam až do půlnoci, nevěda proč, ze zbabělosti, z hlouposti, nejasně doufaje, že se stane něco, co bude příznivé jeho lásce.

Kdy už ji zas uvidí? Frédéric si zoufal. Ale jednou večer koncem listopadu řekl Arnoux:

„Abyste věděl, žena se včera vrátila!“

Druhého dne o páté vcházel k ní.

Uvedl se blahopřáním k uzdravení paní matky, jež byla tak těžce nemocna.

„Ale ne! Kdo vám to řekl?“

„Arnoux!“

Uklouzlo jí lehké „Ach!“, potom však dodala, že zpočátku měla vážné obavy, ale už se rozptýlily.

Seděla u krbu v měkké vyšivané lenošce. On zůstal na pohovce, s kloboukem mezi koleny; a hovor trapně vázl, paní se každou chvíli odmlčela; nevěděl, o čem začít, aby mohl vyslovit své city. Ale když si stěžoval, že musí studovat práva, odpověděla: „Ovšem . . . já chápu . . . povolání!“ Schýlila přitom hlavu a pojednou utonula v přemítání.

Toužil po tom, aby znal její myšlenky, a na nic jiného už nepomýšlel. S přibývajícím soumrakem houstlo šero kolem nich.

Vstala, má prý ještě nějakou pochůzku, a objevila se opět, už v sametovém kapotu a v černém plášti bez rukávů, lemovaném šedou sibiřskou veverkou. Odvážil se nabídnout, že ji doprovodí.

Venku nebylo už vidět; bylo zimavo a těžká mlha, v níž se rozpijela průčelí domů, zamořovala vzduch. Frédéric jej vdechoval s rozkoší, neboť pod vatováním pláště cítil tvar její paže; a její ruka, upjatá v kamzičí rukavičce na dva knoflíčky, ta ruka, kterou by byl rád zlíbal, spočívala mu na rukávě. Po kluzkém dláždění šli poněkud vratce, měl dojem, jako by se oba vznášeli v oblaku, kolébáni větrem.

Prudká světla na bulváru jej zase strhla do skutečnosti. Má dobrou příležitost a čas kvapí. Dal si lhůtu až k Richelieuově ulici, potom jí vyzná lásku. Ale skoro v téže chvíli se znenadání zastavila u obchodu s porcelánem a řekla:

„Už jsme tady, děkuji vám. Přijdete ve čtvrtek, vidíte, jako obvykle?“

Večeře opět začaly, a čím častěji se stýkal s paní Arnouxovou, tím větší bylo jeho roztoužení.

Dívat se na tuto ženu bylo pro něho tak vysilující jako užívání příliš silné voňavky. Zasahovalo to až do hlubin jeho povahy a stávalo se to bezmála základním způsobem citění, jakousi novou existencí.

Prostitutky, které potkával pod plynovými svítilnami, zpěvačky klokotající své rulády, jezdčyně na klusajících koních, měštky na ulici, grisetky v oknech, všechny ženy mu připomínaly jen ji, ať už nějakou podobností, či prudkým kontrastem. Když si cestou podél výkladních skříní prohlížel kašmíry, krajky a náušnice s přívěsky z drahokamů, vždycky si je představoval, jak jsou zřaseny kolem jejích boků, našity na její živůtek, jak se jí blýskají v černých vlasech. Na stáncích květinářek se rozvíjely květiny, aby si z nich mohla vybrat, až půjde mimo; ve výlohách obuvníků jako by hedvábné pantoflíčky vroubené labutěnkou čekaly na její nožku; všechny ulice vedly k jejímu domovu; povozy stály na náměstích jen proto, aby ho rychleji dopravily k ní; všechno v Paříži se vztahovalo k její osobě a to velké město se všemi svými hlasy zvučelo jako obrovský orchestr kolkolem ní.

Šel-li do Botanické zahrady, přenášel jej pohled na palmu do vzdálených zemí. Cestovali spolu na hřbetě velbloudů, pod palankýnem na slonech, v kabině jachty mezi modrými archipely, nebo jeli bok po boku na dvou mezcích ověšených rolničkami, kteří v bujném porostu klopýtali o přeražené sloupy. Někdy postával v Louvru před starými obrazy; a že jej jeho láska neopouštěla ani v zašlých stoletích, viděl v postavách na obrazech ji. Ve vysokém homolovitém klobouku, „rohu“, se modlila na kolenou za oknem s tabulkami spojovanými olovem. Jako vznešená dáma kastilská nebo flanderská seděla v naškrobeném krejzlíku a živůtku vyztuženém kosticemi, s velikými výdutky na ramenou. Potom zase sestupovala v brokátovém šatě po velkém porfyrovém schodišti, obklopena senátory, pod baldachýnem z pštrosího peří. Jindy o ní snil, jak v žlutých hedvábných kalhotách spočívá na poduškách v harému; a všechno, co je krásné, jiskření hvězd, určité melodie, spád některé větvy, nějaká kontura, to všechno mu ji náhle a netušeně uvádělo na mysl.

Udělat si z ní milenkou? Nepochyboval, že každý jeho pokus by byl marný.

Jednou večer ji přicházející Dittmer políbil na čelo; Lovarias ji šel také políbit a řekl:

„Dovolíte, že? To je výsada přátel.“

Frédéric zakoktal:

„Myslím, že všichni jsme přátelé?“

„Ale ne všichni staří!“ odvětila.

Tím ho již napřed nepřímou odmítla.

Co si počít? Povědět jí, že ji miluje? Jistě by ho odbyla; nebo by ho spíš rozhořčeně vyhnala z domu! Raději snášet všechna muka než riskovat tu strašnou možnost, že by ji už nevidal.

Záviděl klavíristům jejich talent, vojákům jízvy v obličejí. Přál si, aby nebezpečně onemocněl, doufaje, že by tím vzbudil její zájem.

Divil se jen tomu, že na Arnouxa nežárlí; a nedovedl si ji představit jinak než oblečenou – tak přirozeně k ní patřila její cudnost a působila, že se mu u ní ztrácelo všechno po hlavní v tajemném šeru.

A přece si maloval, jaké by to bylo štěstí žít s ní, tykat jí, dlouze jí hladit černé, hladce přičesané vlasy nebo před ní klečet, oběma rukama ji držet kolem pasu, očima se jí vpíjet do duše! K tomu by byl musil převrátit osud; on však, neschopen činu, zlořečil Bohu, obviňoval se ze zbabělosti a přitom obíhal v kruhu své touhy jako vězeň v své kobce. Svíral ho trvalý pocit úzkosti. Po celé hodiny sedával nehnutě nebo propukal v pláč; a když jednou už neměl dost síly, aby se ovládl, řekl mu Deslauriers:

„Saframente, copak je to s tebou?“

Frédéric odpověděl, že ho zlobí nervy. Deslauriers tomu nevěřil. Tváří v tvář takovému hoří pocítil, jak v něm ožívá bývalá něha, a začal jej povzbuzovat. Člověk jako on, a dá se tak zkusit, jaká bláhovost! Když je to v raném mládí, budiž! Ale později je to jen maření času.

„Kazíš mi mého Frédérica! Rád bych měl zas toho někdejšího! Hochu, vždycky jen toho! Líbí se mi! Tu máš dýmku, zakuš si, človče! Seber se trochu, děláš mi těžkou hlavu!“

„Je to pravda,“ řekl Frédéric, „jsem blázen!“

Koncipient pokračoval:

„Ach ty uvzdychaný pierote, já vím, co tě trápí! Srdíčko? Jen se příznej! To je toho! Za jednu deset! Když nás ctnostné ženy nechtějí, utěšíme se s těmi druhými. Chceš, abych tě se

ženskými seznámil? Stačí, když se mnou půjdeš do Alhambry.“ (Byla to veřejná tančírna, teprve nedávno otevřená na horním konci Elysejských polí; hned v druhé sezóně zašla na přepych, který byl pro tento typ zábavních podniků ještě předčasný.) „Podle všeho je tam dobrá zábava. Pojďme tam! Můžeš s sebou vzít své přátele, povolím ti dokonce i Regimbarta!“

Ale Frédéric Občana nepozval a Deslauriers se zžekl Sénécala. Vzali s sebou jen Hussonneta a Cisyho s Dussardierem; a jediný fiakr dovezl všech pět ke vchodu do Alhambry.

Vpravo a vlevo se rovnoběžně táhly dvě maurské galerie. Celé pozadí zabírala zeď nějakého domu a čtvrtá strana (kde byl restaurant) představovala gotický klášter s barevnými okny. Jakási čínská střecha kryla pódium, na němž hráli hudebníci; prostranství kolem něho bylo vyasfaltováno a lampióny, zavěšené na dřevěných sloupech, tvořily z dálky nad hlavami tančících věnec různobarevných světél. Tu a tam stál podstavec s kamennou mísou, z níž vyrážel tenký pramínek vodotrysku. Mezi listovím bylo vidět sádrové sochy, Héby nebo Kupidy, důkladně natřené olejovou barvou; a četné aleje, vysypané pískem ostře žlutým a pečlivě uhrabaným, vzbuzovaly dojem, že zahrada je mnohem větší, než vskutku byla.

Studenti se procházeli se svými děvčaty; příručí z obchodů s módním zbožím si pyšně vykračovali s hůlkou mezi prsty; gymnasté kouřili doutníky; staří mládenci si hřebínkem přičesávali nabarvené vousy; byli tu Angličané, Rusové, Jihoameričané, tři orientálci ve fezu. Loretky, grisetky i pouliční holky sem přišly s nadějí, že tu najdou ochránce, milence, zlaťák, nebo prostě jen pro rozkoš z tance; a jejich tunikové šaty vodově zelené, modré, třešňové nebo fialové se míhaly kolem, povívaly mezi čilimníky a bezy. Skoro všichni muži měli kostkované obleky, někteří dokonce bílé kalhoty, přestože byl chladný večer. Rozsvěcovaly se plynové lucerny.

Hussonnet byl neustále ve spojení s módními časopisy a s malými divadly, proto hodně žen znal; rukou jim posílal hubičky a občas se odtrhl od své společnosti a šel si s nimi pohovořit.

V Deslauriersovi toto počínání vzbudilo závist. Oslovil cy-

nicky velkou blondýnu v nankinových šatech. Zamračeně si ho prohlédla a řekla: „Ne, chlapečku, tobě nevěřím!“ a obrátila se zády.

Pokusil se znovu, tentokrát u tlusté brunetky, ale ta byla zřejmě bláznivá, neboť se při prvním slově dopálila a vyhrožovala mu, nedá-li jí pokoj, že zavolá policii. Deslauriers se nutil brát to s humorem; potom objevil drobnou ženušku, jež seděla stranou pod svítlnou, a vyzval ji k tanci.

Hudebníci, usazení na estrádě v opičích posicích, ohnivě vrzali a foukali. Kapelník stál a automaticky dával takt. Obecnost se v té strkanici dobře bavilo; rozvázané stuhy ženských klobouků se třepotaly okolo nákrčníků, boty vletovaly do spodniček; všechno to poskakovalo podle taktu. Deslauriers k sobě tiskl tu ženušku, a stržen kankánovým třestěním, házel sebou mezi čtverylkovými kolonami jako velký panák. Cisy a Dussardier se procházeli dál; mladý aristokrat si kradmo prohlížel dívky, ale přes pobízení příručího se neodvažoval je oslovit, neboť si představoval, že u takových ženských „vždycky je ve skříni schován nějaký muž s pistolí, který na jednu vyleze a přinutí člověka podepsat směnku“.

Vrátili se k Frédéricovi. Deslauriers už netančil; a všichni uvažovali, jak večer zakončit. V tom Hussonnet zvolal:

„Podívejme! Markýza d'Amaëgui!“

Byla to bleďá žena s ohrnutým nosem, v rukavicích jen do půl prstů, ale sahajících až po loket, a s velkými černými loknami, které jí visely podél tváří jako psí uši.

Hussonnet jí řekl:

„Měli bychom u tebe uspořádat malou slavnost, orientální raut! Hleď tu sebrat nějaké své přítelkyně pro tyhle francouzské kavalíry! Nu, copak se ti nezdá? Čekáš snad svého hidalga?“

Andalusanka stála se svěšenou hlavou; znala už svého přítele, že není právě marnotratný, a bála se, aby nemusela občerstvení sama platit. Když konečně prohodila něco o penězích, nabídl Cisy pět napoleondorů, všechno, co měl u sebe; tím byla věc vyřízena. Ale Frédéric už tam nebyl.

Zdálo se mu, že poznává Arnouxův hlas, zahlédl ženský klobouk a rychle se vnořil do skupiny keřů nablízku,

Slečna Vatnazová tam seděla s Arnouxem sama.

„Promiňte, prosím! Nevyrušuji?“

„Ani dost málo!“ odpověděl obchodník.

Frédéric vyrozuměl z posledních slov jejich hovoru, že Arnoux přichvátal do Alhambry, aby si promluvil se slečnou Vatnazovou o něčem naléhavém; a zřejmě nebyl ještě zcela uspokojen, neboť jí řekl se starostlivou tváří:

„Jste si tím jista?“

„Úplně! Jste milován! Ach, tohle je člověk!“

A rozmrzele našpulila své silné rty, téměř krvavě červené. Měla však překrásné oči, světlehnědé se zlatými tečkami v zorníčkách, oči planoucí duchem, láskou a smyslností. Ozařovaly nažloutlou pleť hubeného obličejе jako lampy. Arnoux jako by měl radost z toho pohrdavého odbytí. Naklonil se k ní a řekl:

„Jste roztomilá, dejte mi pusu!“

Vzala jej za uši a políbila ho na čelo.

V tu chvíli se přestalo tančit a na místě pro kapelníka se objevil hezký mladý muž, otlý a voskově bledý. Měl dlouhé černé vlasy upravené po kristovsku, blankytnou sametovou vestu vyšitou velkými zlatými palmami, vypadal pyšně jako páv a hloupě jako krocan. Poklonil se obecenstvu a začal zpívat kuplet, v němž vesnický chlapík líčí svou cestu do hlavního města; zpěvák mluvil normandským nářečím, dělal opilého; refrén

*Já se nasmál, lidičky,
v tej Paříži všivácký!*

rozpoutával bouři nadšeného dupotu. Delmas, „zpěvák deklamátor“, byl příliš mazaný, aby nechal nadšení ochladnout. Dal si rychle podat kytaru a unyle ševelil romanci nazvanou *Albánčin bratr*.

Slova Frédéricovi připomněla píseň, kterou tenkrát zpíval otrhaný harfeník na palubě parníku. Mimovolně upřel oči na okraj sukně před ním rozprostřené. Po každé strofě byla dlouhá pomlka a šumění větru ve stromech se podobalo šplouchání vln.

Slečna Vatnazová odklonila větve ptačího zobu, který jí za-

cláněl výhled na estrádu, a upřeně pozorovala zpěváka; chřípě se jí rozvíraly, vraštila obočí a jako by prožívala hlubokou rozkoš.

„Slával!“ řekl Arnoux. „Už rozumím, proč jste dnes večer v Alhambře. Líbí se vám Delmas, dušinko.“

Nechtěla se přiznat.

„Ach, tolik stydlavá!“

A ukázal na Frédérica:

„To kvůli němu? To byste mu křivdila. Neznám mládence diskrétnějšího!“

Ostatní, kteří už přítele hledali, vešli do té přírodní besídky z křoví. Hussonnet je představil. Arnoux rozdával doutníky a pohostil celou společnost sorbetem.

Slečna Vatnazová se začervenala, když uviděla Dussardiera. Hned vstala a podávala mu ruku:

„Vy se na mne nepamatujete, pane Auguste?“

„Odkud ji znáte?“ zeptal se Frédéric.

„Byli jsme spolu zaměstnáni ve stejném obchodě,“ odvětil.

Cisy ho zatahal za rukáv, odešli; a sotva zmizeli, spustila slečna Vatnazová chvalozpěv na jeho povahu. Dodala dokonce, že je „srdcem geniální“.

Potom se mluvilo o Delmasovi, že by mohl mít jako mimík úspěchy na divadle; potom se dostali do debaty, v níž se střídali Shakespeare, censura, styl, lid, příjmy divadla u Svatomartinské brány, Alexandre Dumas, Victor Hugo a Dumersan. Arnoux znával některé slavné herečky; mladí muži se nakláněli, aby ho lépe slyšeli. Ale jeho slova byla přehlušována ryčnou hudbou; a sotva kadrila nebo polka skončila, vrhli se všichni ke stolům, volali číšníka, smáli se; v listnatých loubích boučaly otvírané láhve piva a šumivé limonády, ženy kdákaly jako slepice; občas se dva páni chtěli bít; byl zadržen nějaký zloděj.

Při kvapíku vtrhli tanečníci do alejí. Udýchaní, rozesmátí, rudí v obličejí, pár za párem kroužili a vířili, až sukně a šosy kabátů odletovaly; pozouny hřímaly bleskněji, tempo se stále zrychlovalo; za středověkým klášterem bylo slyšet praskot, vybuchovaly rakety; slunce se začala otáčet; záře bengálského ohně smaragdové barvy na minutu osvětlila celou zahradu; -

a když se rozprskla poslední raketa, povzdechl si dav jediným mohutným vzdechem.

Lidé se pomalu rozcházeli. Ve vzduchu se vznášel oblak prachu z ohňostroje. Frédéric a Deslauriers kráčeli sevřeni v davu krok za krokem. Vtom je zastavila zajímavá podívaná: Martinon čekal u šatny pro deštníky, až mu vrátí drobné; provázel ženu asi padesátiletou, ošklivou, nádherně oblečenou, jejíž společenské postavení bylo těžko určit.

„Ten člověk není tak hloupý, jak si myslíme,“ řekl Deslauriers. „Ale kdepak je Cisy?“

Dussardier jim ukázal do kavárny, kde seděl potomek udatných rytířů u bowle s punčem ve společnosti růžového klobouku.

Hussonnet, který na pět minut zmizel, právě se zas objevil.

O jeho paži se opírala mladá dívka a jmenovala ho zcela hlasitě „můj kocourku“.

„Ale ne!“ říkal jí. „Před lidmi ne! Říkej mi radši vikomte! To člověku dává kavalírský nátěr, asi tak ve stylu Ludvíka XIII. a vysokých loveckých shrnovaček, a ten se mi líbí. Ano, milánkové, dávná přítelkyně! Že je rozkošná?“ Vzal ji za bradu. „Pozdrav ty pány! Jsou to synové francouzských pairů! Stýkám se s nimi, aby mě jmenovali vyslancem!“

„Jste vy ale blázen!“ povzdechla slečna Vatnazová.

Požádala Dussardiera, aby ji doprovodil k domovu.

Arnoux se za nimi díval a potom se obrátil k Frédéricovi:

„Líbila by se vám Vatnazová? Ostatně vy v téhle věci nejste upřímný. Myslím, že se tajíte se svými láskami.“

Frédéric zbledl a zapřísahal se, že nic neskrývá.

„Neví se totiž, že byste měl milenku,“ pokračoval Arnoux.

Frédéric měl chuť říci nazdařbůh nějaké jméno. Ale někdo by tu bajku mohl donést jí. Odpověděl tedy, že milenku skutečně nemá.

Obchodník jej zato káral.

„Dnes večer byla taková příležitost! Proč jste to neudělal jako ostatní? Všichni odcházejí s nějakou ženou!“

„A což vy?“ řekl Frédéric, kterého ta vytrvalost dráždila.

„Já! Milý hochu, to je něco jiného! Já odtud jdu ke svě!“ Zavolal si kabriolet a zmizel.

Oba přátelé šli domů pěšky. Vál východní vítr. Nemluvili. Deslauriers litoval, že se před vydavatelem časopisu *neblýskl*, a Frédéric se hroužil do svého smutku. Konečně řekl, že se mu ta dupárna zdála pitomá.

„Kdo za to může? Kdybys nás byl nenechal plavat kvůli svému Arnouxovi!“

„Ba ne! Dělej co dělej, u mne by to bylo všechno marné!“

Ale koncipient měl své teorie. Člověk dosáhne všeho, stačí jen mocně si to přát.

„Ale vždyť ty sám jsi před chvílí . . .“

„To jsem přece nemínil doopravdy!“ uťal mu řeč Deslauriers, aby nemohl dokončit narážku. „Budu já si vázat na krk ženské!“

A začal je hanět, jak jsou rozmarné, malicherné, hloupé; nelíbí se mu zkrátka.

„I jen se nedělej!“ řekl Frédéric.

Deslauriers se odmlčel. Potom náhle řekl:

„Chceš se vsadit o sto franků, že *sbalím* první, kterou potkáme?“

„Dobře! O sto franků!“

První, která přešla, byla ohyzdná žebračka; už se pomalu vzdávali naděje na novou příležitost; vtom se uprostřed ulice Rivoli objevila velká dívka, jež nesla v ruce malou krabici.

Deslauriers ji oslovil pod arkádami. Rychle odbočila směrem k Tuileriím a brzy se dala přes náměstí du Carrousel; ohlížela se vpravo vlevo.

Rozběhla se za fiakrem, ale Deslauriers ji dohonil. Kráčel vedle ní a mluvil do ní s výraznými posunky. Konečně se do něho zavěsila a vedli se spolu po nábřeží dál a dál. U Châteletu se potom aspoň dvacet minut procházeli po chodníku jako dva námořníci na stráži. Náhle však přešli přes Směnárenský most na Květinový trh a Napoleonovo nábřeží. Frédéric vešel do domu za nimi. Deslauriers mu dal najevo, že by jim překážel a že se má zaříditi podle jeho příkladu.

„Kolik ještě máš?“

„Dva pětifranky.“

„To stačí! Dobrou noc!“

Frédérica se zmocnil úžas, jaký cítíme, když se před našima

očima skuteční nějaký bláznivý nápad. „Posmívá se mi,“ řekl si. „Co kdybych se vrátil a šel nahoru?“ Že by si Deslauriers myslel, že mu tuhle lásku závidí? „Jako kdybych neměl svou, a stokrát vzácnější, ušlechtilejší, mocnější!“ Jakýsi vztek jej hnál kupředu. Došel před dům paní Arnouxové.

Žádné z oken do ulice nepatřilo k jejímu bytu. A přece tu stál a upíral oči na průčelí – jako by myslel, že tímto zahleděním dokáže prorazit zeď. Ona teď jistě leží tiše jako spící květ, své krásné černé vlasy má rozhozeny po krajkách na podušce, rty pootevřené, paži pod hlavou.

Vyvstala před nimi hlava Arnouxova. Odešel, aby unikl té vidině.

Vzpomněl si na Deslauriersovu radu; zhrozil se jí. Bez cíle se potloukal po ulicích.

Když se blížil nějaký chodec, snažil se rozeznat jeho tvář. Občas se mu prosmýkl mezi nohama paprsek světla, opsal nízko nad dlážděním obrovský čtvrtkruh a ze stínu se vynořil člověk s nůši a s lucernou. Na některých místech lomcoval vítr plechovým nástavkem na komíně; vzdálené zvuky k němu doléhaly a splývaly s hučením v jeho hlavě; a zdálo se mu, že ve vzduchu slyší nejasný návratný motiv čtverylky. Chůze jej uduchovala v tomto opojení; octl se na mostě Svornosti.

V tu chvíli se rozpomněl na onen večer loni v zimě, kdy po prvé odcházel z návštěvy u ní: tehdy se tu musel zastavit, jak dívoce mu srdce bušilo pod nápořem nadějí. Nyní jsou všechny mrtvy.

Tmavé obláčky letěly přes měsíc. Díval se na něj a přemítal o velkoleposti vesmíru, o bídě života, o nicotě všeho. Začalo se rozednívat; zuby mu drkotaly; a v polospánku, provlhlý ranní mlhou, div se nerozplakal; kladl si otázku: Proč to naráz neskončit? Stačí přece jediný pohyb! Tíha pod čelem jako by ho táhla dolů, viděl už svou mrtvolu plout ve vodě; Frédéric se naklonil. Zábradlí bylo trochu široké a jen únava mu zabránila, že se nepokusil je přeskočit.

Padla na něho hrůza. Došel opět na bulváry a tam klesl na lavici. Vzbudili ho strážníci přesvědčení, že si „vyhodil z kopytka“.

Vykročil opět. Ale měl hrozný hlad, a protože všechny res-

tauranty byly zavřeny, šel se najíst do hospůdky u tržnice. I potom se mu zdálo ještě příliš brzy, potloukal se tedy v okolí radnice až do čtvrt na devět.

Daslauriers už dávno propustil svou dámičku a teď psal u stolu uprostřed pokoje.

Ke čtvrté hodině vešel pan de Cisy.

Včera večer se Dussardierovým přičiněním domluvil s jednou dámou; dokonce ji s manželem doprovodil v kočáře až na práh jejího domu; tam mu povolila dostaveníčko. Jde právě od ní. A nikdo to jméno nezná!

„A co v tom já mám dělat?“ řekl Frédéric.

Šlechtic začal švadronit bez ladu a skladu; mluvil o slečně Vatnazové, o Andalusance a o všech ostatních. Nakonec spoustou opisných frází vysvětlil účel své návštěvy: spoléhaje na mlčenlivost svého přítele, přichází jej prosit, aby ho provázela při jistém podniknutí, po němž se konečně bude pokládat za muže; a Frédéric mu to neodmítl. Vyprávěl potom to dobrodružství Deslauriersovi, aniž pověděl pravdu, pokud při tom šlo o něho samého.

Koncipient usoudil, že „je teď na nejlepší cestě“. Vědomí, že se jeho radám takto podvoluje, stupňovalo ještě jeho dobrý rozmar.

Právě tímto dobrým rozmarem okouzлил hned prvního dne slečnu Klementinu Daviouovou, vyšívačku zlatých ozdob na vojenských stejnokrojích, nejlíbeznější bytost pod sluncem, štíhlou jako proutek, s velkýma modrýma očima, jež se ustavičně divily. Koncipient zneužíval její prostoty, dokonce ji přesvědčil, že byl vyznamenán řádem; když byli sami, nosil na klopě redingotu červenou stužku, ale na veřejnosti ji sundával, aby prý neponižoval svého šéfa. Udržoval ostatně milenku v uctivé vzdálenosti, dával se laskat jako paša a žertem jí říkal „dívka z lidu“. Přinesla mu po každé malou kytičku fialek. Frédéric by byl nestál o takovou lásku.

A přece, když spolu odcházeli zavěšení, aby se uchýlili do zvláštního pokojíku někde u Pinsona nebo u Barillota, cítil podivný smutek. Frédéric netušil, jakou trýzeň působil on sám už rok Deslauriersovi každý čtvrtek, když si leštil nehty, nežli se vydal na večeri do Choiseulovy ulice!

Jednou večer, když se z balkónu díval za nimi, uviděl z dálky Hussoneta na Arcolském mostě. Bohém mu začal dávat znamení, aby šel dolů, a když Frédéric seběhl z pátého poschodí, řekl mu:

„Abyste věděl: příští sobotu, čtyřiaadvacátého, má paní Arnouxová svátek.“

„Jak to, vždyť se jmenuje Marie?“

„Anděla taky, to je jedno! Slavit se bude v jejich vile v Saint Cloudu; uložili mi, abych vám to vyřídil. Povoz bude čekat ve tři hodiny před redakcí. Tedy ujednáno! A promiňte, že jste se musil obtěžovat dolů. Ale mám tolik pochůzek!“

Frédéric se sotva obrátil a už mu domovník odevzdával dopis:

Pan Dambreuse s chotí prosí pana Frédérica Moreaua, aby je počtil svou přítomností a povečeřel s nimi v sobotu 24. t. m. – Prosíme o laskavou odpověď.

„Příliš pozdě,“ pomyslí si.

Přesto ukázal pozvánku Deslauriersovi a ten zvolal:

„No konečně! Ale nevypadáš zrovna spokojeně! Pročpak?“

Frédéric byl chvíli na vahách, potom však řekl, že je pozván na týž den jinam.

„Buď tak laskav a Choiseulovu ulici nech plavat! Žádné hlouposti! Odpovím za tebe, je-li ti to obtížné.“

A koncipient napsal, že „pan Moreau“ pozvání s díky přijímá.

Protože společnost nikdy neviděl jinak nežli clonou své hořečné žádostivosti, představoval si ji jako umělý výtvar, fungující podle matematických zákonů. Pozvání na večeri, setkání s významným hodnostářem, úsměv hezké ženy mohou mít obrovské následky, neboť tu působí řada akcí, jež se vyvíjejí jedna z druhé. Některé pařížské salóny podle něho byly jako ony stroje, které polykají surovinu a potom ji vydávají zpracovanou v tovar stonásobné hodnoty. Věřil v kurtizány, které radí diplomatům, v bohaté sňatky uskutečněné intrikami, věřil v geniálnost trestanců, v tvárlivost lidského osudu v rukou silného jedince. A styk s Dambreusovými pokládal za tak užitečný a

dokazoval to tak výmluvně, že Frédéric nakonec nevěděl, pro co se rozhodnout.

Buď jak buď, když má paní Arnouxová svátek, musí jí nějaký dárek podat; zcela samozřejmě pomyslel na to, že jí daruje slunečník, aby napravil svou neobratnost. Opravdu objevil sklopný slunečník na skládací holi, s potahem ze sivého hedvábí, s vyřezávanou rukojetí ze slonoviny, věc dovezenou z Číny. Ale stála sto sedmdesát pět franků a on neměl ani sou, žil dokonce už na konto příštího čtvrtletního příspěvku. Slunečník však přece jen chtěl, záleželo mu na tom, a tak se obrátil o pomoc k Deslauriersovi, třeba hrozně nerad.

Deslauriers odpověděl, že peníze nemá.

„Ale já je potřebuji,“ řekl Frédéric, „nutně je potřebuji!“

A když znova uslyšel stejnou výmluvu, překypěl:

„Taky bys někdy mohl . . .“

„Co?“

„Nic!“

Koncipient pochopil. Vyzvedl ze své rezervy žádanou částku, a když mu ji do poslední mince vysázel, řekl:

„Potvrzení od tebe nežádám, poněvadž žiju na tvé útraty!“

Frédéric mu padl kolem krku a zahrnul ho láskyplnými protesty. Deslauriers zůstal chladný. Druhého dne zpozoval slunečník na klavíru:

„Ach! Proto tedy!“

„Snad ho jen pošlu,“ řekl schlíple Frédéric.

Náhoda mu pomohla, neboť večer dostal kartičku s černým okrajem, na níž mu paní Dambreusová oznamovala úmrtí strýce a omlouvala se, že seznámení s ním, které jí bude potěšením, musí odložit na pozdější dobu.

Už ve dvě hodiny přišel do kanceláře *Uměleckého průmyslu*. Místo aby na něho Arnoux čekal a odvezl jej svým kočárem, odjel o den dřív; tolik už potřeboval na čerstvý vzduch, že nemohl odolat.

Každým rokem, jakmile se objevila první zeleň, vydával se za ní po několik dnů za sebou: upláchl hned ráno, dělal dlouhé procházky v polích, pil mléko v selských staveních, žertoval s vesničankami, vyptával se na sklizeň a přinášel si v kapesníku

hlávký salátu. Posléze uskutečnil svůj dávný sen a koupil si dům na venkově.

Zatím co Frédéric mluvil s příručím, přišla i slečna Vatnazová a byla zklamána, že tu Arnoux není. Zůstane na venku možná ještě dva dny. Příručí jí radil, aby si „tam zajela“: nemůže tam jet; ať tedy napíše dopis: bojí se, aby se dopis neztratil. Frédéric se nabídl, že jej sám doručí. Rychle načmárala psaní a zapřísahala ho, aby je odevzdal beze svědků.

Za čtyřicet minut již vystupoval v Saint Cloudu.

Dům, k němuž bylo od mostu asi sto kroků, stál uprostřed stráně. Zdi zahrady byly zakryty dvěma řadami lip a rozlehlý trávník sahal až dolů k řece. Vrata v mřížovém plotě byla otevřena, Frédéric tedy vešel.

Arnoux ležel na trávě a hrál si s koťaty. Zdálo se, že ho ta zábava nesmírně poutá. Dopis slečny Vatnazové jej vyburcoval z tohoto zlenivění.

„Inu, inu, to je hloupé! Ale má pravdu, musím odjet!“

Potom zastrčil list do kapsy a s potěšením prováděl Fréderica po svém království. Ukazoval všechno, stáj, kůlnu, kuchyň. Salón byl vpravo a na straně obrácené k Paříži vedl na verandu, jejíž lačkové mřížoví bylo obrostlé klematisem. Vtom jim nad hlavou zahlaholila koloratura; paní Arnouxová myslila, že je sama, a bavila se zpěvem. Cvičila škály, trylky, přerývané akordy. Některé tóny byly dlouhé, jako by výdrž neměla skončit; jiné pršely jako kapičky z vodopádu; a její hlas, pronikající žaluzií, roztínil ticho vůkol a stoupal k modrému nebi.

Když přišli dva sousedé, manželé Oudryovi, náhle přestala.

Potom se i ona sama objevila venku na schodišti; a jak kráčela se schodů, zahlédl její nohu. Měla vykrojené střevíčky ze zlatohnědé kůže, se třemi příčnými pásky, jež jí na punčoše rýsovaly zlaté mřížoví.

Pozvaní se scházeli. Až na advokáta Lefauchera to byli obvyklí čtvrtční hosté. Každý přinesl nějaký dárek: Dittmer syrskou šerpu, Rosenwald album písní, Burrieu akvarel, Sombaz svou vlastní karikaturu a Pellerin kresbu uhlem, představující jakýsi tanec smrti, ohavnou fantasií nevalného provedení. Hussonnet si dárek odpustil.

Frédéric čekal, aby mohl svůj dar podat poslední.

Vřele mu za něj poděkovala. Řekl tedy:

„Ale . . . vždyť je to skoro dluh! Tolik mě to mrzelo.“

„A copak?“ zeptala se. „Nerozumím.“

„Ke stolu!“ zvolal Arnoux a chytil ho za loket. Potom mu pošeptal: „Vy nejste zrovna fikaný!“

Nic nemohlo být tak příjemné jako jídelna vymalovaná vodovou zelení. Na jednom konci namáčela kamenná nymfa špičku nohy do nádržky ve tvaru lastury. Otevřenými okny bylo vidět celou zahradu s táhlým trávníkem, který při kraji střežila stará skotská borovice, z větší části opadalá; na něm vynikaly husté skupiny květin jako nepravidelně rozhozené kopečky; a za řekou se prostíraly širokým půlkruhem Boulogneský lesík, Neuilly, Sèvres, Meudon. Před mřížovým plotem přímo naproti křížovala plachetnice.

Mluvílo se nejdříve o této vyhlídce z oken jídelny, potom o krajině vůbec; a právě když se začínali bavit živěji, přikázal Arnoux sluhovi, aby asi o půl desáté zapráhl. Dopis pokladníkův prý jej volá do Paříže.

„Přeješ si, abych se vrátila s tebou?“ řekla paní Arnouxová.

„Nu ovšem!“ A švihácky se jí poklonil dodávaje: „Vždyť víte, madame, že bez vás nemohu žít!“

Všichni jí blahopřáli, jakého má dobrého manžela.

„Ach, to že nejsem sama!“ odvětila skromně, ukazujíc na dcerušku.

Potom se hovor stočil na malířství, mluvílo se o jednom Ruysdaelovi, kterého Arnoux doufal prodat hezky dráho, a Pellerin se ho zeptal, je-li pravda, že minulý měsíc přijel z Londýna pověstný Saul Mathias a nabídl mu za něj třiatvacet tisíc franků.

„Svatá pravda!“ a obrátil se k Frédericovi: „To je právě ten pán, kterého jsem onehdy prováděl po Alhambře, ač mě to nijak netěšilo, věřte mi, tihle Angličané nejsou nijak zábavní!“

Frédéric vytušil, že se dopis slečny Vatnazové týká nějaké ženské historie, a obdivoval se panu Arnouxovi, jak pohotově si vymyslel počestnou záminku, aby mohl zmizet; ale při jeho nové lži, naprosto zbytečné, už nestačil otvírat oči.

Obchodník dodal s nevinnou tváří:

„Jakpak se jmenuje ten velký mládenec, váš přítel?“

„Deslauriers,“ řekl rychle Frédéric.

A aby napravil křivdy, kterými se vůči němu cítil vinen, chválil ho jako člověka vynikající inteligence.

„Ach opravdu? Ale nevypadá tak poctivě a sympaticky jako ten druhý, příručí ze zasílatelství.“

Frédéric proklínal Dussardiera. Ona si teď bude myslet, že se přátelí s obyčejnými lidmi.

Potom se hovořilo o zvelebování hlavního města, o nových čtvrtích a starý Oudry jmenoval mezi jinými velkými spekulanty i pana Dambreuse.

Frédéric se chopil příležitosti uplatnit se a řekl, že ho zná. Ale Pellerin spustil prudkou filipiku proti kramářům; ať prodávají svíčky, či spekulují s penězi, on v tom nevidí pražádný rozdíl. Potom si Burrieu s Rosenwaldem povídali o porcelánu, Arnoux hovořil s paní Oudryovou o zahradnictví; Sombaz, šprýmař ze staré školy, se bavil tím, že si dobíral jejího muže: jmenoval jej Odry podle známého herce, tvrdil, že asi pochází od Oudryho, malíře psů, protože zálibu ve zvířatech má napsanou na čele. Chtěl mu dokonce ohmatat lebku, pan Oudry se tomu bránil, protože nosil paruku; a desert skončil hlaholem všeobecného smíchu.

Když pod lipami vypili kávu a zakouřili si a několikrát se prošli po zahradě, vydali se na procházku podél řeky.

Společnost se zastavila u rybáře, který probíral úhoře v sádkách. Slečna Marta je chtěla vidět. Vyklopil svůj truhlík na trávu a holčička se vrhala na kolena, aby úhoře zas pochytila, smála se radostí, křičela strachem. Všichni jí unikli. Arnoux je zaplatil.

Potom ho napadlo, aby se projeli ve člunu.

Jedna strana obzoru začínala blednout, kdežto na druhé straně se po obloze rozlévala sytá barva oranžová a nad vrcholy pahorků, jež úplně zčernaly, přecházela až do purpurova. Paní Arnouxová seděla na velkém balvanu a září toho požáru měla za sebou. Ostatní se potulovali porůznu; Hussonnet sběhl po příkrém břehu až k vodě a házel „žabky“.

Arnoux se vrátil se starou šalupou a nic nepomohly ani seberozumnější námitky: všechny hosty do ní vtěsňal. Hrozilo jim, že se loď převrhne, museli vystoupit.

Swíce už hořely v salóne vyčalounovaném květovaným kartounem, s křišťálovými svícny po stěnách. Stará Oudryová pozvolna usínala v lenošce a ostatní poslouchali, jak pan Lefaucheur podrobně vykládá o advokátských veličinách. Paní Arnouxová stála sama u okna, Frédéric tedy přistoupil k ní.

Dali se do hovoru o tom, o čem se právě mluvilo. Ona se obdivovala řečníkům, on dával přednost slávě spisovatelské. „Ale člověk má jistě mnohem větší požitek,“ odpověděla, „může-li na davy lidí působit přímo a sám, může-li vidět, že dovede přenést do duše davu všechno, co sám cítí a jak smýšlí.“ Frédéric prý takové triumfy nelákají, nemá pražádnou ctižádnost.

„Ó, pročpak?“ řekla. „Musíte jí trochu mít!“

Stáli spolu v okenním výklenku. Před nimi se prostírala noc jako obrovský tmavý závoj prošívaný stříbrem. Bylo to po prvé, co nemluvili o bezvýznamných věcech. Dověděl se dokonce, k čemu má odpor a v čem zálibu: některé voňavky jí nedělají dobře, dějepisné knihy jí zajímají; věří ve sny.

Přešel k tematice citových dobrodružství. Litovala obětí zhoubné vášně, ale pobuřovaly ji hanebnosti pokrytecky tajené; a tato duchovní poctivost byla v takovém souladu s úměrnou krásou její tváře, že se zdála na té kráse závislá.

Chvillemi se usmála a na okamžik na něho upřela oči. A on vždy cítil, že mu její pohled proniká do duše jako ty mocné paprsky sluneční, které dosáhnou až hluboko na dno vodní tůně. Miloval ji bez postranních myšlenek, bez naděje na opětvání lásky, bez výhrad; a v takovémto němém vytržení, jež se blížilo vzplanutí vděčnosti, byl by rád zasypal její čelo deštěm polibků. Ale přitom cítil jakési vnitřní povznesení, jako by vystupoval sám ze sebe; byla to prudká touha obětovat se, potřeba bezprostřední oddanosti, a o to silnější, že ji nemohl ukojit.

Neodjel s ostatními, Hussonnet také ne. Měli se vrátit vozem; a když polokrytý kočár čekal už pod schodištěm, sešel Arnoux ještě do zahrady natrhat růže. Kytici svázal nití, a protože stonky přečnívaly nestejně, hrábl do kapsy plné papírů, nazdařbůh jeden vytáhl, stopky obalil, upevnil své dílo silným špendlíkem a podal je s jistým dojetím své ženě.

„Tu máš, miláčku, odpusť, že jsem na tebe zapomněl!“
Ona však lehce vykřikla; píchla se o špendlík nemotorně zastrčený, takže znovu zašla do svého pokoje. Čekali na ni skoro čtvrt hodiny. Konečně se objevila, zvedla Martu, vskočila do kočáru.

„A tvá kytice?“ řekl Arnoux.

„Ne, ne! Nestojí za to se vracet!“

Frédéric se pro ni rozběhl do domu; zavolala na něho:

„Já ji nechci!“

Ale ve chvílce ji přinesl; dal ji prý zase do obalu, protože květiny našel na zemi. Zasunula je do kožené odkrápký proti sedadlu a vyjeli.

Frédéric sedící vedle ní zpozoroval, že se hrozně chvěje. Když přešli přes most a Arnoux zatáčel vlevo, zvolala:

„Ale ne! Mýlíš se! Tamhle tudy, vpravo!“

Zdála se podrážděna, všechno jí rozčilovalo. Nakonec, když Marta zavřela oči, vytáhla kytici a přes dvířka ji vyhodila z vozu; potom uchopila Frédérica za paži a druhou rukou mu dávala znamení, aby o tom nikdy nemluvil.

Potom si přitiskla kapesník ke rtům a už se ani nehnula.

Oba muži na kozlíku hovořili o tiskárně, o předplatitelích. Arnoux, jenž řídil nepozorně, zabloudil uprostřed Boulogneského lesa. Dostali se na úzké postranní cesty. Kůň šel krokem, větve stromů se otíraly o střechu. Frédéric viděl z paní Arnouxové v té tmě jenom oči. Marta se jí natáhla do klína a on jí podpíral hlavu.

„Obtěžuje vás,“ řekla matka.

Odpověděl:

„Ó ne, ani trochu!“

Pomaloučku se zvedaly kotouče prachu; projížděli Auteuilem; všechny domy byly zavřeny; tu a tam osvětlovala lucerna některé nároží, potom se opět vnořili do tmy; jednou si všiml, že ona pláče.

Jsou to výčitky svědomí? Touha? Či co? Toto neznámé hoře jej dojívalo, jako by to byla jeho osobní věc; nyní je mezi nimi nové pouto, jakási spoluvina; řekl jí tedy hlasem co nejněžnějším:

„Trápí vás něco?“

„Ano, tak trochu,“ odvětila.

Vůz ujížděl a keře kozího listu a jasmínu, jež vyčnívaly přes ploty zahrad, vydechovaly do noci omamné vůně. Bohaté záhyby jejích šatů mu přikrývaly nohy. Zdálo se mu, že je s ní celou spojen tím dětským tělem, jež leželo nataženo mezi nimi. Naklonil se k holčičce, odhrnul jí krásné hnědé vlasy a něžně ji políbil na čelo.

„Jste hodný!“ řekla paní Arnouxová.

„Proč?“

„Protože máte rád děti.“

„Ne všechno!“

Víc neřekl, ale napřáhl k ní levou ruku a nechal dlaň nastavenou – domnívaje se, že snad udělá totéž a že se jejich ruce setkají. Potom se zastyděl a stáhl ruku zpět.

Brzy se dostali na dláždění. Vůz jel rychleji, plynových svítilen přibývalo, byli v Paříži. Hussonnet seskočil s kozlíku před Královskou komorou. Frédéric nevystoupil, dokud vůz nezajel až do dvora; potom se postavil na čekanou na nároží Choiseulovy ulice a viděl, jak se Arnoux zvolna vrací směrem k bulvárům.

Hned nazítří začal pracovat ze všech sil.

Viděl se v porotním sále za zimního večera, ke konci obhajovací řeči: porotci jsou bledí, vzrušené obecenstvo div neprolomí přepážku soudní síně, a on mluví již čtyři hodiny, shrnuje všechny své důkazy, objevuje nové a při každé větě, při každém slově, při každém gestu cítí, jak se zvedá ostří gilotiny, které visí za ním; potom se viděl na tribuně ve sněmovně jako řečník, na jehož výmluvnosti závisí blaho celého národa: potírá protivníky svou dramatickou rétorikou, drtí je pohotovou odpovědí, hned hřímá, hned hudebně moduluje hlas, je ironický, pathetický, vášnivě prudký, vznešený. Ona tam bude někde mezi ostatními a bude skrývat pod závojem slzy nadšení; potom se sejdou; – a zastrašování, pomluvy a urážky se ho vůbec nedotknou, řekne-li mu: „Ach to je krása!“ a lehkou rukou mu přejede po čele.

Tyto obrazy oslnivě zářily na obzoru jeho života jako majáky. Jeho duch se takovým vzněcováním zbystřil a zmohtněl. Až do srpna se uzavřel před světem a potom udělal poslední zkoušku.

Deslauriers, který se tolik nadřel, nežli mu ještě jednou vtloukl do hlavy druhou zkoušku koncem prosince a třetí v únoru, nevycházel z údivu nad jeho horlivostí. Někdejší naděje se vrátily. Do desíti let musí být Frédéric poslancem; do patnácti ministrem; proč ne? Z otcovského podílu, kterým bude brzy vládnout, může nejdříve založit časopis; to bude začátek; potom už se uvidí, co dál. Deslauriers sám stále ještě toužil po profesuře na právnické fakultě; a svou doktorskou thesi obhájl způsobem tak pozoruhodným, že mu všichni profesori blahopřáli.

Frédéric udělal tuto zkoušku tři dny po něm. Nežli odjel na prázdniny, uspořádal piknik na ukončení sobotních schůzek.

Byl při něm veselý. Paní Arnouxová je teď u své matky v Chartres. Ale brzy se s ní opět shledá a nakonec se stane jejím milencem.

Deslauriers, který byl toho dne přijat do klubu d'Orsay, cvičného řečnického klubu mladých advokátů, pronesl tam řeč, odměněnou velkým potleskem. Ačkoli byl střídmy, tentokrát se podnapil a při zákusku řekl Dussardierovi:

„Ty jsi poctivec, člověče! Až budu bohatý, udělám tě svým správcem!“

Všichni byli šťastni. Cisy nepotřebuje dostudovat práva. Martinon si odslouží čekatelskou dobu na venkově, kde bude jmenován náměstkem návladního; Pellerin se rozbíhá na velký obraz představující *Génia revoluce*; Hussonnet má příští týden přecíst řediteli divadla Délassmements rozvrh hry a nepochybje o úspěchu:

„Kostru dramatu mi jistě schválí! A náplň, vášně? Však už jsem dost otrkaný, abych se v nich vyznal; a duchaplné nápady, to je přece můj obor!“

Vyskočil, dopadl na ruce a s nohama ve vzduchu chvíli chodil okolo stolu.

Tato klukovina nemohla rozveselit Sénécala. Byl vyhnán ze svého ústavu, protože nabil synkovi aristokrata. Jak se jeho bída stupňovala, svaloval všechnu vinu na sociální řád, proklínal boháče; a se svou hořkostí se svěřil Regimbartovi, který byl zklamán, zarmoucen, znechucen čím dál víc. Občan teď

věnoval svou pozornost spíše otázkám rozpočtovým a obviňoval dvorní kamarilu, že v Alžiru promrhává miliony.

Poněvadž nemohl usnout, nezastavil-li se v kuřácké kavárně Alexandrově, zmizel už v jedenáct. Ostatní odešli teprve později; a když se Frédéric loučil s Hussonnetem, dověděl se, že se paní Arnouxová měla vrátit už včera.

Šel tedy do kanceláře poštovní dopravy vyměnit si místo, aby mohl jet o den později, a k šesté hodině večer ji šel navštívit. Domovník mu řekl, že svůj návrat o týden odložila. Frédéric povečeřel sám a potom se potloukal po bulvárech.

Růžové šerpy oblaků se dlouze táhly nad střechami; obchodníci začínali zatahovat plátěné stříšky nad krámy; kropící vozy postříkovaly prach a nenadálá svěžest se mísila do výparů kaváren, jejichž otevřenými dveřmi bylo vidět mezi stříbrným náčiním a zlacenými ozdobami velké kytice, které se obrážely ve vysokých zrcadlech. Dav chodců se pohyboval pomalu. Muži postávali ve skupinách uprostřed chodníků a hovořili; a ženy, jež přecházely, měly unylé oči a tu kaméliovou pleť, jakou ženskému tělu dává únava z letního vedra. Cosi nesmírného se rozpínalo v ovzduší, obklopovalo domy. Nikdy se mu Paříž nezdála tak krásná. V budoucnosti viděl jen nekonečnou řadu let vrchovatě naplněných láskou.

Zastavil se před divadlem u Svatomartinské brány, podíval se na ceduli, a že neměl co dělat, koupil si lístek.

Hráli starou féerii. Obecenstva bylo málo; a ve střešních oknech na poslední galerii se rýsovaly modré čtverečky denního světla, kdežto lampy na rampě splývaly v souvislou řadu žlutých světél. Scéna představovala trh na otroky v Peking, samé zvonečky, tamtamy, sultánky, špičaté čepice a slovní hříčky. Když spadla opona, bloudil osaměle ve foyeru a obdivoval se na bulváru pod schodištěm velkému zelenému landauru s párem běloušů a s kočím v krátkých kalhotách.

Když se vracel na místo, vešli do proscéniové lóže v prvním pořadí dáma s pánem. Muž měl bledý obličej, vroubený proužkem šedých vousů, rosetu důstojníka Čestné legie a ledový výraz, jaký se přisuzuje diplomatům.

Jeho žena, alespoň o dvacet let mladší, ani velká ani malá, ani ošklivá ani hezká, měla plavé vlasy spirálovitě stočeny do

splývajících loken anglického účesu, šaty s hladkým živůtkem a veliký vějíř z černé krajky. Aby lidé z takových kruhů přišli v této roční době do divadla, k tomu je mohla přimět lada náhoda, nebo nechť stráví nudný večer o samotě. Dáma koukala do vějíře a pán zíval. Frédéric si nemohl vzpomenout, kde tu tvář viděl.

V druhé přestávce je oba potkal, když přecházel chodbu. Letmo pozdravil. Pan Dambreuse jej poznal, přistoupil k němu a hned se omlouval za neodpustitelnou nedbalost. Byla to nárážka na četné navštívenky posílané na radu koncipientovu. Jenže se mýlil v době, myslel, že je Frédéric teprve v druhém roce práv. Potom prohodil, jak mu závidí, že odjíždí na venek. Sám by si také potřeboval odpočinout, ale obchodní věci ho zdržují v Paříži.

Paní Dambreusová, jež byla do něho zavěšena, lehce naklánela hlavu; a oduševnělá líbeznost její tváře byla pravým opakem mrzutého výrazu, který měla před chvílí.

„Najdou se tu přece pěkné zábavy!“ řekla při posledních slovech manželových. „Jak je tahle hra hloupá, viďte, pane Moreau!“ A všichni tři stáli a hovořili o divadlech a o nových kusech.

Frédéric, zvyklý strojeným způsobům maloměšťaček, neviděl ještě u žádné ženy takovou nenucenost v chování, onu prostotu, která je rafinovaností a v níž lidé naivní spatřují projev okamžité sympatie.

Bude u nich očekáván, až se vrátí; pan Dambreuse po něm vzkázal pozdrav starému Roquovi.

Po návratu z divadla Frédéric neopominul vyprávět Deslauriersovi, jak vlídně byl přijat.

„Výborně!“ zvolal koncipient, „a nedej se od matinky přemluvit! Hned se zas vrať!“

Druhého dne po příjezdu, když spolu posnídali, odvedla paní Moreauová syna do zahrady.

Je prý šťastna, že on už má povolání, poněvadž nejsou tak bohatí, jak se soudí; půda dává malý výnos, pachtýři platí špatně; byla dokonce nucena prodat svůj kočár. Nakonec mu vylíčila jejich majetkové poměry.

V prvních nesnázích jejího vdovství jí jeden vychytralý člo-

věk půjčoval peníze, pan Roque, a půjčky obnovoval a prodlužoval proti její vůli. Potom nenadále přišel a požádal o zaplacení; musela přijmout jeho podmínky a postoupila mu za směšnou cenu statek v Pressles. Po deseti letech přišla o svůj kapitál, když její bankéř v Melunu udělal úpadek. Ze strachu před hypotékami a aby uchovala vnější zdání, jak to vyžadovala synova budoucnost, přijala ještě jednou nabídku starého Roqua, když se znovu přihlásil. Ale nyní má dluhy zaplacené! Zkrátka – zbývá jim asi deset tisíc franků renty, z toho dva tisíce tři sta jsou jeho, celý jeho dědický podíl!

„To není možné!“ zvolal Frédéric.

Odpověděla pohybem hlavy, který naznačoval, že je to tuze dobře možné.

Ale strýc mu přece něco odkáže?

To je velmi nejisté!

Mlčky se prošli po zahradě. Nakonec ho k sobě přivinula a řekla, zalykajíc se slzami:

„Ach můj ubohý hochu! Musela jsem se vzdát mnoha snů!“

Usedl na lavičku zastíněnou velkým akátem.

Radila mu, aby vstoupil za koncipienta k advokátu Prouharamovi, který mu později postoupí svou kancelář; když jí dobře poveče, mohl by ji zase prodat a udělat dobrý obchod.

Frédéric už neposlouchal. Díval se mechanicky přes plot do druhé zahrady, kterou měl před sebou.

Asi dvanáctiletá holčička s ryšavými vlasy tam chodila docela sama. Udělala si náušnice z jeřabin; šedý plátěný živůtek jí nezakrýval ramena lehce opálená do zlatova; bílá sukýnka byla potřísněna skvrnami od zavařeniny; – a celá její postavička, jež byla šlachovitá a zároveň útlounká, měla v sobě zvláštní půvab mladé šelmy. Přítomnost neznámého muže jí zřejmě uváděla v úžas, neboť se náhle zastavila s kropicí v ruce a upřela na něho oči; byly jasně modrozelené.

„To je dcerka pana Roqua,“ řekla paní Moreauová. „Oženil se nedávno se svou služkou a dítě legitimoval.“

Na mizině, obrán, zničen!

Zůstal sedět na lavici jako omráčen po nějakém šoku. Proklínal svůj osud, byl by chtěl někoho zbít; a jeho zoufalství ještě prohluboval pocit, že ho tíží jakási hanba, něco nečestného; – Frédéric si totiž představoval, že ze svého jmění po otci bude jednou mít až patnáct tisíc franků ročního důchodu, a také to přímo naznačil Arnouxovým. Budou ho tedy pokládat za chvastouna, šejdíře, za obskurního darebáka, který se k nim vetřel v naději na nějaký zisk! A což ona, paní Arnouxová, jak se teď před ní objevit?

To je ostatně zhola nemožné, když má jen tři tisíce franků ročně! Nemůže pořád bydlet ve čtvrtém poschodí, k obsluze mít domovníka a chodit mezi lidmi v bídných černých rukavicích, které jsou na špičkách odřené do modra, v promaštěném klobouku a po celý rok v jednom kabátě! Ne, ne, to nikdy! A přece bez ní je život nesnesitelný. Mnozí lidé ovšem žijí, třebaš nemají jmění, na příklad Deslauriers; – řekl si tedy, že je od něho zbabělé přisuzovat podružným věcem takovou důležitost. Bída možná zestonásobí jeho schopnosti. Nadchl se při pomýšlení na velké muže, kteří bydlí v podkrovních světnicích a pracují. Taková duše jako paní Arnouxová bude možná dojata, až ho uvidí, a obměkčí se. Takže nynější katastrofa je konec konců štěstím: jako ta zemětřesení, která odkrývají poklady, odhalila mu skryté bohatství jeho povahy. Existuje však na světě jen jediné místo, kde je může uplatnit: Paříž! Neboť umění, věda a láska, jak on si je představuje (ty tři tváře Boží, jak by řekl Pellerin), jsou přímo podmíněny hlavním městem.

Večer oznámil matce, že se tam vrátí. Paní Moreauová byla překvapena a rozhořčena. Je to bláznovství, nesmysl. Udělá lépe, když poslechne její rady a zůstane u ní, v nějaké kanceláři. Frédéric pokrčil rameny: „Nechme toho!“ Byl tímto návrhem uražen.

A tak se ta dobrá paní chopila jiné metody. Měkkým hlasem, v němž občas zaznělo tiché vzlyknutí, začala mluvit

o svém osamění, o stáří, o obětech, které přinesla. A teď, když je ještě nešťastnější, on ji opouští. Potom užila i narážky na svůj skon, který se blíží:

„Proboha, měj trochu strpení! Brzo budeš volný!“

Tyto nářky se opakovaly dvacetkrát za den po celé tři měsíce; a současně ho rozmazlovaly příjemnosti domova: liboval si, že má měkčí postel, ručníky, které nejsou potřhané; nakonec zemdlel, vysílen, udolán strašnou silou něžnosti, takže se dal dovést k advokátu Prouharamovi.

Tam neprojevil ani vědomosti, ani vlohy. Doposud byl pokládán za mladého muže velmi nadaného, který se jednou stane chloubou departementu. Bylo z toho všeobecné zklamání.

Zprvu si říkal: „Musím to oznámit paní Arnouxové,“ a po celý týden vymýšlel vzletné dopisy a stručné lístky, psané lapidárním, vznešeným stylem. Ale bál se přiznat, v jakém postavení je, a to jej odrazovalo. Potom si pomyslel, že bude lépe, napíše-li jejimu muži. Arnoux zná život a pochopí ho. Čtrnáct dní váhal a nakonec si řekl:

„I co, setkat se s nimi už nesmím, ať tedy na mne zapomenou! Alespoň nepoklesnu v její vzpomínce. Bude myslit, že jsem mrtev, a bude mě postrádat ... možná.“

Protože přemrštěná rozhodnutí nic nestojí, přísahal si, že se už nikdy nevrátí do Paříže, a dokonce že se vůbec nebude dotazovat na paní Arnouxovou.

Přitom však se mu stýskalo dokonce i po zápachu plynu a lomozu omnibusů. Přivolával si všechna slova, která mu řekla, zvuk jejího hlasu, záři jejích očí – a protože se měl za člověka mrtvého, nedělal už nic, pranic.

Vstával velmi pozdě a díval se oknem na koňská spřežení formanských vozů, které tudy přejížděly. Zejména prvních šest měsíců mu bylo strašně.

Přece však jej v některé dny přepadlo rozhořčení proti sobě samému. Tehdy chodil ven. Putoval po lukách, jež jsou v zimě zpola zaplavena rozvodněnou Seinou. Dělí je řady topolů. Tu a tam se zvedá malý most. Potuloval se až do večera, brouzдал se v žlutém listí, vdechoval mlhu, přeskakoval příkopy; když už mu v teplotách začalo bušit prudčeji, zachvacovala jej touha po zuřivé činnosti: stane se zálesákem v Americe, vstoupí do

služeb nějakého paši v Orientu, dá se najmout za námořníka; a své melancholii ulevoval dlouhými dopisy Deslauriersovi.

Ten napínal všechny síly, aby pronikl. Přítelovo zbabělé chování a jeho věčné jeremiády mu připadaly hloupé. Zanedlouho si skoro vůbec přestali psát. Frédéric dal Deslauriersovi, který si byt ponechal, všechno své zařízení. Matka se o nábytku občas zmínila; jednou se konečně přiznal, že jej daroval, a právě když jej pro to plísnila, dostal dopis.

„Copak se děje,“ řekla, „že se chvěješ?“

„To nic není,“ odvětil Frédéric.

Deslauriers mu oznamoval, že k sobě vzal Sénécala a bydlí spolu již čtrnáct dní. Tak tedy Sénécál se teď roztahuje mezi věcmi, které pocházejí od Arnouxa! Může je prodat, dělat o nich poznámky a vtipy! Frédéric to ranilo až do hloubi duše. Odešel nahoru do svého pokoje. Byl by nejraději umřel.

Matka ho zavolala. Chtěla se s ním poradit o vysazení nějakých stromů v zahradě.

Tato zahrada na způsob anglického parku byla uprostřed přehrazena tyčkovým plotem a polovina patřila starému Roquovi, který měl ještě zeleninovou zahradu u řeky. Poněvadž spolu nebyli zadobře, dbali oba sousedé, aby se tam neukazovali v stejný čas. Ale od té doby, co se Frédéric vrátil, procházel se tam staroch častěji a nešetřil pozornostmi k synovi paní Moreauové. Litoval ho, že musí žít na malém městě. Jednou mu vyprávěl, že se na něho ptal pan Dambreuse. Jindy se rozhovořil o někdejší zvyklosti v Champagni, že syn dědil šlechtictví po přeslici.

„Vy byste tenkrát byl býval šlechticem, protože vaše paní matka se jmenovala de Fouvens. A ať si říká kdo chce co chce, věřte, mít jméno, to už něco je! Ostatně,“ dodal, dívaje se na něho lišácky, „to záleží na ministrovi spravedlnosti.“

Tato ctižádostivá touha po aristokratickém titulu se podivně nehodila k jeho osobě. Byl malý a nosil velký redingot kaštanové barvy, který nadměrně zdůrazňoval délku horní části těla. Když smekl kašket, bylo vidět obličej skoro ženský s norem neobyčejně špičatým; jeho žluté vlasy vypadaly jako paruka; zdravil lidi hlubokou poklonou, uhýbaje přitom až ke zdi.

Až do padesáti let se spokojoval se službami Kateřiny, Lotrinčanky stejného věku, silně poďobané od neštovic. Ale kolem roku 1834 si přivezl z Paříže hezkou blondýnu s ovčím obličejem, jež se „nosila jako královna“. Brzo ji bylo vidět, jak si pyšně vykračuje ve velkých náušnicích, a všechno se vysvětlilo narozením holčičky, kterou úředně ohlásili pod jménem Alžběta Olympie Luisa Roquová.

Kateřina v své žárlivosti očekávala, že bude to dítě nenávidět. Naopak, milovala je. Zahrhovala je péčí, pozorností a mazlením, aby u něho zastínila matku a zprotivila mu ji, což bylo snadné, neboť paní Eleonora se o dítě vůbec nestarala a raději klábosila někde v krámě. Den po sňatku vykonala návštěvu na podprefektuře, služkám přestala tykat a myslila si, že musí být k dcerušce přísná, že to patří k dobrému tónu. Bývala při jejím vyučování; učitel, starý byrokrat z radnice, to neuměl vzít za pravý konec. Žačka byla vzpurná, dostávala pohlavky a chodila se vyplakat do klína Kateřiny, která jí vždycky dávala za pravdu. Po takové scéně se obě ženy hádaly; pan Roque je po každé umlčel. Oženil se z lásky k dcerušce a nepřeje si, aby ji někdo trápil.

Nosila často bílé potrhané šatičky, pod nimiž vykukovaly dlouhé kalhotky obroubené kraječkou; zato o velkých svátcích chodila ven oblečena jako princezna, aby byli trochu pokořeni měšťáci, kteří svým mrňatům zakazovali stýkat se s ní, protože je nemanželská.

Žila sama v své zahradě, houpala se na houpačce, honila se za motýly, potom se náhle zastavovala a pozorovala zlatohlávky, kteří se slétali na růžové keře. Právě tyto zvyky nepochybně dodávaly její tváři výrazu zároveň smělého i snivého. Nadto se postavou podobala Martě, takže jí Frédéric při druhém setkání řekl:

„Dovolíte, abych vás políbil, slečno?“

Osůbka zvedla hlavu a odpověděla:

„Ráda!“

Ale tyčkový plat je odděloval.

„Musíte si vylézt nahoru,“ řekl Frédéric.

„Ne, zdvihni mě!“

Nahnul se přes plot, chytil ji za paže pod rameny a políbil

ji na obě tváře; potom ji zas postavil, kam patřila, a při dalších setkáních se ten výjev opakoval.

Neostýchala se o nic víc než čtyřleté dítě a letěla svému příteli vstříc, jakmile ho slyšela přicházet, nebo se schovala za strom a vybafla na něho, aby se polekal.

Když jednou paní Moreauová odešla, vzal holčičku s sebou do svého pokoje. Zotvírala všechny flakóny s voňavkou a vydatně si napomádovala vlasy; potom se zcela bez ostychu natáhla na postel a zůstala tam ležet s otevřenými očima:

„Představuju si, že jsem tvá žena,“ povídala.

Druhého dne se před ním rozplývala v slzách. Přiznala se, že „oplakává své hříchy“, a když vyzvídal jaké, odpověděla se sklopenými očima:

„Neptej se mě dál!“

Blížilo se první přijímání; ráno ji dovedli ke zpovědi.

Po té svátosti se nijak zvlášť neumoudřila. Dostávala někdy skutečné záchvaty vzteku; museli dojít pro pana Frédérica, aby ji uklidnil.

Brával ji s sebou na procházky. Při chůzi se oddával přemítání, kdežto ona trhala vlčí máky v obilí při kraji, a když viděla, že je smutnější než obvykle, snažila se ho utěšit milými slovy. Srdce, které bylo připraveno o lásku, našlo si náhradu v tomto přátelství s dítětem; kreslil jí panáčky, vyprávěl jí příběhy a začal jí předčítat.

Začal *Romantickými letopisy*, slavnou tehdy sbírkou veršů a prózy. Potom jí četl postupně *Atalu*, *Cinq-Marse*, *Podzimní listí*, neboť její bystrost jej tak okouzlovala, že zapomínal na její věk. Ale jednou v noci (toho večera vyslechla *Macbetha* v prostém překladu Le Tourneurově) se probudila s výkřikem: „Skvrna, skvrna!“ Zuby jí cvakaly, třásla se, a upírajíc vyděšené oči na pravou ruku, třela si ji a říkala: „Pořád ještě skvrna!“ Nakonec přišel lékař a nařídil, aby se vystříhala všeho rozčilení.

Měšťáci v tom viděli jen nepříznivou předzvěst pro její mravní vývoj. Říkalo se, že z ní chce „mladý Moreau“ později udělat herečku.

Brzy se začalo mluvit o jiné události, totiž o příjezdu strýce Bartoloměje. Paní Moreauová mu uvolnila svou ložnici a

v účinnivé ochotě šla tak daleko, že i v postních dnech přicházelo na stůl maso.

Stařec nebyl právě přívětivý. Do nekonečna srovnával Le Havre s Nogentem, kde se mu zdál vzduch nedýchatelný, chléb nedobrý, ulice špatně dlážděné, obživa nevalná a obyvatelé líní. „Jaký je tady ubohý obchod!“ Káral výstřednosti svého nebožtíka bratra, kdežto on sám si nashromáždil sedmadvacet tisíc franků ročního důchodu! Za týden konečně odcestoval. Když už stál na stupátku povozu, pronesl tato pramálo povzbudivá slova:

„Jsem přece jen rád, když vím, že se vám vede dobře.“

„Nedostaneš nic!“ řekla paní Moreauová, když se vraceli do jídelny.

Přijel jen na její naléhání a po celý týden se pokoušela, možná příliš okatě, aby se už vyslovil. Vyčítala si, že vůbec něco podnikla, a seděla teď v lenošce se svěšenou hlavou a sevřenými rty. Frédéric, sedící proti ní, ji pozoroval a oba mlčeli jako před pěti lety, když přijel z Montereau. Tato shoda, která se mu přímo vnucovala, připomněla mu paní Arnouxovou.

V tu chvíli se pod okny ozvalo práskání bičem a zároveň ho volal nějaký hlas.

Byl to starý Roque, seděl v svém voze sám. Chystal se na celý den do Fortelle k panu Dambreusovi a srdečně zval Frédérica, aby jel s ním.

„Buďte bez starosti, přijdete-li se mnou, nepotřebujete pozvání!“

Frédéric měl chuť přijmout. Ale jak by vysvětlil svůj trvalý pobyt v Nogentu? Nemá ani vhodný letní oblek; a co by tomu řekla matka? Odmítl.

Od té doby nebyl soused již tak přátelský. Luisa dorůstala, paní Eleonora nebezpečně onemocněla; a pouto se uvolnilo k velké radosti paní Moreauové, jež se bála, aby styky s takovými lidmi neškodily jejímu synovi, až si bude hledat postavení.

Pomýšlela na to, že mu koupí místo soudního tajemníka; Frédéric ani mnoho neodmítal tento plán. Provázela ji teď na mši, večer si s ní zahrál partii piketu, přivykal venkovskému prostředí, zapadal do něho hlouběji; – a dokonce i jeho láska nabyla jaksí smutné líbeznosti, konejšivého kouzla. Tak dlouho

se svěřoval se svým hořem v dopisech, vkládal je do své četby, bral je s sebou na procházky v polích a roznášel po všech končinách, až je tím skoro vyčerpал; paní Arnouxová teď pro něho byla jako zemřelá, o níž ku podivu ani nevěděl, kde je pohřbena; k takovému klidu a odevzdanosti už dospěla tato láska.

Jednoho dne, 12. prosince 1845, k deváté hodině ráno mu přinesla kuchařka do ložnice dopis. Adresa, napsaná tučným písmem, měla neznámý rukopis, a Frédéric, jak byl ještě rozespálý, nijak nespěchal, aby jej otevřel. Konečně četl:

Smírčí soud v Le Havru, III. okres

*Vážený pane,
poněvadž pan Moreau, Váš strýc, zemřel bez posledního
pořízení...*

Dědil!

Jako by byl za stěnou pokoje vypukl požár, vyskočil z postele bos, v košili; přejel si rukou přes obličej, nevěřil svým očím, myslil, že spí, a aby se ujistil o skutečnosti, otevřel okno do-kořán.

Napadlo sněhu; střechy byly bílé; – a dokonce poznal na dvoře škopek na prádlo, o který včera večer zakopl.

Přečetl dopis třikrát za sebou: je to pravda! Celé strýcovo jmění! Sedmadvacet tisíc franků ročně! – a hlava se ma zatočila šílenou radostí, když pomyslil, že se shledá s paní Arnouxovou. Zřetelně jako v halucinaci se viděl u ní, v jejím bytě, jak jí přináší nějaký dárek v hedvábném papíru, a před domem čeká jeho dvoukolová koleska; ne, raději zavřený kočár, černé kupé se sluhou v hnědé livreji; slyšel podupávat svého koně, slyšel chřestění řetízku na udidle, zvuky splývající se šepotem jejich polibků. To se bude opakovat den co den, do nekonečna. Bude je přijímat doma, v svém domě, jídelna bude mít potahy z červené kůže, budoár ze žlutého hedvábí, všude divany! A jaké etažéry! Jaké čínské vázy! Jaké koberce! Tyto obrazy na něho doléhaly tak bouřlivě, že mu v hlavě třeštilo. Potom si vzpomněl na matku a sešel dolů, stále ještě s dopisem v ruce.

Paní Moreauová se snažila přemoci dojetí a omdlela. Frédéric ji vzal do náručí a políbil ji na čelo.

„Drahá maminko, teď si můžeš zase koupit kočár; nu tak, zasměj se, neplač už, buď šťastná!“

Za deset minut se ta zpráva roznesla až na předměstí. Přiběhl advokát Benoist, pan Gamblin, pan Chambion, všichni přátelé. Frédéric na chvíli vyklouzl, aby napsal Deslauriersovi. Přicházely jiné návštěvy. Odpoledne minulo v samých blahopřáních. Nadobro se při tom zapomnělo na Roquovou, s níž to bylo už „moc špatné“.

Večer, když spolu osaměli, řekla paní Moreauová synovi, že by mu radila, aby se usadil v Troyes jako advokát. Je tady v kraji známější než někde jinde, může tu snadněji najít výhodnou klientelu.

„Ne, to už přestává všecko!“ zvolal Frédéric.

Sotva má své štěstí v rukou, už mu je někdo chce brát! Oznamil jí své pevné rozhodnutí žít v Paříži.

„Co tam budeš dělat?“

„Nic!“

Paní Moreauová, překvapena jeho chováním, se zeptala, čím chce být.

„Ministrem!“ odpověděl Frédéric.

A ujistil ji, že nijak nežertuje, že má v úmyslu věnovat se diplomacii; pobádají ho k tomu i jeho studie i jeho sklony. Nejdříve se s protekcí pana Dambreuse dostane do státní rady.

„Nu a znáš se s ním?“

„Ale ovšem! Prostřednictvím pana Roqua.“

„To je zvláštní,“ řekla paní Moreauová.

Probudil v jejím srdci dávné ctižádostivé sny. Oddala se jim a o jiných už nemluvila.

Mocí se tak řídit svou nedočkavostí, byl by Frédéric odjel v tu chvíli. Nazítří byla všechna místa v dostavnících zadána; musil se šízrat netrpělivostí až do příštího dne, do sedmi večer.

Když sedali k večeři, zazněly od kostela tři táhlé údery zvonu a vcházející služka oznámila, že paní Eleonora právě skonala.

Tato smrt nebyla vlastně pro nikoho neštěstím, dokonce ani pro dcerku ne. Děvčátko se proto bude mít později jen líp.

Poněvadž oba domy se boční stěnou dotýkaly, bylo slyšet

přecházení, bzukot hovoru; a představa, že nablízku leží mrtvola, vrhala na jejich loučení jakýsi smuteční stín. Paní Moreauová si dvakrát třikrát osušila oči. Frédéric měl srdce jako v kleštích.

Po jídle jej v poslední chvíli zastavila Kateřina. Slečna Luisa ho chce mermomocí vidět. Čeká na něho v zahradě.

Vyšel ven, přeskočil plot, a třeba se občas trochu uhodil o strom, ubíral se k domu pana Roqua. Světla hořela v jednom okně ve druhém poschodí; potom se ve tmě objevila postava a nějaký hlas zašeptal:

„To jsem já.“

Zdála se mu větší než jindy, nejspíše proto, že měla černé šaty. Nevěda, kterou frází by jí měl vyslovit soustrast, spokojil se s tím, že ji vzal za ruce a povzdechl:

„Ach Luiso, chudáčku!“

Neodpověděla. Hluboce se na něho zahleděla, dlouho se dívala. Frédéric se bál, že zmešká vůz; zdálo se mu, že z dálky slyší hrčení kol, a aby to ukončil, ozval se:

„Kateřina mne upozornila, že mi něco chceš . . .“

„Ano, je to pravda! Chtěla jsem vám říci . . .“

To *vám* jej překvapilo, a když stále ještě mlčela, naléhal:

„Nu tak, co jsi chtěla?“

„Už nevím, zapomněla jsem to. Je to pravda, že odjíždíte?“

„Ano, hned teď.“

Opakovala:

„Ach! Hned teď . . .? Nadobro . . .? To už se nevidíme?“

Pro vzlykot nemohla dál.

„Sbohem, sbohem. Tak mě přece polib!“

Vášnivě ho sevřela do náručí.

ČÁST DRUHÁ

Když seděl na svém místě v předním oddělení ve směru jízdy a když se dostavník rozjel, unášen pěti koňmi, kteří se bystře rozběhli všichni najednou, cítil, jak mu stoupá do hlavy jakési opojení. Jako architekt vypracovává plán paláce, tak si už nyní upravoval život. Naplňoval jej vším, co je zjemnělé a skvělé; klenul se mu až k nebesům; zjevovala se v něm marnotratná spousta věcí; a on se hroužil tak hluboko do těchto vidin, že okolní svět pro něho zmizel.

Na úpatí sourdunského návrší si uvědomil, kde jsou. Ujeli nanejvýš pět kilometrů! Byl rozmrzelý. Spustil okénko, aby viděl na cestu. Několikrát se ptal průvodčího, jak dlouho to ještě bude trvat, ale přesně, než dojedou. Pomalu se však uklidnil a s otevřenýma očima setrval v svém koutku.

Lucerna zavěšená na postilionově kozlíku osvětlovala zadky zadního páru koní. Dále vpředu viděl jenom hřivy ostatních koní, jež se nadnášely jako bílé vlny; jejich dech se srážel v mlhu po obou stranách spřežení; železné řetízky chřestily, okna se trásla v rámech; a těžký vůz stejnoměrným tempem hrčel po dláždění. Tu a tam bylo možno rozeznat zeď stodoly nebo zas osamělou hospodu. Při projíždění vesnicemi zasvítla někdy z pekařovy pece ohnivá záře a po protějším domě přeběhla nestvůrná silueta koní. Na stanicích, když byli koně přepřaženi, nastalo na minutu hluboké ticho. Nahoře na střeše vozu kdosi pod plachtou podupával, venku na prahu dveří stála nějaká žena a chránila rukou plamen svíčky. Potom průvodčí vyskočil na stupátko a dostavník jel zase dál.

V Mormansu slyšeli odbíjet čtvrt na dvě.

„Dnes tedy,“ řekl si, „dneska, za chvíli!“

Ale ponenáhlu se mu všechno pomíchalo, naděje a vzpomínky, Nogent, Choiseulova ulice, paní Arnouxová, jeho matka.

Probudilo jej temné dunění prken, jeli přes Charentonský most, byli v Paříži. Jeho dva spolucestující teď sundali s hlavy jeden čepici, druhý šátek, vzali si klobouk a rozhovořili se. Jeden, tlustý červený člověk v sametovém kabátě, byl velkoobchodník; druhý jel do hlavního města k lékaři. – Frédéric se obával, že mu snad v noci překážel, a začal se mu sám od sebe omlouvat, tolik mu duše zjihla štěstím.

Poněvadž nádražní nábreží bylo zřejmě zaplaveno, jeli pořád rovně dál, a zase tu byl venkov. V dálce kouřily vysoké tovární komíny. Potom odbočili do Ivry. Jeli nějakou stoupající ulicí; náhle spatřil kupoli Panthéonu.

Rozkopaná pláň vypadala jako nekonečné rozvaliny. Hradební pás tam tvořil vodorovnou vydutinu; a na nedlážděných chodnících po obou stranách silnice stály stromky bez větví, chráněné latkami, na nichž se ježily hřebíky. Chemické továrny se střídaly se skladišti dřevařů. Pootevřenými křídly vysokých vrat, jaká bývají u statků, bylo vidět vnitřek ohavných dvorů plných neřádu, s louží špinavé vody uprostřed. Protáhlé hospody, olíčené vínovou červení, měly v prvním poschodí mezi okny dvě zkřížená kulečnicková tága ve věnci malovaných květin; tu a tam stál opuštěn nějaký rozestavěný barák. Potom už v dvojité řadě domů nebyly mezery; čas od času nápadně vynikal na holém průčelí některého domu obrovský plechový doutník, označující trafikou. Na vývěsních tabulkách porodních babiček byla namalována matrána v čepečku, chovající miminko v peřince s krajkovým volánem. Nároží bylo polepeno plakáty, jež byly většinou potrhané a třepotaly se ve větru jako cáry. Přecházeli dělníci v blůzách, přejížděly pivovarské valníky, vozíky pradlen, řeznické káry; drobounce mrholilo, bylo zima, nebe bylo sinavé, ale zpod mlhy zářily dvě oči, které pro něho byly sluncem.

Dlouho museli čekat u potravní čáry, neboť tam zahrazovali cestu drůbežnici, formani a stádo ovcí. Voják na stráž si spustil šosy pláště, jinak vpředu zvednuté, a aby se zahřál, chodil před budkou sem a tam. Výběřčí potravní daně se vy-

šplhal na střechu dostavníku a zahlaholila fanfára na ventilový kornet. Sjížděli teď po bulváru rychlým klusem, rozpory klapaly, volné postraňky se natřásaly. Řemínek dlouhého biče práskal ve vlhkém vzduchu. Průvodčí zvučně vykřikoval: „Pozor! Pozor! Ohé!“ a metaři ustupovali stranou, chodci uskakovali nazad, bláto stříkalo na okénka vozu; potkávali káry, kabriolety, omnibusy. Konečně začal ubíhat dozadu mřížový plot Botanické zahrady.

Žlutá voda Seiny sahala skoro až k podlaze mostů. Vanula z ní svěžest. Frédéric ji vdechoval ze všech sil, vychutnával ten milý pařížský vzduch, který jako by byl prosycen milostným fluidem a vyzářováním ducha; byl dojat, když zahlédl první fiakr. A miloval dokonce i prahy vináren, vystlané slámou, dokonce i čističe bot s jejich bedničkami, i kupecké mládence, kteří potřásali pražidly na kávu. Ženy cupitaly pod deštníky; vykláněl se, aby rozeznal jejich tváře; náhodou se mohlo stát, že paní Arnouxová musila do města.

Krámy se po řadě objevovaly a mizely, proud lidí houstl, hluk se rozmáhal. Přejeli po nábreží Svatobernardském, nábreží de la Tournelle, nábreží Montebello a octli se na Napoleonově nábreží; chtěl se podívat na svá okna, byla však příliš daleko. Potom znovu přejeli přes Seinu po Novém mostě, dojeli k Louvru; a ulicemi svatého Honoria, Croix des Petits Champs a du Bouloi se dostali do ulice Coq Héron a vjeli do dvora hotelu.

Abyste jeho radost potrvála déle, oblékal se Frédéric co možná nejpomaleji a vydal se na bulvár Montmartre dokonce pěšky; usmíval se při pomýšlení, že co nevidět spatří na mramorové desce milované jméno. – Zvedl oči. Žádné výkladní skříně, žádné obrazy, nic!

Běžel do Choiseulovy ulice. Manželé Arnouxovi už tam nebydleli a místo domovníka hlídala v jeho lóži nějaká sousedka; Frédéric na něho čekal; konečně se objevil, ale byl to už jiný. Jejich adresu neznal.

Frédéric zašel do kavárny a ještě při jídle hledal v Obchodním almanachu. Bylo tam tři sta Arnouxů, ale Jacques Arnoux ne! Kde jen by mohli bydlet? Pellerin to jistě ví!

Odebral se až na konec čtvrti Poissonnière, k jeho ateliéru.

Poněvadž u dveří nebyl ani zvonek, ani klepátko, bušil do nich pěstí a volal, křičel. Jen prázdnota mu odpovídala.

Potom pomýšlel na Hussonneta. Ale kde najít takového člověka? Jednou ho doprovázel až k bytu jeho milenky ve Fleuruské ulici. Když došel do Fleuruské ulice, uvědomil si Frédéric, že nezná jméno té dívky.

Obrátil se o pomoc na policejní prefekturu. Bloudiv od schodů ke schodům, z kanceláře do kanceláře. V informační kanceláři právě zavírali. Řekli mu, aby přišel zítra.

Potom obešel všechny obchodníky s obrazy, které mohl najít, a vyptával se, neznají-li pana Arnouxa. Pan Arnoux se tím obchodem už nezabývá.

Nakonec se malomyslně vrátil do hotelu všecek utrmácen, nemocen a lehl si. Právě ve chvíli, kdy se natáhl pod pokrývku, dostal nápad, nad nímž vyskočil radostí:

„Regimbart! Já osel, že jsem si na něho už dávno nevzpomněl!“

Druhého dne stál již v sedm hodin ráno v ulici Matky boží Vítězné před výčepem lihovin, kam Regimbart chodíval na svou čtvrtičku bílého vína. Nebylo ještě otevřeno; šel se zatím projít po okolí a za půl hodiny se tam objevil znovu. Regimbart právě odešel. Frédéric vyrazil na ulici. Zdálo se mu dokonce, že v dálce vidí jeho klobouk; pohřební vůz a smuteční kočáry mu přehradily cestu. Když přejely, neviděl už nic.

Na štěstí si vzpomněl, že Občan každý den přesně v jedenáct snídá v malém restaurantu na Gaillonském náměstí. Tedy jen trpělivost! Po nekonečném bloumání od bursy k Svaté Magdaleny a od Magdaleny k divadlu Gymnase vešel Frédéric přesně v jedenáct do restaurantu na Gaillonském náměstí, zcela jist, že tam svého Regimbarta zastihne.

„Neznám!“ řekl majitel nadutě.

Když se Frédéric nedal odbýt, opakoval:

„Neznám ho už, pane!“ a majestátně přitom zvedl obočí a kroutil hlavou, takže to ukazovalo na nějaké tajemství.

Avšak Občan tehdy při posledním setkání mluvil o kuřácké kavárně Alexandrově. Frédéric zhltnul briošku, vskočil do drožky a zeptal se drožkáře, není-li někde kolem Svaté Jenovéfy jakási Alexandrova kavárna. Drožkář jej dovezl do ulice des

Francs Bourgeois Saint Michel, kde byl podnik toho jména, a na jeho otázku: „Je tu prosím, pan Regimbart?“ odpověděl kavárník s přelíbezným úsměvem:

„Dnes ještě nepřišel, prosím,“ a zároveň se pohledem do-
rozumíval s manželkou, jež seděla u pokladny.

Hned potom se obrátil a pohlédl na hodiny:

„Ale bude tu, doufám, za deset minut, nejdéle za čtvrt hodiny. – Celestine, rychle noviny! – Co si pán přeje pít?“

Ačkoli si Frédéric nepřál opravdu nic, přece vypil sklenku rumu, potom sklenku višňovky, potom curaçao, potom různé grogy studené i horké. Přečetl celý dnešní *Siècle*, potom ještě jednou; prostudoval karikatury v *Charivari* až do zrnění papíru; nakonec už znal nazpaměť inseráty. Občas na chodníku zadusaly boty, to bude on! a něčí postava se promítla na okenní tabule; ale každý přešel.

Aby zahnal dlouhou chvíli, střídal Frédéric místa; přesedl si dozadu, potom napravo, pak nalevo; a uprostřed vycpávané lavičky zůstal sedět s roztaženými rukama. Ale kočka, jež zlehounka našlapovala na samet opěradla, jej polekala, když náhle skočila na stůl, aby olízala skvrny od ovocné šťávy; a majitelův synek, nesnesitelný čtyřletý capart, si hrál s řeh-
tačkou na stupních u pokladny. Matinka, pobledlá ženuška se zkaženými zuby, se tupě usmívala. Co jen ten Regimbart dělá? Frédéric na něho čekal v bezmezném zoufalství.

Děšť venku bubnoval jako krupobití na střechu drožky. Mezerou mezi mušelinovými záclonami viděl na ulici ubohého koně, snad ani dřevěný kůň by nemohl stát tak nehybně! V přetékající stružce pod chodníkem se valil proud vody mezi dvěma loukotěmi kol, a drožkář, který se chránil houní, podřimoval; ale obávaje se, aby mu pasažér potají nezmizel, otevřel občas dveře, při čemž z něho teklo potokem. A kdyby se věc mohla pohledem opotřebovat, byl by Frédéric nadobro zničil hodiny, jak na ně bez ustání upíral oči. Ale hodiny šly. Pan Alexandre se procházel křížem krážem a neustále opakoval: „On přijde, jen počkejte! Určitě přijde!“ A aby ho rozptýlil, mluvil k němu, vykládal o politice. Svou úslužnost stupňoval do té míry, že mu dokonce navrhl partii domina.

Konečně o půl páté Frédéric, který tu byl od samého poledne, rázem vyskočil a prohlásil, že už nečeká.

„Sám tomu nerozumím,“ odpověděl kavárník s nejnevinější tváří, „je to po prvé, že pan Ledoux nepřišel!“

„Jak to, Ledoux?“

„Nu ovšem, pane!“

„Říkal jsem Regimbart!“ vykřikl Frédéric rozlíceně.

„Ach, račte odpustit, to se mýlíte! – Viď, manželko, že pán říkal pan Ledoux?“

A obrátil se na číšníka:

„Vy jste to přece také slyšel jako já?“

Číšník se spokojil úsměvem, nejspíš aby se šefovi pomstil.

Frédéric se dal dovézt zase na bulváry, rozhořčen nad ztrátou času, rozzuřen na Občana, vzýváje ho, aby se zjevil, jako by vzýval božstvo, a pevně odhodlán vytáhnout ho třeba z hloubi nejvzdálenějších sklepů. Povož ho rozčiloval, propustil jej; myšlenky se mu mátly; potom se mu naráz vyrojila z paměti jména všech kaváren, která od toho pitomce kdy slyšel, všechna najednou jako tisíc prskavek ohňostroje: kavárna Gascard, kavárna Grimbert, kavárna Halbout, sklípek Bordeauxský, Havanský, Havreský, Boeuf à la Mode, Německá pivnice, Matka Morelová; a do všech těch podniků po řadě zašel. Ale v jednom mu řekli, že Regimbart právě odešel; v druhém, že snad přijde; ve třetím ho už půl roku neviděli; jinde si zas včera objednal skopovou kýtu na sobotu. Konečně v kavárně Vautierově, sotva Frédéric otevřel dveře, srazil se s číšníkem:

„Znáte pana Regimbarta?“

„Jak bych neznal, pane! Vždyť mám tu čest sám ho obsluhovat. Je nahoře, právě bude po večeři!“

S ubrouskem pod paží přistoupil k Frédéricovi sám majitel podniku:

„Hledáte pana Regimbarta, prosím? Byl tu ještě před chvílkou.“

Frédéric zaklel, ale kavárník jej ujistil, že ho určitě najde u Bouttevilaina.

„Mohu vám dát čestné slovo! Odešel trochu dříve než obvykle, protože má obchodní schůzku s nějakými pány. Ale ne-

jdete ho, opakuji, u Bouttevilaina, Svatomartinská 92, druhý vchod vlevo, vzadu ve dvoře, mezanin, dveře vpravo!“

Konečně ho uviděl clonou tabákového kouře; seděl samotný v zadní místnůstce za kulečnickovým sálem, před sebou měl půllitr, hlavu zamyšleně skloněnou.

„Ach; Co jsem se vás nahledal!“

Regimbart se nijak nevzrušil; podal mu jen dva prsty, a jako by se byli rozešli teprve včera, vysypal několik bezvýznamných vět o zahájení sněmovního zasedání.

Frédéric ho přerušil: zatvářil se co možná nepřirozeněji a řekl:

„Arnouxovi se vede dobře?“

Odpověď dlouho nepřicházela, Regimbart si proplachoval hrdlo nápojem.

„Jistě, nemá to špatné.“

„Ale kdepak teď bydlí?“

„Nu přece . . . v Poissonnière, v Rajské ulici,“ udiveně odpovéděl Občan.

„Které číslo?“

„Třicet sedm, na mou věru, vy jste komický!“

Frédéric vstal.

„Cože, vy už jdete?“

„Ano, ano, musím si něco zařídit, na jednu věc jsem zapomněl. Na shledanou!“

Frédéric šel odtamtud k Arnouxovým, jako by ho nadnášel vlahý větřík, a bylo mu tak neobyčejně lehký, jak to cítíme jen ve snu.

Zkrátka se octl kdesi v druhém poschodí a stál přede dveřmi, jejichž zvonek cinkal; objevila se služebná; otevřely se druhé dveře; paní Arnouxová seděla u krbu, Arnoux byl skokem u něho a objal jej. Ona měla na klíně klučíka asi tak tříletého; dcerka, teď už velká jako ona, stála na druhé straně krbu.

„Dovolte, abych vám představil tohoto pána,“ řekl Arnoux a vzal synka pod ramínky.

A chvíli se bavil tím, že ho vyhazoval vysoko do vzduchu a chytal jej napřaženýma rukama.

„Zabiješ ho! Ach Bože! Přestaň!“ volala paní Arnouxová.

Ale Arnoux ji ujišťoval, že se nemůže nic stát, a pokračoval ve hře; dokonce se s dítětem šišlavě mazlil v svém rodném nářečí marseillském. „Ach ty buclíku zlatý, můj malý slavičku!“ Potom se zeptal Frédérica, proč se jim tak dlouho neozval a nenapsal, co tam na venku vůbec dělal, co ho teď zas přivádí sem.

„Já, milý příteli, já teď obchoduji s majolikou. Ale' mluvme o vás!“

Frédéric jako důvod uváděl dlouhý proces a zdravotní stav matky; zešíroka se o tom rozhovořil, aby si dodal zajímavosti. Zkrátka usadil se v Paříži, tentokrát už nadobro. O dědictví se však vůbec nezmínil – bál se, aby neuškodil své minulosti.

Záclony byly z vlněného damašku kaštanově hnědého, jímž byl potažen i nábytek; dvě podušky spočívaly vedle sebe na válcové podhlavnici; v uhlí se hřálo ohřívadlo; a stínítko lampy, jež stála na kraji prádelníku, udržovalo pokoj v tlumeném světle. Paní Arnouxová měla sytě modrý vlněný župan. Obracíc oči k popelu na ohništi, držela jednou rukou chlapečka za rameno a druhou mu rozšněrovala tkaničku na kabátku; košiláček plakal a škrábal se přitom na hlavě jako odpoledne pan Alexandre mladší.

Frédéric očekával, že bude prožívat závratné blaho; – ale vášně chřadnou, jsou-li vytrženy z rodné půdy, a když paní Arnouxovou nenalezl už v tom prostředí, v kterém ji znával, zdálo se mu, že něčeho pozbyla, že je nějak záhadně ponížena, prostě že to už není ona. Uvádělo jej v úžas, jak zůstává klidný. Vypτάval se na staré přátele, také na Pellerina.

„Nevidám ho často,“ řekl Arnoux.

Paní dodala:

„My už nepřijímáme jako dřív!“

Chce mu tím naznačit, že už ho nebudou zvat? Arnoux však setrval v srdečném tónu, vyčítal mu, že nepřišel bez pozvání s nimi povečeřet; a vykládal, proč změnil obor.

„Co si má člověk počít v takové úpadkové době, jako je naše? Velké maliřství vyšlo z módy! Ostatně umění je možno vkládat do všeho. Však víte, já miluji krásu! Musím vás co nejdříve zavést do své továrny!“

A hned mu chtěl ukázat některé své výrobky ve skladu v mezaninu.

Mísy, polévkové mísy, talíře a umyvadla zabíraly všechno místo na podlaze. Kolem stěn byly nastaveny velké čtvercové dlaždice do koupelen a umýváren, s mythologickými náměty v renesančním slohu; uprostřed stála dvojí police, sahající až ke stropu, v ní byly narovnány kbelíky na led, květináče, svícny, drobné žardiniéry a velké polychromované sošky, černoši nebo rokokové pastýřky. Arnouxovy výklady Frédérica nudily; bylo mu zima a měl hlad.

Spěchal do Anglické kavárny, skvěle tam povečeřel a ještě při jídle si říkal:

„Byl jsem to blázen, že jsem se doma tak trápil! Málem mě ani nepoznala! Taková měšťačka!“

A v náhlém vzrůstání životní síly si dělal sobecká předsevzetí. Cítil, že má srdce tvrdé jako ten stůl, o který se lokty opírá. Teď se tedy může beze strachu vrhnout do víru společenského života. Dambreusovi! napadlo jej; využije té známosti; potom se rozpomněl na Deslauriersa. „Inu, to se nedá nic dělat!“ Přece však mu poslal po posluhovi lístek, dával si s ním schůzku na zítřek v Palais Royal, že spolu poobědvají.

K Deslauriersovi nebyl osud tak vlídný.

Ucházel se o mimořádnou profesuru pojednáním *O právu posledního pořízení*, v němž zastával názor, že by se toto právo mělo co možná omezit; – a když ho jeho protivník dráždil, aby jej přiměl říkat hlouposti, napovídal jich mnoho, při čemž examinátoři ani brvou nehnuli. Potom zas náhoda tomu chtěla, že si za thema k přednášce vylosoval *Promlčení*. Deslauriers tam začal rozvíjet žalostné teorie: staré spory se musí vést jako nové; proč by měl vlastník pozbyt svého majetku jen proto, že své nároky nemůže prokázat dříve než po uplynutí jedenatřiceti let? To znamená zaručovat bezpečnost poctivého člověka dědicovi obohativšího se zloděje. Všechny spravedlnosti jsou potvrzovány rozšířením platnosti tohoto práva, které je tyraníí, zneužitím moci! A zvolal dokonce:

„Odstraňme je, a Frankové už nebudou utlačovat Galy, Angličané Iry, Yankeeoové rudochy, Turci Araby, běloši černo-
chy, Polsko...“

Předseda jej přerušil:

„Dobrá, dobrá, pane doktore! Vaše politické názory tu nepotřebujeme. Ohlásíte se později!“

Deslauriers se nechtěl znovu hlásit. Ale ten nešťastný 20. článek III. knihy Občanského zákoníku se pro něho stal kamenem úrazu. Pracoval o velkém díle: *Promlčení jakožto základ civilního práva a přirozeného práva národů*; ponořil se proto do Dunoda, Rogeria, Balbuse, Merliny, Vazeille, Savignyho, Troplonga a jiných význačných děl. Aby se mohl této práci lépe věnovat, vzdal se svého místa vedoucího koncipienta. Živil se tím, že dával opakovací hodiny a vypracovával disertace; a v zasedáních cvičného klubu advokátů děsil svou prudkostí stranu konservativní, všechny ty mladé doktrináře ze školy pana Guizota, takže si v některých kruzích zjednal jakousi proslulost, k níž bylo přimíšeno trochu nedůvěry k jeho osobě.

Na schůzku přišel v tlustém svrchníku s červenou flanelovou podšívkou, jaký kdysi nosil Sénécal.

Nemohli se dlouze objímat, bránil jim ostych, co by tomu řekli mimojdoucí; jenom se vedli pod paží až k Véfouovi, v koutcích úst radostný úsměv, v očích utajenou slzu. Jakmile byli sami, zvolal Deslauriers:

„Safra, to si teď příjemně zařídíme život!“

Frédéricovi se nijak nelíbila ta samozřejmost, s níž se hned chce podílet na jeho jmění. Zdálo se mu, že přítel projevuje příliš mnoho radosti, pokud jde o ně dva, a ne dosti, pokud jde o něho samého.

Potom Deslauriers vyprávěl o svém nezdařu a ponenáhlu se rozhovořil o své práci, o svém životě; o sobě přitom mluvil stoicky, o druhých s trpkostí. Nic ho neuspokojovalo. Na úředních místech není jediného člověka, který by nebyl blbec nebo lotr. Pro sklenici špatně vypláchnutou se rozhorlil na číšníka, a na Frédéricovu konejšivou výtku odpověděl:

„Naposled se budu ohlízet na takové chlapy, kteří vydělávají nějakých šest či osm tisíc ročně a jsou při tom voliči, snad dokonce volitelní! Ó ne, ne!“

Potom řekl vesele:

„Ale já zapomínám, že mluvím s kapitalistou, s Mondorem, vždyť ty jsi teď takový Mondor!“

A vracuje se k dědictví, vyslovil názor, že tato dědictví v pobočné linii (věc sama sebou nespravedlivá, třebaže se z ní v jeho případech raduje) budou co nevidět zrušena, hned v příští revoluci.

„Myslíš?“ řekl Frédéric.

„Spolehni se!“ odpověděl. „Takhle to nemůže zůstat! Je příliš mnoho utrpení! Když vidím v bídě takové lidi, jako je Sénécal . . .“

„Pořád ten Sénécal!“ pomyslí si Frédéric.

„A co je jinak nového? Ještě jsi zamilován do paní Arnouxové? Už tě to přešlo, což?“

Frédéric nevěděl co odpovědět, proto jen zavřel oči a sklonil hlavu.

O Arnouxovi mu Deslauriers pověděl, že jeho časopis nyní náleží Hussonnetovi, ale ten jej přetvořil. Jmenuje se teď *Umění*, „literární ústav, akciová společnost, akcie po sto francích, společenský kapitál: čtyřicet tisíc franků“, při čemž je každý akcionář oprávněn otisknout tam svou práci; neboť „účelem společnosti je uveřejňovat díla začínajících umělců, ušetřit talentům, snad i geniům, bolestné krize, které roztrpčují atd. . . ., vidíš, jaký je to podfuk!“ Ale přece jen by se tam dalo něco udělat, totiž zvýšit úroveň toho listu, a potom sice ponechat tytéž redaktory a slíbit pokračování románu pod čarou, ale naráz předložit předplatitelům časopis politický; předběžné výdaje by nebyly příliš velké.

„Nu tak, co tomu říkáš? Chceš se do toho pustit?“

Frédéric návrh neodmítl. Ale musí to počkat, až uspořádá své záležitosti.

„A teď, potřebuješ-li něco . . .“

„Děkuju ti, chlapečku!“ řekl Deslauriers.

Potom kouřili puros, drahé doutníky, opření loktem o sametový polštář v okně. Slunce svítilo, vzduch byl vlahý, hejna poletujících ptáků se snášela do parku; bronzové a mramorové sochy omyté deštěm se leskly; chůvy v zástěrách seděly na židlich a povídaly si; a bylo slyšet smích dětí a zároveň neustálý šumot stříkajícího vodotrysku.

Deslauriersova zahořklost zprvu kalila Frédéricovi náladu; ale když pod vlivem vína, které mu obíhalo v žilách, byl

v polospánku, v omámení a nastavoval tvář plnému slunci, necítil už nic než nesmírnou, rozkošnický tupou blaženost – jako rostlina nasycená teplem a vláhou. Deslauriers s přivřenými víčky hleděl do dálky, do prázdna. Hrud se mu vysoko zvedala a zahovořil:

„Oč to bylo krásnější, když Camille Desmoulins stál tamhle na stole a vyzýval lid k útoku na Bastilu! Tenkrát se žilo, člověk se mohl uplatnit, osvědčit svou sílu! Prostí advokáti dávali rozkazy generálům, bosí chudásové vítězili nad králi, kdežto dnes...“

Odmíchl se, pak náhle řekl:

„Co na tom! Budoucnost je těhotná!“

A bubnuje na okenní tabuli signál k útoku, přednášel Barthélemyho verše:

*„To sbromáždění strašné vrátí se, vrátí zas,
po čtyřiceti letech přec ještě děsí vás,
kolos, jenž bez bázně jde pádným krokem vpřed.“*

Dál už nevím! Ale je pozdě, půjdeme?“

A na ulici vykládal své teorie dál.

Frédéric ho neposlouchal: vyhlížel si ve výkladních skříních látky a nábytek, které by se mu hodily pro zařízení; a snad vzpomínka na paní Arnouxovou ho přiměla, aby se zastavil u výlohy starožitníka, v níž uviděl tři majolikové talíře. Byly zdobeny žlutými arabeskami s kovovým leskem a stály každý tři sta franků. Zamluvil si je.

„Já bych si na tvém místě koupil raději stříbrné nádoby,“ řekl Deslauriers – tato jeho záliba v okázalosti prozrazovala člověka nízkého původu.

Jakmile byl Frédéric sám, odebral se k slavnému Pomadèrovi a objednal si troje kalhoty, dva fraky, kožich a pět vest; potom šel k obuvníkovi, do obchodu s prádlem, ke kloboučníkovi a všude nakazoval, aby si co možná pospíšili.

Za tři dny, když se večer vrátil z Le Havru, měl svou úplnou garderobu doma; a že se už nemohl dočkat, aby ji upotřebil, rozhodl se vykonat ihned návštěvu u Dambreusových. Bylo však ještě příliš brzy, sotva osm hodin.

„Což abych šel k těm druhým!“ řekl si.

Arnoux byl sám a právě se před zrcadlem holil. Nabídl mu, že ho zavede někam, kde se pobaví, a když uslyšel jméno pana Dambreuse, zvolal:

„Ach, to se dobře hodí! Uvidíte tam některé jeho přátele. Jen poďte, bude legrace!“

Frédéric se vymlouval, paní Arnouxová ho poznala po hlase a přála mu dobrého večera skrze stěnu; dceři totiž není dobře a ona sama je churavá. A bylo slyšet cinkot lžičky o sklenici a všechn ten chvějivý šramot věci šetrně přenášených, jaký bývá v pokoji nemocného. Potom Arnoux zmizel, aby se rozloučil se ženou. Uváděl spoustu důvodů:

„Viš dobře, že je to důležité! Musím tam jít, je to nutné, čekají mě!“

„Jen jdi, příteli. Pobav se!“

Arnoux přivolal fiakr.

„Palais-Royal, galerie Montpensier 7.“

A klesl na polštáře:

„Ach, můj milý, jsem tak unaven! Já na to snad zajdu. Ostatně, vám to mohu klidně říci.“

Naklonil se k jeho uchu a tajemně zašeptal:

„Pokouším se znovu objevit rudou barvu starých Číňanů.“

A vysvětloval, co je to glazura a pomalé vypalování.

Když dojeli k Chevetovi, vyzvedl si tam velký koš a dal jej odnést do fiakru. Potom vybral „pro chudinku ženu“ hrozny, ananasy, rozmanité vzácné lahůdky a přikázal, aby byly poslány zítra časně ráno.

Potom jeli do půjčovny kostýmů; jdou totiž na ples. Arnoux si vzal krátké kalhoty z modrého sametu, kazajku z téže látky a ryšavou paruku, Frédéric domino; vystoupili v Lavalské ulici před domem, který byl v druhém poschodí osvětlen barevnými svítilnami.

Už dole na schodišti bylo slyšet několikery housle.

„Kam mě to k čertu vedete?“ řekl Frédéric.

„K správnému děvčeti! Nebojte se!“

Groom jim otevřel dveře a vešli do předsíně, kde byly na židle naházeny hromady svrchníků, plášťů a šál. V tu chvíli tudy právě procházela mladá žena v kostýmu dragouna z doby Ludvíka XV. Byla to slečna Rosa Anetta Bronová, paní domu.

„Tak co?“ řekl Arnoux.

„Zařizeno!“ odpověděla.

„Ach, děkuju ti, andílku!“

A chtěl ji políbit.

„Pozor, opatrně, ty hloupý! Pokazíš mi fasádu!“

Arnoux představil Frédérica.

„Tak jen dál, pane, buďte vítán!“

Rozhrnula portiéru, kterou měla za sebou, a nadneseně ohlašovala:

„Kuchník pan Arnoux a jeden z jeho přátel, kníže!“

Frédéric byl zprvu oslněn světlou; viděl jen hedvábí, samet, obnažená ramena, barevnou směsici, jež se kolébala při hudbě orchestru, zakrytého čerstvou zelení, mezi stěnami potaženými žlutým hedvábím, na nichž tu a tam visely pastelové portréty a jiskřily křišťálové svícny ve stylu Ludvíka XVI. Vysoké lampy, jejichž matovaná stínítka vypadala jako sněhové koule, čněly nad květinovými koši na přístěnných stolicích v koutech; a přímo před sebou viděl přes druhý, mnohem menší pokoj do třetího, kde se dalo rozeznat lůžko s točenými sloupky a s benátským zrcadlem v hlavách.

Tanečníci se zastavili a rozlehl se potlesk a jásavý pokřik, když spatřila Arnouxa kráčet kupředu s košem na hlavě; potraviny v něm byly vysoko nakupeny. — „Pozor, lustr!“ Frédéric vzhlédl: byl to lustr ze starého míšeňského porcelánu, který zdobíval prodejnu *Uměleckého průmyslu*; kmitla se mu vzpomínka na staré časy. Ale náhle se před něho postavil řadový pěšák ve služební uniformě, s tím přihlouplým výrazem, který tradice přisuzuje nováčkům, a rozpřáhl obě ruce na znamení úžasu; přestože měl obličej zohyzený strašlivými černými kníry, jež byly nakrouceny do ukrutných špiček, poznal Frédéric starého přítele Hussonneta. Bohém jej oslovoval „plukovníku“ a zahrnoval ho blahopřáními v jakési hatmatilce napůl elsaské, napůl černošské. Frédéric byl tak omráčen všemi těmi lidmi, že nevěděl co odpovědět. Smyčec zaklepal na pult a tanečníci a tanečnice se opět seřadili.

Bylo jich asi šedesát, ženy ustrojené většinou za selky nebo markýzy a muži, skoro všichni zralého věku, v kostýmu formana, debardéra nebo námořníka.

Frédéric se opřel o stěnu a díval se, jak tančí čtverylku.

Jeden starý švihák, oblečený jako benátský dóže do dlouhého roucha z purpurového hedvábí, tančil s madame Rosanettou, jež měla zelený frak, trikotové kalhoty a vysoké shrnovačky se zlatými ostruhami. Za protějšek měli Albance, ozbrojeného jatagany, a modrookou Švýcarku, bílou jako mléko, nakynutou jako buchticka, v plátěných rukávcích a červené šněrovačce. Velká blondýna, statistka z Opery, se oblékla za divošku, aby uplatnila své vlasy, jež jí sahaly až k podkolení; a přes trikot barvy snědé pleti měla už jen koženou zástěrku do pasu, náramky ze skleněných perel a flitrovou čelenku, z níž trčel vysoký chomáč pavích per. Před ní stál jeden Pritchard v černém fraku groteskně velkém a loktem vyťukával takt na tabatěrce. Malý watteauovský pastýř, blankytný a stříbrný jako některý z těch obrázků zvaných Měsíční svit, narážel svou pastýřskou hůlkou o thyrsos bakchantky, ověčené hrozny, jež měla na levém boku leopardí kůži a na nohou koturny se zlatými stuhami. Na druhé straně zas Polka v přiléhavém sametovém kabátku cihlově červeném pohupovala gázovou sukýnkou nad hedvábnými punčochami perlově šedými, přes něž měla růžové botičky, obroubené bílou kožešinkou. Usmívala se na břichatého čtyřicátníka, který byl přestrojen za ministranta a vysoko vyskakoval; jednou rukou si nadzvedal komži a druhou si přidržoval kulatou čepičku na temeni. Ale královnou, hvězdou byla slečna Lulu, proslulá tanečnice veřejných plesů. Protože teď byla bohatá, měla na svém hladkém černém sametovém kabátku veliký krajkový krejzlík; a její široké kalhoty z ohnivě červeného hedvábí, vzadu přiléhavé a v pase přitažené kašmírovou šerpou, byly podél postranních švů posázeny drobnými rostlými kvítky bílé kamélie. Její bledý, trochu odulý obličej s vyhrnutým nosíkem vypadal ještě nestoudněji pod rozčepýřenou parukou, na níž seděl šedý pánský plstěný klobouk, nad pravým uchem promáčkнутý „na facku“; a střevisky s diamantovými přezkami se při skocích, které prováděla, skoro dotýkaly nosu jejího souseda, velkého středověkého rytíře, který byl celý vtěsnán do železného brnění. Byl tam také anděl se zlatým mečem v ruce a s labutími křídly na zádech, který se vůbec nevyznal v ta-

nečních figurách a uváděl čtverylku ve zmatek, neboť se pletl sem tam a neustále ztrácel svého kavalíra v kostýmu Ludvíka XVI.

Když Frédéric tyto postavy pozoroval, měl pocit opuštěnosti, bylo mu nepříjemno. Myslil opět na paní Arnouxovou a zdálo se mu, že se účastní čehosi nepřátelského, co se osnuje proti ní.

Když bylo po čtverylce, přistoupila k němu madame Rosanetta. Byla trochu udýchaná a srpovitý náprsní plát, lesklý jako zrcadlo, se jí pod bradou lehce nadzvedal.

„A vy, pane,“ řekla, „vy netančíte?“

Frédéric se omlouval, neumí tančit.

„Opravdu? Ale se mnou? To jistě!“

Spočívajíc celou vahou na jedné noze, měla druhou trochu pokrčenou dozadu, a jak levou dlaní hladila perleťový jilec svého kordu, na minutku se na něho zadívala zpola prosebně, zpola posměšně. Posléze řekla: „Inu, jakáž pomoc!“ zatočila se na patě a zmizela.

Frédéric, nespokojen sám se sebou a nevěda co dělat, začal bloudit plesovými místnostmi.

Vešel do budoáru vyloženého bleděmodrým hedvábím s kyticemi polních květín; na stropě byl věnec ze zlaceného dřeva, kde se z blankytného nebe vynořovali amorkové a laškovali na obláčcích, jež vypadaly jako peřinky. Oslňovala jej tato elegance, jež by se dnes ženám rázu Rosanettina zdála ubohá; a obdivoval se všemu; umělým svlačcům, jež se vinuly po okraji zrcadla, křbovým závěsům na regulování tepla, složeným z plechových listů, tureckému divanu a ve výklenku ve stěně jakémusi stanu z růžového hedvábí s přehozem z bílého mušelínu. V ložnici byl černý nábytek s mosazným vykládáním a na zvýšeném stupni, pokrytém labutěnkou, se tyčila velká postel s nebesy a s pštrosím peřím. Při světle, které rozlévala ampule z českého skla, zavěšená na třech řetízích, vystupovaly ze stínu různé jehlice s hlavičkami z drahokamů, napíchané v polštářcích, prsteny pohozené na miskách, medailóny se zlatou obroučkou a stříbrné skříňky. Pootevřenými dvířky bylo vidět do skleníku, do zimní zahrady, jež zabírala celou šíři jakési verandy a končila vzadu voliérou.

Toto prostředí bylo věru jako stvořeno, aby se mu líbilo. V prudkém vzrůstání mladé krve si umiňoval, že užije jeho rozkoši; dodával si odvahy; potom se vrátil ke vchodu do salónu, v němž bylo teď ještě víc lidí (všechno se tetelilo v jakémisi zářivém prašném oparu); stanul a pozoroval čtverylku, přimhuřoval oči, aby lépe viděl – a vdechoval mdlé vůně žen, vůně, jež tady kolotaly jako nesmírný rozptýlený polibek.

Ale nedaleko na druhé straně dveří stál Pellerin, Pellerin slavnostně vystrojený, levou ruku měl zaklesnutou za vestu, v pravé držel klobouk a jednu roztrhanou bílou rukavici.

„Ale, ale! Vás už nebylo vidět, ani nepamatuji! Kde jste k čertu byl? Na cestách, v Itálii? Už je banální ta Itálie, že? Nic tak úchvatného, jak se tvrdí? To je jedno, přineste mi své náčrtky co nejdřív, ano?“

A nečekaje na odpověď, rozhovořil se umělec o sobě.

Udělal velký pokrok, neboť definitivně uznal, že linie je hloupost. V díle se nesmí tolik usilovat o krásu a jednotu, ale spíše o charakter a rozmanitost věcí.

„Vždyť v přírodě existuje všechno, je tedy všechno oprávněno, všechno je výtvarné. Jde jen o to, podat věrný záznam, to je to celé. Odhalil jsem tajemství!“ A dloubnuv ho loktem, opakoval několikrát: „Odhalil jsem tajemství, jak vidíte! Podívejte se na příklad na tuhle ženušku s účesem sfingy, co tančí s ruským postiliónem, to je jasné, tvrdé, určité, samé plošky mírně vystouplé a ostré tóny: pod oči indigo, na tvář rumělkovou skvrnu, na spánky hnědou až do černa, šup, šup!“ A palcem ve vzduchu naznačoval rychlá máznutí štětce. „Kdežto tamhleta tlustá,“ ukázal na prodavačku z tržnice, jež měla třešňové šaty, na krku zlatý křížek a přes ramena batisťový šátek, zkřížený přes prsa a vzadu zavázaný, „to jsou samé obliny: chřípě se nadouvají jako křídla na jejím čepci, ústní koutky se zvedají, brada klesá, všechno je to tučné, rozkynuté, štědré, klidné a slunné, pravý Rubens! A přece jsou dokonalé! Kde je tedy typ?“ Rozohňoval se. „Co je to krásná žena? Co je to krása? Ach, krása! řeknete mi . . .“ Frédéric ho přerušil otázkou, kdo je ten pierot s kozlím profilem, ten, co právě při „pastýřské“ začíná všem tanečnickům dávat počeňování.

„Úplná nicka! Vdovec, otec tří kloučků. Ani kalhoty jim nekoupí, promarňuje život v klubu a spí se služkou.“

„A tamhleten v kostýmu sudího, ten, co mluví ve výklenku okna s nějakou markýzou Pompadourovou?“

„Markýza ja pani Vandaělová, bývalá herečka z Gymnase, milenka toho dóžete, hraběte de Palazot. Jsou spolu již dvacet let, bůhvíproč. Tahle žena kdysi měla oči – překrásné! Ten člověk vedle ní, to je stará vojna, říkají mu kapitán Herbigny; nemá nic nežli kříž Čestné legie a svou pensí, při formálních příležitostech dělá grisetkám strýčka, pořádá souboje a obědvá u cizích stolů.“

„Tedy ničema?“ řekl Frédéric.

„Ne, poctivý muž!“

„Och!“

Umělec mu jmenoval ještě jiné; vtom spatřil pána, který měl na sobě jako Molièrovi lékaři dlouhý talár z černého serže, ale odshora až dolů rozepjatý, aby mohl ukazovat všechny své přívěsky:

„Tuhle máte doktora Desrogise, který se vzteká, že pořád není slavný; napsal knihu lékařské pornografie, ve vysoké společnosti se ochotou div nepřetrhne, je diskrétní. Tyto dámy ho zbožňují. On a jeho manželka (tamta hubená hradní paní v šedých šatech) spolu brousí po všech veřejných místnostech i jinde. Přestože se v domácnosti nedostává, mají svůj *přijímací den* – umělecké čajové dýchánky, na nichž se recitují verše. – Pozor!“

Doktor k nim opravdu přistoupil; a brzo všichni tři tvořili u vchodu do salónu skupinu hovořících, k níž se připojil i Hussonnet, potom mileneček divošky, mladý básník, který pod pláštěm ve stylu Františka I. stavěl na odiv praubohou figuru, a konečně i vtipný mládenec přestrojený za předměstského Turka. Ale jeho kazajka se žlutými prýmky se už tolik naputovala po tělech různých potulných zubařů, červeň širokých nabíraných kalhot byla tak vyrudlá, jeho turban, stočený jako úhoř à la tartare, vypadal tak bídně a vůbec celý kostým byl tak ubohý a tak podařený, že dámy nijak netajily svůj odpor. Doktor jej utěšoval chvalozpěvy na debarděrku, jeho milenku. Ten Turek byl syn kteréhosi bankéře.

V přestávce mezi dvěma kadrilami zamířila Rosanetta ke krbu, k lenošce, v níž se uvelebil tělnatý stařeček v kaštanovém kabátě se zlatými knoflíky. Přestože mu tváře povadle visely na vysoký bílý nákrčník, měl vlasy dosud plavé, přirozeně vlnité jako srst pudlíka, a ty mu dodávaly jakéhosi čtveračivého výrazu.

Poslouchala ho, nachýlena k jeho obličejí. Potom mu připravila sklenici ovocné šťávy; Frédéric si neuměl představit nic rozkošnějšího než její ruce v krajkových rukávech, jež vykukovaly zpod výložek na manžetách zeleného kabátce. Když se stařík napil, zlíbal jí je.

„Ale to je přece pan Oudry, Arnouxův soused!“

„Přišel o něho!“ řekl se smíchem Pellerin.

„Jak to?“

Postilión z Longjumeau ji vzal okolo pasu, začínal valčík. A všechny ženy, sedící na pohovkách kolem stěn salónu, jedna za druhou rychle vstávaly a jejich sukně, šerpy, účesy se začaly točit.

Tančily tak blízko něho, že Frédéric rozeznával perličky potu na čelech. A ten krouživý pohyb stále živější a pravidelnější byl tak závatný, že uváděl jeho mysl do jakéhosi opojení, v němž mu vyvstávaly jiné obrazy, zatím co všechny ženy vířily mimo něho v stejném omámení, a každá vzrušovala jinak, podle typu své krásy. Polka, jež se oddávala tanci unyle, vzbuzovala v něm prudkou žádost tisknout jí k srdci a ujíždět s ní na saních po zasněžené pláni. Perspektivy klidné rozkoše na břehu jezera v nějakém švýcarském domku se rozvíjely pod kroky Švýcarky, jež tančila vzpřímena, se sklopenýma očima. Potom při pohledu na bakchantku, jejíž tmavá hlava se zakláníla, musil náhle myslet na dravé laskání v oleandrových hájích za dusna před bouří, za tlumeného rachotu bubínků. Prodavačka z tržnice se hlučně smála, nestačil jí dech při tempu příliš rychlém; a on by si byl přál popíjet s ní někde za městem, v Porcherons, pomuchlat jí plnýma rukama šáteček na prsou jako za starých zlatých časů. Zato debarděrka, vznášející se lehounce na špičkách, že se sotva podlahy dotýkala, ta zas jako by ve vláčnosti svých údů a vážnosti tváře utajovala všechny rafinovanosti lásky moderní, která je přesná jako věda

a prchává jako pták. Rosanetta kroužila v kole s rukou v bok; paruka se vislou loknou v týle jí poskakovala po límcí a rozprašovala okolo vonný kosatcový pudr; a při každé túře málem o Frédérica zavadila konečkem svých zlatých ostruh.

Při posledním akordu valčíku se objevila slečna Vatnazová. Měla na hlavě alžírský šátek, na čele šňůru piastrů, oči podlíčené antimonem, přes ramena jakési volné palety z černého kašmíru, splývající na světlou sukýnku protkávanou stříbrem, a v ruce baskický bubínek.

Za ní kráčel velký chlapík v klasickém kostýmu Dantově; byl to (nyní se s tím už netajila) někdejší zpěvák z Alhamby, který se jmenoval August Delamare, ale dal si říkat nejprve Antenor Dellamarre, potom Delmas, pak zase Belmar a nakonec Delmar; tak obměňoval a zdokonaloval své jméno, jak vzrůstala jeho sláva: opustil totiž tingtangl a šel k divadlu a nedávno dokonce v Ambigu s velkým hlukem debutoval v *Rybáři Kašparovi*.

Hussonnet se zamračil, když ho uviděl. Od té doby, co byl jeho kus odmítnut, herci se mu hnusili. Nikdo si neumí představit, jak je to panstvo ješitné, a tenhle obzvlášť! „Jen se podívejte na toho pozéra!“

Delmar se zlehka poklonil Rosanettě a postavil se zády ke krbu. Tam setrval s rukou na srdci, levou nohu vpřed; přes kápi měl pozlacený vavřínový věnec, oči vyvracel k nebesům a snažil se vložit do svého pohledu hodně poesie, aby okouzlit dámy. Opodál se kolem něho tvořil velký kruh.

Vatnazová se dlouze objala s Rosanettou a potom přišla poprosit Hussonneta, aby jí po stránce stylové prohlédl výchovné dílo, které chce vydat: *Vínek pro dívky*, sbírka literární a mravoučná. Literát slíbil, že se na to podívá. Potom se ho zeptala, zda by v některém z listů, do kterých přispívá, nemohl trochu upozornit na jejího přítele a později mu snad i světit nějakou roli. Hussonnet tím byl tak ohromen, že si zapomněl vzít sklenici punče.

Punč vyrobil sám Arnoux a s uspokojením jej nabízel hostům, provázen hraběcím groomem, který za ním nesl prázdný tác.

Když šel kolem pana Oudryho, zastavila ho Rosanetta.

„Tak co bude s tou věcí?“

Trochu se začervenal; potom se obrátil k staříkovi:

„Naše přítelkyně mi pověděla, že byste byl tak laskav ...“

„Jápkak ne, pane sousede! Jsem vám zcela k službám.“

A ozvalo se jméno pana Dambreuse; protože hovořili polohlasem, nerozuměl jim Frédéric dost dobře; přešel na druhou stranu krbu, kde se Rosanetta bavila s Delmarem.

Komediant měl všední obličej, na nějž bylo třeba se dívat z dálky jako na divadelní kulisy, měl tlusté ruce, velké nohy, mohutnou čelist; a pomlouval nejslavnější herce, mluvil zvysoka o básnících, říkal „můj orgán, můj zjev, mé prostředky“, vplétaje do hovoru slova jemu samému málo srozumitelná, jež byla jeho vášní, na příklad „morbidnost, analogický, homogennost“.

Rosanetta ho poslouchala a maličko přikyvovala na souhlas. Bylo vidět, jak se jí pod šminkou na tvářích rozzařuje obdiv; a její jasné oči neurčité barvy se zamžívaly jakoby vlhkým závojem. Jak jí může takový člověk okouzlovat? Frédéric se v duchu povzbuzoval k pohrdání ještě hlubšímu, snad aby zahlal jakousi závist, kterou k němu cítil.

Slečna Vatnazová teď stála s Arnouxem; občas se velmi hlasitě zasmála a pohlédla na svou přítelkyni, kterou pan Oudry nepouštěl z očí.

Potom Arnoux s Vatnazovou zmizeli; stařík šel k Rosanettě a tiše k ní hovořil.

„Nu ovšem, to je ujednáno! Už mi dejte pokoj.“

A požádala Frédérica, aby zašel do kuchyně, není-li tam pan Arnoux.

Baterie poloprázdných sklenic tam stála na podlaze; a kastrolky, hrnce, kosouhlý pekáč na kambalu, pánev na smažení jen litaly. Arnoux dával rozkazy služebnictvu, tykaje všem, míchal remuládu, ochutnával omáčky, špásoval se služkou.

„Dobrá,“ řekl, „oznamte jí to! Dávám nosit na stůl.“

Už se netančilo, ženy se právě zas usadily, muži se procházeli. Uprostřed salónu se větrem vzdouvala jedna ze záclon zavěšených na okně; a sfinga nastavovala své zpoceně paže průvanu, přestože ji všichni varovali. Kde jen může být Rosanetta? Frédéric ji hledal všude, dokonce i v budoáru a v ložnici.

Tam se uchýlili nekteří hosté, aby byli sami nebo ve dvou. Přitní a šepot se prolínaly. Občas se ozvalo zachichotání pod kapesníčkem a pohled nezřetelně rozeznával nad výstřihy chvění vějířů, pomalé a hebké jako třepot křídel raněného ptáka.

Když vešel do skleníku, uviděl pod širokými listy kaly, že u vodotrysku na plátěné pohovce leží na břiše Delmar; Rosanetta, jež seděla vedle něho, měla ruku zabořenou do jeho vlasů; dívali se na sebe. V tu chvíli vstoupil Arnoux z druhé strany, od voliéry. Delmar vyskočil a klidným krokem vyšel, ani se neohlédnuv; a u dveří se dokonce zastavil, utrl květ ibišku a zastrčil si jej do knoflíkové dírky. Rosanetta sklonila hlavu; Frédéric, který ji viděl z profilu, zpozoroval, že pláče.

„Ale, ale! Copak je ti?“ řekl Arnoux.

Pokrčila rameny, neodpověděla.

„To kvůli němu?“ začal zase.

Vzala ho kolem krku, políbila ho na čelo a zvolna řekla:

„Víš dobře, že tě budu vždycky milovat, tlustoušku. Nemysleme už na to! Pojďme večeřet!“

Mosazný lustr o čtyřiceti svíčkách osvětloval jídelnu, jejíž stěny se ztrácely pod rozvěšenou starou majolikou; a v tom ostrém, svisle dopadajícím světle se zdála obrovská kambala ještě bělejší; skvěla se uprostřed tabule, obklopena předkrmy a ovocem; při krajích stolu stály talíře s račí polévkou. Bylo tu plno šustoty, jak ženy směštnávaly všechny ty sukně, rukávy a šerpy, usedající jedna vedle druhé; muži, kteří stáli, se rozešli po koutech. Pellerin a pan Oudry byli usazeni vedle Rosanetty, Arnoux byl naproti. Palazot se svou přítelkyní právě odešli.

„Šťastnou cestu!“ řekla. „Dejme se do toho!“ A ministrant, který rád šprýmoval, udělal okázale znamení kříže a spustil *Benedicite*.

Dámy byly pohoršeny, zvláště prodavačka z tržnice, matka dcerky, z níž chtěla udělat počestnou ženu. Ani Arnoux „to neměl rád“, soudil, že člověk má mít náboženství v úctě.

Německé kukačkové hodiny odkukaly dvě a daly podnět ke spoustě žertů o kukačce. Vystřídalo se tu všechno možné: slovní hříčky, anekdoty, vychloubání, sázky, výmysly pokládané

za pravdu, neuvěřitelná tvížen — Zkrátka, jen se kámen uspořádala v zábavu jednotlivých kroužků. Různá vína se podávala dokola, mísa za mísou přicházela na stůl, doktor porcoval maso. Házeli si na dálku hned pomeranč, hned zátku; odcházeli ze svého místa pohovořit si s někým. Rosanetta se často obracela k Delmarovi, který nehnutě stál za ní. Pellerin žvanil, pan Oudry se usmíval. Slečna Vatnazová snědla skoro sama celou kupu raků, skořápky jen chrustěly pod jejími chťivými zuby. Anděl, sedící na taburetu od klavíru (jediné místo, kam se svými křídly mohl usednout), klidně se krmil, ani na chvíli nepřestal.

„To je apetyt!“ opakoval užaslý ministrant, „to je apetyt!“

A sfinga pila pálenku, křičela z plna hrdla, vyváděla jako posedlá. Pojednou se jí tváře naduly, a poněvadž nemohla už zadržet krev, která ji dusila, přitiskla si ke rtům ubrousek a potom jej hodila pod stůl.

Frédéric to uviděl.

„To nic není!“

A když jí naléhavě domlouval, aby šla domů a šetřila se, odpověděla pomalu:

„I co! K čemu? Všecko jedno! Život není žádná legrace!“

Tehdy ho zamrazilo ledovým smutkem, jako by byl spatřil celé nekonečno bídy a zoufalství, ohřívadlo s dřevěným uhlím vedle popruhového lůžka a mrtvoly vystavené v Morgue v kožených zástěrách, pod kohoutkem, z něhož jim teče na vlasy studená voda.

Hussonnet, který dřepěl u nohou divošky, zatím skřehotal chraplavým hlasem, chtěje napodobit herce Grassota:

„Nebud' neúprosná, ó Celuto! Tahle rodinná oslavička je rozkošná! Opojte mě rozkošemi, mé milenky milované! Ať se mládí vydovádí!“

A začal ženy líbat na ramena; každá se otrásla, neboť jeho kníry píchaly. Potom si usmyslil, že si o hlavu rozbije talíř, a zlehka jím udeřil. Jiní to dělali po něm; střepy majoliky lýtaly jako za vichru břidlice ze střeš a debardérka volala:

„Jen si poslužte! Nic to nestojí! Vašnosta, který je vyrábí, ten nám jich dá!“

Oči všech přítomných se upřely na Arnouxa. Ohradil se:

Tam se uchýlili někteří hosté, aby byli sami nebo ve dvou. Přítmí a šepot se prolínaly. Občas se ozvalo zachichotání pod kapesníčkem a pohled nezřetelně rozeznával nad výstřihy chvění vějířů, pomalé a hebké jako třepot křídel raněného ptáka.

Když vešel do skleníku, uviděl pod širokými listy kaly, že u vodotrysku na plátěné pohovce leží na břiše Delmar; Rosanetta, jež seděla vedle něho, měla ruku zabořenou do jeho vlasů; dívali se na sebe. V tu chvíli vstoupil Arnoux z druhé strany, od voliéry. Delmar vyskočil a klidným krokem vyšel, ani se neohlédnuv; a u dveří se dokonce zastavil, utrl květ ibišku a zastrčil si jej do knoflíkové dírky. Rosanetta sklonila hlavu; Frédéric, který ji viděl z profilu, zpozoroval, že pláče.

„Ale, ale! Copak je ti?“ řekl Arnoux.

Pokrčila rameny, neodpověděla.

„To kvůli němu?“ začal zase.

Vzala ho kolem krku, políbila ho na čelo a zvolna řekla:

„Víš dobře, že tě budu vždycky milovat, tlustoušku. Nemysleme už na to! Pojďme večeřet!“

Mosazný lustr o čtyřiceti svíčkách osvětloval jídelnu, jejíž stěny se ztrácely pod rozvěšenou starou majolikou; a v tom ostrém, svisle dopadajícím světle se zdála obrovská kambala ještě bělejší; skvěla se uprostřed tabule, obklopena předkrmy a ovocem; při krajích stolu stály talíře s račí polévkou. Bylo tu plno šustoty, jak ženy směšťovaly všechny ty sukně, rukávy a šerpy, usedající jedna vedle druhé; muži, kteří stáli, se rozešli po koutech. Pellerin a pan Oudry byli usazeni vedle Rosanetty, Arnoux byl naproti. Palazot se svou přítelkyní právě odešli.

„Šťastnou cestu!“ řekla. „Dejme se do toho!“ A ministrant, který rád šprýmoval, udělal okázale znamení kříže a spustil *Benedicite*.

Dámy byly pohoršeny, zvláště prodavačka z tržnice, matka dcerky, z níž chtěla udělat počestnou ženu. Ani Arnoux „to neměl rád“, soudil, že člověk má mít náboženství v úctě.

Německé kukačkové hodiny odkukaly dvě a daly podnět ke spoustě žertů o kukačce. Vystřídal se tu všechno možné: slovní hříčky, anekdoty, vychloubání, sázky, výmysly pokládané

za pravdu, neuvěřitelná tvrzení – změt řečí, jež se zakrátko uspořádala v zábavu jednotlivých kroužků. Různá vína se podávala dokola, mísa za mísou přicházela na stůl, doktor porcoval maso. Házeli si na dálku hned pomeranč, hned zátku; odcházeli ze svého místa pohovořit si s někým. Rosanetta se často obracela k Delmarovi, který nehnutě stál za ní. Pellerin žvanil, pan Oudry se usmíval. Slečna Vatnazová snědla skoro sama celou kupu raků, skořápky jen chrustěly pod jejími chťivými zuby. Anděl, sedící na taburetu od klavíru (jediné místo, kam se svými křídly mohl usednout), klidně se krmil, ani na chvíli nepřestal.

„To je apetyt!“ opakoval užaslý ministrant, „to je apetyt!“

A sfinga pila pálenku, křičela z plna hrdla, vyváděla jako posedlá. Pojednou se jí tváře naduly, a poněvadž nemohla už zadržet krev, která ji dusila, přitiskla si ke rtům ubrousek a potom jej hodila pod stůl.

Frédéric to uviděl.

„To nic není!“

A když jí naléhavě domlouval, aby šla domů a šetřila se, odpověděla pomalu:

„I co! K čemu? Všecko jedno! Život není žádná legrace!“

Tehdy ho zamrazilo ledovým smutkem, jako by byl spatřil celé nekonečno bídy a zoufalství, ohřívadlo s dřevěným uhlím vedle popruhového lůžka a mrtvoly vystavené v Morgue v kožených zástěrách, pod kohoutkem, z něhož jim teče na vlasy studená voda.

Hussonnet, který dřepěl u nohou divošky, zatím skřehotal chraplavým hlasem, chtěje napodobit herce Grassota:

„Nebud' neúprosná, ó Celuto! Tahle rodinná oslavička je rozkošná! Opojte mě rozkošemi, mé milenky milované! Ať se mládí vydovádí!“

A začal ženy líbat na ramena; každá se otrásla, neboť jeho kníry píchaly. Potom si usmyslil, že si o hlavu rozbije talíř, a zlehka jím udeřil. Jiní to dělali po něm; střepy majoliky lítaly jako za víchru břidlice ze střech a debardérka volala:

„Jen si poslužte! Nic to nestojí! Vašnosta, který je vyrábí, ten nám jich dá!“

Oči všech přítomných se upřely na Arnouxa. Ohradil se:

„Ale na účet, prosím!“ Zřejmě si přál vzbudit dojem, že není, nebo alespoň už není Rosanettiným milencem.

Vtom se ozvaly dva zuřivé hlasy:

„Pitomče!“

„Uličníku!“

„Jsem vám k službám!“

„Přijímám, já taky!“

To se spolu hádali středověký rytíř a ruský postilión; ten tvrdil, že má-li někdo na sobě brnění, nepotřebuje už být statečný, a rytíř v tom viděl urážku. Chtěl se s ním bít, všichni se do toho vložili a kapitán se za té vřavy snažil proniknout hlasem, aby ho bylo slyšet.

„Pánové, vyslechněte mě! Jen slovíčko! Já v tom mám zkušenost, pánové!“

Rosanetta zaťukala nožem na sklenici a konečně zjedнала ticho; obrátila se k rytíři, který stále ještě měl na hlavě přílbu, potom k postiliónovi v huňaté kožešinové čepici:

„Nejdřív sundejte s hlavy ten svůj kastrol! Dopaluje mě to! - A vy zas ten svůj kulatý smeták na pavučiny! - Tak poslechněte, k čertu! Podívejte se na mé epolety! Jsem vaše maršálka!“

Podrobili se; a všichni tleskali a provolávali:

„Ať žije Maršálka! Ať žije Maršálka!“

Vzala teď láhev šampaňského, stojící na kamnech, a z vysoká nalévala do sklenic, které jí nastavovali. Poněvadž stůl byl příliš široký, nahnuli se hosté, zejména ženy, na její stranu, stavěli se na špičky a vystupovali na příčky židlí, takže se na minutu vytvořila pyramida z účesů, nahých ramen, vztažených rukou, předkloněných těl - a do toho všeho paprskovitě sršely dlouhé trysky vína, neboť pierot a Arnoux, každý na jiné straně jídelny, otevřeli také láhev a stříkali seskupeným do obličeje.

Drobní ptáčekové z voliéry, u níž zůstala dvířka otevřena, vletěli hrozně vyplašení do jídelny, třepotali se okolo lustru, naráželi na okenní tabule, na nábytek; někteří posedali hostům na hlavu a vypadali v houšti vlasů jako veliké květy.

Hudebníci už odešli. Muži vtáhli klavír z předsíně do salónu. Vatnazová k němu sedla a doprovázena ministrantem, kte-

rý tloukl na baskický bubínek, spustila přímo zběsile contredanse; bušila do kláves, jako když kuň podupává, a kolébala se v bocích, aby lépe vyznačila takt.

Maršálka si odvedla k tanci Frédérica, Hussonnet dělal kolové přemety po rukou, debardérka si překrucovala údy jako klaun, pierot řádil jako orangutan, divoška s rozpjatýma rukama napodobovala houpání člunu. Konečně už nemohli dál a všichni se zastavili; kdosi otevřel okno.

Jasně denní světlo se vhrnulo do sálu a s ním jitřní chlad. Rozlehl se jediný výkřik úžasu a nastalo ticho. Žluté plameny mihotavě plápolaly, takže chvílemi zárem praskla některá mistička na objímce svíčky; parketová podlaha byla postlána stuhami, květinami, perlami; na přístěnných stolcích lpěly lepkavě skvrny od punče, od ovocné šťávy; čalouny byly pošpiněné, kostýmy zmačkané, zaprášené; copy uvolněných účesů visely na ramena; líčidlo odplovoval pot a obnažoval bledé obličeje se zarudlými, mžikajícími víčky.

Maršálka, svěží jako by právě vyšla z koupele, měla růžové tváře, oči jí zářily. Odhodila paruku daleko od sebe; a rozpuštěné vlasy jí zahalily jako rouno, takže jí z celého obleku bylo vidět už jen kalhoty - vypadalo to směšně a zároveň roztomile.

Sfinga, jíž zuby drkotaly horečkou, potřebovala šál.

Rosanetta pro něj běžela do svého pokoje, a když nemocná šla za ní, přirazila jí dveře před nosem.

Turek hlasitě konstatoval, že neviděli odcházet pana Oudryho. Nikdo na tu zlomyslnost nereagoval, tak byli všichni unaveni.

Když se čekalo na povozy, zakutali se do pláštů a večerních pláštěnek s kapucí. Odbýjelo sedm. Anděl byl pořád ještě u stolu v jídelně, u sardelového másla; a vedle této dívky seděla prodavačka z tržnice, kouřila cigarety a přitom jí dávala rady do života.

Konečně fiakry přijely, hosté odcházeli. Hussonnet jako dopisovatel venkovských novin musí do oběda přečíst třiapadesát denních listů; divoška má zkoušku v divadle, Pellerinovi přijde model, ministrant má tři schůzky. Ale anděl, postižený prvními příznaky zažívacích potíží, nemohl vstát. Středověký rytíř odnesl dívku do fiakru.

„Dej pozor, ať jí nepochroumáš křídla!“ volala z okna debardérka.

Když byli na odpočívadle schodů, řekla slečna Vatnazova Rosanettě:

„Adieu, drahoušku! Bylo to moc hezké, ta tvoje maškarní!“
Potom se jí naklonila k uchu:

„Nech si ho!“

„Dokud neprijdou lepší časy,“ odpověděla Maršálka a pomalu se obrátila.

Arnoux a Frédéric odcházeli spolu, jak přišli. Obchodník s majolikou vypadal tak zasmušile, že se jeho druh obával, není-li churav.

„Já? Kdepak!“

Kousal si knírek, svraštil obočí; Frédéric se ho tedy zeptal, zda jej netíží nějaké obchodní starosti.

„Vůbec ne!“

Potom z ničeho nic vyhrkl:

„Vy už jste znal starého Oudryho, viďte?“

A dodal nevraživě:

„On je boháč, dědek mizerná!“

Potom začal mluvit o významném vypalování, které se má dnes v jeho továrně dokončit. Chce být při tom. Vlak mu jede za hodinu. „Jenže musím jít ještě políbit svou ženu.“

„Ach, jeho žena!“ pomyslil si Frédéric.

Potom si šel lehnout s nesnesitelnou bolestí v týle; a vypil láhev vody, aby utišil žízeň.

Byl teď zachvácen jinou žízňí, žíznil po ženách, po přepychu, po všem, co poskytuje život v Paříži. Cítil se poněkud omámen, asi jako člověk, který vystoupí z lodi; a v dřímotném obluzení stále znovu a znovu před sebou viděl ramena prodavačky z tržnice, kyčle debardérky, lýtka Polky, kšticí divošky. Potom se objevily dvě velké černé oči, které k tomu plesu nepatřily, přilétaly a odlétaly, lehké jako motýli, ohnivé jako pochodně, mihotaly se, stoupaly až nahoru na římsu, snášely se mu až k ústům. Frédéric se usilovně snažil poznat ty oči; nedařilo se mu to. Ale to už jej oprádal sen; zdálo se mu, že je s Arnouxem zapřažen k oji drožky a že mu Maršálka, která na něm jede, zlatými ostruhami drásá tělo.

Frédéric našel na nároží Rumfordovy ulice malý dům a hned si také koupil uzavřený kočár, koně, nábytek a od Arnouxu dvě žardiniéry, které chtěl postavit v salóne ke dveřím, z každé strany jednu. Za touto místností byl ještě pokoj a kabinet. Napadlo jej, že tam ubytuje Deslauriersa. Ale jak by ji mohl přijímat, ji, svou budoucí milenku? Přítel by tu byl na obtíž. Dal příčnou stěnu strhnout, aby zvětšil salón, a z kabinetu udělal kuřácký pokoj. Kupoval knihy básníků, které měl rád, cestopisy, atlasy, slovníky, měl totiž plno plánů, jak bude pracovat; popoháněl řemeslníky, běhal po obchodech, a že tak nedočkavě toužil užívat svého vlastnictví, bral si všechno bez smlouvání.

Když přišly účty dodavatelů, uvědomil si Frédéric, že musí zakrátko zaplatit čtyřicet tisíc franků a kromě toho ještě dědické poplatky, jež činí víc než sedmatřicet tisíc; poněvadž jeho jmění bylo uloženo v pozemcích, napsal notáři do Le Havru, aby jich část prodal, aby se zbavil dluhů a měl nějaké volné peníze pohotově. A chtěje konečně už poznat to neurčité, třpytné, nevymezitelné cosi, čemu se říká *společnost*, poslal Dambreusovým písemný dotaz, mohou-li jej přijmout. Madame odpověděla, že nazítří očekává jeho návštěvu.

Byl to přijímací den. Kočáry stály ve dvoře. Dva sluhové vyběhli vstříc na podjezd, třetí čekal nahoře na schodech a hned kráčel před ním.

Prošel předsíní, druhou místností, potom velkým salóne s vysokými okny a s monumentálním krbem, na němž stály hodiny v podobě koule a dvě ohromné porcelánové vázy, v kterých se jako dva zlaté keře větvily dva velké svícnové trsy obsypané misticčkami objímek. Na stěně byly zavěšeny obrazy provedené manýrou Spagnolettovou; těžké gobelinové portiéry vznešeně splývaly; a křesla, konsoly, stolky, celé zařízení v empírovém slohu mělo v sobě něco imposantního, diplomatického. Frédéric se mimoděk usmíval libostí.

Konečně došel do oválného pokoje s táflováním z růžového dřeva, který byl přeplněn titěrným nábytkem a měl jediné okno, vedoucí do zahrady. Paní Dambreusová seděla u krbu,

asi tucet osob v kruhu okolo ní. Přívětivě k němu promluvila, pokynula mu, aby usedl, ale nezdála se nijak udivena, že ho už tak dávno neviděla.

Když vstoupil, vychvalovali právě výmluvnost abbého Coeura. Potom přišly nářky na mravní zkaženost služebnictva, někdo se totiž zmínil o krádeži spáchané komorníkem; a tlachy se hrnuly dál. Stará paní de Sommery má rýmu, slečna de Turvisot se vdává, Montcharronovi se nevrátí dřív než koncem ledna, Bretancourtovi také ne, každý teď zůstává dlouho na venkově; ubohost těch řečí se zdála ještě umocňována přepychovostí okolních předmětů. Ale co říkali, nebylo dávno ještě tak hloupé, jako sám ten zvyk hovořit naplano, bez logické souvislosti, bez živého zájmu. A byli tam přece i muži s opravdovými životními zkušenostmi, bývalý ministr, farář velké farnosti, dva tři vysocí vládní úředníci; i oni se drželi nejotřepanějších všedních frází. Někteří pánové vypadali jako unavené šlechtické pensistky, jiní připomínali koňské handlíře; a několik starců provázelo své ženy, tak mladé, že se mohli klidně vydávat za jejich dědečky.

Paní Dambreusová je všechny mile vítala. Jakmile se mluvilo o nemocném, bolestně svráštla obočí, a tvářila se vesele, když byla řeč o plesech a večírcích. Sama bude brzy nucena se jich zříci, chce totiž vzít z pensionátu domů osiřelou neteř svého manžela. Hosté nadneseně velebili její obětavost; takto jedná pravá matka rodiny.

Frédéric ji pozoroval. Matná pleť jejího obličej se zdála napjatá a její svěžest pohaslá jako u ovoce delší dobu uchovávaného. Ale její vlasy, stočené v dlouhé, volně splývající lokny anglického účesu, byly jemnější než hedvábí, oči zářivě blankytné, všechny pohyby delikátní. Jak seděla vzadu na malé měkké pohovce, hladila červené trapečky na japonském stínidle proti žáru z krbu, zřejmě aby uplatnila své ruce, dlouhé úzké ruce, snad trochu hubené, s prsty na špičkách prohnutými. Měla na sobě šaty ze šedého moaré s živůtkem upjatým až ke krku jako nějaká puritánka.

Frédéric se zeptal, nepřijede-li letos na Fortelle. Paní Dambreusová ještě nevěděla. Chápal to ostatně: Nogent ji jistě nudí. Návštěv přibývalo. Bez ustání šustily šaty po kobercích;

dámy, jež dosedly jen na kraj židlí, se tiše chichotaly, pronesly pár slov a za pět minut s dceruškami odcházely. Brzy bylo zcela nemožné sledovat hovor, a Frédéric se poroučel. Paní Dambreusová mu řekla:

„Každou středu, vidíte, pane Moreau?“ Tou jedinou větou mu vynahrazovala svůj předchozí nezám.

Byl spokojen. Přesto si na ulici vydechl z plných plic; zatoužil po jiném prostředí, méně strojeném, a vzpomněl si, že je dosud dlužen návštěvu Maršálce.

Dveře do předsíně byly otevřeny. Přiběhli dva boloňští psi. Nějaký hlas volal:

„Delfíno! Delfíno! – To jste vy, Felixi?“

Nehýbal se z místa; oba pejskové stále ještě ňafali. Konečně se objevila Rosanetta, zahalená do jakéhosi peignoiru z bílého mušelínu s krajkami, v tureckých trepkách na boso.

„Ach, promiňte, pane doktore! Myslela jsem, že je to kadeřník. Okamžik! Hned jsem tady!“

Zůstal v jídelně sám.

Žaluziové okenice byly zavřeny. Jak se Frédéric rozhlížel, připomínáje si onu divokou noc, uviděl na stole uprostřed místnosti pánský klobouk, starý zprohýbaný plstěák, promaštěný, odporný. Či je to asi klobouk? Nestoudně ukazoval svou rozpáranou podšívku, jako by říkal: „Ostatně, mně je to jedno. Já jsem tu pánem!“

Maršálka přišla. Sebrala klobouk, otevřela dveře do zimní zahrady, hodila jej tam, zase zavřela (zároveň bylo slyšet, jak se kolikery jiné dveře otvírají a zavírají), vybidla Frédérica, aby prošel kuchyní, a uvedla jej do své oblékárny.

Na první pohled bylo znát, že je to místnost, která je z celého domu nejvíc navštěvována, jakési skutečné ohnisko jeho vnitřního života. Stěny, lenošky a široký pružný divan byly potaženy kartounem, potištěným velkými květy a listy; na bílé mramorové desce stála dvě objemná umyvadla z modré majoliky; nástěnnou poličku nad nimi tvořily křišťálové tabulky, jež byly přeplněny lahvičkami, kartáči, hřebeny, tyčinkami různých pomád, krabičkami s pudrem; oheň se odrážel ve vysokém stojacím zrcadle, z vany viselo ven prostěradlo a bylo tu cítit vůni mandlové pasty a benzoe.

„Ten nepořádek už mi odpusťte! Dnes nevečeřím doma.“
A jak se obracela, byla by málem zašlápla jednoho pejska. Frédéric řekl, že jsou rozkošní. Zvedla je oba a přistrčila jejich černé čumáčky až k němu:

„No tak, hezky přivětivě, dejte pánovi hubičku!“

Náhle vešel nějaký muž ve špinavém svrchníku s kožešino-
vým límcem.

„Felixi, můj zlatý,“ řekla, „příští neděli už dostanete, co vám patří, docela určitě!“

Muž jí začal česat. Povídal jí novinky o jejich přítelkyních: paní de Rochegune, paní de Saint-Florentin, paní Lombardová, byla to samá vznešenost jako v paláci Dambreusových. Potom hovořil o divadle; večer dávají v Ambigu mimořádné představení.

„Půjдете?“

„To opravdu ne! Zůstanu doma.“

Objevila se Delfína a byla vyhubována, že odešla bez dovo-
lení. Dušovala se, že „byla v trhu“.

„Tedy mi přineste knížku! – Dovolíte, že?“

Rosanetta polohlasem pročítala sešit a ke každé položce
měla poznámku. Součet nebyl správný.

„Dostanu zpátky čtyři sous!“

Delfína je dala a Rosanetta ji propustila.

„Maria Panno! Co se člověk natrápí s těmihle lidmi!“

Frédérica se to obviňování trapně dotklo. Příliš mu připo-
mínalo ty druhé a vytvářelo mezi oběma domy jakési nepří-
jemné rovnítko.

Delfína se vrátila a šla Maršálce pošeptat slovíčko do ucha.

„I ne! Já nechci!“

Delfína se objevila znovu.

„Madame, ona se nedá odbýt.“

„To už je k zlosti! Vyhod' ji!“

V téže chvíli otevřela dveře stará dáma černě oblečená.
Frédéric nic neslyšel, nic neviděl; Rosanetta se jí totiž vrhla
vstříc do ložnice.

Když zase přišla, měla červené tváře a mlčky usedla do
lenošky. Slza jí skanula po líci. Potom se obrátila k mladému
muži a tiše se zeptala:

„Jak se jmenujete křestním jménem?“

„Frédéric.“

„Ach! Federico! Nevadí vám to, že vám tak říkám?“

A dívala se na něho lichotně, skoro zamilovaně. Pojednou
zajásala; uviděla slečnu Vatnazovou.

Umělkyně neměla času nazbyt, musí prý přesně v šest ho-
din předsedat u své „table d'hôte“; a lapala po dechu, jak byla
uběhaná. Nejdříve vytáhla z pletené kabely řetízky k hodin-
kám s cedulkou, potom rozmanité věci, samé nákupy.

„Abys věděla, v Joubertově ulici mají nádherné švédské
rukavice za šestatřicet sous! Tvůj barvíř žádá ještě týden času.
A s tou starou krajkou, řekla jsem, že se tam ještě stavím.
Bugneaux dostal splátku. To je myslím všechno. Jsi mi dlužna
sto osmdesát pět franků.“

Rosanetta si došla do zásuvky pro deset napoleondorů. Žád-
ná neměla drobné, Frédéric je tedy nabídl.

„Vrátím vám to, patnáct franků,“ řekla Vatnazová, zastr-
kujíc peníze do malé kabelky. „Ale jste hanebník, nic už vás
nemám ráda, onchdy na večírku jste mě ani jednou neprovedl!
– Ach drahoušku, objevila jsem v jednom krámě na Voltai-
rově nábřeží obraz sestavený z vycpaných kolibříků, jsou k po-
milování. Být na tvém místě, dopřála bych si je. Podívej! Co
tomu říkáš?“

A vytáhla kus růžového hedvábí, starý zbytek, který koupila
v Templu, aby mohla ušít Delmarovi středověký kabátec.

„Byl tu dnes, vid'?“

„Nebyl!“

„To je divné!“

A po chvíli se zeptala:

„Kam jdeš dnes večer?“

„K Alfonsině,“ řekla Rosanetta; byla to už třetí verze vy-
světlení, jak stráví večer.

Slečna Vatnazová se ptala dál:

„A což Stařec z hor? Co nového?“

Ale Maršálka na ni kvapně mrkla, že má mlčet; a doprovo-
dila Frédéricu až do předsíně, aby se ho mohla zeptat, sejde-li
se brzy s Arnouxem.

„Požádejte ho tedy, aby přišel; rozumí se, ne před jeho
ženou!“

Nahoře na schodech byl o stěnu opřen deštník a vedle stál pár přezůvek.

„Galoše Vatnazové,“ řekla Rosanetta. „Ta má nohu, co? Má rozmilá přítelkyně je statná!“

A dodala melodramatickým tónem:

„Není jí co věřit!“

Povzbuzen takovouto důvěrností, chtěl ji Frédéric políbit na krk. Řekla chladně:

„Ó prosím, jen si poslužte! To nic nestojí!“

Odcházel s lehkým srdcem; nepochyboval, že se Maršálka brzy stane jeho milenkou. Tato tužba však vzbudila jinou; zachtělo se mu uvidět paní Arnouxovou, přestože na ni podivně zanevřel.

Stejně k nim musí jít vyřídit Rosanettin vzkaz.

„Ale teď,“ pomyslně si (odbíjelo šest), „teď je Arnoux jistě doma.“

Odložil svou návštěvu na zítřek.

Seděla ve stejné posici jako po prvé v tomto pokoji a šila dětskou košilku. Chlapec si hrál u jejích nohou s dřevěným zvěřincem; Marta o trochu dál něco psala.

Začal tím, že jí pochvaloval děti. V jejích odpovědích nebylo jediné nadsázky, v jakých si libují pošetilé matky.

Pokoj působil klidným dojmem. Okny vnikal proud jasného slunce, hrany nábytku se leskly, a jak paní Arnouxová seděla u okna, dopadal jí široký paprsek na prstýnky vlasů na šiji a zlatě prosvěcoval její jantarovou pleť. Frédéric řekl:

„Podívejme se, jak ta dívka za tři léta vyrostla! – Pamatujete se, slečno, že jste mi v kočáře spala na klíně?“ Marta se nepamatovala. „Jednou večer, když jsme se vraceli ze Saint Cloudu.“

Paní Arnouxová na něho pohlédla neobyčejně smutně. Snad proto, aby se zdržel všech narážek na jejich společnou vzpomínku?

Její krásné černé oči s lesklým bělmem se mírně pohybovaly pod víčky poněkud těžkými a z hloubi zornic vyzařovala nekonečná dobrota. Znovu se ho zmocnila láska, silnější než kdy předtím, nesmírná: bylo to pozorování, které jej ochromovalo, ale setřásl to ze sebe. Jak si před ní dodat významu? Čím?

A po dlouhém uvažování nevymyslel nic lepšího nežli peníze. Začal mluvit o počasí; zde není tak chladno jako v Le Havru.

„Vy jste tam byl?“

„Ano, v rodinné záležitosti . . . dědictví.“

„Ach, to mě opravdu těší,“ odpověděla s výrazem tak upřímné radosti, že tím byl dojat, jako by mu prokázala velkou laskavost.

Potom se ho zeptala, co hodlá dělat, muž se přece musí něčím zabývat. Vzpomněl si na svou lež a řekl, že doufá, že se s pomocí poslance pana Dambreuse dostane do státní rady.

„Toho možná znáte?“

„Jen podle jména.“

Potom tiše dodala:

„On vás onedhy zavedl na ples, vidíte?“

Frédéric mlčel.

„To jsem chtěla vědět, děkuji vám.“

Nakonec se ho několika nevtíravými otázkami zeptala na jeho rodinu a na jeho kraj. Je to opravdu milé: zůstal doma tak dlouho, a přece na ně nezapomněl!

„Ale . . . cožpak jsem mohl?“ odvětil. „Pochybovala jste o tom?“

Paní Arnouxová vstala.

„Věřím, že vás k nám poutá ryzí a spolehlivé přátelství. – Buďte zdrav . . . na shledanou!“

A upřímně, po mužsku mu podala ruku. Není to závazek, slib? Frédéric najednou cítil, že je hrozně rád na světě; měl co dělat, aby se nedal do zpěvu, potřeboval se pohybovat mezi lidmi, prokazovat dobrodiní, dávat almužny. Rozhlížel se, není-li tu někdo, komu by mohl pomoci. Žádný chudák nešel okolo; a jeho touha po obětavosti vyprchala, poněvadž nebyl takový, aby si k ní hledal příležitost někde daleko.

Potom se rozpomněl na své přátele. První, na kterého pomyslně, byl Hussonnet, druhý Pellerin. Podřízené postavení Dusardierovo ovšem ukládalo zvláštní šetrnost k němu; zato se těšil, že se Cisymu trochu pochlubí svým bohatstvím. Napsal tedy všem čtyřem, aby přišli v neděli přesně v jedenáct na oběd, kterým zasvětil svůj nový byt, a Deslauriersovi uložil, aby přivedl Sénécala.

Repetitor byl propuštěn už z třetího pensionátu, protože naprosto odmítal rozdělení cen, zvyk, který podle jeho názoru ohrožuje rovnost. Byl teď u jakéhosi konstruktéra strojů a s Deslauriersem už půl roku nebydlel.

Jejich rozchod nebyl nijak bolestný. K Sénécálovi v poslední době přicházeli muži v halenách, samí vlastenci, samí pracující, samí řádní lidé, ale jejich společnost se zdála advokátovi nudná. Nadto se mu některé přítelovy myšlenky nelíbily, ač jako bojové prostředky byly znamenité. Ze ctižádosti o tom nemluvil, chtěl k němu být šetrný, aby jej mohl vést, neboť netrpělivě očekával velký převrat, při němž se ovšem minil vysvěhnout, získat postavení.

Sénécálovo přesvědčení bylo méně zjištěné. Každého večera se po denní práci vracel do své mansardy a v knihách hledal ospravedlnění pro své sny. Vypracoval komentář ke *Smlouvě společenské*. Hltal *Nezávislou revui*. Znal Mablyho, Morelyho, Fouriera, Saint-Simona, Comta, Cabeta, Louise Blanca, celý těžký náklad socialistických spisovatelů, ty, kteří si žádají pro lidstvo kasárenskou úroveň, i ty, kteří by si přáli, aby se bavilo v bordelu nebo se hrbilo nad pultem; a ze směsi toho všeho si vytvořil ideál ctnostné demokracie, jež se podobala nájemnému dvorci a přádelně zároveň, jakousi americkou Spartu, kde by jednotlivec žil jen proto, aby sloužil Společnosti, která by byla všemohoucí, svrchovaná, absolutně samovládná, neomylná a božská ještě větší měrou nežli všichni dalajlamové a Nabukadnezarové. Ani v nejmenším nepochyboval, že tuto koncepci bude možno brzy uskutečnit; a všechno, co jí podle jeho mínění bylo nepřátelské, zuřivě potíral, uplatňuje přitom soudnost matematika a upřímné přesvědčení inkvizitora. Šlechtické tituly, řády, chocholy a zvláště livreje, ale i příliš halasná proslulost jednotlivců ho pohoršovaly, neboť jeho studium i jeho strážně denně rozdmýchávaly jeho bytostnou nenávisť k jakémukoli vyznamenávání a jakémukoli nadpráví.

„Začpak jsem zavázán tomuhle pánovi, že mu mám prokázat zdvořilost? Stojí-li o mne, může přijít!“

Deslauriers ho odvedl s sebou.

Nalezli přítele v ložnici. Stóry a dvojdílné záclony, benát-

ské zrcadlo – nic tam nechybělo. Frédéric v sametovém kabátku seděl pohodlně opřen v hluboké měkké lenošce a kouřil cigarety z tureckého tabáku.

Sénécál se zachmuřil, jako když svatouška přivedou do bujaré společnosti. Deslauriers všecko objal jediným pohledem; potom mu řekl s hlubokou poklonou:

„Milosti, vyslovuji vám svou úctu!“

Dussardier mu padl kolem krku.

„Tak vy jste teď bohatý? Ach, to je báječné, hrome, to je báječné!“

Cisy se objevil se smuteční páskou na klobouku. Od smrti své babičky vládl značným jměním, ale nestál ani tolik o zábavu jako spíše o to, aby se odlišoval od ostatních, aby nebyl jako všichni, zkrátka aby „měl punc“. To bylo jeho heslo.

Zatím už bylo poledne a všichni zívali; Frédéric ještě někoho čekal. Při jménu Arnoux se Pellerin ušklíbl. Pokládal ho za odpadlíka od té doby, co se přestal zabývat uměním.

„Co kdybychom se obešli bez něho – co tomu říkáte?“

Všichni souhlasili.

Sluha v dlouhých kamaších otevřel dveře a spatřili jídelnu, její vysoké dubové táflování, příkrášené zlatem, a dva příborníky plné nádobí. Na kamnech se nahřívaly láhve vína; čepele nových nožů se blyštěly vedle ústřic; v mléčném tónu tenounkých sklenic byla jakási vábivá líbeznost a stůl byl zcela pokryt drůbeží, ovocem, vzácnými lahůdkami. Tyto pozornosti byly u Sénécála zbůhdarma vyplýtvány.

Začal tím, že požádal o domácí chléb (co možná nejtvrďší), a při té příležitosti se rozhovořil o vraždách v Buzançais a o krizi v zásobování potravinami.

K ničemu z toho všeho nemusilo dojít, kdyby se víc podporovalo zemědělství, kdyby všechno nebylo vydáno na pospas konkurenci, anarchii podle ubožácké zásady „*nechat všechno jít svou cestou!*“ Vždyť takto se dostává neomezená moc do rukou peněžní aristokracie, horší než ta druhá! Ale ať se mají na pozor! Lid toho jednou už bude mít dost a za své utrpení se odškodní na kapitalistech buď krvavými násilnostmi, nebo vyloupením jejich paláců.

Frédéric bleskem spatřil dav mužů s holými pažemi, jak

vnikají do velkého salónu paní Dambreusové a píkami rozbi-
její zrcadla.

Sénécal pokračoval: mzdy jsou tak nedostatečné, že dělník
je nešťastnější než helota, černocho a pária, zvláště má-li děti.

„Má se jich zbavit tím, že je zadusí, jak mu to radí nevím
už který anglický lékař malthusián?“

A obrací se k Cisymu, řekl:

„Dospějeme v této věci daleko, že přijmeme rady ha-
nebníka Malthuse?“

Cisy, který nic nevěděl o Malthusově hanebnosti, a dokonce
ani o jeho existenci, odpověděl, že se přece mnoha lidem
v bídě pomáhá a že vyšší třídy . . .

„Ach, ty vyšší třídy!“ řekl pošklebně socialista. „Především
žádné vyšší třídy neexistují. Člověk se pozvedá výš jenom srd-
cem! My nechceme almužny, rozumíte? Chceme rovnost, sprá-
vedlivé rozdělení všech plodů práce.“

On jen žádá, aby se dělník mohl stát kapitalistou jako pros-
tý voják plukovníkem. Cechy alespoň stanovily omezený po-
čet učňů a zabraňovaly tak nadměrnému návalu dělníků a
pocit bratrské sounáležitosti se udržoval slavnostmi, korouh-
vemi.

Hussonnet jako básník litoval zániku cechovních korouhví
a Pellerin také; tato záliba se v něm zrodila v kavárně Da-
gneaux, když poslouchal, jak hovoří falansteriáni, přívrženci
Fourierových pracovních společností. Prohlásil, že Fourier je
velký muž.

„To už jistě!“ řekl Deslauriers. „Leda starý trouba, když
v rozkotání velkých říší vidí účinky boží pomsty! To je stejné
jako pan Saint-Simon a jeho církev se svou nenávisť k fran-
couzské revoluci: houf tajtrlíků, kteří by nám chtěli nově na-
líčit katolictví!“

Pan de Cisy, zřejmě aby se poučil nebo aby o sobě vzbudil
dobré mínění, řekl krotce:

„Ti dva učenci tedy nesdílejí názor Voltairův?“

„Voltaire! Toho nechám vám!“ odvětil Sénécal.

„Jak to? Já jsem myslel . . .“

„Ba ne! On neměl rád lid!“

Potom se v hovoru dostali na současné události: španělské

královské sňatky, rochefortská aféra odhalující mrhání státním
majetkem, nová kapitula v Saint-Denis, což způsobí zdvojná-
sobení daní. Sénécal soudil, že se jich už teď platí až dost.

„A proč, můj bože? Aby se mohly budovat paláce musej-
ním opicím, aby se na našich náměstích nechaly parádovat důs-
tojnické štáby v blýskavé gala uniformě, nebo aby se mezi
sluhy na zámku udržovala středověká etiketa!“

„Četl jsem v *Módě*“, řekl Cisy, že při svatoferdinandské
slavnosti byli na plesu v Tuileriích všichni maskováni za chi-
cardy, v přílbě s chocholem a ve vysokých botách!“

„Taková ubohost!“ vydechl socialista a zhnuseně pokrčil
rameny.

„A versailleské museum!“ zvolal Pellerin. „Panečku, to je
něco! Ti blbci tam o kousek zkrátili jednoho Delacroixe a na-
stavili jednoho Grose! V Louvru všechny obrazy tak výtečně
restaurovali, oškrali a pomatrali, že z nich za deset let ne-
zbude snad ani jeden. A pokud jde o chyby v katalogu, napsal
o nich jeden Němec celou knihu. Na mou věru, cizinci si z nás
dělají švandu!“

„Ano, jsme celé Evropě pro posměch,“ řekl Sénécal.

„To proto, že umění je úplně v moci koruny.“

„Dokud nebudete mít všobecné hlasovací právo . . .“

„Dovolte!“ Umělec, dvacet let odmítaný ve všech výstavních
salónech, byl na vládu rozzuřen. „Och, ať nám dají pokoj! Já
sám nic nežádám. Ale sněmovna by měla něco udělat ve pro-
spěch umění. Měla by se zřídit stolice estetiky, jejíž profesor
by musel být zároveň výkonným umělcem i filosofem, a tomu
by se doufám podařilo dostat to množství do kupy. – Husson-
nete, udělal byste dobře, kdybyste se o tom zmínil ve svém
časopise!“

„Cožpak časopisy jsou svobodné? Jsme snad my svobodní?“
vybuchl Deslauriers rozhorleně. „Když si pomyslím, že je za-
potřebí snad osmadvaceti formalit, aby se mohla spustit loďka
na řeku, dostávám chuť odstěhovat se mezi lidožrouty! Vláda
nás požívá! Všechno náleží jí, filosofie, právo, umění, boží
vzduch. A Francie chroptí zcela vysílena pod botou četníka
a pod sutanou kněžoura!“

Tak si budoucí Mirabeau dlouze a široce vyléval vztek. Na-

konec uchopil sklenku, vstal a s rukou v bok, s planoucíma očima řekl:

„Připíjím na úplné zničení nynějšího řádu, to jest všeho, čemu se říká výsada, monopol, direkce, hierarchie, autorita, stát!“ pak silnějším hlasem: „a co bych chtěl roztrástit jako tohle!“

A mrštil o stůl krásnou vinnou sklenkou, že se rozlétna na tisíc kousků.

Všichni tleskali, hlavně Dussardier.

Žaludek se mu obracel, když se mu stavěly před oči ty nespravedlnosti. Měl starost o Barbèse; byl z těch, kteří se vrhají pod kola vozů, aby přispěli na pomoc padlému koni. Jeho vědění se omezovalo na dvě knihy, jedna měla název *Zločiny králů*, druhá *Tajemství Vatikánu*. Advokáta poslouchal s otevřenými ústy, s rozkoší. Konečně už to nemohl vydržet.

„Já vytýkám Ludvíku Filipovi, že opouští Poláky!“

„Počkat!“ řekl Hussonnet. „Především Polsko neexistuje; to je výmysl Lafayettův! Poláci zpravidla všichni pocházejí z předměstí Saint Marceau, protože ti praví se utopili s Poniatowským.“ Zkrátka a dobře, on už „na nic takového nenalítne“, on už „to dávno prokoukl“. Je to asi stejně jako mořský had, odvolání Nanteského ediktu a „ten starý blaf o noci bartolomějské“.

Sénécal nehájil Poláky, navázal jen na poslední slova literátova. Papežové byli pomlouváni, neboť konec konců hájili lid; a Ligu nazýval „červánky demokracie, veliké hnutí prosazující rovnost proti individualismu protestantů“.

Frédéric byl těmito názory poněkud udiven. Cisyho nejspíše nudily, neboť zavedl řeč na živé obrazy v Gymnase, jež tehdy vábily do divadla mnoho lidí.

Sénécal se nad tím zarmoutil. Taková představení kazí dcery proletářů; vidíme je potom vystavovat na odív nestoudný přepych. Proto také schvaluje bavorským studentům, že potupili Lolu Montezovou. Stejně jako pro Rousseaua má pro něho větší cenu žena nějakého uhlíře než milenka některého krále.

„Tak mluví slepý o barvách!“ odpověděl důstojně Hussonnet. A začal tyto dámy obhajovat, už z ohledu na Rosanettu.

Když potom mluvil o jejím plese a o Arnouxově kostýmu, ozval se Pellerin:

„Povídá se, že se to s ním houpá.“

„Obchodník s obrazy měl nedávno proces kvůli svým pozemkům v Bellevillu a je dnes s několika podobnými větroplachy podílníkem jakési společnosti pro těžbu dolnobretonského kaolinu.“

Dussardier o tom věděl víc; jeho šéf pan Moussinot se byl informovat o Arnouxovi u bankéře Oskara Lefebvra, a ten odpověděl, že ho nemá za dost spolehlivého, poněvadž zná několik případů, kdy si dal prodloužit směnky.

Bylo po desertu; společnost přešla do salónu, který byl jako Maršálcin vyčalounován žlutým damaškem a zařízen ve stylu Ludvíka XVI.

Pellerin vytýkal Frédéricovi, že si nevybral raději sloh novořecký; Sénécal škrtal zápalkami o čalouny; Deslauriers nepronesl jedinou poznámku. Teprve v knihovně podotkl, že je to knihovna malé holčičky. Většina současných spisovatelů v ní byla. Nedalo se však hovořit o jejich dílech, neboť Hussonnet hned o každém vyprávěl anekdoty, kritisoval jeho tvář, mravy, oblek, nadšeně vychvaloval duchy patnáctého řádu, špinil nejvýznačnější a bědoval ovšem nad moderním úpadkem. Taková lidová písnička ze vsi obsahuje sama o sobě víc poesie nežli všichni lyrikové 19. století; Balzac je přeceňován, Byron vyřízen, Hugo nemá vůbec ponětí o divadle atd.

„Pročpak nemáte,“ řekl Sénécal, „knížky našich dělnických básníků?“

A pan de Cisy, jenž se zabýval literaturou, se divil, že na Frédéricově stole nevidí „některé z těch nových fysiologií, jako je fysiologie kuřáka, rybáře, který loví na udici, celníka z potravní čáry“.

Tolik ho dráždili, že dostal chuť popadnout je za ramena a vystrčit ven. „Ale vždyť už jsem pitomý!“ A vzal si Dussardiera stranou a zeptal se ho, může-li mu snad něčím posloužit.

Ten dobrý hoch byl dojat. Má slušné místo, je pokladníkem, opravdu nic nepotřebuje.

Potom Frédéric odvedl Deslauriersa do svého pokoje, vytáhl z psacího stolu dva tisíce franků a řekl:

„Tu máš, kamaráde, do kapsy s tím! Je to nedoplatek mých starých dluhů.“

„Ale ... a časopis?“ řekl advokát. „Mluvil jsem o tom už s Hussonnetem, vždyť víš.“

A když Frédéric odpovídal, že je právě „trochu v úzkých“, usmál se Deslauriers jízlivě.

Po likérech pili pivo; po pivě grog; zapálili si zas dýmky. Konečně v pět hodin odpoledne všichni odešli. Kráčeli vedle sebe mlčky, až se Dussardier odhodlal říci, že je Frédéric pohostil výtečně. Všichni souhlasili.

Hussonnet shledával, že oběd byl trochu moc těžký. Sénecal kritisoval titěrnost Frédéricova zařízení. Cisy byl téhož názoru: naprosto tomu chybí osobitý „punc“.

„Já myslím,“ řekl Pellerin, „že si docela dobře mohl ode mne objednat obraz.“

Deslauriers mlčel, v kapse kalhot měl své bankovky.

Frédéric osaměl. Myslil na své přátele a měl pocit, že je od nich odděluje jakýsi hluboký temný příkop. Podával jim přece ruku, ale oni jeho upřímnou srdečnost neopětovali.

Vzpomněl si na Pellerinovy a Dussardierovy výroky o Arnouxovi. Je to nepochybně výmysl, pomluva. Ale proč? A viděl už paní Arnouxovou, jak je zničena, jak pláče, prodává nábytek. Ta představa ho trápila celou noc; druhého dne ji navštívil.

Protože nevěděl, jak by jí měl sdělit, co se dověděl, zeptal se jí za hovorů, má-li Arnoux stále ještě ty pozemky v Belle-villu.

„Ano, stále ještě.“

„Je teď tuším v nějaké společnosti pro těžbu bretonského kaolinu?“

„Ovšem.“

„Továrna mu jde dobře, že?“

„Nu ... myslím, že ano.“

A když váhal, zeptala se:

„Co to má znamenat? Lékáte mě!“

Pověděl jí o prodloužení směnec. Schýlila hlavu a řekla:

„Tušila jsem to!“

Bylo to tak: aby mohl udělat dobrou spekulaci, zdráhal se

Arnoux prodat své pozemky, mnoho si na ně vypůjčoval, a když nenalézal kupce, myslel, že si pomůže z tísně založením továrny. Výdaje však převýšily rozpočet. Víc o tom ona neví; Arnoux uhýbá každé otázce a neustále tvrdí, že „to jde velmi dobře“.

Frédéric se snažil ji uklidnit. Snad jsou to jen okamžité neštěstí. Ostatně doví-li se něco, přijde jí to povědět.

„Ó ano, vidíte?“ řekla s výrazem půvabně prosebným, spínajíc přitom ruce.

Může jí tedy být užitečný. Konečně se mu dostane místa v jejím životě, v srdci!

Objevil se Arnoux.

„Ach, to je hezké, že se pro mne stavujete, abych s vámi šel na večeři!“

Frédéric nad tím oněměl.

Arnoux mluvil o bezvýznamných věcech a potom ženě oznámil, že se vrátí velmi pozdě, protože má schůzku s panem Oudrym.

„U něho?“

„Nu ovšem, u něho.“

Ještě když šli se schodů, přiznal, že si s Maršálkou, která je dnes volná, chtějí udělat veselý večer v Moulin Rouge; a protože vždycky musel vedle sebe mít někoho, kdo by poslouchal jeho důvěrnosti, dal se od Frédérica doprovodit až k domu.

Místo aby vešel, procházel se po chodníku a pozoroval okna v druhém poschodí. Náhle se záclony rozhrnuly.

„Sláva! Starý Oudry už tam není. Dobrou noc!“

Tedy ji vydržuje starý Oudry? Frédéric teď nevěděl, co si má myslet.

Od toho dne byl Arnoux ještě srdečnější než dříve; zvalal ho na večeři k své milence a zakrátko byl Frédéric stálým návštěvníkem v obou domácnostech.

U Rosanetty se bavil. Chodilo se tam večer z klubu nebo po divadle; člověk vypil číšku čaje, zahrál si loto; v neděli se hrály šarady. Rosanetta, rozpustilejší než ostatní, se významávala šprýmovými nápady, na příklad běhat po čtyřech nebo se vyparádít noční čepicí. Chtěla-li se dívat z okna na mimojdoucí, vzala si nepromokavý kožený klobouk; kou-

řila z čibuků, jodlovala tyrolské písně. Odpoledne z dlouhé chvíle vystřihovala květy z kousku květovaného kartounu, sama si je nalepovala na okenní tabulky, natírala své dva pejsky líčidlem, páčila vonné františky nebo si vykládala karty. Nedovedla odolat žádné choutce, zbláznila se do nějaké drobnůstky, kterou uviděla a která jí nedala spát, běžela si ji koupit, vyměnila ji za jinou, kazila látky, ztrácela šperky, rozhazovala peníze a byla by dala poslední košili za proscéniovou loži. Často Frédérica žádala o vysvětlení některého slova, které čtla, ale odpověď už neposlouchala. rychle přeskočila na jinou myšlenku, zahrnovala jej novými a novými otázkami. Po návalech neovladatelné veselosti přicházely výbuchy dětinské zlosti; nebo v zasnění sedala před krbem na zemi, se skloněnou hlavou, koleno v sepjatých dlaních, nehybnější nežli užovka v zimním spánku. Bez ostychu se před ním oblékala, loudavě si natahovala dlouhé hedvábné punčochy, potom si s velkým cákáním umývala obličej, prohýbajíc se v pase jako zimomřivá najáda; a svůdnost jejích bílých zubů, jiskry jejích očí, její krása, její veselost Frédérica oslňovaly a bičovaly mu nervy.

Paní Arnouxovou zastihl skoro vždycky u synáčka, jak ho učí číst, nebo za židli dcerky Marty, jež cvičila škály na klavíru; když pracovala na nějakém šití, byl velmi šťasten, mohl-li jí občas podat spadlé nůžky. Všechny její pohyby měly klidnou důstojnost; její drobné ruce se zdály jako stvořeny, aby rozdávaly almužny, aby stíraly slzy; a její hlas, od přírody trochu temný, měl i líbezné zabarvení a zdál se lehký jako vánek.

Pro literaturu nijak nehorovala, ale její duch okouzloval prostými, bystrými výroky. Ráda cestovala, měla ráda hučení větru v lese a ráda chodila prôstovlasá v dešti. Frédéric poslouchal s rozkoší, domníval se, že se tou sdílností už začíná vzdávat.

Časté návštěvy u obou těchto žen působily v jeho životě jako dvojí hudba: jedna láskovná, splešná, zábavná, druhá vážná, skoro chrámová; a jak zněly obě najednou, byly stále silnější a poněmhu se prolínaly; neboť kdykoli o něho paní Arnouxová zavádila jen prstem, ihned se nabídl jeho touze

obraz té druhé, poněvadž u ní nebyly jeho naděje tak nedohledné; a stalo-li se, že byl ve společnosti Rosanetty citově vzrušen, vzpomněl si v tu chvíli na svou velkou lásku.

Tento citový zmatek ještě podněcovala podobnost mezi oběma byty. Jedna z truhel, které kdysi vídal na bulváru Montmartre, zdobila dnes Rosanettinu jídelnu, druhá salón paní Arnouxové. V obou domácnostech byl stejný jídelní servis a na lenoškách se povalovala dokonce stejná kulatá sametová domácí čepička; potom tu byla spousta drobných dárků, ruční stínidla ke krbu, skřínky, vějíře, jež se stěhovaly od milenky k manželce a naopak, neboť Arnoux bez menších skrupulí často jedné vzal, co jí dříve daroval, a přinesl to druhé. Maršálka se s Frédéricem smávala jeho špatným způsobům. Jednou v neděli po večeri ho dovedla za dveře a ukázala mu v kapse Arnouxova svrchníku sáček s koláči, které obratně sebral na stole, zřejmě aby jimi podělil dětičky. Pan Arnoux prováděl i taškařiny, které už se podobaly hanebnosti. Tak měl za svou povinnost podvádět na celnici; nikdy nešel do divadla na koupenou vstupenku, s jízenkou druhé třídy se vždycky snažil veřít do první a jako znamenitý vtip vyprávěl, že v lázních vždycky vstřčí lázeňskému do pokladničky knoflík od kalhot místo deseti-souové mince. To všechno Maršálce nevadilo, aby ho nemilovala.

Jednoho dne však přece řekla, když o něm mluvila:

„Ach, jde mi zkrátka na nervy! Mám ho až po'krk! Ať je to jak chce, najdu si jiného!“

Frédéric se domnívá, že „ten jiný“ je už nalezen a že se jmenuje pan Oudry.

„No a?“ řekla Rosanetta, „co na tom?“

Potom se slzami v hlase dodala:

„Žádám přece od něho hrozně málo, a on nechce, mezek! Ne a ne! Kdežto slibovat, ó, to on dovedel!“

Slíbil jí dokonce čtvrtinu svého zisku z těch slavných kaolínových dolů, ale zisk se žádný neukazuje a kašmírový šál také ne, ačkoli jí ho slibuje už půl roku.

Frédérica hned napadlo, že jí ho daruje. Arnoux si to může vyložit jako ponaučení a zlobit se.

A přece je dobrák, sama jeho žena to říká. Ale takový blázen! Místo aby si denně vodil domů někoho na večeři, hostí teď své známé v restaurantu. Kupuje věci naprosto nepotřebné, na příklad zlaté řetízky, hodiny, domácí nářadí. Paní Arnouxová dokonce Frédéricovi ukázala na chodbě ohromnou zásobu samovarů a ohřívadel obojího druhu, k naplnění vodou nebo uhlím. Jednou se konečně přiznala k svým obavám: Arnoux jí dal podepsat směnku na řad pana Dambreuse.

Frédéric se zatím držel svých literárních plánů, pokládal to za jakýsi čestný závazek vůči sobě samému. Zamýšlel napsat dějiny estetiky, výsledek svých hovorů s Pellerinem, potom zdramatisovat různá období francouzské revoluce a napsat velkou komedii, jak jej nepřímou pobádal vliv Deslauriersův a Hussonnetův. Když byl nejvíce zabrán do práce, často se mu zjevila tvář jedné nebo druhé ženy; bojoval sice s touhou spatřit ji, ale zanedlouho podlehl; a vracel se potom od paní Arnouxové, býval ještě smutnější.

Jednou dopoledne, když se u krbu opět zapřádal do své melancholie, vešel Deslauriers. Sénecalovy paličské řeči znepokojily jeho chlebedárce, a je tedy zase už bez prostředků.

„A co v té věci mám dělat?“ řekl Frédéric.

„Nic, vždyť nemáš peníze, já vím. Ale snad by pro tebe nebylo tak obtížné najít mu nějaké místo, kdyby ses obrátil na pana Dambreuse nebo na Arnouxu?“

Arnoux jistě v své továrně potřebuje inženýry. Frédéric dostal vnuknutí: Sénecal mu bude moci oznamovat, kdy manžel není doma, odevzdávat dopisy, být mu nápomocen při tisícových příležitostech, které se naskytanou. Muži si mezi sebou vždycky prokazují takové služby. Ostatně – najde si už cestu, jak používat jeho osoby, aby to sám netušil. Náhoda mu nabízí pomocníka, to je dobré znamení, musí se toho chopit! A s předstíranou lhostejností odpověděl, že by to snad šlo a že se té věci ujme.

Ujal se toho hned. Arnoux se v své továrně usilovně přičiňoval. Hledal měděnou červeň starých Číňanů; ale jeho barvy při vypalování vyprchávaly. Aby u své majoliky zabránil popraskání, přimíchával do hlíny vápno; ale většina

kusů mu pukala, v emailu malby nanášené na nevypálený podklad se dělaly bubliny, velké tácy se bortily. Přičítal tyto nezdarův špatnému vybavení své továrny, proto si chtěl pořídit jiné rozmělnovací mlýny, jiné sušárny. Frédéric si vzpomněl na některé ty věci a šel mu oznámit, že objevil člověka velmi zdatného, který by dokázal vynajít jeho slavnou červeň. Arnoux si nad tím nejdříve poskočil, ale když Frédéric vyslechl, odpověděl, že nikoho nepotřebuje.

Frédéric vychvaloval Sénecalovy úžasné znalosti, je to inženýr, chemik a účetní zároveň, neboť je matematikem prvního řádu.

Továrník se uvolil promluvit si s ním.

Handrkovali se spolu o výši platu. Frédéric se do toho vložil a do týdne se mu podařilo přimět je k dohodě.

Ale poněvadž továrna byla v Creilu, nemohl mu Sénecal být v ničem nápomocen. Tato zcela prostá úvaha jej zbavovala odvahy jako nezdar.

Přišel na to, že bude mít u paní Arnouxové tím větší naději, čím víc bude její muž od ní odpoutáván. Začal se tedy vytrvale zastávat Rosanetty; připomněl mu všechna jeho bezpráví vůči ní, pověděl mu, čím onehdy neurčitě vyhrožovala, a zmínil se dokonce o kašmírovém šálu; nezamlčel přitom, že ho obviňuje z lakomství.

Arnoux těžce dotčen tím slovem (a ostatně i znepokojen), přinesl Rosanettě šál, ale vyhuboval ji, že si Frédéricovi stěžovala. Když namítala, že už mu stokrát připomínala jeho slib, tvrdil, že na to nikdy nevzpomněl, poněvadž má příliš mnoho jiných starostí.

Druhého dne ji Frédéric navštívil. Ačkoli byly dvě hodiny, Maršálka ještě ležela; a vedle postele seděl Delmar u kulatého stolečku a dojídal porci paštiky z husích jater. Už z dálky volala: „Mám ho, mám ho!“ potom ho vzala za uši a políbila na čelo, tuze mu děkovala, tykala mu, přikázala mu dokonce, aby usedl na postel. Její hezké něžné oči zářily, vlhká ústa se usmívala, oblé paže vyčnívaly z košile bez rukávů a chvílemi cítil pod batistem pevné obrysy jejího těla. Delmar při tom výjevu koulel očima:

„Na mou věru, poslyšte, milá přítelkyně...“

Při jeho dalších návštěvách to bylo zase tak. Jakmile Frédéric vešel, stoupla si na polštář, aby ji mohl lépe políbit, říkala mu miláčku nebo zlatičko, zastrčila mu květinu do knoflíkové dírky, rovnala mu nákrčník; a tyto něžnosti se vždycky ještě stupňovaly, byl-li při tom Delmar.

Je to povzbuzování? Frédéric si to myslel. Pokud jde o to, že by podváděl přítele, Arnoux na jeho místě by se na to mnoho neohlížel! A on má jistě právo nechovat se ctnostně k jeho milence, když se tak vždycky choval k jeho ženě. Byl totiž přesvědčen, že se ctnostně choval, nebo spíše by si to byl rád namluvil, aby ospravedlnil svou úžasnou zbabělost. Přece si však říkal, že je hlupák, a rozhodl se, že u Maršálky bude postupovat přímo k cíli.

A tak jednou odpoledne, když byla skloněna u prádelníku, přiblížil se k ní s gestem tak jednoznačně výmluvným, že se vztyčila všechna zrudlá. Začal znovu; rozplakala se, říkala, že je tuze nešťastná, a to že není důvod, aby jí někdo pohrdal.

Opakoval své pokusy. Změnila svou taktiku a teď se jen a jen smála. Myslel si, že bude chytré odpovídat stejným tónem a ještě v tom nadsazovat. Jenže jeho veselost byla příliš okázalá, aby se dalo věřit, že mu jde od srdce; a jejich kamarádství brzdilo každý projev opravdového vznětu. Jednou konečně odpověděla, že ona nepřijímá, co jiná nechala.

„Která jiná?“

„Nu ovšem! Jdi si zas k paní Arnouxové!“

Frédéric totiž o ní často mluvil; Arnoux to měl rovněž ve zvyku; Rosanettu nakonec už rozčilovalo poslouchat ustavičně chvalo zpěvy na tuto ženu; a její nařčení bylo jakousi pomstou.

Frédéric jí to nezapomněl.

Začínala mu ostatně jít hrozně na nervy. Někdy ze sebe dělala zkušenou a mluvila o lásce ošklivě, se skeptickým smíchem, že člověk dostával chuť ji zpolíčkovat. Za čtvrt hodiny už zas prohlašovala, že láska je vůbec jediná věc na světě, zkřížila paže přes prsa, jako by k sobě chtěla někoho přitisknout, a šeptala s přivřenými víčky: „Ó ano, je to krásné, je to tak krásné!“ a opojením div neomdlela. Nemohl se v ní vyznat, dovědět se na příklad, zda miluje Arnoux, neboť se

mu posmívala a přitom se zdálo, že na něho žárí. Rovněž tak Vatnazová u ní byla jednou bídnicí, jindy zas nejlepší přítelkyní. Vůbec v celé její osobě, a dokonce i ve způsobu, jak měla vlasy vyčesané v chignon, bylo cosi nevyjádřitelného, co se podobalo výzvě; – a on po ní toužil hlavně pro potěšení z toho, že by ji přemohl a ovládl.

Kudy na to? Často jej totiž beze všeho poslala pryč, jen se na minutku objevila mezi dveřmi, aby zašeptala: „Jsem zaměstnána; na shledanou večer!“; nebo ji našel obklopenou dvanácti lidmi; a když byli sami, bylo to jako s učarováním, jak překážka stihala překážku. Kdykoli ji zval na večeři, odmítla; jednou pozvání přijala, ale nepřišla.

V hlavě se mu zrodil machiavelovský nápad.

Poněvadž od Dussardiera věděl, že si na něho Pellerin stěžoval, usmyslel si, že u něho objedná Maršálčinu podobiznu, portrét v životní velikosti, který bude vyžadovat mnohých sedění; nezamešká ani jedno a umělcova obvyklá nepřesnost mu usnadní bývat s ní o samotě. Vybízela tedy Rosanettu, aby se dala malovat pro svého drahého Arnoux. Svolila, neboť se už viděla na výstavě ve velkém Salónu na čestném místě, před portrétem se bude kupit spousta lidí, budou o něm psát noviny a to jí rázem „udělá“.

A Pellerin se ovšem dychtivě chopil jeho návrhu. Ten portrét na něho musí obrátit pozornost jako na velkého umělce, musí to být mistrovské dílo.

V duchu po řadě probral všechny mistrovské portréty, které znal, a nakonec se rozhodl pro jednoho Tíziana; jenom ho ještě přizdobí po způsobu Veronesově. Neužije tedy při své kompozici umělých stínů, celé to bude v plném světle, v němž bude pleť svítit jediným tónem a rekvisity se rozzáří.

„Co kdybych jí dal,“ říkal si, „růžové hedvábné šaty a orientální burnus? Ne, ne, burnus je ohavnost. Nebo ji spíše obléci do modrého sametu na šedém, hodně sytém pozadí? Mohl bych jí také dát bílý krajkový krejzlík, černý vějíř a dozadu nachový závěs.“

A při takovém uvažování každým dnem rozšiřoval svou koncepci a sám se jí nadšeně obdivoval.

Srdce mu bušilo, když mu Rosanetta, provázená Frédéricem, přišla po prvé sedět. Postavil ji na jakési pódium uprostřed místnosti; naříkal si na světlo, litoval, že už nemá svůj ateliér, a při tom jí přikazoval pózy; nejdříve se musela loktem opřít o podstavec, potom usednout do křesla, a zatím co střídavě odstupoval a opět se přibližoval, aby cvrknutím prstu urovnal záhyby na šatech, pozoroval ji přimhouřenýma očima a jednoslabičně se radil s Frédéricem.

„A přece ne!“ zvolal. „Vrátím se k své původní myšlence! Udělám z vás Benátčanku!“

Bude mít rudé sametové šaty se zlatým tepaným pásem a ze širokého rukávu podšitého hermelínem bude vystupovat její obnažená paže a bude se dotýkat balustrády schodiště za ní. Po levici se bude tyčit velký sloup až nahoru, kde se spojí s architekturou, tvořící oblouk. Pod ním bude jen tak v náznaku vidět houště oranžovníků skoro černých, od nichž se odráží modrá obloha s prouhami bílých mraků. Na dolním sloupku, pokrytém kobercem, bude na stříbrné míse kytice květin, jantarový růženec a skřínka ze staré zažloutlé slonoviny, z níž se pohnou zlaté zecchiny; několik mincí, roztroušených po zemi, vytvoří sled zářivých skvrn, tak, aby upoutaly pohled na špičku její nohy, neboť bude stát na předposledním schodu, v přirozeném postoji, v plném světle.

Došel pro bednu na obrazy a položil ji na pódium, aby představovala schod; potom na taburet, znamenající balustrádu, rozložil jako rekvizity svou blůzu, štít, krabičku od sardinek, chomáč per, nůž, rozhodil před Rosanettu hrstku měďáků a dal jí zaujmout pózu.

„Představte si, že tady ty věci jsou poklady, drahocenné dary. Hlavu trochu napravov! Výborně! A už se nehýbat! Tento majestátní postoj se dobře hodí k vašemu typu krásy.“

Měla na sobě šaty hrubě kostkované s velkým rukávnickem a musela se přemáhat, aby se nesmála.

„Účes vám propleteme šňůrou perel: to se vždycky dobře vyjímá v rezavých vlasech.“

Maršálka protestovala, že nemá rezavé vlasy.

„O tom nemluvmel! Rezavá u malíře není totéž, co rezavá u měšťáků!“

Začal načrtávat rozvržení celku; a v duchu se neustále tolik obíral velkými renesančními umělci, že o nich mluvil. Celou hodinu přemýšlel nahlas o těch velkolepých životech plných geniality, slávy a nádhery, s triumfálními vjezdy do měst, se slavnostmi při svitu pochodní, mezi polonahými ženami, krásnými jako bohyně.

„Vy jste jako stvořena, abyste žila v tehdejších dobách. Bytost vašich vlastností by si byla zasloužila velmož!“

Rosanettě se jeho poklony zdály hrozně roztomilé. Stanovali den příštího sedění. Frédéric si vzal na starost, že přinese rekvizity.

Žár kamen ji trochu omámil, proto se vraceli pěšky Přívozní ulicí a přišli na Královský most.

Bylo krásně, mrazivě jasno. Slunce se sklánělo; okna některých domů na Starém městě z dálky zářily jako pláty zlata, kdežto vzadu se po pravé straně rýsovaly věže chrámu Matky boží, černé na modrém nebi, jež se na obzoru měkce ztápělo do šedých par. Foukal vítr. A když Rosanetta prohlásila, že má hlad, zašli do Anglické cukrárny.

Mladé ženy s dětmi jedly vstoje u mramorového bufetu, na němž byly pod skleněnými zvony směstnány talíře s koláčky. Rosanetta slupla dva smetanové dortíčky. Práškový cukr jí ulpíval v koutcích jako knírky. Čas od času vytahovala z rukávnicku kapesník, aby si jej setřela; a její tvář pod zeleným hedvábným kapotem vypadala jako rozvitá růže mezi listím.

Znovu se dali na cestu; v Mírové ulici se zastavila před zlatnickým obchodem, aby si prohlédla náramek; Frédéric jí ho chtěl darovat.

„Ne,“ řekla, „nech si své peníze.“

Cítil ta slova jako urážku.

„Copak je broučkovi? Smutno?“

A když se znovu rozhovořili, přešel jako obvykle k ujišťování o své lásce.

„Víš přece, že je to nemožné!“

„Proč?“

„Inu, proto...“

Šli bok po boku, ona opřena o jeho paži, a volány její

sukně mu pleskaly do nohou. V tu chvíli si vzpomněl, jak jednou v zimě za soumraku kráčela takto vedle něho po tmavém chodníku paní Arnouxová; a ta vzpomínka jej tak zaujala, že už si Rosanetty nevnímal a nemyslel na ni.

Dávala se naprázdno před sebe, dávajíc se tak trochu táhnout jako lenivé děcko. Byla to chvíle, kdy se lidé vracejí z projížďky a ekvipáže přejížděly ostrým klusem po suchém dláždění. Připomněla si nejspíše Pellerinovy lichotky, neboť si povzdechla:

„Ach! Některé jsou přece jen šťastné! Já jsem stvořena pro bohaté muže, zcela určitě.“

Odpověděl jí hrubým tónem:

„Vždyť jednoho máte!“ – Pan Oudry byl totiž pokládán za trojnásobného milionáře.

Nic si nepřeje toužebněji než zbavit se ho.

„Kdo vám v tom brání?“

A ulevoval si trpkým vtipkováním o tom starém vášnotovi v paruce, dokazoval jí, že takový poměr je jí nedůstojný, že by jej měla přerušit.

„Ano,“ odpověděla Maršálka, jako by mluvila sama k sobě.

„A nakonec to jistě udělám!“

Frédéric byl okouzlen tou nezištností. Zvolňovala krok, myslil, že je unavena. Vzala si do hlavy, že vozem nepojede, a propustila jej před domem, posílajíc mu rukou hubičku.

„Ach, škoda přeskoda! A když si pomyslím, že někteří hlupáci mě mají za boháče!“

Zasmušile se vrátil domů.

Hussonnet a Deslauriers na něho čekali.

Bohém, sedící u stolu, kreslil hlavy Turků, advokát v zablácených botách dřímал na divaně.

„Ach, konečně!“ zvolal. „Ale jak nepřístupně se tváříš! Můžeš mě vyslechnout?“

Jako repetitor pozbýval oblíbenosti, protože svým žákům vtoukal do hlavy teorie, které jim u zkoušek spíše škodily. Dva-krát třikrát obhajoval, prohrál, a každé nové zklamání ho jen mocněji pudilo k jeho dávnému snu: mít časopis, v kterém by se mohl vyžívat, mstít se, vyplivovat svou žluč a své myšlenky. Bohatství a proslulost by potom přišly samy se-

bou. Právě v této naději získal pro sebe bohéma, neboť Hussonnet měl svůj list.

Dával jej nyní tisknout na růžovém papíře; vymýšlel si kachny, skládal rebusy, pokoušel se zapřádat polemiky a chtěl dokonce (nestaraje se o místnost) pořádat koncerty! Roční předplatné „dává právo na sedadlo v přízemí v jednom z předních pařížských divadel; nadto je administrace ochotna poskytovat pánům cizincům všechny žádoucí informace umělecké i jiné.“ Jenže tiskař vyhrožoval, redakce byla dlužna domácímú nájem za tři čtvrti roku, objevovaly se všemožné nesnáze; a Hussonnet by byl nechal *Umění* dávno zajít, nebýt povzbuzování advokáta, který mu denně vléval odvalu. Vzal jej s sebou, aby dodal větší váhy kroku, který podnikal.

„Přicházíme kvůli časopisu,“ řekl.

„Vida, ty na to stále ještě pomýšlíš!“ odpověděl Frédéric roztržitě.

„Samozřejmě, pomyslím na to!“

A znova vyložil svůj plán. Bursovními zprávami navážou spojení s finančníky a tak získají nezbytných sto tisíc franků kauce. Aby však list mohl být přeměněn v politický, musí mít nejdříve široký okruh odběratelů, a proto je třeba se odhodlat k některým výdajům, jako jsou výlohy za papír, za tisk, na kancelář, zkrátka celkem patnáct tisíc franků.

„Nemám kapitál,“ řekl Frédéric.

„A my nejspíš ano!“ odpověděl Deslauriers, a založil si ruce.

Frédéric, uražen tímto gestem, odpověděl:

„Je to má vina...?“

„Ó, znamenitě! V krbu mají dříví, na stole lanýže, pohodlnou postel, knihovnu, kočár, všechny příjemnosti! Ale že druhý drkotá zuby pod břídlíkovou střechou, obědvá za dvacet sous, pracuje jako trestanec a topí se v bídě – je to jejich vina?“

A opakoval: „Je to jejich vina?“ s ciceronskou ironií, jež zaváněla soudní síní. Frédéric chtěl promluvit.

„Ostatně, já chápu, jsou tu potřeby... aristokratické. Podle všeho... nějaká žena...“

„Nu a kdyby? Nejsm svobodný?“

„Ó, velmi svobodný!“

A po chvíli mlčení:

„Slibovat je tak pohodlné!“

„Můj bože, nezapírám své sliby!“ řekl Frédéric.

Advokát pokračoval:

„Na gymnasiu, to se přísahá, že založíme spolek, že budeme jako Balzacova *Třináctka!* A když se potom setkáme: Nic platno, kamaráde, jdi se klouzat! Protože ten, který by mohl druhému prospět, nechá si všechno hezky sám pro sebe.“

„Jak to?“

„Ovšem, ani jsi nás neuvedl k Dambreusovým!“

Frédéric se na něho podíval, na jeho ubohý kabát, brýle bez lesku, bledý obličej; advokát se mu zdál takovým školometem, že se nemohl ubránit, aby se mu rty nezvlnily pohrdlivým úsměvem. Deslauriers jej postřehl a začervenál se.

Už si vzal klobouk, že půjde. Znepokojený Hussonnet se snažil uchlácholit jej prosebnými pohledy, a jak k němu byl Frédéric obrácen zády, promluvil na něho:

„No tak, přítelíčku! Buďte mým mecenášem! Podporujte umění!“

V náhlém záchvatu resignace vzal Frédéric aršík papíru, načmáral na něj pár řádků a podal mu jej. Bohémova tvář se rozzářila. Potom dal dopis Deslauriersovi a řekl:

„Omluvte se, blahorodí!“

Jejich přítel naléhavě žádal svého notáře, aby mu co nejrychleji poslal patnáct tisíc franků.

„Ano, v tom tě zas poznávám!“ řekl Deslauriers.

„Čestné slovo šlechtice!“ dodal bohém, „jste správný chlap, dostanete se do galerie užitečných lidí!“

Advokát pokračoval:

„Nic při tom neztratíš, spekulace je to znamenitá.“

„Přísámbůh!“ zvolal Hussonnet, „položil bych za to hlavu na špalek!“

A napovídal tolik nesmyslů a nasliboval takových divů (v které možná věřil), že Frédéric nevěděl, chce-li se tím vysmívat druhým, nebo sám sobě.

Toho večera dostal dopis od matky.

Divila se, že ještě není ministrem, trochu si ho přitom dobírajíc. Potom psala o svém zdraví a oznamovala mu, že pan Roque k ní nyní dochází. „Od té doby, co je vdovcem, není v tom jistě už nic nevhodného, přijímám-li jej. Luisa se velmi změnila k svému prospěchu.“ A v doušce: „Nic mi nepíšeš o své pěkné známosti, o panu Dambreusovi; na tvém místě bych jí využila.“

Proč ne? Jeho intelektuální ctižádosti už vyprchaly a jeho jmění (uvědomoval si to) je nedostatečné; vždyť až zaplatí své dluhy a odevzdá smlouvenou částku přátelům, zmenší se jeho příjem nejméně o čtyři tisíce franků! Mimo to cítil potřebu vymanit se z tohoto způsobu života, k něčemu se přimknout. Opravdu hned nazítří při večeři u paní Arnouxové řekl, že matka na něho naléhá, aby se věnoval nějakému povolání.

„Ale já jsem myslela,“ odvětila, „že vás má pan Dambreuse dostat do státní rady? To by se pro vás hodilo.“

Ona si to tedy přeje. Uposlechl.

Bankéř seděl jako po prvé u psacího stolu a pokynem ho požádal, aby pár minut posečkal, neboť pán, obrácený zády ke dveřím, s ním hovořil o vážných věcech. Šlo o kamenné uhli a o provedení fuse několika různých společností.

Podobizny generála Foye a Ludvíka Filipa visely jako protějšky po obou stranách zrcadla; kancelářské skříně s příbrádkami sahaly podél táflování až ke stropu a stálo tam šest židlí se slaměným sedadlem, neboť pan Dambreuse nepotřeboval pro svá obchodní jednání místnost lépe zařízenou; připomínalo to ony tmavé kuchyně, v kterých se připravují velké hostiny. Frédéric zkoumavě pozoroval zejména dvě obrovské pokladny, postavené v koutech. V duchu se ptal, kolik milionů asi obsahují. Bankéř jednu otevřel, a když se železná deska otočila, ukázaly se uvnitř jen sešity modrého papíru.

Konečně ten člověk přešel mimo Frédérica. Byl to starý Oudry. Oba se při pozdravu začervenali, což pana Dambreuse zřejmě překvapilo. Byl ostatně nadmíru přívětivý. Nic snazšího než doporučit mladého přítele ministru spravedl-

nosti. Budou velmi potěšeni, že ho tam mají; a své zdvořilosti zakončil pozváním na večírek, který pořádá za několik dní.

Právě když Frédéric sedal do svého kupé, aby se tam odebral, dostal psaníčko od Maršálky. Při světle luceren četl:

„Milý, poslechla jsem vašich rad. Právě jsem vyhnala svého Indiána. Od zítřka večer, svoboda! Teď řekněte, že nejsem statečná!“

Nic víc! Ale znamená to, že ho zve na uprázdněné místo. Zavýskl si, schoval psaníčko do kapsy a odjel.

Dva městští gardisté na koních stáli v ulici. Řada iluminovaných lampiček hořela nad oběma průjezdnými branami a sluhové na nádvořích křičeli, aby vozy zajížděly až ke schodům, na krytý podjezd. Potom hluk náhle přestával, když se vešlo do vestibulu.

Veliké stromy zaplňovaly schodiště; porcelánové koule rozlévaly světlo, jež se vlnilo jako moárové lesky bílého atlasu po stěnách. Frédéric křepce vystoupil po schodech. Dveřník zavolal jeho jméno: pan Dambreuse mu podal ruku; skoro hned se objevila paní Dambreusová.

Měla slézové šaty zdobené krajkami, účes s dlouhými stončenými kadeřemi bohatší než obvykle, a ani jediný šperk.

Stěžovala si, že je málokdy navštěvuje, našla si možnost něco říci. Hosté se scházeli; na pozdrav nakláněli trup stranou nebo se zlomili v půli nebo jen schýlili obličej; potom přešla nějaká manželská dvojice, nějaká rodina a všichni se rozptýlili v plném již salóně.

Pod lustrem uprostřed stála ohromná okrouhlá pohovka, zvaná puf, a na ní žardiniéra, z níž se květiny vykláněly jako chocholy až přes hlavy žen, sedících kolem dokola; jiné dámy obsadily malé lenošky ve dvou rovných řadách, jejichž souvislou linii symetricky přerušovaly bohaté okenní záclony ze světlečerveného sametu a vysoké dveře se zlacenými římsami nahoře.

Množství mužů, kteří postávali na parketách s kloboukem v ruce, splývalo na dálku v jedinou černou slitinu; tu a tam

z ní sice probleskovaly řádové stužky na klopách jako červené tečky, ale jednotvárná běl nákrčníků jen stupňovala její pochmurnost. Až na mladíčky sotva ochmýřené vypadali všichni, jako by se nudili; několik dandyů se s mrzutou tváří pohupovalo na podpatcích. Šedé hlavy a paruky byly rovněž zastoupeny; místy zasvítily lysá lebka; a obličej, ať již rude či voskové bledé, měly do své povadlosti vepsanu nesmírnou únavu – neboť muži, kteří tu byli, vesměs náleželi světu politickému nebo obchodnímu. Pan Dambreuse pozval také několik učenců, některé úředníky, dva tři slavné lékaře a ve skromném postoji odmítal chvály vzdávané jeho společenskému večeru i narážky na své bohatství.

Všude přecházeli sluhové se širokými zlatými prýmký. Mnohoramenné svícny se na tapetách rozvětvovaly jako ohnivé kytice, opakovaly se v zrcadlech; a bufet v pozadí jídelny, vyzdobeném jasmínovým mřížovím, vypadal jako hlavní oltář v katedrále nebo jako zlatnická výstava, tolik mis, příklopů, příborů a lžic stříbrných nebo pozlacených tam stálo a leželo mezi broušeným křišťálem, který nad pokrmy vysílal křižující se duhové záblesky. Tři jiné salóny byly přeplněny uměleckými předměty: po stěnách krajiny mistrů, na stolech předměty ze slonoviny a porcelán, na přistěnných stolcích čínské práce; lakové paravány se rozestíraly před okny, skupiny kamélií se vypínaly v krbech; a lehká hudba zaznívala z dálky jako bzukot včel.

Při čtverylce nebylo mnoho tanečníků, a podle toho, jak nedbale ploužili nohy v tanečních střevících, se zdálo, že konají jakousi povinnost. Frédéric slyšel na příklad takovéto věty:

„Byla jste, slečno, na poslední dobročinné slavnosti v Lambertském paláci?“

„Nebyla, pane!“

„Za chvíli tu bude horko!“

„Och, máte pravdu, k zalknutí!“

„Od kohopak je ta polka?“

„Proboha, to nevím, milostivá paní!“

A za ním si tři staří hříšníci v okenním výklenku šuškali oplzlé poznámky; jiní mluvili o železnici, o volném obchodu;

nějaký sportovec vyprávěl loveckou historku; legitimista se přel s orleanistou.

Jak bloudil od skupiny ke skupině, přišel do hráčského salónu, kde v kroužku vážných mužů poznal Martinona, který byl nyní „přidělen prokuratuře hlavního města“.

Jeho tlustá, voskově bledá tvář náležitě zaplňovala věneček vousů, který byl pravým zázrakem, tak pěkně stejnoměrně byly ty černé vousy zastříženy; a zachovává zlatou střední cestu mezi elegancí, kterou žádal jeho věk, a důstojností, vyžadovanou jeho povoláním, zaklesl občas palec do průramku, jak to dělávají šviháci, a potom zasunul ruku za vestu po způsobu doktrinářů. A třebaže měl lakýrky obzvláště lesklé, vyholoval si spánky, aby získal myslitelské čelo.

Po několika chladně pronesených slovech se obrátil zase k svému koncilium. Jeden majitel nemovitostí pravil:

„Je to třída lidí, kteří sní o rozvrácení lidské společnosti!“

„Požadují organisaci práce!“ začal jiný. „Může to člověk pochopit?“

„Co chcete?“ řekl třetí, „když vidíme, že pan de Genoude podává ruku *Sièclu*!“

„A že se někteří konservativci sami označují za pokrokaře! Aby nám přivodili – co? Republiku! Jako kdyby ve Francii byla možná!“

Všichni tvrdili, že republika je ve Francii nemožná.

„Na tom nesejde,“ podotkl nějaký pán hlasitě.

„Příliš mnoho se zabýváme revolucí; uveřejňuje se o ní hromada povídaček, knih...!“

„Nehleď k tomu,“ řekl Martinon, „že tu snad jsou vážnější náměty ke studiu!“

Jeden ministerský úředník se vrhl na divadelní skandály:

„Tak na příklad to nové drama *Královna Margot* opravdu přesahuje všechny mezí! Bylo snad zapotřebí vykládat nám o rodu Valois? Tohle všechno ukazuje království v nepříznivém světle! Jako ten váš tisk! Ať si říká kdo chce co chce, zářijové zákony jsou přespříliš mírné! Já bych byl pro vojenské soudy, aby se mohla žurnalistům zacpat huba! Za sebe-menší opovržlivost – marš před vojenský soud! A máš to!“

„Oho, jen pomalu, pane, pomalu s tou flintou!“ řekl jakýsi profesor, „neútočte na naše těžce vydobyté vymoženosti z roku 1830! Mějme v úctě naše svobody.“ Mělo by se spíše decentralisovat, rozdělit přebytek měst po venkově.

„Ale venkov je zkažený!“ zvolal nějaký katolík. „Postarejte se, aby zas bylo upevněno náboženství!“

Martinon horlivě vpadl:

„Opravdu, v něm je přece jen brzda!“

Všchno zlo pochází z té nynější žádostivosti vyšvihnout se nad svou třídu, žít v přepychu.

„Ovšem přepych zase prospívá obchodu,“ namítl jeden průmyslník. „Proto jen schvaluji, že vévoda Nemourský předpisuje pro své večerní společnosti krátké kalhoty.“

„Pan Thiers tam přišel v dlouhých. Znáte přece ten vtíp?“

„Zajisté, bylo to rozkošné! Ale stává se z něho demagog a jeho řeč při projednávání návrhu o právní neslučitelnosti funkcí nebyla bez vlivu na atentát z 12. května.“

„Co vás napadál?“

„Ale, ale!“

Kroužek byl přinucen se porozstoupit, aby uvolnil cestu sluhovi s podnosem v rukou, který se snažil proniknout do hráčského salónu.

Stůl, osvětlený voskovicemi pod zeleným stínítkem, pokrývaly řádky karet a zlatých mincí. Frédéric se u jednoho stolu zastavil, prohrál patnáct napoleondorů, které měl v kapse, obrátil se na patě a octl se na prahu budoáru, v kterém právě byla paní Dambreuseová.

Byl plný žen, jež seděly jedna vedle druhé na sedadlech bez opěradla. Dlouhé sukně, vzdouvající se okolo nich, vy-padaly jako vodní vlny, z kterých se vynořují po pás, a nadra ve výstřihu živůtků se nabízela pohledům. Skoro všechny měly v ruce kytici fialek. Mdlý odstín jejich rukavic zdůrazňoval přirozenou bělost paží; trásně, kvítí jim splývaly na ramena a chvílemi se při některých záchvěvech zdálo, že šaty už už spadnou. Ale způsobný výraz v obličejích zmírňoval vyzývavost obleku; některé dokonce měly v sobě poklid bez-mála zvířecí a toto nahloučení polonahých žen připomínalo až harémový interiér; mladého muže napadlo přirovnání ještě

hrubší. Byly tu opravdu všechny typy krás: Angličanky s profilem jako z dárkového alba s rytinami, Italka, jejíž černé oči metaly plameny jako Vesuv, tři sestry v modrých šatech, tři Normandanky svěží jako jabloně v dubnu, vysoká rudovláska v šperkové soupravě z ametystů; a bílé jiskření diamantů, jež se v pružinových chocholcích chvěly ve vlasích, zářivé skvrny drahokamů vystavených na prsou, mírný lesk perel podél tváří, to všechno se mísilo s blyskotáním zlatých prstenů, s krajkami, pudrem, péry, s rumělkou sešpuhlených úst, s perletí zubů. Strop byl kupolovitě zaoblený, takže budoár měl tvar koše; a mávající vějíře neustále vířily proud vonného vzduchu.

Frédéric s monoklem na oku stál za nimi; neshledával, že by všechna ramena byla bezvadná; myslil na Marsálku a to zahánělo pokušení, nebo jej alespoň utěšovalo.

Přesto však se díval na paní Dambreusovou a zdála se mu rozkošná, třebaš má trochu velká ústa a příliš zvednuté chřípí. Ale její půvab byl zvláštní. Dlouhé stočené kadeře vlasů vyjadřovaly jakousi vášnivou unylost a její achátově zbarvené čelo jako by v sobě všelicos tajilo a prozrazovalo panovačnost.

Vedle sebe měla manželovu neteř, dívku dost ošklivou. Občas musela vítat vcházející dámy; a jak repot ženských hlasů sílil, zněl jako ptačí štěbetání.

Mluvilo se o tuniských vyslancích a jejich úborech. Jedna dáma byla při nejnovějším přijímání do Akademie; jiná mluvila o Molièrovu *Donu Juanovi*, který byl nedávno uveden v Théâtre Français. Paní Dambreusová ukázala pohledem na neteř a položila prst na rty; uklouzl jí však úsměv, který tuto přísnost vyvracel.

Pojednou se naproti u druhých dveří objevil Martinon. Vstala. Nabídl jí rámě. Frédéric ho chtěl vidět, jak pokračuje ve dvornostech, prošel tedy mezi hracími stolky a dostihl je ve velkém salóně; paní Dambreusová hned opustila svého kavalíra a začala se důvěrně bavit s ním.

Chápe to, že on nehraje, netančí.

„V mládí je člověk smuten!“ – Potom jediným pohledem objala celý ples:

„Ostatně tohle všechno je pramálo zábavné! Alespoň pro některé povahy!“

A zastavovala se u řady lenošek, občas prohodila nějakou roztomilost; starci se skřipcem na nose se jí přicházeli dvořit. Některým Frédéric předstivila. Pan Dambreuse se lehce dotkl jeho lokte a odvedl ho ven na terasu.

Mluvil už s ministrem. Ta věc není snadná. Než je někdo navržen za auditora ve státní radě, musí dělat zkoušku. Frédéric s nevysvětlitelnou sebedůvěrou odpověděl, že její látku zná.

Finančníka prý to nepřekvapuje po všech těch chválách, které o něm slýchá od pana Roqua.

Při tomto jméně uviděl Frédéric zase malou Luisu, svůj domov, svůj pokoj; a připomněl si podobné noci, kdy stával u okna a poslouchal, jak přejíždějí formani. Tato vzpomínka na jeho smutky mu uvedla na mysl paní Arnouxovou; mlčky kráčel dále po terase. Okna vyzvedala ze tmy dlouhé rudé pláty; hluk plesu slábl; vozy začínaly odjíždět.

„Proč vlastně,“ začal zase pan Dambreuse, „stojíte o státní radu?“

A začal tvrdit tónem liberála, že veřejné úřady k ničemu nevedou, on to ví ze zkušenosti; obchodovat je mnohem lepší. Frédéric namítl, že je nesnadné se tomu naučit.

„I kdepak! Zakrátko bych vás zapracoval.“

Chce ho udělat účastníkem svých podniků?

Jako bleskem se mladému muži zjevilo nesmírné jmění, které z toho vzejde.

„Pojďme dovnitř,“ řekl bankéř. „Povečíte s námi, vidíte?“

Byly tři hodiny, hosté odcházeli. V jídelně bylo prostřeno pro důvěrné známé.

Pan Dambreuse uviděl Martinona, přiblížil se k své ženě a tiše se zeptal:

„To vy jste ho pozvala?“

Suše odpověděla:

„Nu ovšem!“

Neteř tu nebyla. Pilo se znamenitě, hlaholil hlučný smích; ani odvážné žerty nepohoršovaly, všichni totiž cítili onu úlevu, jaká přichází po škrobenosti zachovávané trochu dlou-

ho. Jen Martinon zůstával vážný; odmítal pít šampaňské, aby ukázal jemný mrav, ale jinak byl poddajný a tuze zdvořilý, neboť když si pan Dambreuse, který byl dýchavičný, stěžoval na tíhu na prsou, vyptával se ho znovu a znovu, jak mu je; potom vždy obrátil své modravé oči k paní Dambreusové.

Dotazovala se Frédérica, které siečny se mu líbily. Žádná prý nevzbudila jeho pozornost, a dává ostatně přednost třicetiletým ženám.

„To možná není hloupé!“ odpověděla.

Když si potom oblékali kožichy a zimníky, řekl mu pan Dambreuse:

„Přijďte mě brzy navštívit, promluvíme si!“

Martinon si dole pod schodištěm zapálil doutník, a jak z něho vtahoval kouř, vypadal z profilu tak neotesaně, že jeho druh utrousil poznámku:

„Máš ty ale zvláštní obličej!“

„Mnohým už popletl hlavu!“ odvětil mladý úředník s přesvědčením a zároveň podrážděně.

Když Frédéric uléhal, souhrnně si probral dnešní večer. Především jeho oblek (několikrát se pozoroval v zrcadlech): od střihu fraku až po mašli na střevících se mu nedalo nic vytknout. Mluvil s významnými muži, viděl z blízka bohaté ženy. Pan Dambreuse se k němu choval skvěle a paní Dambreusová skoro povzbudivě. Zvážil každé jednotlivé její slůvko, každý pohled, tisícové věci, které se vymykají rozboru, a přece mají svůj význam. Bylo by to ohromně hezké, mít takovouhle milenkou! A konečně proč ne? Je lepší než mnohý jiný! Možná že není tak nepřístupná. Potom mu zas vytanul Martinon; a jak usínal, útrpně se usmíval nad tím poctivým chlapíkem.

Probudila ho myšlenka na Maršálku; ta slova z jejího psaníčka: „Od zítřka večer“ znamenají přece schůzku na dnešek! Počkal do devíti a rozběhl se k ní.

Kdosi, kdo před ním šel do schodů, zavřel dveře. Zatáhl za zvonek, Delfína přišla otevřít a tvrdila, že paní není doma.

Frédéric naléhal, prosil. Potřebuje jí sdělit něco velmi

vážného, jenom slůvko. Posledním jeho argumentem byl pětifrank, s tím měl úspěch a služebná jej nechala samotného v předsíni.

Rosanetta se objevila. Byla v košili, vlasy měla rozpuštěné; jen vrtěla hlavou a z dálky mu rozmáchlým gestem obou paží naznačila, že ho nemůže přijmout.

Frédéric šel pomalu se schodů. Tenhle rozmar je opravdu vrchol všeho! V tom už se vůbec nevyzná.

Před domovníkovou lóží ho zastavila slečna Vatnazová.

„Přijala vás?“

„Nepřijala.“

„Ukázali vám dveře?“

„Jak to víte?“

„To se pozná! Ale poďte. Pojdme odtud, nebo se zalknul!“

Vedla ho na ulici. Lapala po dechu. Jak byla do něho zavěšena, cítil, že se její hubená ruka chvěje. Náhle vybuchla:

„Ó ten bídník!“

„Kdo to?“

„On přece, on! Delmar!“

Toto odhalení Frédérica pokořilo; odpověděl:

„Jste si tím jista?“

„Ale vždyť vám říkám, že jsem ho sledovala!“ vykřikla Vatnazová. „Viděla jsem ho vcházet! Teď už chápete? Měla jsem ostatně na to být připravena. Ještě jsem ho v své hlouposti sama přivedla. A kdybyste věděl, Bože můj! Vzala jsem ho k sobě, živila jsem ho, šatila; a toho chození a přimlouvání po redakcích! Milovala jsem ho jako matka.“ Potom s posměškem: „Nu ovšem, pán potřebuje lehkomyšlnice nádherně vystrojené! Z jeho strany je to spekulace, to už si domyslíte! A ona! Povážíte-li, že jsem ji znala jako švadlenu prádla! Beze mne by byla nejméně dvacetkrát zapadla do bahna. Ale já ji tam potopím, ó ano! Musí zdechnout ve špitále, chci to! Člověk dokáže všechno!“

A jako proud pomyjí, který s sebou bere různý neřád, chrílila její rozlícenost Frédéricovi k nohám vše, co bylo k hanbě její sokyni.

„Spala s Jumillacem, s Flancourtem, s malým Allardem, s Bertinauxem, se Saint-Valérym, s tím poďobaným. Ne, s tím druhým! Jsou to dva bratři, na tom nesejde. A když byla někdy v nesnázích, všechno jsem urovnala. Co jsem z toho měla? Je tak lakomá! A jak jistě uznáte, už jen stýkat se s ní bylo velkou úsluhou, vždyť konec konců nepatříme do stejné společenské vrstvy. Copak já jsem děvka? Copak se prodávám? Nehledě k tomu, že ona je husa hloupá! Píše kategorie s *th*. A vlastně se k sobě dobře hodí, jsou oba z jednoho těsta, třebaže si on říká umělec a myslí, že je génius! Ale proboha, kdyby byl aspoň inteligentní, nebyl by provedl takovou hanebnost! Člověk přece neopustí ženu vyššího řádu kvůli lehké ženské! A vůbec, kašlu na to. Stává se ošklivým. Hnuší se mi! Kdybych ho potkala, takhle bych mu plivla do tváře!“ A plivla. „Ano, tolikhle si z toho teď dělám! A Arnoux je snad vosk? Není-li pak to ohavnost! Tolikrát jí odpustil! Nikdo nemá potuchy, jaké jí přinesl oběti! Měla by mu nohy líbat! Je tak štedrý, tak dobrý!“

Frédéric s potěšením naslouchal zlehčování Delmara. Že je tu Arnoux, s tím už se smířil. Tato Rosanettina nevěra se mu zdálo čímsi nenormálním, nespravedlivým, a stržen pobouřením staré panny, začínal cítit jakési dojetí nad jeho údělem. Pojednou se octl před jeho domem; slečna Vatnazová ho totiž vedla čtvrtí Poissonnière dolů, aniž si to uvědomil.

„Tak, jsme tady,“ řekla. „Já nahoru nemohu. Ale vy, vám nic nebrání!“

„A co tam mám dělat?“

„Všechno mu povědět, k ďasul!“

Jako by se náhle vytrhl ze spánku, pochopil Frédéric, k jaké nízkosti ho ponouká.

„Nuže?“ pokračovala.

Vzhlédl k druhému poschodí. Lampa paní Arnouxové svítila. Opravdu mu nic nebránilo jít nahoru.

„Počkám tady na vás. Tak jděte!“

Tento rozkaz ho již nadobro zchladil, takže řekl:

„Zůstanu tam dlouho. Uděláte líp, když se vrátíte. Přijdu zítra k vám.“

„Ne, ne!“ odpověděla Vatnazová a dupla si: „Vezměte ho s sebou, doveďte ho tam! Hleďte, aby je přistihl!“

„Vzdviž Delmar tam už nebude!“

Sklonila hlavu.

„Ano, snad máte pravdu.“

A mlčky zůstala stát uprostřed ulice mezi povozy; potom na něho upřela své oči divoké kočky:

„Mohu se na vás spolehnout, vidíte? Teď je to mezi námi dvěma svatosvatě zpečetěno! Jednejte! A zítra na shledanou!“

Když Frédéric procházel předsíní, uslyšel dva hlasy, jež si odpovídaly. Hlas paní Arnouxové říkal:

„Nelži! Tak přece nelži!“

Vešel. Odmlčeli se.

Arnoux chodil křížem krážem po pokoji a paní seděla na židličce u krhu; byla neobyčejně bledá, pohled měla strnulý. Frédéric sebou hnul, chtěje odejít. Arnoux ho chytil za ruku všecek šťasten, že se mu naskýtá pomoc.

„Ale já se obávám . . .“ řekl Frédéric.

„Zůstaňte tady!“ všeptl mu Arnoux do ucha.

Paní začala:

„Musíte být shovívavý, pane Moreau! S takovými věcmi se občas v rodinách setkáváme.“

„Protože je tam někdo zatahuje,“ řekl troufale Arnoux.

„Ženy vám mají nápady! Tahleta na příklad není zlá. Ne, naopak! A vidíte, už hodinu se baví tím, že mě dopaluje hromadou povídaček.“

„Jsou pravdivé!“ odvětila už netrpělivě paní Arnouxová.

„Zkrátka tys ho koupil.“

„Já?“

„Ano, ty! U Peršana!“

„Kašmírový šál!“ pomyslíl si Frédéric.

Cítil se vinen a měl strach.

Dodala ještě:

„Bylo to minulý měsíc, v sobotu čtrnáctého.“

„Ach! Právě toho dne jsem byl v Creilu! Tak vidíš.“

„Ba ne! Čtrnáctého jsme byli na večeri u Bertinů.“

„Čtrnáctého . . .?“ řekl Arnoux a zvedl oči, jako by se rozpomínal na nějaké datum.

„A dokonce vím, že příručí, který ti jej prodal, byl blondák!“
„Kdopak si může pamatovat příručího!“
„Psal přece adresu, jak jsi mu diktoval: Lavalská ulice číslo 18.“

„Jak to víš?“ řekl Arnoux ohromen.

Pokřčila rameny.

„Ó, to je docela prosté: šla jsem si tam dát opravit svůj šál a vedoucí oddělení mi pověděl, že jeden podobný právě odeslali paní Arnouxové.“

„Mohu já za to, že v té ulici bydlí nějaká paní Arnouxová?“

„Bydlí, ale není to žena Jacquesa Arnoux,“ odpověděla.

Začal se vytáčet, dokazoval svou nevinu. Je to mýlka; náhoda, jedna z těch nevysvětlitelných věcí, jak už se přihází. Člověk nemá nikoho odsuzovat pro pouhé podezření, bez jasných důkazů; a za příklad dával nešťastného Lesurquesa.

„Tvrdím zkrátka, že se mýlíš! Chceš, abych ti na to dal čestné slovo?“

„Nemusíš se namáhat!“

„Proč?“

Pohlédla mu beze slova do tváře; potom natáhla ruku, vzala s krbu stříbrnou skříňku a podala mu rozevřený účet. Arnoux se začervenal až po uši a jeho zrůzněný obličej naběhl.

„Nu?“

„Ale...“ odpověděl zvolna, „co to dokazuje?“

„Ach!“ řekla se zvláštním hlasovým zabarvením, v němž byla bolest i ironie. „Ach!“

Arnoux držel účet v rukou, obracel jej, oči z něho nespouštěl, jako by v něm měl objevit rozřešení nějaké velké záhady.

„Ó ano, už si vzpomínám,“ řekl konečně. „Je to komise. Vy to přece musíte vědět, Frédéric?“ Frédéric mlčel. „Příkaz, kterým mě pověřil... starý Oudry.“

„A pro koho?“

„Pro svou milenkou!“

„Pro vaši!“ zvolala paní Arnouxová, jež při tom vstala a vzpřímila se.

„Přisahám ti...“

„Nezačínejte znova! Víím všechno!“

„Á, výborně! Jsem tedy špehován!“

Odpověděla chladně:

„To nejspíš uráží váš jemnocit?“

„Jakmile se někdo rozčilí,“ odvětil Arnoux, hledaje kloboúk, „nedá se už rozumně uvažovat!“

Potom s hlubokým povzdechem dodal:

„Nežeňte se, milý příteli, ne ne, věřte mi!“

A upláchl, potřeboval na vzduch.

Potom se rozhostilo hluboké mlčení a všechno v pokoji se zdálo nehybnější. Světelný kruh nad lampou bíle osvětloval strop, kdežto v koutech se prostíral stín jako navrstvené černé závoje; bylo slyšet tikání hodin a praskot ohně.

Paní Arnouxová si opět sedla, ale do lenošky na druhé straně krbu; všecka roztržena se kousala do rtů; obě její ruce se zvedly, unikl jí vzlyk, plakala.

Usedl na onu židličku a začal lichotným hlasem, jako se mluví s nemocným:

„Jistě nepochybujete, že nemám účast...?“

Neodpověděla. Ale pokračujíc nahlas v svých úvahách, řekla:

„Nechávám mu přece volnost! Nepotřeboval mi lhát!“

„Ovšem,“ řekl Frédéric.

Je to bezpochyby důsledek jeho zvyků, nerozvážil si to, a možná že ve věcech vážnějších...

„Copak pokládáte za vážnější?“

„Promiňte, nic!“

Frédéric se uklonil s poslušným úsměvem. Arnoux má přese všechno jisté dobré vlastnosti; má rád děti.

„Ach, a dělá všechno, aby je přivedl na mizinu!“

To vyplývá z jeho přílišné povolnosti: je to zkrátka dobrák.

Zvolala:

„Přijde na to, co miníte tím dobrák!“

Hájil jej takto nejmlhavějším způsobem, na jaký jen mohl přijít, a ač ji litoval, radoval se, v hloubi duše se tím kochal. Vždyť ze msty nebo z potřeby přichylnosti bude hledat útočiště u něho. Jeho naděje nesmírně vzrostla a stupňovala jeho lásku.

Nikdy se mu nezdála tak podmanivá, tak nesmírně krásná. Chvillemi jí vzdech nadzvedl hrud', strnulé oči se zdály rozšířeny nějakou vnitřní visí a ústa zůstávala pootevřena, jako by měla vydechnout duši. Občas k nim pevně přitiskla kapesník; byl by si přál být tím kousíčkem batistu zmáčeného slzami. Mímoděk hleděl na lůžko v hloubi alkovny, představoval si její hlavu na podušce; a viděl to tak jasně, že se musel přemáhat, aby ji nevzal do náručí. Zavřela oči, už ztišená, jako bez života. Tehdy přikročil blíže a nakloněn nad ní chtivě zkoumal její tvář. Dusot kroků se ozval v předšíní, to je ten druhý. Slyšeli, jak zavírá dveře svého pokoje. Frédéric se němým náznakem zeptal paní Arnouxové, má-li tam jít. Odpověděla „ano“ tímž způsobem; a ta nemá výměna myšlenek byla jako přivolení, počátek cizoložství.

Arnoux si svlékal kabát, chystal se jít spát.

„Povězte, jak je jí?“

„Ó, už lépe!“ řekl Frédéric. „To přejde!“

Ale Arnoux měl starost.

„Vy ji neznáte! Je teď tolik nervosní...! Ten pitomec příručí! Takhle to dopadá, když je člověk přílišný dobrák. Kdybych byl ten zatracený šál Rosanettě nedal!“

„Nelituje! Je vám nesmírně vděčná!“

„Myslíte?“

Frédéric o tom nepochybuje. Nejlepším důkazem je, že právě opustila starého Oudryho.

„Ach, beruška ubohá!“

A v překypujícím dojetí se k ní chtěl Arnoux rozběhnout.

„To nestojí za to! Jdu od ní, je nemocna.“

„Tím spíše!“

Chvatně si zas oblékl kabát a sebral svůj svícen. Frédéric proklínal svou hloupost a dokazoval mu, že ze slušnosti musí dnes večer zůstat u své ženy. Nemůže ji opustit, bylo by to velmi nepěkné.

„Upřímně, nejednal byste správně! Tam nic nespěchá! Půjdete zítra! Nu tak, udělejte mi to kvůli!“

Arnoux svícen zas postavil a řekl mu, objímaje ho:

„Vy jste ale hodný!“

Tehdy začal pro Frédérica bídný život. Stal se domácím příživníkem.

Byl-li někdo churav, přicházel se třikrát denně zeptat, jak se mu vede, chodil k ladiči pian, vynalézal tisíce služby, kterými by se zavděčil; a se spokojenou tváří snašel hněvivé mračení slečny Marty i mazlení malého Evžena, který ho vždycky hladil po tváři špinavýma ručkama. Účastnil se večerí, při kterých pán a paní, sedící proti sobě, nepromluvíli spolu ani slůvkem; ledaže Arnoux dráždil svou ženu nechutnými poznámkami. Po jídle si v pokoji hrál se synkem, schovával se za nábytek nebo kloučka nosil na zádech a lezl při tom po čtyřech, jako to dělával Jindřich IV. Posléze odešel. A ona ihned začala o věčné příčině nářků, již byl Arnoux.

Nepobuřovalo ji ani tak jeho nenáležitě chování. Ale zdálo se, že trpí v své hrdosti, a projevovala svůj odpor k tomuto muži, který neměl ani jemnocit, ani důstojnost, ani čest.

„Nebo je spíše blázen!“ říkala.

Frédéric ji obratně pobádal k důvěrným sdělením. Brzy znal celý její život. Její rodiče byli drobní měšťané v Chartres. Jednoho dne ji zahlédl Arnoux, kreslící na břehu řeky (tenkrát se pokládal za malíře), když vycházela z kostela, a požádal o její ruku; nerozmýšleli se, protože byl zámožný. Ostatně miloval ji šíleně. Dodala:

„Bože můj, miluje mě dosud! Jenže po mém!“

V prvních měsících cestovali po Itálii.

Arnoux byl sice nadšen krajinami i veledíly, ale nedělal nic jiného, než že vzdychal nad vínem, a aby se rozptýlil, pořádal pikniky s Angličany. Dobře koupil a zas prodal několik obrazů a to jej přivedlo k obchodování s uměleckými díly. Potom se nadchl pro továrnu na majoliku. Dnes ho vábí jiné spekulace; stává se čím dál vulgárnějším a osvojuje si hrubé a nákladné zvyky. Nemůže mu vyčítat ani tak jeho nectnosti, jako všechny jeho skutky. Žádnou změnu nelze očekávat a její neštěstí se nedá napravit.

Frédéric tvrdil, že i jeho život je pochybený.

On je přece tak mlád! Proč zoufat? A dávala mu dobré rady. „Pracujte! Ožeňte se!“ Odpovídal trpkými úsměvy; neboť místo aby vyslovil pravý důvod svého smutku, předstíral jiný, vznešený, hrál jí trochu proklatce Antonyho – žvást, který vlastně nebyl tak zcela v rozporu s jeho myšlením.

Čin je pro některé muže tím větší měrou neproveditelný, čím mocnější je touha. Tísni je nedůvěra k sobě samému, děsí je obava, že se nelíbí; ostatně hluboké lásky jsou podobny početným ženám: bojí se, že budou odhaleny, a procházejí životem se sklopenýma očima.

Ačkoli paní Arnouxovou znal už lépe (a snad právě proto), byl ještě zbabělejší než dřív. Každého rána si přísahal, že bude smělý. Nepřekonatelný stud mu v tom bránil; a nemohl se řídit podle žádného vzoru, protože ona byla jiná než ostatní. Intensita jeho snění mu ji pozvedla nade všechno lidské. Vedle ní měl pocit, že je na světě méně důležitý než hedvábné odstřížky, které jí odpadávají od nůžek.

Potom si vymýšlel nestvůrné nemožnosti, jako noční přepady s narkotiky a pakličí – cokoli se mu zdálo snazší nežli čelit jejím pohrdání.

Ostatně děti, dvě služky, poloha místností, to byly nepřekonatelné překážky. Rozhodl se tedy, že ji bude mít sám pro sebe, odjedou a budou spolu žít někde daleko, v hluboké samotě; uvažoval už dokonce, které jezero je pro ně dost modré, které pobřeží dosti líbezné, má-li to být Španělsko, Švýcarsko či Orient; a úmyslně si vybíraje dny, kdy se zdála obzvláště podrážděná, říkal jí, že musí pryč odtud, že si má vymyslet nějaký prostředek, on sám pro ni nevidí jiný než rozvod. Ale ona z lásky k dětem prý nikdy nepůjde tak do krajnosti. Tolik ctností zvyšovalo jeho úctu.

Odpoledne trávil tím, že vzpomínal na návštěvu včera večer a toužil po dnešní. Když u nich nevečeřel, postavil se k deváté hodině na nároží jejich ulice; a jakmile Arnoux zavřel hlavní dveře, vyšlapal Frédéric hbitě ta dvě poschodí a s nevinnou tváří se zeptal služky:

„Je pán doma?“

A hrál si na překvapeného, že jej nezastihl.

Arnoux se často znenadáni vrátil. To potom musel jít s ním

do kavárničky ve Svatoanenské ulici, do níž teď chodíval Regimbart.

Občan vždycky hned začal přednášet nějakou novou stížnost proti Koruně. Potom si povídali a po přátelsku si přitom říkali urážky, neboť továrník měl Regimbartu za brilantního myslitele a z lítosti, že tolik schopností přichází nazmar, dobíral si jej pro jeho lenost. Občan o Arnouxovi soudil, že má plno citu a fantasie, ale je zřejmě příliš nemravný; proto s ním zacházel beze vší shovívavosti, a dokonce odmítal u něho večeřet, poněvadž „ta obřadnost je mu protivná“.

Ve chvíli, kdy už byli na odchodu, dostal někdy Arnoux hrozný hlad. Prostě „musel“ sníst omeletu nebo pečená jablka; a protože ta jídla v kavárně nikdy neměli, posílal si pro ně. Regimbart neodcházel a nakonec s brumláním nějaké to sousto přijal.

Byl však přece jen zasmušilý, neboť vysedával po celé hodiny při jediné nedopité sklenici. Poněvadž prozřetelnost neřídila běh světa podle jeho představ, stával se z něho hypochondr, dokonce ani noviny už nechtěl číst, a uslyšel-li pouhé jméno Anglie, spustil ryk. Když ho jednou číšník špatně obluhoval, rozkřikl se:

„Cožpak nemáme už dost urážek z ciziny?“

Nehledě k těmto záchvatům býval mlčenlivý, vymýšlel „nějaký neomylný manévr, aby celý ten krám vyletěl do povětří“.

Tak býval zahloubán do svých úvah, zatím co Arnoux s opilým leskem v očích vyprávěl monotónním hlasem neuvěřitelné anekdoty, v kterých se pro své sebevědomé vystupování vždycky blýskl; a Frédéric (nepochybně z nevyzpytatelné vnitřní spřízněnosti) cítil pro něho jakési nadšení. Vyčítal si tuto slabost shledávaje, že by ho měl naopak nenávidět.

Arnoux si před ním naříkal na svou ženu, jak je mrzutá, umíněná, jak ho nespravedlivě obviňuje. Dříve taková nebývala.

„Být vámi,“ říkal Frédéric, „dal bych jí důchod a žil bych sám.“

Arnoux neodpovídal, ale za chvíli ji začal vychvalovat. Je hodná, obětavá, inteligentní, ctnostná; a přecházejí k jejím tělesným přednostem, plýtval odhaleními s nerozvážností oněch lidí, kteří své poklady stavějí na odívání po krčmách.

Nenadálá pohroma jej přivedla z rovnováhy.

Vstoupil do kaolinové společnosti jako člen dozorčí rady. Ale že důvěřoval všemu, co mu říkali, podepsal nepravdivé zprávy a řediteli bez přezkoumání schválil podvodné výroční inventury. Teď se společnost „položila“ a Arnoux, soukromoprávně odpovědný, byl s ostatními odsouzen k náhradě škod i s úroky; znamenalo to pro něho ztrátu asi třiceti tisíc franků, kterou odůvodnění rozsudku ještě zhoršovalo.

Frédéric se o tom dočetl v novinách a přihnal se do Rajské ulice.

Přijali ho v pokoji paní Arnouxové. Byl právě čas snídaně. Šálky s bílou kávou se tísnily na kulatém stolečku u krbu. Na koberci se povalovaly trepky, po křeslech šatstvo. Arnoux, jen v podvlékačkách a v trikotové kazajce, měl červené oči a rozčuchané vlasy; malý Evžen plakal, protože měl příušnice, a přitom okusoval krajíc chleba s máslem; jeho sestra klidně jedla; paní Arnouxová, trochu bledší než obvykle, je všechny tři obsluhovala.

„Tak tedy,“ řekl Arnoux s hlubokým vzdechem, „už vítel“ A když Frédéric udělal soustrastné gesto, dodal: „Vidíte to! Stal jsem se obětí své důvěřivosti!“

Potom se zamlčel; a byl tak těžce skleslý, že odmítl snídání. Paní Arnouxová zvedla oči a pokrčila rameny. Přejel si rukama po čele.

„Nejsem vlastně ničím vinen. Nemám si co vyčítat. Je to prostě malér! Vylížu se z toho! A vůbec, patří mi to!“

A načal jednu briošku; v tom se ostatně podvolil domlouvám své ženy.

Večer chtěl povečeřet jen sám s ní ve zvláštním pokojíku ve Zlatém domě. Paní Anouxová vůbec nepochopila tu citovou pohnutku, urazila se dokonce, že s ní jedná jako s loretkou; kdežto od Arnouxa to byl naopak důkaz lásky. Nakonec, protože se nudil, šel se povyrazit k Maršálce.

Doposud se mu pro jeho dobrodružnou povahu mnoho promíjelo. Proces ho zařadil mezi lidi špatné pověsti. Jeho dům obklopila samota.

Frédéric se domníval, že mu čest ukládá stýkat se s nimi víc než kdy jindy. Předplatil přízemní lóži v Italském divadle

a každý týden je tam vodil. Oni však zatím dospívali v mužských nesrovnalostech k tomu období, kdy ze vzájemných ústupků vzniká nepřekonatelná únava a činí život nesnesitelným. Paní Arnouxová se přemáhala, aby nevybuchla, Arnoux se chmuřil a Frédéric se rmoutil při pohledu na ty dvě nešťastné bytosti.

Poněvadž byl jeho důvěrníkem, požádala ho, aby se informoval o Arnouxových záležitostech. Ale styděl se, bylo mu trapné přijímat jeho večere, když touží po jeho ženě. A přece to dělal dál, omlouvaje se tím, že ji musí ochraňovat a že se možná naskytne příležitost být jí užitečný.

Za týden po plese vykonal návštěvu u pana Dambreuse. Peněžník mu nabídl asi tak dvacet akcí svého uhelného koncernu; Frédéric se tam už nevrátil. Deslauriers mu psal dopisy, on na ně neodpovídal. Pellerin ho vybízel, aby se přišel podívat na portrét; stále ho odbýval. Vyhověl však Cisymu, který ho mořil, aby jej seznámil s Rosanettou.

Přijala ho velmi roztomile, ale nepadla mu kolem krku jako kdysi. Jeho průvodce byl šťasten, že se dostal do domu nestoudnice, a zejména že hovoří s hercem; byl tam totiž Delmar.

Před časem hrál v jednom dramatu sedláka, který dává naučení Ludvíku XIV. a předpovídá rok osmdesátý devátý; a to jej tak posunulo do popředí, že mu pak šli na tělo stále touž úlohu; a jeho působnost teď záležela v tom, že zesměšňoval monarchy všech zemí. Jako anglický sládek spílal Karlu I., jako student ze Salamancy proklínal Filipa II.; nebo se jako cituplný otec rozhorloval na Pompadourku, to bylo nejkrásnější! Učedníci na něho čekali u východu pro herce, aby ho zahlédli; a jeho životopis, prodávaný o přestávkách, líčil, jak pečuje o svou starou matku, čte evangelium, pomáhá chudým, zkrátka dělal z něho nového svatého Vincence de Paula křížového s Brutem a Mirabeauem. Říkalo se: „Náš Delmar“. Měl posláni, stával se Kristem.

Tohle všechno Rosanettu oslňovalo; zbavila se tedy starého Oudryho a nedělala si prázdné starosti, neboť nebyla hrabivá.

Arnoux, jenž ji znal, těžil dlouhý čas z této její vlastnosti a vydržoval ji bez velkých výdajů; znenadání se objevil ten staroch a všichni tři dbali o to, aby se nemusili nijak otevřeně

vyslovit. Potom jí Arnoux důchod zvýšil, domnívaje se, že toho druhého vypovídá jen kvůli němu samému. Žádala jej však o peníze znovu a znovu, tak často, že to bylo nevysvětlitelné, neboť nevedla už tak nákladný život; prodala dokonce i kašmírový šál, aby se zbavila starých dluhů, jak říkala; a on dával a dával, měla nad ním čarovnou moc, využívala ho nemilosrdně. Proto účty a kolkované papíry do domu jen přšely. Frédéric cítil, že se blíží krize.

Jednoho dne přišel navštívit paní Arnousovou. ³⁰² Nemá doma. Pán pracuje dole v obchodě.

Opravdu, Arnoux se uprostřed svého nádobí snažil *nachytat* novomanžely, maloměšťáky z venkova. Mluvil o kroužení a vytáčení na hrnčířském kruhu, o zboží žilkovaném a polévaném; oni, aby se nezdálo, že z toho ničemu nerozumějí, přikyvovali a kupovali.

Když byli zákazníci ze dveří, vyprávěl, že měl ráno se ženou menší potyčku. Aby předešel výtky o velkém utrácení, tvrdil, že Maršálka už není jeho milenkou.

„Řekl jsem jí dokonce, že je to milenka vaše.“

Frédéric byl rozhořčen; ale výčitky by ho mohly prozradit; zakoktal:

„Ach, to jste udělal chybu, velkou chybu!“

„Copak na tom?“ řekl Arnoux, „Je to snad hanba, být pokládán za jejího milence? Já jím přece jsem! Nelichotilo by vám, kdybyste jím byl?“

Řekla snad něco? Má to být narážka? Frédéric si pospíšil s odpovědí:

„Ne, vůbec ne! Naopak!“

„Nu tak tedy?“

„Ano, máte pravdu. Nezáleží na tom.“

Arnoux pokračoval:

„Proč už tam nechodíte?“

Frédéric slíbil, že zase začne.

„Ach, zapomněl jsem! Měl byste ... až bude mluvit o Rosanettě ... utrousit před mou ženou slovíčko ... nevím o čem ... ale vy už na něco přijdete ... zkrátka něco, aby ji to přesvědčilo, že jste jejím milencem. Prosím vás o to jako o přátelskou službu, víte?“

Mladý muž odpověděl jen dvojsmyslným úšklebkem. Tato pomluva ho ničila. Ještě téhož večera šel k ní a přísahal, že Arnouxovo tvrzení je lživé.

„Opravdu?“

Vypadal upřímně; zhluboka si oddechla a řekla mu s krásným úsměvem: „Věřím vám.“ Potom sklonila hlavu a dodala, nedívajíc se na něho:

„Ostatně, nikdo na vás nemá právo!“

Netuší tedy nic a neumí jej ocenit, když si nepomyslí, že by ji mohl tolik milovat, aby jí byl věrný! Frédéric v tu chvíli zapomněl na své pokusy u té druhé a dovolení paní Arnousově se mu zdálo urážlivé.

Potom ho poprosila, aby někdy zašel „k té osobě“ a přesvědčil se, co se tam děje.

Arnoux přišel a za pět minut již ho chtěl odvést k Rosanettě.

Situace se stávala nesnesitelnou.

Na jiné myšlenky ho přivedl dopis od notáře, který mu prý zítra pošle patnáct tisíc franků; a aby napravil, že Deslauriersa tak zanedbával, šel mu tu dobrou zprávu ihned oznámit.

Advokát bydlel v ulici Tří Marií, v pátém poschodí, do dvora. Jeho kancelář, malá komůrka s dlaždicovou podlahou, studená, se šedavými papírovými čalouny, měla za hlavní ozdobu zlatou medaili, jeho cenu za doktorát, vsazenou do zaskleného ebenového rámu. V mahagonové knihovně stálo za skleněnými tabulkami asi tak sto svazků. Střed místnosti zabíral psací stůl potažený hnědou kůží. Čtyři stará křesla se zeleným sametovým potahem vyplňovala kouty; a třísky hořely v krbu, kde byla stále připravena otep, aby ji mohl podpálit, jakmile cinkne zvonek. Byla doba určená pro porady; advokát měl bílý nákrčník.

Když uslyšel o patnácti tisících franků (jistě už s nimi nepočítal), radostně se zašklebil.

„To je hezké, kamaráde, to je hezké, moc a moc hezké!“

Přihodil dříví do krbu, zase usedl a hned se rozhovořil o časopise. Ze všeho nejdřív se musí zbavit Hussonneta.

„Ten blboun mě otravuje! Když se má potírat nějaký názor, je podle mého nejhodnější a nejpůsobivější, aby člověk sám neměl žádný.“

Frédéric se zdál ohromen.

„Nu ovšem! Bylo by na čase, dělat politiku vědecky. Staří páni v 18. století už začínali, jenže Rousseau a literáti do ní zavedli filantropii, poesii a jiné blufy k náramné radosti katolíků; je to konec konců spojení přirozené, poněvadž moderní reformátoři (mohu to dokázat) všichni věří ve zjevení. Ale jestliže sloužíte mše za Polsko, jestliže místo boha dominikánů, který byl katem, přijmete boha romantiků, který je čalouník, zkrátka nemáte-li širší pojetí absolutna nežli vaši předkové, bude zpod vašich republikánských forem vždycky prorážet monarchie a vaše rudá čapka bude vždycky jenom kněžskou čepičkou. Změní se leda to, že mučení bude nahrazeno vězněním v celách, svatokrádež tupením náboženství, Svatá aliance evropskou dohodou; a v tom krásném řádu, kterému se lidé obdivují, v řádu vytvořeném z troskek doby Ludvíka XIV., z rozvalin voltairovských, s císařským omítnutím navrchu a s fragmenty anglické konstituce, dožijeme se toho. Jak se městské rady snaží sekýrovat starostu, generální rady šikanovat svého prefekta, sněmovny krále, tisk vládu a správa všechny dohromady. Ale ty dobré duše jsou u vytržení nad Občanským zákoníkem, a přece toto dílo, ať si říká kdo chce co chce, je plodem ducha malicherného a tyranského; neboť zákonodárce, místo aby vykonal svůj úkol, to jest upravil staré právní zvyky a obyčeje, vzal si do hlavy formovat společnost jako nějaký Lykurg! Proč zákon omezuje otce rodiny při odkazech v poslední vůli? Proč ztěžuje nucenou dražbu nemovitostí? Proč trestá jako přečin tuláctví, které by nemělo být ani přestupkem? A jiné a jiné věci! Já je znám! Však také o tom napíšu románek s názvem ‚Dějiny pojmu práva‘ a bude to povedené čtení! Ale mám ukrutnou žízeň! Ty ne?“

Vyklonil se z okna a zavolal na domovníka, aby jim přinesl z hostince grog.

„Úhrnem: vidím tři strany ... ne, tři skupiny – a žádná z nich mě nezajímá: ti, kteří mají, ti, kteří už nemají, a ti, kteří se snaží, aby měli. Ale všichni se shodují v tom slaboduchém zbožňování autority! Příklady: Mably doporučuje, aby se filosofům bránilo uveřejňovat jejich nauky; matematik pan Wronski v své hantýrce nazývá censuru ‚kritickým potlačováním

spekulativní spontánnosti‘, starý Enfantin žehná Habsburkům, že ‚vztáhli pádnou ruku přes Alpy, aby drželi na uzdě Itálii‘, Pierre Leroux chce, aby člověk byl donucen vyslechnout nějakého řečníka, a Louis Blanc se kloní k státnímu náboženství – tak je tento národ vasalů posedlý náruživostí pro vládu! A přece ani jediná není zákonná, přes jejich odvěké principy. Ale poněvadž *princip* znamená *původ, vznik*, je nutno mít stále na zřeteli nějakou revoluci, nějaké násilí, pomíjivý čin. Tak je principem naší vlády svrchovanost lidu, zahrnutá v parlamentární formě, ačkoli to parlament nepřipouští! Ale v čem může být svrchovanost lidu posvátnější nežli božské právo? Jsou to jen představy, jedno jako druhé. Dost už metafysiky, už žádné přeludy! Mají-li se zametat ulice, není k tomu zapotřebí dogmat! Řekne se, že chci rozvrátit společnost! Nu a kdyby? Co by na tom bylo zlého? Opravdu, ta je pěkná, ta tvá společnost.“

Frédéric mu mohl v mnohém odporovat. Ale když viděl, že je na hony vzdálen teoriím Sénecalovým, měl plno shovívavosti. Spokojil se s námitkou, že takový systém by na ně uvalil obecnou nenávisť.

„Naopak, poněvadž každé straně dáme záruku nenávisťi k její konkurenci, všichni na nás budou spoléhat. Ty se do toho dáš také a budeš nám dělat transcendentní kritiku!“

Je třeba napadat zděděné názory, Akademii, École normale, Uměleckoprůmyslové museum, Comédie Française, všechno, co má charakter instituce. Právě tím dají své revui jednotné zaměření. Potom, až si list zjedná pevnou posici, přemění se náhle v deník; tehdy udeří na jednotlivé osobnosti.

„A budou z nás mít respekt, spolehni se!“

Deslauriers měl už na dosah svůj dávný sen: šéfredaktorství, nevýslovné štěstí řídit jiné, po libosti seškrátávat jejich články, objednávat je, odmítat. Oči mu pod brýlemi jiskřily, rozohňoval se a pil mechanicky sklenku za sklenkou.

„Bude třeba, abys jednou za týden pořádal večeri. To je nezbytné, i kdyby na to měla prasknout polovina tvého příjmu. Lidé se tam budou chtít dostat, bude to pro ně středisko, pro tebe páka; a budeme-li veřejné mínění zpracovávat z obou stran, literaturu i politiku, uvidíš, ani ne za půl roku budeme v Paříži mezi prvními.“

Frédéric mu naslouchal a cítil přitom omlazení, jako když je člověk po dlouhém pobytu v pokoji přenesen na čerstvý vzduch. Toto nadšení jej získávalo.

„Ano, byl jsem lenoch, hlupák, máš pravdu!“

„Sláva, tak se mi to líbí!“ zvolal Deslauriers; „tohle je zase můj Frédéric!“

Přidržel mu pěst pod bradou a řekl:

„Ach, ty ses mě natrápil! Ale to nic! Přesto tě mám rád.“
Stáli a hleděli na sebe, oba zjihlí, a málem by si byli padli do náruče.

Na prahu předsíně se objevil ženský čepec.

„Co si přeješ?“ řekl Deslauriers.

Byla to slečna Klementina, jeho milenka.

Řekla, že měla náhodou cestu kolem a nemohla odolat přání zajít k němu; a aby spolu mohli posvačit, nese mu koláče. Položila je na stůl.

„Pozor na mé papíry!“ řekl ostře advokát. „Ostatně je to už po třetí, co ti zakazuji chodit sem v mých poradních hodinách.“

Chtěla ho políbit.

„No dobře! Seber se a syp odtud!“

Jak ji odstrkoval, hlasitě zavzlykla.

„Ach, jdeš mi na nervy, uznej.“

„To že tě mám ráda!“

„Nežádám, aby mě lidé měli rádi, ale aby vyhověli mému přání!“

Tento výrok byl tak tvrdý, že se Klementině slzy zarazily. Postavila se k oknu a zůstala tam bez hnutí, opřena o okenní tabuli.

Její postoj i její mlčení Deslauriersa dráždily.

„Až budeš hotova, zavoleáš svůj kočár, že?“

Rázem se obrátila:

„Ty mě vyháníš!“

„Uhodlas!“

Upřela na něho své velké modré oči, nejspíš aby ještě naposledy poprosily, potom zkřížila oba cípy své kostkované vlněné šály, posečkala ještě chvíli a odešla.

„Měl bys ji zavolat zpátky,“ řekl Frédéric.

„To tak!“

A protože musel do města, zašel Deslauriers do kuchyně, jež byla i jeho oblékárnou. Na výlívce stály vedle páru bot zbytky hubeného oběda a v koutě bylo vidět na zemi svinutou žiněnku a přikrývku.

„Tohle ti dokazuje,“ řekl, „že přijímám málo markýzek! Obejdeme se bez nich docela snadno, na mou věru, a bez těch druhých také! Ty, které člověka nic nestojí, obírají ho o čas, to jsou peníze v jiné podobě, a já nejsem boháč! A všechny jsou tak hloupé, tak hloupé! Můžeš ty hovořit s nějakou ženou?“

Rozešli se na nároží u Nového mostu.

„Tedy ujednáno! Přineseš mi to zítra, jakmile to dostaneš.“

„Ujednáno!“ řekl Frédéric.

Když se druhého dne ráno probudil, dostal poštou bankovní poukázku na patnáct tisíc franků.

Ten kus papíru pro něho představoval patnáct bachratých pytlíků peněz; řekl si, že s takovou částkou by si mohl především ponechat svůj vůz další tři léta, místo aby jej prodal, jak bude zakrátko nucen; nebo si koupit dva krásné, zlatem a stříbrem vykládané krunýře, které viděl na Voltairově nábřeží, potom ještě spoustu jiných věcí, obrazy, knihy a kolik jen kytic, dárků pro paní Arnouxovou! Zkrátka cokoli jiného by bylo lepší než riskovat tolik peněz, utopit je v tom časopise! Deslauriers se mu zdál domýšlivý, ochladl k němu po jeho včerejší necitelnosti, a jak se Frédéric oddával této lítosti, spatřil všecek užaslý, že vchází Arnoux – a těžce usedá na pelest jeho postele jako člověk zcela zdeptaný.

„Co se děje?“

„Jsem ztracen!“

Má ještě dnes složit v kanceláři pana Beaumineta, notáře v Svatoanenské ulici, osmnáct tisíc franků, vypůjčených od jakéhosi Vanneroye.

„Je to katastrofa zcela nevysvětlitelná! Dal jsem mu přece hypotéku, která ho mohla uspokojit! Ale vyhrožuje mi platebním rozkazem, nedostane-li zapláceno dnes odpoledne, ihned!“

„A potom?“

„Potom, to je náramně prosté! Dá mi soudně prodat nemo-

vitosti. První vyhláška mě zruinuje, to je to! Ach, kdybych našel někoho, kdo by mi tou ztracenou sumou vypomohl, zaujal by místo Vanneroyovo a byl bych zachráněn. Vy byste ji náhodou neměl?“

Poukázka zůstala ležet na nočním stolku vedle knihy. Frédéric zvedl ten svazek a položil jej na ni odpovídaje:

„Můj bože, nemám, milý příteli!“

Ale bylo mu zatěžko odepřít Arnouxovi.

„Cožpak nevíte o nikom, kdo by byl ochoten ...?“

„O nikom! A když si pomyslim, že ode dneška za týden se mi sejdou peníze! Mám pohledávky asi ... padesát tisíc franků, je to splatné koncem měsíce!“

„Nemohl byste požádat ty lidi, kteří jsou vám dlužni, aby zaplatili dřív ...?“

„Ach, to by bylo!“

„Ale máte přece nějaké cenné papíry, směnky?“

„Nic!“

„Co dělat?“ řekl Frédéric.

„Na to se také ptám,“ odvětil Arnoux.

Odmlčel se a přecházel po pokoji.

„Ne kvůli mně, můj Bože! Ale pro mé děti, pro chudinku ženu!“

Potom dodal, zdůrazňuje každé slovo:

„Konečně ... budu silný ... seberu se ... a půjdu hledat štěstí ... bůhvíkam!“

„To je nemožné!“ zvolal Frédéric.

Arnoux klidně odpověděl:

„Jak myslíte, že teď mám žít v Paříži?“

Nastalo dlouhé mlčení.

Frédéric se ozval:

„Kdy byste vrátil ty peníze?“

Ne, že by je měl; naopak! Ale nic mu nebrání zajít k některým přátelům, pokusit se. A zazvonil na sluhu; bude se oblékat. Arnoux mu děkoval.

„Tedy osmnáct tisíc franků potřebujete, že?“

„Och, já bych se spokojil se šestnácti! Takové dva a půl až tři tisíce jistě dostanu za své stříbro, jestli mi totiž Vanneroy počká do zítřka. A znovu říkám: můžete půjčovatele ujistit,

můžete odpřisáhnout, že za týden, a snad dokonce už za pět, za šest dní budou ty peníze splaceny. Ostatně hypotéka za ně ručí. Tedy žádné riziko, rozumíte?“

Frédéric ho ujistil, že rozumí a že hned půjde.

Zůstal doma, proklínaje Deslauriersa, neboť mu chtěl splnit slovo a přitom přece jen vyhovět Arnouxovi.

„Co kdybych se obrátil na pana Dambreuse? Ale pod jakou záminkou požádat o peníze? Naopak, já sám bych mu je měl přinést za jeho uhelné akcie! I co, ať jde k čertu se svými akciemi! Dlužen za ně nejsem!“

A Frédéric se honosil svou nezávislostí, jako by byl panu Dambreusovi odepřel nějakou službu.

„Nu,“ řekl si potom, „když tady vlastně utrpím škodu, ponevadž s patnácti tisíci franků bych mohl vydělat sto tisíc! Na burse se to někdy stává ... Tedy: když nechám jednoho na holičkách, cožpak nejsem volný ...? Ostatně, kdyby Deslauriers počkal! – Ne, ne, to je špatné, půjdu tam!“

Podíval se na hodiny.

„Ach, není naspěch! Banka zavírá teprve v pět.“

A když si v půl páté vyzvedl peníze, řekl si:

„Teď je to zbytečné! Nezastihl bych ho; půjdu k němu až večer.“ Tak si ponechával možnost rozmyslet si ještě své rozhodnutí, neboť ve svědomí vždycky utkví něco ze sofismat, která mu byla vštěpována; zůstane tam po nich pachuť jako po špatném likéru.

Šel se projít po bulvárech a povečeřel sám v restaurantu. Potom si poslechl jedno jednání v divadle Vaudeville, aby se rozptýlil. Ale jeho bankovky mu překážely, jako by je byl ukradl. Nebylo by ho trápilo, kdyby je byl ztratil.

A po návratu domů našel dopis, který obsahoval tato slova:

Co nového?

Má žena se připojuje k mým prosbám, milý příteli, doufáme atd.

Váš oddaný ...

A zkratka podpisu.

„Jeho žena! Prosí mě!“

V téže chvíli se objevil Arnoux, přišel se zeptat, zda sehnal tu nutnou částku.

„Tady ji mátel“ řekl Frédéric.

A za čtyřadvacet hodin odpověděl Deslauriersovi:

„Nic jsem nedostal.“

Advokát přicházel znovu, tři dny za sebou. Naléhal na něho, aby dopsal notáři. Nabídl se dokonce, že do Le Hâvru zajede.

„Ne, to je zbytečné! Pojedu tam.“

Po týdnu Frédéric nesměle požádal pana Arnouxu o svých patnáct tisíc franků.

Arnoux jej odkázal na zítřek, potom na pozítří. Frédéric se odvažoval ven teprve v čirou noc, bál se, aby ho Deslauriers nepřistihl.

Jednou večer do něho kdosi vrazil na nároží Svaté Magdaleny. Byl to on.

„Jdu pro ně,“ řekl.

A Deslauriers jej doprovodil až ke dveřím jednoho domu ve čtvrti Poissonière.

„Počkej na mne!“

Čekal. Konečně za třiačtyřicet minut Frédéric vyšel s Arnouxem a dal mu znamení, aby měl ještě trochu strpení. Obchodník s majolikou a jeho druh se vedli pod paží Hautevillskou ulicí vzhůru, potom odbočili do ulice Chabrolovy.

Noc byla tmavá, vlahý vítr vál prudkými poryvy. Arnoux kráčet zvolna, hovořil o Obchodních galeriích: má to být řada krytých pasáží, které by vedly z bulváru Svatého Diviše k Châteletu, báječná spekulace, jíž by se nejraději také zúčastnil; a chvílemi se zastavoval, aby se podíval oknem dílny na nějakou grisetku, potom pokračoval v hovoru.

Frédéric za sebou slyšel Deslauriersovy kroky jako výčitky, jako rány, které dopadají na jeho svědomí. Ale z falešného studu se neodvažoval požádat o vrácení půjčky a bál se také, aby to nebylo marné. Kroky se blížily. Odhodlal se.

Arnoux odpověděl zcela nenuceně: jeho pohledávky dosud nedošly, proto mu těch patnáct tisíc franků teď zrovna nemůže vrátit.

„Nepotřebujete je, doufám?“

V tu chvíli přistoupil Deslauriers k Frédéricovi a odtáhl jej stranou:

„Buď upřímný, máš je? Ano, nebo ne?“

„Tak tedy ne,“ řekl Frédéric, „přišel jsem o ně!“

„Ach! A jak?“

„Prohrál!“

Deslauriers neodpověděl ani slovem, velmi hluboko smekl a šel. Arnoux využil té příležitosti, aby si v trafice zapálil doutník. Vrátil se s otázkou, kdo je ten mladý muž.

„I nic! Jen přítel!“

Za tři minuty došli před dům, kde bydlila Rosanetta.

„Jen pojďte nahoru,“ řekl Arnoux, „ráda vás uvidí. Jak vy se teď lidem vyhýbáte!“

Protější lucerna jej osvětlovala; jak držel doutník v bílých zubech a tvářil se šťastně, měl v sobě něco nesnesitelného.

„Ach, že si vzpomínám, můj notář byl dnes odpoledne u vašeho kvůli tomu zaknihování hypotéky. To žena mi to připomněla.“

„Moudrá žena!“ odpověděl Frédéric mechanicky.

„To si myslím!“

A Arnoux ji zase začal velebit. Žádná se jí nevyrovná, duchem, srdcem, hospodárností; a kouleje očima, dodal tiše:

„A to tělo!“

„Sbohem!“ řekl Frédéric.

Arnoux sebou hnul.

„Ale! Pročpak?“

A s pokrčenou rukou, jak mu ji chtěl podal, pátravě na něho hleděl, zcela ohromen jeho zlostným výrazem.

Frédéric suše opakoval:

„Sbohem!“

Jako valící se kámen sbíhal Brédskou ulicí, rozrušen na Arnouxu, přísahal si, že se s ním už nikdy nesetká a s ní také ne, všecek rozvrácen, zoufalý. Místo aby došlo k roztržce, kterou očekával, viděl, že ji ten druhý začíná něžně milovat, celou, od konečků vlasů až do hlubin duše. Frédéricova rozjitřovala sprostota tohoto muže. Takovému tedy patří všechno! Viděl ho zas u dveří té loretky; a trýznivá představa roztržky zmnožovala vztek nad tím, jak je bezmocný. Kromě toho jej pokořovala

Arnouxová poctivost, že mu za jeho peníze nabídl záruku; byl by ho nejraději uskrtil; a nad jeho zármutkem se mu v duši vznášel jako mlha pocit zbabělosti k příteli. Slzy ho dusily.

Deslauriers se hnal ulicí Mučedníků a hlasitě klel rozhořčením; neboť jeho plán – jako povalený obelisk – zdál se mu teď neobyčejně veliký. Měl dojem, jako by byl okraden, jako by byl utrpěl velkou škodu. Jeho přátelství k Frédéricovi odumřelo a on se z toho radoval; to je odškodnění! Zavalila ho nenávist k boháčům. Přiklonil se k názorům Sénecalovým a umiňoval si, že se postaví do jejich služeb.

Arnoux zatím pohodlně seděl v měkké lenošce u krbu, srkal z koflíku čaj a měl Maršálku na klíně.

Frédéric už k nim nešel; a aby zapomněl na svou neblahou vášně, chopil se prvního námětu, který se namanul, a rozhodl se napsat *Dějiny renesance*. Bez ladu a skladu si nahromadil na stůl humanisty, filosofy a básníky; chodil si do musejní sbírky prohlížet rytiny Marca Antonia Raimondiho; pokoušel se pochopit Machiavelliho. Spokojenost z práce jej poněmhu uklidnila. Jak se nořil do osobnosti druhých, zapomínal na svou vlastní, což je snad jediná možnost, abychom ji netrpěli.

Jednoho dne, kdy si klidně vypisoval, otevřely se dveře a sluha oznámil paní Arnouxovou.

Je to vskutku ona! Sama? To ne, vede za ruku malého Evžena, za nímž jde chůva v bílé zástěrce. Usedla, a když si odkašlala, řekla:

„Dlouho jste již u nás nebyl.“

Když Frédéric nemohl přijít na žádnou výmluvu, dodala:

„Je to od vás jemnocitné!“

Odpověděl:

„Proč jemnocitné?“

„Po tom, co jste udělal pro Arnouxal!“

Frédéric mávl rukou, jako by říkal: „Na něm mi pramálo záleží! To jen kvůli vám!“

Poslala děčko, aby si šlo s chůvou hrát do salónu. Několika slovy se poptali na své zdraví, potom hovor uvázl.

Měla na sobě hnědé hedvábné šaty v barvě španělského ví-

na a volný kabátek z černého sametu, obroubený kuninou; tato kožešina vzbuzovala chuť pohladit ji a její vlasy, hladce přičísnuté podél skrání, k sobě vábily rty. Ale nějaké vzrušení jí uvádělo ve zmatek; obrátila oči ke dveřím a řekla:

„Je tu trochu horkol!“

Frédéric vytušil obezřelý záměr jejího pohledu:

„Pardon! Křídla dveří jsou jen přivřena.“

„Ach, pravda.“

A usmála se, jako by chtěla říci: „Nebojím se ničeho.“

Hned potom se zeptal, co ji sem přivádí.

„Můj muž mě požádal,“ odpověděla s přemáháním, „abych k vám došla, sám k tomu kroku nemá odvahy.“

„A proč?“

„Znáte pana Dambreuse, vidíte?“

„Ano, tak trochu.“

„Ach, trochu!“

Odmělčela se.

„Na tom nezáleží, dopovězte!“

Pověděla tedy, že především nemohl Arnoux zaplatit čtyři směnky po tisíci franků, znějící na toho bankéře, směnky, které na mužovo naléhání podepsala. Je jí líto, že dala v sázku jmění svých dětí. Ale raději cokoli, jen ne hanbu; a kdyby pan Dambreuse zastavil soudní stíhání, dostal by brzy zapláceno, zcela jistě. Ona totiž prodá domek, který má v Chartres.

„Ubohá paní,“ zamumlal Frédéric. – „Půjdu k němu, spolehněte se.“

„Děkuji vám!“

A vstala, že půjde.

„Och, nemusíte přece tak spěchat!“

Zůstala stát, prohlížela si svazek mongolských šípů, zavěšený u stropu, knihovnu, vazby, všechno psací náčiní; zvedla bronзовou misku, v níž měl pera; její podpatky se kladly na různá místa na koberci. Přišla k Frédéricovi již několikrát, ale vždycky s Arnouxem. Nyní jsou sami – sami v jeho vlastním domě; – to je neobyčejná událost, skoro nenadálé štěstí.

Chtěla vidět jeho zahrádku; nabídl jí rámě, aby jí ukázal své panství, třicet stop půdy uzavřené mezi domy, s okrasnými keři v rozích a s květinovým záhonem uprostřed.

Byl začátek dubna. Šeríky se už zelenaly, čistý větřík čeril vzduch, ptáčekové švitořili a jejich zpěv se střídal se vzdáleným bušením z kočárnické dílny.

Frédéric došel pro lopatku od kamen, a zatím co se procházeli bok po boku, chlapeček si na pěšině dělal kopečky z písku.

Paní Arnouxová se nedomnívá, že synek později projeví zvlášť velkou obrazotvornost, ale je milé povahy. Naproti tomu dcerka má vrozenou chladnost, která ji někdy zraňuje.

„To se změní,“ řekl Frédéric. „Nikdy nesmíme ztrácet naději.“

Opakovala:

„Nikdy nesmíme ztrácet naději!“

Toto mechanické opakování jeho výroku se mu zdálo jakýmsi povbuzením; utrlh růži, jedinou v zahradě.

„Vzpomínáte si ... na onu kytici růží jednou večer, v kočáře?“

Trochu se zarděla; a řekla tónem žertovného soucitu:

„Ach, byla jsem hodně mladá!“

„A tahle růže,“ pokračoval Frédéric tichým hlasem, „bude mít stejný osud?“

Odpověděla, otáčejíc stonkem mezi prsty, jako se točí nití na vřetenu:

„Ne, tu si nechám!“

Kývnutím zavolala chůvu, ta vzala dítě na ruku; potom na prahu domovních dveří přivoněla paní Arnouxová ke květině; naklonila při tom hlavu k rameni s pohledem sladkým jako polibek.

Když přišel zase nahoru do pracovny, díval se na lenošku, v které seděla, na všechny předměty, kterých se dotýkala. Líbezný pocit její přítomnosti dosud nevyprchal.

„Ona sem tedy přišla!“ říkal si.

A zaplavoval jej proud nekonečné něhy.

Druhého dne v jedenáct hodin se ohlásil u pana Dambreuse. Přijali ho v jídelně. Bankéř snídal. Jeho žena seděla naproti, vedle sebe měla jeho neteř a z druhé strany vychovatelku, Angličanku, ve tváři silně dolíčkovanou od neštovic.

Pan Dambreuse zval svého mladého přítele, aby přisedl mezi ně, a když odmítl, zeptal se ho:

„V čem vám mohu být prospěšný? Poslouchám.“

Frédéric se přiznal s předstíranou lhostejností, že se přichází přimluvit za jistého Arnouxa.

„Á, vím! Ten bývalý obchodník s obrazy,“ řekl bankéř s nýmým zasmáním, jež odhalilo dásně. „Oudry za něho kdysi ručil; nepohodli se.“

A začal zběžně pročitat dopisy a noviny položené vedle jeho příboru.

Dva sluhové obsluhovali, přecházejíce neslyšnými kroky; a výška sálu, který měl tři čalounové portiéry a dvě fontány z bílého mramoru, lesk ohřívadel, uspořádání předkrmů, ba i tuhé záhyby na ubrouscích, všechn ten přepychový blahobyt působil, že si Frédéric uvědomoval, jak to kontrastuje s jinou snídaní, tehdy u Arnouxových. Neodvažoval se pana Dambreuse přerušit.

Paní Dambreusová postřehla jeho rozpaky.

„Vidáte se někdy s naším přítelem Martinonem?“

„Přijde dnes večer,“ řekla živě dívka.

„Ach, ty to víš?“ odvětila její teta a utkvěla na ní chladným pohledem.

Když se pak jeden lokaj sklonil k jejímu uchu, pronesla:

„Máš tu švadlenu, dětátko ...! Miss John!“

A vychovatelka poslušně zmizela se svou svěřenkou.

Pana Dambreuse vyrušilo odstrkování židlí; zeptal se, co se děje.

„Přišla paní Regimbartová.“

„Vida! Regimbart! To jméno znám. Viděl jsem někde ten podpis.“

Frédéric konečně začal o své věci; Arnoux si zaslouží zájmu; jen proto, aby splnil své závazky, hodlá dokonce prodat dům své ženy.

„Je prý velmi hezká,“ řekla paní Dambreusová.

Bankéř dobromyslně dodal:

„Jste jejich ... důvěrný přítel?“

Frédéric neodpověděl přímo, řekl jen, že by mu byl velmi zavázán, kdyby mohl uvážit ...

„Prosím, když vám to dělá potěšení, budiž! Počkáme. Mám ještě chvíli čas. Což abychom šli dolů do kanceláře, nechcete?“

Bylo po snídani. Paní Dambreusová se lehce uklonila se zvláštním úsměvem, plným zdvořilosti a zároveň ironie. Frédéric neměl čas o tom uvažovat, neboť jakmile osaměli, začal pan Dambreuse:

„Pro akcie jste si nepřišel.“

A když se chtěl omlouvat, nepustil ho k slovu:

„Dobře, dobře! Máte právo, abyste o celé věci věděl něco víc.“

Nabídl mu cigaretu a začal.

Generální unie francouzských ubelných dolů je založena, čeká se už jen na schválení. Už samo sloučení podniků snižuje výlohy dozírací i mzdové a zvyšuje výnos. Nadto společnost hodlá zavést novinku, totiž zájmově připoutat dělníky k svému podniku. Bude jim stavět domy, zdravé byty; stane se nakonec dodavatelkou svých zaměstnanců, dostanou od ní všechno za nákupní cenu.

„A vydělají na tom, milý pane; tady je skutečný pokrok; takhle se vítězně odpovídá na ty ustavičné republikánské nářky! Máme v naší radě“ – ukázal prospekt – „jednoho francouzského paira, jednoho učence z Institutu, jednoho vysokého železničního důstojníka na odpočinku, známá jména! Takové živly uklidňují úzkostlivé kapitalisty a vábí kapitalisty inteligentní! Společnost dostane státní zakázky, bude zásobovat železnice, paroplavbu, hutě, plynárny, kuchyně občanstva. Tak tedy budeme vytápět, osvětlovat, pronikneme až ke krbu nejskromnější domácnosti. Ale jak si budeme moci zajistit odbyť? zeptáte se mne. Ochrannými cly, milý pane, a my je dostaneme, to je pro nás životně důležité! Já sám jsem zcela upřímně pro zákaz dovozu! Vlast nade vše!“ Byl jmenován ředitelem; ale nemá čas se zabývat některými jednotlivostmi, mimo jiné písemnými projevy. „Jsem se spisováním trochu na štíru, už jsem z toho vyšel! Potřeboval bych někoho ... kdo by dovedl tlumočit mé myšlenky.“ A náhle řekl: „Chcete být tím mužem s titulem generálního tajemníka?“

Frédéric nevěděl, co odpovědět.

„Nu, co vám brání?“

Jeho činnost by se omezila na to, napsat každoročně zprávu pro akcionáře. Byl by denně ve styku s nejvýznamnějšími osob-

nostmi Paříže. Když by zastupoval Společnost u dělníků, dosáhl by ovšem toho, že by jej zbožňovali, a to zas by mu později mohlo dopomoci do generální rady, k poslaneckému mandátu.

Frédéricovi znělo v uších. Kde se vzala ta přízeň? Překypoval díky.

Nesmí však být na nikom závislý, řekl bankéř. Nejlepším prostředkem je vzít si akcie: „Ostatně skvělá investice, neboť váš kapitál vám zajišťuje postavení a postavení zase kapitál!“

„A kolik by to asi mělo být?“

„Můj bože, kolik vám bude líbo, myslím tak čtyřicet až šedesát tisíc.“

Ta částka byla pro pana Dambreuse tak nepatrná a jeho autorita tak velká, že se mladý muž ihned rozhodl prodat jeden statek. Přijal. Pan Dambreuse v nejbližších dnech určí, kdy se sejdou, aby ukončili své jednání.

„Mohu tedy říci Jacquesu Arnouxovi ...?“

„Cokoli chcete! Chudák! Cokoli chcete!“

Frédéric napsal Arnouxovým, že mohou být klidní, a poslal dopis po svém sluhovi, jemuž se dostalo odpovědi:

„Velmi dobře!“

Jeho úsluha přece jen zasluhovala lepších díků. Očekával návštěvu nebo alespoň dopis. Návštěva se neukázala. Dopis nepřišel.

Stalo se to nedopatřením, nebo záměrně? Když paní Arnouxová přišla jednou, co jí brání přijít znovu? Ta její nápověď, jakési vyznání, které mu udělala, to že by byl jen úskok se zjištěným cílem? „Měli mě za blázna? Je ona spoluvinná?“ A přestože dychtil zase k nim jít, jakýsi stud mu v tom zbraňoval.

Jednou ráno (za tři neděle po jejich rozmluvě) mu pan Dambreuse napsal, že ho očekává ještě dnes, za hodinu.

Cestou na něho znovu dolehla myšlenka na Arnouxovy; a poněvadž si vůbec nedovedl vysvětlit jejich chování, zmocnila se ho úzkost, jakási chmurná předtucha. Aby se jí zprostil, zavolal si kabriolet a dal se dovézt do Rajske ulice.

Arnoux byl na cestách.

„A paní?“

„Je na venku, v továrně.“

„Kdy se pán vrátí?“

„Jistě zítra!“

Zastihl by ji samotnou; to je pravá chvíle. Jakýsi velitelský hlas v něm volal: „Jeď tam, jeď!“

Ale co pan Dambreuse? „A co, čert ho vem! Řeknu, že jsem byl nemocen.“ Běžel na nádraží. Potom ve vlaku si řekl: „Snad jsem přece jen udělal chybu? I houbec, co na tom!“

Vpravo i vlevo se prostíraly zelené pláně; vlak ujížděl, domečky ve stanicích klouzaly mimo jako divadelní dekorace a lokomotiva chrlila stále na jednu stranu husté chuchvalce dýmu, jež chvíli tančily po trávě a potom se rozplývaly.

Frédéric, osamělý na vycpávaném sedadle, to z dlouhé chvíle pozoroval, poddávaje se onomu zemdlení, které vzniká z přemíry, dokonce i z přemíry netrpělivosti. Ale objevily se jeřáby, skladiště. Byl to Creil.

Město, vystavěné na svahu dvou vršků (jeden je holý a druhý má temeno zalesněné) se svou kostelní věží, nestejnými domy a kamenným mostem, se mu zalíbilo; měl dojem čehosi veselého, skromného a dobrého. Velký plochý člun plul po proudu dolů, voda pleskotala, jak do ní šlehal vítr; na úpatí křížové cesty slepice zobaly v slámě; kolem přešla žena, jež nesla mokré prádlo na hlavě.

Po mostě se dostal na ostrov, kde je po pravé straně vidět zříceniny opatství. Mlýn se točil, celou svou šíří přehrazoval druhé rameno Oisy, nad nímž se tyčila továrna. Mohutnost této stavby Frédérica nesmírně překvapila. Arnoux tím u něho stoupl ve vážnosti. Tři kroky dál odbočil do uličky, která byla na konci uzavřena mřížovou branou.

Vešel. Vrátná ho zavolala zpátky, křičela na něho:

„Máte povolení?“

„K čemu?“

„K prohlídce továrny!“

Frédéric zhurta odpověděl, že jde navštívit pana Arnouxa.

„Kdo to má být, pan Arnoux?“

„Nu, přece pán, šéf, majitel!“

„Ne, pane, tohle je továrna pánů Leboeufa a Millieta!“

Ta ženská jistě žertuje. Přicházeli dělníci; zastavil dva tři, jejich odpověď zněla stejně.

Frédéric vyšel ze dvora vrávoravě jako opilec; a vypadal tak zmateně, že se ho na mostě nějaký měšťan, pokuřující z dýmky, zeptal, zdali něco nehledá. Ten znal Arnouxovu továrnu. Není tady, ale v Montatairu.

Frédéric se vyptával na povoz; dostanou se jen u nádraží. Vrátil se tam. Před místností pro příjem zavazadel stála jediná rozviklaná koleska s připřaženým starým koněm, jehož postrhaný postroj visel přes vidlici oje.

Nějaký kluk se nabídl, že najde „tátu Pilona“. Vrátil se za deset minut: táta Pilon obědvá. Frédéric už tam neměl stání a šel. Ale závora u přechodu byla spuštěna. Musil čekat, až přejedou dva vlaky. Konečně vyrazil za město.

Krajina v své jednotvárné zeleni vypadala jako obrovské sukno na kulečnicku. Železná struska byla narovnána po obou stranách silnice jako hromádky šterku. O něco dále dýmaly tovární komíny, jeden vedle druhého. Před ním se tyčil na okrouhlém návrší zámeček s vízkami a čtyřhranná kostelní věž. Pod tím se mezi stromy nepravdělně klikatily dlouhé zdi; a až dole pod kopcem bylo vidět vesnická stavení.

Mají jen jediné poschodí a schůdky o třech stupních, složené z kvádrů, bez malty. Občas bylo slyšet zvonek z kupecského krámku. Kroky se těžce bořily do černého bláta a drobně přšelo, deštík šrafoval bledou oblohu tisícerymi čárkami.

Frédéric se držel stále uprostřed vozovky; potom uviděl po levé straně, kde začínala nějaká cesta, veliký dřevěný oblouk, na němž bylo zlatými písmeny napsáno: MAJOLIKA.

Když si Jacques Arnoux zvolil sousedství Creilu, mělo to svůj účel: tím, že svou továrnu zřídil co možná blízko druhé (která už dávno měla dobrou pověst), uváděl veřejnost v omyl prospěšný jeho zájmům.

Hlavní část budovy stála přímo na břehu řeky, jež protéká lukami. Obytný panský dům, obklopený zahradou, měl význačné vnější schodiště ozdobené čtyřmi vázami, v kterých se ježily kaktusy. Hromady bílé hlíny vysychaly pod kůlnami; jiné byly na volném vzduchu; a uprostřed dvora stál Sénécál v svém věčném modrém svrchníku s červenou podšívkou.

Bývalý repetitor mu podal svou studenou ruku:

„Chcete k šefovi? Není tady.“

Frédéric byl tak zmaten, že odpověděl prostoduše:

„To vím.“ Ale hned se vzpamatoval: „Přicházím ve věci, která se týká paní Arnouxové. Může mě přijmout?“

„Já už jsem ji neviděl tři dny,“ řekl Sénécál.

A spustil litanii nářků. Když přijímal továrníkovy podmínky, rozuměl tomu tak, že zůstane v Paříži, a ne že se zahrabe tady na venkově, daleko od přátel, bez novin a časopisů. Ale budiž! S tím už se smířil! Jenže Arnoux, jak se zdá, vůbec neocenuje jeho zásluhy. Jinak je to omezenec a zpátečník, nevědomý jako nikdo jiný. Místo aby se pachtil za uměleckým zdokonalením, bylo by bývalo moudřejší zavést vytápění uhlím a plynem. „Starý“ je *na buntě*; Sénécál zdůraznil ten výraz. Zkrátka a dobře, jeho zaměstnání se mu nelíbí; a skoro vyzval Frédéric, aby promluvil v jeho prospěch, aby mu byl zvýšen plat.

„Buďte bez starosti!“ odpověděl Frédéric.

Na schodech nikoho nepotkal. V prvním poschodí vstrčil hlavu do prázdného pokoje; byl to salón. Zavolal hodně nahlas. Nikdo neodpověděl; kuchařka patrně odešla a služka také. Když konečně došel do druhého poschodí, otevřel jednu dveře. Paní Arnouxová stála sama před zrcadlovou skříní. Pás pootevřeného županu jí visel podél boků. Celá jedna strana vlasů jí splývala černou záplavou na pravé rameno, a měla obě paže zvednuty, neboť si jednou rukou přidržovala chignon a druhou do něho zastrkovala vlásničku. Vykřikla a zmizela.

Potom zase vešla pečlivě oblečena. Její postava, oči, šustot jejích šatů, všechno jej okouzlovalo. Frédéric se musil přemáhat, aby ji celou nezlíbal.

„Promiňte, prosím,“ řekla, „ale nemohla jsem . . .“

Měl tolik smělosti, že ji přerušil:

„Slušelo vám to . . . tak jak jste byla . . . opravdu.“

Ta poklona jí nejspíš připadala trochu neomalená, neboť se jí tváře zarděly. Báł se, že ji urazil. Pokračovala:

„Jaká šťastná náhoda vás sem přivedla?“

Nevěděl, co odpovědět, a rozpačitě se zasmál; tak získal čas na uváženou:

„Kdybych vám to řekl, uvěřila byste mi?“

„Proč ne?“

Frédéric vyprávěl, že minulé noci měl hrozný sen:

„Zdalo se mi, že jste těžce nemocna, na smrt.“

„Ó! Ani já, ani můj muž nejsme nikdy nemocni!“

„Zdalo se mi jen o vás,“ řekl.

Pohlédla na něho klidně.

„Sny se po každé nevyplní.“

Frédéric koktal, hledal slova a nakonec se pustil do dlouhé tirády o spříznění duší. Existuje síla, která může na velikou vzdálenost vytvořit spojení mezi dvěma lidmi, sdělit jim, co druhý cítí, a svěst je dohromady.

Naslouchala mu se schýlenou hlavou, usmívajíc se přitom svým krásným úsměvem. S potěšením ji kradmo pozoroval a vyznával se ze své lásky otevřeněji pod rouškou otřepaného thematicu. Navrhla, že mu ukáže továrnu; a když na tom trvala, souhlasil.

Abyste ho nejdříve rozptýlila něčím zábavným, ukázala mu výzdobu schodiště, jakési museum. Vzorky rozvěšené po stěnách nebo postavené na políčkách dosvědčovaly, oč Arnoux postupně usiloval, co ho zajímalo. Nějaký čas hledal měděnou červeň Číňanů, potom chtěl vyrábět rozmanitou majoliku, fajáns, keramiku etruskou a orientální, pokoušel se o některá zdokonalení, která se později podařila. A tak bylo ve sbírce vidět mohutné vázy pokryté mandarínou, misky měnicí se z teplé hnědi do zlatova, nádoby okrášlené arabským písmem, konvice v renesančním stylu a velké talíře se dvěma postavami, jež vypadaly jako půvabné a vzdušné kresby rudkou. Teď vyrábí písmena na vývěsní tabule, etikety na víno; ale není tak velkým znalcem, aby se povznesl až k umění, ani zas dosti měšťácký, aby se hnal jen a jen za ziskem, takže neuspokojuje nikoho a jen se ničí. Když oba uvažovali o těchto věcech, šla kolem slečna Marta.

„Cožpak ho nepoznáváš?“ řekla jí matka.

„Jak by ne!“ odpověděla a pozdravila ho. Její jasný a podezíravý pohled, panenský pohled, jako by při tom šeptal: „Co ty tady pohledáváš?“ Stoupala do schodů s hlavou otočenou přes rameno.

Paní Arnouxová zavedla Frédérica na dvůr a začala mu vážně vykládat, jak se zeminy rozemílají, jak se čistí, jak se prosívají.

„Nejdůležitější je příprava hmoty.“

A uvedla ho do velké místnosti plné kádí, v kterých se otáčela svíslá hřídel s vodorovnými rameny. Frédéric měl na sebe zlost, že před chvílí přímo neodmítl její návrh.

„To jsou míchadla břeček,“ řekla.

Ten výraz mu zněl podivně a nějak nevhodně z jejích úst.

Široké hnací řemeny se táhly po celé délce stropu, vinuly se přes válce a všechno se to bez ustání pohybovalo neúchylně, naprosto přesně, až k zbláznění.

Vyšli odtud a ubírali se kolem pobořeného domečku, do kterého se kdysi ukládalo zahradnické nářadí.

„Už není k ničemu,“ řekla paní Arnouxová.

Odpověděl rozehvělým hlasem:

„Ukrýt štěstí by stačil!“

Rachocení parního čerpadla přehlušilo jeho slova a vstoupili do formovací dílny.

U úzkého stolu seděli muži a kladli na otáčející se kotouč před sebou hroudu hmoty; levou rukou vybírali vnitřek, pravice uhlazovala povrch a vázy vyrůstaly před očima jako květy, které rozvíjejí.

Paní Arnouxová mu dala ukázat kadluby na obtížnější práce.

V jiné místnosti dělali proužky, vruby, vypouklé linky. V horním poschodí odstraňovali švy a zatmelovali sádkou dírky, které zůstaly po předchozích procedurách.

Na oknech, v koutech, uprostřed chodeb, všude řady hrnčířského zboží.

Frédéric se začínal nudit.

„Třeba vás to unavuje,“ řekla.

Obávaje se, aby snad nemusel omezit svou návštěvu, předstíral naopak mnoho nadšení. Dokonce prý lituje, že se nevěnoval tomuto průmyslu.

Zdála se překvapena.

„Jistě! Byl bych mohl žít blízko vás!“

A snažil se zachytit její pohled; aby se mu vyhnula, vzala

paní Arnouxová z police pár kuliček tvárné hmoty, jež zbyly po nepodařených opravách, udělala z nich placičku a otiskla na ni svou ruku.

„Smím si to odnést?“ řekl Frédéric.

„Božínku, vy jste dětina!“

Chtěl odpovědět, ale vešel Sénecal.

Pan místoředitel zpozoroval hned na prahu, že byly porušeny předpisy. V dílnách se mělo každý týden zametat; dnes byla sobota, a protože dělníci na to ani nesáhli, prohlásil Sénecal, že musejí zůstat o hodinu déle. „A máte to!“

Sklonili se každý nad svou prací bez reptání; ale jejich zlost se prozrazovala supavým oddechováním. Nebylo ostatně nijak snadné je ovládat, všichni byli vyhozeni z té velké továrny. Republikán s nimi zacházel tvrdě. Jako teoretik měl na zřeteli jen masy a k jednotlivcům byl nemilosrdný.

Frédéricovi jeho přítomnost vadila; zeptal se tedy tiše paní Arnouxové, není-li možno uvidět pece. Sešli do přízemí a už mu začínala vysvětlovat užívání vypalovacích kaset, vtom však mezi ně vstoupil Sénecal, který šel za nimi.

Sám od sebe pokračoval ve výkladu, široce se rozhovořil o různých druzích paliva, o rovnání do pece, o žároměrkách, topeništích, polevách, o lescích a kovech, při čemž se chemické názvy, chlorid, siřník, borax, uhličitán jen sypaly. Frédéric nerozuměl ničemu a každou chvíli se obracel k paní Arnouxové.

„Neposloucháte,“ řekla. „A přece pan Sénecal vykládá velmi jasně. Zná tohle všechno mnohem líp než já.“

Matematik, jemuž ta chvála polichotila, teď navrhl, že ukáže nanášení barev. Frédéric vyslal k paní Arnouxové tázavý pohled plný úzkosti. Zůstala nepřístupná, patrně si nepřála být s ním sama, ani ho zatím opustit. Nabídl jí rámě.

„Ne, děkuji vám. Schody jsou příliš úzké.“

A když byli nahoře, otevřel Sénecal dveře do místnosti plné žen.

Při práci užívaly štětců, lahviček, misek, skleněných destiček. Podél římsy byly řadou o stěnu opřeny ryté matrice; poletovaly tam kousičky jemného papíru; a litinová kamna vydechovala odporné teplo, s nímž se mísil zápach terpentýnu.

Skoro všechny dělnice měly špinavé šaty. Nápadná však mezi nimi byla jedna v polohedvábném šátku a dlouhých náušnicích. Byla štíhlá a zároveň kyprá, měla velké černé oči a masité rty černošky. Bujná ňadra se jí vydouvala pod košili, přitaženou v pase tkanicí sukně; opírala se loktem o stůl, druhou paži měla svěšenou a tak se bez cíle dívala do dálky, do kraje. Vedle sebe měla láhev vína a nějakou uzenu.

Řád zakazoval jíst v dílnách, bylo to kvůli čistotě při práci i z ohledu na zdraví dělníků.

Ať už to cítil jako povinnost, či potřeboval tyranisovat, ukázal Sénécal na zarámovanou vývěsku a z daleka zavolal:

„Hej, vy tam, Bordeauxanko! Přečtete mi nahlas článek 9!“

„No a?“

„No a, slečno? Zaplatíte tři franky pokuty.“

Pohlédla mu nestoudně do tváře.

„To je toho! Až se pán vrátí, sleví mi ji, tu vaši pokutu! Kašlu na vás, panáčku!“

Sénécal, který se procházel s rukama za zády jako dohlížitel v učebně, spokojil se s tím, že se usmál.

„Článek třináct, odepření poslušnosti, deset franků!“

Bordeauxanka se dala zas do práce. Paní Arnouxová ze slušnosti neříkala nic, ale svráстила obočí. Frédéric zamumlal:

„Hm, na demokrata jste hodně tvrdý!“

Druhý odpověděl kantorsky:

„Demokracie není bezuzdnost individualismu. Je to rovnost před zákonem, dělba práce, pořádek!“

„Zapomínáte na lidskost!“ řekl Frédéric.

Paní Arnouxová se do něho zavěsila; Sénécala snad urazil ten mlčelivý projev souhlasu: odešel.

Frédéricovi se tím nesmírně ulevilo. Od rána hledal příležitost, aby se mohl vyslovit; teď tu byla. Kromě toho se mu zdálo, že v samovolném pohybu paní Arnouxové je příslib; a jako by si chtěl ohřát nohy, požádal, aby šli nahoru do jejího pokoje. Ale když usedl vedle ní, dostal se do rozpaků; nevěděl, odkud začít. Na štěstí připadl na Sénécala.

„Nic hloupějšího,“ řekl, „nežli toto potrestání!“

Paní Arnouxová odvětila:

„Některá přísnost je nevyhnutelná.“

„Jakže, vy, která jste tak dobrá! Och, mylím se: někdy ráda působíte bolest.“

„Hádánkám já nerozumím, příteli.“

A její přísný pohled ho umlčel ještě jistěji než slova. Frédéric byl však odhodlán pokračovat. Svazek Musseta ležel náhodou na prádelníku. Obrátil v něm pár stránek a začal mluvit o lásce, kolik přináší zoufalství a vášnivých výbuchů.

To všechno je podle paní Arnouxové trestuhodné nebo strojené.

Mladý muž se cítil dotčen tímto popřením; a aby je vrátil, uváděl jako důkaz sebevraždy, o kterých se čte v novinách, velebil slavné literární typy, Faidru, Didonu, Romea, Desgrieuxe. Dostával se, kam nechtěl.

Oheň v krbu již vyhasl, déšť šlehal do oken. Paní Arnouxová seděla bez hnutí, ruce jí spočívaly na opěradlech lenošky, patky jejího čepečku splývaly jako pásky podél tváří sfingy; její čistý profil se bledě rýsoval na tmavém pozadí.

Byl by se jí nejraději vrhl k nohám. Na chodbě něco zapraskalo, neodvážil se.

Bránila mu také jakási nábožná úcta. Ty šaty splývající s temnotou se mu zdály nezměrné, nekonečné, k neuzdvižení; a právě proto se jeho touha stupňovala. Ale strach, že by učinil příliš mnoho a neučinil dost, jej zbavoval vši soudnosti.

„Nelíbím-li se jí,“ myslil si, „ať mě vyžene! Chce-li mě, ať mě povzbudí!“

Řekl s povzdechem:

„Vy tedy nepřipouštíte, že lze milovat některou... ženu?“

Paní Arnouxová odpověděla:

„Když je nezadaná, má se s ní muž oženit; když náleží jinému, má se vzdát.“

„Štěstí je tedy nemožné?“

„To ne! Ale nikdy je nenajdeme ve lži, v úzkostech a výčitkách svědomí.“

„Co na tom, když má za odměnu nejvyšší radosti!“

„Ten prožitek se platí příliš draho!“

Chtěl na ni zaútočit ironií:

„Že by tedy ctnost byla pouhá zbabělost?“

„Řekněte raději prozíravost. I těm, které zapomenou na

povinnost nebo na náboženství, postačí snad prostý zdravý rozum. Sobectví tvoří pevnou základnu moudrosti.“

„Ach, jaké máte měšťácké zásady!“

„Já přece o sobě netvrdím, že jsem velká dáma!“

V tu chvíli přiběhl chlapeček:

„Maminko, půjdeš k večeři?“

„Ano, hned!“

Frédéric vstal; zároveň se objevila Marta.

Nemohl se odhodlat k odchodu; a s úpěnlivou prosbou v očích řekl:

„Ty ženy, o kterých mluvíte, jsou tedy velmi necitelné?“

„Ne, ale hluché, když je třeba.“

Stála na prahu svého pokoje s oběma dětmi po boku. Uklo-nil se beze slova. Odpověděla mlčky na jeho pozdrav.

Prvním jeho pocitem bylo nesmírné ohromení. Ten způsob, jak mu dala na srozuměnou marnost jeho naděje, ten jej drtil. Cítil se ztracen jako člověk, který se zřítíl na dno propasti a ví, že mu nikdo nepřijde na pomoc, že musí umřít.

Šel sice, ale nazdařbůh, nic kolem sebe neviděl; klopý-tal o kameny, spletl si cestu. Klapot dřeváků se rozlehl poblíž něho; to dělníci vycházeli ze slévárny. Tehdy se vzpa-matoval.

Na obzoru rýsovaly železniční svítilny ohnivou čáru. Přišel, právě když vlak odjížděl, dal se vstrčit do vagónu a usnul.

Za hodinu potom byl na bulvárech a veselost večerní Paříže náhle odsunula jeho cestu kamsi do vzdálené minulosti. Chtěl být silný a ulevoval si tím, že paní Arnouxovou zlehčoval urážlivými výrazy:

„Je to husa hloupá, putička, nána, nemyslím už na ni!“

Když přišel domů, našel v pracovně osmistránkový dopis na modrém hlazeném papíře s monogramem R. A.

Začínal přátelskými výčitkami:

Co je s Vámi, můj milý? Nudím se.

Ale písmo bylo tak ohavné, že Frédéric už chtěl celý dopis zahodit; v tom zahlédl doušku:

Spoléhám na Vás, že mě zítra odvezete na dostihy.

Co znamená to pozvání? Je to zas nějaký Maršálčin kousek? Ale pro nic za nic mít jednoho muže dvakrát za blázna, to se

nedělá; zmocnila se ho zvědavost a začal číst dopis pozorně.

Frédéric rozluštil: *Nedorozumění . . . dala se nepravou ces-tou . . . rozčarování . . . My chudinky! . . . Jako dvě řeky, které se spojují!* atd.

Tento sloh se příkrě lišil od loretčiny obvyklé mluvy. Jaká se to stala změna?

Dlouho držel aršíky v prstech. Voněly kosatcem; a ve tvaru písmen a v nestejných vzdálenostech řádků bylo něco jako nepořádek v oblečení, a to jej vzrušovalo.

„Proč bych nešel?“ řekl si nakonec. „Ale kdyby se to paní Arnouxová dověděla? Ach, ať to ví! Tím lépe! A jen ať proto žárlí! Tak budu pomstěn.“

IV

Maršálka byla hotova a očekávala jej.

„To je přece hezké!“ řekla, upírajíc na něho své pěkné oči, něžné i veselé zároveň.

Když si zavázala stuhy svého kapotového kloboučku, usedla na divan a mlčela.

„Pojedeme?“ řekl Frédéric.

Podívala se na hodiny.

„Ó ne! Ne dřív než o půl druhé,“ jako kdyby byla své vnitřní nejistotě v duchu stanovila tuto mez.

Konečně hodina odbila:

„Tak tedy, *andiamo, caro mio!*“

Přihladila si ještě jednou vlasy na skráních a dala příkazy Delfíně.

„Madame se vrátí k večeři?“

„Pročpak? Povečeříme někde spolu, třeba v Anglické kavár-ně, kde budete chtít!“

Pejskové kolem ní hafali.

„Můžeme je vzít s sebou, ne?“

Frédéric je sám donesl až do vozu. Byla to nájemná berlín-ka se dvěma poštovními koni a s postiliónem; na zadní se-dátko posadil svého sluhu. Maršálka se zdála spokojena, jak

pozorně to všechno zařídil; když pak už seděla, zeptala se ho, byl-li v poslední době u Arnouxa.

„Už měsíc ne,“ řekl Frédéric.

„Já jsem se s ním setkala předevčírem, chtěl dokonce přijít dnes. Ale má všelijaké starosti, zas nový proces na krku, bůhvíco. Takový komický člověk!“

„Jistě, tuze komický!“

Frédéric s lhostejnou tváří dodal:

„Že si vzpomínám, dochází k vám stále ještě . . . jak jen se jmenuje . . . ten bývalý zpěvák . . . Delmar?“

Odpověděla suše:

„Ne, to je skončeno.“

Tak tedy se opravdu rozešli. Frédéric nabyl naděje.

Jeli krokem Brédskou čtvrtí dolů; že byla neděle, bylo v ulicích liduprázdno a tváře měšťáků se objevovaly za okny. Vůz se rozjel rychleji; při rachotu kol se chodci otáčeli; kůže na spuštěné sřese se leskla, sluha vypínal hrud' a oba bolončící vedle sebe vypadali jako dva hermelínové rukávnický položené na podušky. Frédéric se poddával kolébání závěsných řemenů. Maršálka s úsměvem obracela hlavu vpravo vlevo.

Její klobouk z perleťové slámy byl zdoben černou krajkou. Kapuce pláštěnky se jí třepotala ve větru; a proti slunci se chránila fialovým atlasovým slunečníkem, který byl nahoře zašpicatělý jako pagoda.

„Jaké rozkošné prstíčky!“ řekl Frédéric, uchopiv ji něžně za druhou ruku, za levou, na níž měla zlatý řetízkový náramek. „Vida, to je roztomilé! Odkud to máte?“

„Ó, to už mám dávno,“ řekla Maršálka.

Mladý muž nic neměl proti této licoměrné odpovědi: Bylo mu milejší „využít příležitosti“. A jak ji stále ještě držel za zápěstí, přitiskl k němu rty mezi rukavičkou a manžetou.

„Nechte toho, uvidí nás!“

„Ať, co na tom!“

Za náměstím Svornosti se dali po Konferenčním nábřeží a po nábřeží Debillyho, kde v jedné zahradě je vidět cedr. Rosanetta myslila, že Libanon leží v Číně; sama se smála své nevědomosti a prosila Frédérica, aby jí dával hodiny zeměpisu. Potom nechali Trocadéro vpravo, přešli přes Jenský most a

zastavili se konečně uprostřed Martova pole vedle jiných vozů, které už byly na závodisti seřaděny.

Travnaté kopečky se hemžily drobným lidem. I na balkónu Vojenské školy bylo vidět zvědavce; a oba pavilóny venku za vyhrazeným okruhem závodní váhy, kde se váží jockeyové, dvě tribuny uvnitř tohoto okruhu i třetí před královskou tribunou byly už naplněny nastrojeným davem diváků, kteří svým chováním projevovali respekt k této dosud nové zábavě. Dostihové obecenstvo bylo v té době vybranější a zevnějškem ne tak obyčejné; byla to éra kalhot s podpínkami, sametových límců a bílých rukavic. Ženy, jež se oblékaly do zářivých barev, nosily šaty s dlouhým živůtkem, a když seděly na lavicích stupňovitých tribun, vypadalo to jako velké záhony květů, jen tu a tam černě kropenaté tmavými obleky mužů. Ale všechny pohledy se obracely po slavném Alžířanu Bou-Mazovi, který stál s nepřístupným výrazem mezi dvěma štábními důstojníky na jedné ze soukromých tribun. Na tribuně Jockeyklubu byli pouze usedlí páni.

Největší nadšenci se postavili dole u závodní dráhy, ohrazené dvěma řadami tyčí, po nichž se táhlo provazové zábradlí; v obrovském oválu, vykrouženém touto alejí, třepali prodavači lékořicové limonády svou řehtačkou, jiní prodávali program dostihů, jiní vyvolávali doutníky, široko daleko se rozléhal bzukot hlasů; měšťtí gardisté přecházeli sem tam; zazněl zvonek zavěšený na sloupu pokrytém číslicemi. Objevilo se pět koní a obecenstvo se hrnulo zase na tribuny.

Těžké mraky se však otíraly svými oblinami o vrcholky jilmů naproti. Rosanetta se bála, že bude přšet.

„Mám deštníky,“ řekl Frédéric, „a všechno potřebné pro ukrácení chvíle,“ dodal, pozvednuv víko vozového truhlíku, v němž byl koš se zásobami jídla.

„Bravo! My si rozumíme.“

„A budeme si rozumět ještě líp, vidíte?“

„Možná,“ odpověděla s uzarděním.

Jockeyové v hedvábných kazajkách se snažili srovnat koně do řady a zadržovali je oběma rukama. Kdosi spustil červený prapor. A všech pět jezdců se naklonilo nad hřívy a vyjelo.

Zprvu zůstali sražení v jednolité útvary; ale ten se brzy protáhl, rozdělil; jezdec ve žluté kazajce by byl hned při prvním kole bezmála spadl; dlouho vedli Filly a Tibi nerozhodně; potom se v čele objevil Tom Hnědák; ale Clubstick, který byl od začátku pozadu, je dohonil a doběhl první, předstihnul Sira Charlesa o dvě délky hlavy; bylo to překvapení; lidé křičeli; prkenné boudy se otřásaly dupotem.

„To je báječné!“ řekla Maršálka. „Miluji tě, drahoušku!“

Frédéric už nepochyboval o svém úspěchu; Rosanettino poslední slůvko jej v tom utvrzovalo.

Sto kroků od nich se objevil čtyřkolý kabriolet milord a v něm dáma. Vykláněla se přes dvířka, potom se zas rychle vnořila pod střechem; to se opakovalo několikrát; Frédéric nemohl rozeznat její tvář. Zmocnilo se ho podezření, zdálo se mu, že je to paní Arnouxová. Ale to je přece nemožné. Proč by byla přijela?

Vystoupil z vozu pod záminkou, že se podívá k váze.

„Nejste zrovna galantní,“ řekla Rosanetta.

Na nic nedbal a šel vpřed. Milord se obrátil a rozjel se klusem.

V téže chvíli polapil Frédérica Cisy.

„Dobrý den, příteli! Jak se máte? Hussonnet je tamhle! Neslyšíte?“

Frédéric se snažil zrychlit krok, aby dohonil milord. Maršálka na něho kývala, aby se vrátil k ní. Cisy ji zahlédl a chtěl ji mermomocí jít pozdravit.

Od té doby, co mu skončil smutek po babičce, uskutečňoval svůj ideál, začínal *mit punc*. Kostkovaná vesta, krátký žaket, široké mašličky na vykrojených stěvivcích a vstupenka za kloboukem, opravdu nic nechybělo k tomu, čemu říkal „můj šik“, šik anglomanský a mušketyrský. Začal tím, že si nařítal na Martovo pole, na mizerný turf, potom se rozhovořil o dostizích v Chantilly a jaké kousky se tam vyvádějí, tvrdil, že dokáže vypít dvanáct sklenek šampaňského za tu chvíli, než hodiny odbijí půlnoc, při každém úderu jednu, navrhl Maršálce, aby si vsadila, nežně hladil její psíčky; a opíraje se druhým loktem o dvířka, vykládal nové a nové hlouposti; knoflík hole měl přitom v ústech, nohy rozkročené, kříž vysazený. Fré-

déric vedle něho kouřil a stále se snažil vypátrat, kam se poděl milord.

Když se ozval zvonek, Cisy odešel k veliké radosti Rosanettině: říkala, že ji hrozně nudí.

Při druhé jízdě nebylo nic zvláštního, při třetí rovněž ne, ledaže jednoho muže odnesli na nosítkách. Čtvrtá jízda, při níž závodilo osm koní o cenu města Paříže, byla zajímavější.

Diváci na tribunách si stoupli na lavice. Jiní, kteří stáli ve vozech, sledovali s kukátkou v ruce pohyby jockeyů; viděli je ujíždět v řadě za sebou jako červené, žluté, bílé a modré skvrnky podél celého nekonečného zástupu, který vroubil okruh hipodromu. Na dálku se nezdálo, že by jeli nějak zvlášť rychle; na druhém konci Martova pole dokonce jako by zvolňovali, jako by se pohybovali vpřed jen jakýmsi klouzáním, při němž se břicha koní dotýkají země a natažené nohy se vůbec nehýbají. Ale rychle se zas blížili, zvětšovali se; jejich let rozrážel vzduch, země se chvěla, oblázky odletovaly; vítr se nabíral jockeyům pod kazajky, nadouval je a třepal jimi jako plachtami; prudkými šlehy bičíkem poháněli každý své zvíře, aby se dostali ke sloupu, to byl cíl. Sundávala se čísla, jiné bylo vytaženo nahoru; a za pochvalného potlesku se vítězný kůň vlekl až k váze, všecek zbrocen potem, se ztuhými koleny a se skloněnou šíjí, zatím co se jezdec držel za boky, jako by v sedle zápasil se smrtí.

Nějaký sporný případ zdržel poslední jízdu. Nudící se obecnost se začalo rozcházet. Skupiny mužů se bavily pod tribunami. Hovořilo se volně; dámy ze společnosti odjely, poněvadž je pohoršovalo sousedství loretek.

Byly tam i hvězdy veřejných plesů, herečky z bulvárních divadel; – a ty, které sklízely nejvíce pozornosti, nebyly právě ženy nejkrásnější. Stará Georgine Aubertová, ta, kterou jeden autor vaudevillů pojmenoval „Ludvík XI. prostitučního světa“, roztahovala se strašlivě nalíčena v své dlouhé kolesce, obalena kuní kožešinou jako uprostřed zimy, a občas se chrochtavě zachechtala. Paní de Remoussot, jež přišla do módy pro svůj proces, trůnila na podélném sedadle breaku ve společnosti Američanů; a Tereza Bacheluová, dámička s tváří gotické panny, vyplňovala svými dvanácti volány vnitřek kočárku,

který měl místo odkrápky žardiniéru plnou růží. Maršálka žárlila na tyto výtečnice; aby na sebe upozornila, začala živě gestikulovat a mluvit hodně nahlas.

Někteří gentlemani ji poznali a z dálky ji zdravili. Opětovala jejich pozdravy a při tom je Frédéricovi jmenovala. Byli to samí vikomti, hrabata, vévodové a markýzové; a on se napařoval, neboť všechny pohledy vyjadřovaly jakýsi respekt k němu, že má takové štěstí.

Cisy nevypadal méně šťastně v kroužku zralých mužů, který jej obklopoval. Usmívali se ze svých vysokých nákrčníků, jako by si z něho dělali švandu; nakonec pleskl nejstaršímu do dlaně a vydal se k Maršálce.

Jedla s okázalou hltavostí plátek paštiky z husích jater; Frédéric se jí poslušně přizpůsobil; na klíně přitom měl láhev vína.

Milord se zase objevil. Byla to paní Arnouxová. V tu chvíli neobyčejně zbledla.

„Nalej mi šampaňského!“ řekla Rosanetta.

Pozvedla naplněnou sklenku co možná nejvýš a křikla:

„Haló, vy tam! Počestné ženy, manželko mého ochránce, haló!“

Okolo ní se ozval hlasitý smích, milord zmizel. Frédéric ji tahal za šaty, už chtěl hněvivě vybuchnout. Ale stál tam Cisy, ve stejné posici jako před chvílí; a že jeho sebedůvěra nadměrně stoupla, pozval Rosanettu, aby s ním dnes povečeřela.

„Vyloučeno!“ odpověděla. „Jdeme spolu do Anglické kavárny.“

Frédéric zůstal němý, jako by byl nic neslyšel; a Cisy od Maršálky odešel se zklamanou tváří.

Když s ní mluvil u dvířek na pravé straně, přišel zleva Hussonnet a navázal potom na zmínku o Anglické kavárně:

„To je pěkný podnik! Že bych tam šel sníst nějaké sousto, co říkáte?“

„Jak si přejete,“ řekl Frédéric, který se tiskl do kouta berlíny a díval se, jak na obzoru mizí milord; cítil, že se právě stalo něco nenapravitelného, že ztratil svou velkou lásku. A druhá je tady, vedle něho, láska veselá a přístupná! Ale

byl unaven, pln rozporných tužeb, a nevěda už ani, co chce, cítil jen nesmírný smutek a touhu zemřít.

Velký hluk, dupot a hlasy ho přiměly zvednout hlavu; to uličníci přeskakovali provazy závodní dráhy a šli si prohlédnout tribuny; obecnostvo odcházelo. Spadlo pár kapek deště. Zácpa vozů byla stále větší. Hussonnet se jim ztratil.

„Nu, tím líp!“ řekl Frédéric.

„Někdo chce být raději sám?“ odpověděla Maršálka a položila ruku na jeho. Vtom kolem nich přejel v blýskavici mosazi a ocele nádherný landaur se čtyřspřežím, řízený po Dautmontově způsobu dvěma jockeyi v sametovém kabátci se zlatými trásněmi. Paní Dambreusová seděla vedle svého manžela, Martinon na protějším sedadle; všichni tři se tvářili udiveně.

„Poznali mě!“ řekl si Frédéric.

Rosanetta si přála zastavit, aby lépe viděla přejíždějící kočáry. Ale mohla by se zas objevit paní Arnouxová. Zavolal proto na postilióna:

„Jeď! No jeď! Jen dál!“

A berlínka se dala směrem k Elysejským polím, vklíněna mezi ostatní povozy, kolesky, bryčky, okroče, tandemy, dvojkolové tilbury a dogcarty i lehké vozíky pro dopravu koberců a nábytku, pod jejichž koženými záclonami zpívali rozjaření dělníci, a jednospřežní čtyřkolky, které rozšafně řídili sami otcové rodin. V některých otevřených kočárech, přečpaných lidmi, seděl třeba nějaký mládenec ostatním na nohou a sám měl nohy viset ven. Ve velkých kupé, jejichž kozlík byl potažen sukнем, jely podřimující vznešené vdovy; nebo běžel kolem nádherný klusák táhnoucí kočár tak prostý a koketní jako frak dandyho. Jenže liják zesiloval. Lidé vytahovali deštníky, slunečníky, nepromokavé pláště; z daleka na sebe volali: „Dobrý den! – Jak se máte? Je to dobré? – Dobré! – Není! – Na shledanou!“ a tváře se střídaly rychle jako čínské stínové obrázky. Frédéric a Rosanetta na sebe nemluvili, zmáhala je jakási otupělost, když ustavičně viděli, jak se všechna ta kola vedle nich otáčejí.

Chvillemi se řady vozů příliš natěsaly a musely se v několika proudech zastavit všechny najednou. Jedni uvázli v sou-

sedství druhých a zkoumavě na sebe pohlíželi. Přes okraj dvířek zdobených erby hleděly do davu lhostejné oči; z hloubi fiakrů svítily pohledy plné chtivosti; pohrdlivé úsměvy byly ve shodě s pyšným držením hlavy; ústa dokořán otevřená vyjadřovala prostoduchý obdiv, a tu a tam musel nějaký povaleč prudce uskočit nazad, aby se vyhnul jezdcí, který cválal mezi povozy a šťastně se mezi nimi propletl. Potom se zase všechno dávalo do pohybu; kočí popouštěli opratě, skláněli dlouhé biče, pobízeli koně; ti potřásali řetízky, až kolem nich pěna stříkala; a ze zadků a z vlhkých postrojů se kouřilo ve vodním oparu, jímž pronikalo zapadající slunce. Prodíralo se Vítězným obloukem a ve výši člověka rozlévalo červenavé světlo, v kterém se blyštěly hlavy kol, kliky dvířek, konce ojí, kroužky na sedélkách náhrbetníků; a po obou stranách hlavní třídy – byla jako řeka, v níž se vlní hřívý, oděvy, lidské hlavy – stromy, leskle omyté deštěm, strměly jako dvě zelené hradby. Modř oblohy, jež nad nimi tu a tam prorázela, byla atlasově hebká.

Tehdy si Frédéric připomněl časy už tak vzdálené, kdy toužil po nevýslovném štěstí být v jednom z těchto kočárů po boku jedné z těchto žen. Tohle štěstí dnes má, a není proto veselejší.

Přestalo už pršet. Chodci, kteří se uchýlili mezi sloupy Královské komory, odcházeli. Prochazeči v Královské ulici směřovali opět na bulvár. Před palácem ministerstva zahraničí postávala na schodech řada zevlounů.

Poblíž Čínských lázní byly ve vozovce propadliny, takže berlínka zpomalila jízdu. Něký muž v převlečnicku oříškové barvy kráčel při kraji chodníku. Zpod kočárových per vystříklo bláto a rozplesklo se mu po zádech. Muž se vztekle otočil. Frédéric zbledl: byl to Deslauriers.

U vchodu do Anglické kavárny propustil povoz. Zatím co platil postilionovi, šla Rosanetta napřed nahoru.

Dostihl ji na schodišti, kde hovořila s nějakým pánem. Frédéric ji vzal pod paži. Ale uprostřed chodby ji zastavil druhý pán.

„Jen jdi,“ řekla, „přijdu hned!“

Vešel tedy do pokojíku sám. Dvěma otevřenými okny bylo

vidět lidi v oknech protějších domů. Na osychajícím asfaltu se chvěly bohaté moárové lesky a magnólie, jež stála na okraji balkónu, voněla až do pokoje. Tou vůní a tou svěžestí se mu nervově uvolnilo; klesl na rudý divan pod zrcadlem.

Maršálka přišla; a líbajíc ho na čelo, řekla:

„Nějaké trápení, ano, broučku?“

„Možná!“ odpověděl.

„V tom nejsi sám, jdi ty!“ – což znamenalo: „Zapomeňme každý na své ve společném blaženství!“

Potom si vložila mezi rty květní plátek a podala mu ústa, aby si jej vzal. Půvab a téměř vlnná něžnost tohoto pohybu Frédéric dojal.

„Proč mi působíš hoře?“ pravil, mysle na paní Arnousovou.

„Já, hoře?“

A jak stála před ním, dívala se na něho s přivřenými brvami a s oběma rukama na ramenou.

Všechna jeho mravní síla, všechn jeho hněv se propadl v bezedné zbabělosti.

Odvětil:

„Protože mě nechceš milovat!“ a přitáhl si ji na klín.

Byla svolná; objal ji oběma pažemi kolem pasu; šustění jejích hedvábných šatů jej rozněcovalo.

„Kdepak jsou?“ ozval se na chodbě Hussonnetův hlas.

Maršálka prudce vstala a šla si sednout na druhý konec pokoje, zády ke dveřím.

Poručila si ústřice a usedli za stůl.

Hussonnet nebyl nijak zábavný. Tím, že musel denně psát o nejrůznějších námětech, číst tolikery noviny, poslouchat mnoho debat a sypat paradoxy, aby oslňoval, ztratil nakonec přesný pojem o věcech a svými slabými prskavkami oslepoval sám sebe. Trampoty života kdysi lehkého, nyní však nesnadného jej udržovaly v neustálém rozčilení; a jeho nemohoucnost, kterou si nechtěl přiznat, ho dělala svárlivým, jízlivým. Když hovořili o novém baletu *Ozai*, zaútočil náhle na tanec, a když už byla řeč o tanci, tedy i na Operu; potom zas jej Opera vyprovokovala k útoku proti Italům, které ovšem nyní vystřídala skupina herců španělských, „jako bychom Kastilců neměli už plné zuby!“ Frédéric byl dotčen v své romantické lásce ke

Španělsku, a aby se o tom přestalo mluvit, zeptal se na Colège de France, z níž byl právě vyloučen Edgar Quinet a předtím Mickiewicz. Ale Hussonnet se jako obdivovatel pana de Maistra rozhodně vyslovil pro autoritu a spiritualismus. Přitom však pochyboval o faktech sebelíp dokázaných, neuznával historii a popíral věci nejspolehlivější, takže při slově geometrie dokonce zvolal: „Geometrie je úplný podfuk!“ A všechno to prokládal napodobováním herců. Obzvláště Sainvilla si bral za vzor.

Toto jalové tlachání Frédérica k smrti nudilo. Jak sebou netrpělivě hnul, nabral botou jednoho psíka pod stolem.

Oba se strašlivě rozštěkali.

„Měla byste je poslat domů,“ řekl zhurta.

Rosanetta prý nemá k nikomu důvěru.

Obrátil se tedy na bohéma:

„Nu tak, Hussonnete, obětujte se!“

„Ach ano, chlapečku! To by byla velká laskavost!“

Hussonnet odešel, nedal se nijak prosit.

Čím je asi odměňován za svou úslužnost? Frédéric na to nemyslel. Právě když se začínal radovat, že jsou spolu sami, vešel číšník.

„Milostivá, někdo se po vás ptá!“

„Co, už zase?“

„Musím se přece jít podívat!“ řekla Rosanetta.

Žíznil po ní, potřeboval ji. Toto zmizení cítil jako zpronevěru, bezmála hrubost. Co vlastně chce? Není už dost na tom, že urazila paní Arnouxovou? Ostatně, té to patří! Nenáviděl teď všechny ženy; a slzy ho dusily, neboť jeho láska byla zneuznána a jeho chtíč oklamán.

Maršálka se vrátila a přivedla mu Cisyho:

„Pozvala jsem pana vikomta. Je to tak správné, vidíte?“

„Cože! Samozřejmě.“ Frédéric s úsměvem umučeného pokynul šlechtici, aby usedl.

Maršálka začala pročítat jídelní lístek, zastavovala se u podivných jmen.

„Co kdybychom si dali na příklad králičí turban à la Richelieu a pudíng à la d'Orleans?“

„Och, jen žádné Orleansy!“ zvolal Cisy, který byl legitimista a myslel, že dělá vtíp.

„Jíte raději kambalu à la Chambord?“ odpověděla.

Tato zdvořilost se nelibě dotkla Frédérica.

Maršálka nakonec vybrala pouhé hovězí filé, raky, lanýže, ananasový salát a vanilkový sorbet.

„Potom uvidíme. Jen dělejte. Ach, počkat: přineste mi uzenici! Ale ne s česnekem!“

A říkala číšníkovi „mladíku“, zvonila nožem o sklenici a házela chlebovou střídkou ke stropu. Chtěla hned pít burgundské.

„To se nepije hned od začátku,“ řekl Frédéric.

Někdy se to prý dělává, podle vikomtova názoru.

„Ba ne, nikdy!“

„Ó ano, věřte mi!“

„No tak vidíš!“

Pohled, kterým tu větu provázela, znamenal: „Tohleto je bohatý člověk, dej na něho!“

Přitom se dveře každou chvíli otvíraly, číšníci ječeli, na vytlučeném pianě ve vedlejším pokojíku bříňkal někdo valčík. Potom přešel hovor z dostihů na jezdecké umění a na dva jeho soupeřské systémy. Cisy hájil Bauchera, Frédéric hraběte d'Aure; Rosanetta pokrčila rameny:

„Nech toho proboha! Vyzná se v tom líp než ty, že!“

Kousala do granátového jablka, loket měla na stole; voskovice ve svícnu před ní plápolaly větrem; toto bílé světlo proscovalo její pleť perleťovými odstíny, kladlo jí růžový tón na víčka, dávalo zářivý lesk bulvám očí; červeň plodu se slévala s purpurem jejích rtů, tenké chřípě se jí chvěly; a v celé její osobě bylo cosi nestoudného, opojného a opojeného, co Frédérica pobuřovalo, a přece zas mu vnukalo šílené touhy.

Potom se klidným hlasem zaptala, či byl ten velký landaur se sluchy v kaštanové livreji.

„Hraběnky Dambreusové,“ odpověděl Cisy.

„Jsou velmi bohatí, že?“

„Ó, velmi bohatí! Třebaže paní Dambreusová byla prostě jenom slečna Boutronová, prefektova dcera, a má jen skrovné jmění.“

Naproti tomu její manžel má ještě po několika příbuzných dědit. Cisy je vypočítával; poněvadž často docházel k Dambreusovým, znal jejich rodinné poměry.

Frédéric mu chtěl být nepříjemný a umíněně mu odporoval. Tvrdil, že se paní Dambreusová jmenovala de Boutron, zaručoval se za její šlechtictví.

„Na tom nesejde! Chtěla bych mít její kočár!“ řekla Maršálka a dolehla zády na opěradlo lenošky.

A jak se jí rukáv šatů trochu svezl, odhalil na levém zápěstí náramek se třemi opály.

Frédéric si toho všiml.

„No ne! To přece . . .“

Pohlédli na sebe všichni tři a začervenali se.

Dveře se diskrétně pootevřely, objevila se střecha klobouku, potom profil Hussonnetův.

„Promiňte, že vás vyrušuji, zamilovaní!“

Ale zarazil se udiven, že je tu Cisy a že zaujal jeho místo.

Byl přinesen další příbor; a protože měl hlad jako vlk, paběrkoval nazdařbůh ve zbytcích večeře, vzal kousek masa z mísy, jablko z košíčku, jednou rukou nesl sklenku k ústům, druhou si nakládal na talíř a přitom ještě podával zprávu o svém poslání. Oba hafánkové jsou šťastně doma. V domácnosti nic nového. Kuchařku přistihl s vojákem; to ovšem byla lež, kachna, kterou si vymyslel, jen aby udělal dojem.

Maršálka sňala s věšáku svůj kapotový klobouček. Frédéric se vrhl ke zvonku a už z daleka volal na číšníka:

„Vůz!“

„Mám svůj,“ řekl vikomt.

„Dovolte, pane!“

„Už ano, pane!“

A hleděli si do očí, oba byli bledí, ruce se jim třásly.

Konečně se Maršálka zavěsila do Cisyho a řekla, ukazujíc na bohéma u stolu:

„Dohlédněte na něho, nebo se zadusí! Nechtěla bych, když se tak obětoval mým pejsánkům, aby z toho měl smrt!“

Dveře zapadly.

„Jak to?“ řekl Hussonnet.

„Co jak to?“

„Já myslel . . .“

„Co jste si myslel?“

„Cožpak vy ne . . . ?“

Dokončil větu posunkem.

„Co vás vede! Jakživ ne!“

Hussonnet už se dál neptal.

Byl v tom záměr, když se pozval na večeři. Jeho časopis, který se už nejmenoval *Umění*, nýbrž *Korsár* a měl heslo: „Dělostřelci, na svá místa!“, nijak neprosperoval; proto měl chuť přeměnit jej v týdeník, ale sám bez pomoci Deslauriersovy. Zmínil se znovu o někdejšímu plánu a vyložil svůj nový.

Frédéric, jenž zřejmě nic nechápal, odpovídal neurčitě. Hussonnet sebral na stole hrst doutníků, řekl: „Sbohem, kamaráde,“ a zmizel.

Frédéric požádal o účet. Byl dlouhý; a když číšník s ubrouskem pod paží čekal na peníze, přišel druhý, bezkrevné individuum podobné Martinonovi, a řekl mu:

„Promiňte, v kanceláři zapoměli připočítat fiakr.“

„Jaký fiakr?“

„Ten, co si před chvílí vzal ten pán pro pejsky.“

A číšníková tvář se protáhla, jako by litoval toho ubohého mladého muže. Frédéric by ho byl nejraději zfackoval.

Dal spropitného těch dvacet franků, které mu dávali zpět.

„Děkuji, milostpane!“ řekl muž s ubrouskem a hluboko se poklonil.

Nazítří strávil Frédéric celý den tím, že přežvykoval svůj vztek a pokoření. Vyčítal si, že Cismu nedal pár facek. O Maršálce si přísahal, že se s ní už nesejde; je plno jiných, stejně krásných; a protože k tomu, aby člověk mohl mít takové ženy, je zapotřebí peněz, bude hrát na burse, vsadí do toho částku strženou za statek, zbohatne a zdrtí svým přepychem Maršálku i celou společnost. Když přišel večer, podivil se, že vůbec nepomyslel na paní Arnouxovou.

„Tím líp! K čemu?“

Pozítří již v osm hodin jej přišel navštívit Pellerin. Začal tím, že se obdivoval nábytku, pronášel lichotky. Potom náhle řekl:

„Vy jste byl v neděli na dostizích?“

„Bohužel ano!“

Malíř prudce haněl anatomii anglických koní, chválil koně

Géricaultovy, koně z Panthenonu. „Rosanetta byla s vámi?“ A obratně ji začal vychalovat.

Frédéricův chlad jej vyvedl z konceptu. Nevěděl, jak obrátit řeč na portrét.

Původně zamýšlel namalovat ho po tizianovsku. Ale ponehlahu jej svedla odlišná barevnost modelu; a pracoval po svém, hýřil barvami a světly. Rosanetta byla zprvu okouzlena; potom její schůzky s Delmarem přerušily sedění, takže Pellerin měl dosti času, aby mohl zpyšnět. Když potom zaslepený obdiv vyprchával, kladl si otázku, zda jeho malbě nechybí velkolepost. Šel se znovu podívat na Tiziany, pochopil ten rozdíl, uznal svou chybu; a začal na obraze prostě přepracovávat obrysy. Jak je vybíral, snažil se potom, aby tam splývaly a prolínaly se tóny hlavy a tóny pozadí; postava tím nabyla hutnosti, stíny výraznosti; všechno teď bylo plastičtější. Konečně Maršálka zas přišla. Dovolila si dokonce námitky; umělec pochopitelně stál na svém. Když překonal záchvaty zuřivého vzteku, jak je hloupá, řekl si, že má možná pravdu. Tím začalo období pochybností, mučivé bezradnosti, jež způsobuje žaludeční křeče, nespavost, horečku, odpor k sobě samému; dodal si odvahy a zase opravoval, ale bez chuti a s pocitem, že dělá špatnou práci.

Postěžoval si jen, že byl odmítnut v Salóne, potom Frédéricovi vyčetl, že se na Maršálčin portrét nepříšiel podívat.

„Dejte mi pokoj s Maršálkou! Co je mi po ní!“

Takové prohlášení jej povzbudilo.

„Věřil byste, že ta ženská ho teď nechce?“

Neřekl ovšem, že od ní žádal tři tisíce franků. Jenže Maršálka si nijak nelámala hlavu, kdo zaplatí, a Arnouxovi se o tom ani nezmínila: chtěla na něm raději vyloudit věci naléhavější.

„A co Arnoux?“, řekl Frédéric.

Odkázala jej na něho. Ale bývalý obchodník s obrazy nemá s portrétem nic společného.

„Tvrdí, že je to věc Rosanettina.“

„Také že je!“

„Jak to? Ona mě posílá k vám!“ odpověděl Pellerin.

Kdyby věřil, že jeho dílo je znamenité, nebyl by snad po-

mýšlel na to, aby z něho těžil. Ale peněžitá částka (a značná částka) bude vyvrácením kritiky a jemu samému vnitřní posilou. Aby se ho zbavil, zeptal se Frédéric zdvořile na jeho podmínky.

Ta fantastická cifra ho pobouřila, odpověděl:

„Ne, to ne!“

„Jste přece její milenec, to vy jste mi zadal tu práci!“

„Pardon, byl jsem jen prostředníkem!“

„Ale nemůže mi to přece zůstat na krku!“ zlobil se umělec.

„To jsem si nemyslel, že jste tak hrabivý!“

„Ani já, že jste tak lakomý! Poroučím sel!“

Sotva odešel, objevil se Sénécal.

Frédéric byl rozčilen a sevřela ho úzkost.

„Co se děje?“

Sénécal vyprávěl svou historii.

„V sobotu k deváté hodině dostala paní Arnouxová dopis, který ji volal do Paříže; poněvadž náhodou nebyl nikdo po ruce, kdo by došel do Creilu pro vůz, chtěla tam poslat mne. Odmítl jsem, neboť to nepatří k mým povinnostem. Odjela a vrátila se v neděli večer. Včera ráno vpadne Arnoux znenadání do továrny. Bordeauxanka si stěžovala. Nevím, co spolu mají, ale on její pokutu přede všemi zrušil. Padla mezi námi prudká slova. Zkrátka a dobře, vyplatil mi gáži a propustil mě. A tak jsem tady!“

Potom dodal s důrazem na každém jednotlivém slově:

„Konec konců, nemrzí mě to, konal jsem svou povinnost.

Stejně je to kvůli vám.“

„Cože?“ zvolal Frédéric; bál se, že ho snad Sénécal prohlédl.

Sénécal nevytušil nic, neboť pokračoval:

„To jest, nebýt vás, byl bych možná našel něco lepšího.“

Frédéric měl pojednou jakési výčitky svědomí.

„V čem bych vám teď mohl být nápomocen?“

Sénécal potřebuje místo, jakékoli zaměstnání.

„Pro vás je to snadné. Znáte se s tolika lidmi, mimo jiné s panem Dambreusem, jak mi říkal Deslauriers.“

Tato zmínka o Deslauriersovi se dotkla jeho přítele nepříjemně. Měl věru pramalou chuť jít zase k Dambreusovým po setkání na Martově poli.

„Nejsem s tím domem ve styku dosti důvěrném, abych mohl někoho doporučovat.“

Demokrat snesl toto odmítnutí stoicky a po krátké odmice řekl:

„Tím vším je vinna ta Bordeauxanka a také vaše paní Arnouxová, vím to jistě.“

Toto „vaše“ připravilo Frédérica o poslední zbytek dobré vůle. Přece však z jemnocitu sáhl po klíči od psacího stolu.

Sénécal ho předešel.

„Děkuji!“

Potom, zapomínaje na své trampoty, mluvil o domácích politických událostech, o křížích Čestné legie, kterými se o králově svátku tak plýtvalo, o změně v ministerské radě, o aférách Drouillardově a Bénierově, které jsou ostudou pro dnešní dobu, horlil proti měšťákům a zvěstoval revoluci.

Kris, malajská dýka zavěšená na stěně, upoutala jeho pohled. Sňal ji, zkusil sevřít rukojeť v pěsti a s ošklivostí ji odhodil na pohovku.

„Tak tedy sbohem! Musím do Loretánského kostela.“

„Ale! A proč?“

„Dnes je výroční mše za Godefroye Cavaignaca. Ten umřel při díle! Ale ještě není všemu konec...! Kdož ví?“

A Sénécal mu vážně podal ruku.

„Snad se už nikdy neuvídíme! Sbohem!“

Toto sbohem, které dvakrát opakoval, přemítavé svraštění obočí při pohledu na dýku, jeho odevzdanost a zejména jeho slavnostní výraz způsobily, že se Frédéric zamyslel; ale brzy to pustil z hlavy.

Právě ten týden mu poslal jeho notář z Le Havru částku za statek, sto sedmdesát čtyři tisíce franků. Rozdělil ji, jeden díl uložil do státních papírů a druhý donesl k sensálovi, aby zkusil štěstí na burse.

Jedl v hospůdkách, které byly v módě, chodil do divadel a hleděl se rozptýlit. Hussonnet mu nenadále poslal dopis, v němž rozmarně vyprávěl, že Maršálka hned druhého dne po dostizích Cisyho odbyla. Frédéric z toho měl radost a ani neuvažoval, proč mu bohém tu příhodu oznamuje.

Náhodou se stalo, že za tři dny Cisyho potkal. Šlechtic se

tvářil, jako by se nechumelilo, a dokonce jej pozval na večeři na příští středu.

Frédéric toho dne ráno dostal oznámení soudního vykonavatele, v němž mu pan Charles Jean Baptiste Oudry oznamoval, že se podle soudního rozsudku stal nabyvatelem nemovitosti v Bellevillu, která náleží panu Jacquesu Arnouxovi, a že je ochoten zaplatit dvě stě dvacet tři tisíce úhrnné prodejní ceny. Z téže listiny však vyplývalo, že Frédéricova pohledávka je zcela ztracena, poněvadž součet hypoték, kterými byla nemovitost zatížena, převyšuje nabývací cenu.

Celé neštěstí vzešlo z toho, že nebyl včas obnoven hypotekární zápis. Arnoux se zavázal, že to obstará, a potom zapomněl. Frédéric se na něho dopálil, ale když ho zlost přešla, řekl si:

„Nu, konečně... co? Může-li ho to zachránit, spánembohem! To mě nezabije! Pusťme to z hlavy!“

Ale jak se přehraboval v papírech na stole, našel dopis Hussonnetův a zahlédl doušku, které si po prvé vůbec nevšiml. Bohém žádal rovných pět tisíc franků, aby se už hnula ta věc týdeníku.

„Ach, ten chlap se naotravuje!“

A stručným dopisem příkře odmítl. Potom se oblékl a odebral se do Zlatého domu.

Cisy představil své hosty, počínaje nejváženějším, tlustým pánem s bílými vlasy:

„Markýz Gilbert des Aulnays, můj kmotr. Pan Anselm de Forchambeaux,“ řekl potom (byl to světlovlasý slabý mladík, už holohlavý); pak ukázal na čtyřicátníka prostého chování: „Josef Boffreu, můj bratranec; a tady můj bývalý profesor pan Vezou!“ Ten vypadal zpola jako formán, zpola jako seminárista, měl mohutné licousy a dlouhý redingot, zapjatý dole na jediný knoflík, takže se na prsou rozvíral v šalový límec.

Cisy očekával ještě někoho, barona de Comaing, „snad přijde, není to jisté“. Každou chvíli vyšel ze dveří, vypadal starostlivě; v osm hodin se konečně odebrali do jídelny velkolepě osvětlené, jež byla příliš prostorná pro ten počet stolovníků. Cisy si ji zvolil úmyslně, aby se ukázal.

Masivní podnos z pozlaceného stříbra, obtížený květinami

a ovocem, zabíral střed stolu, který byl po staré francouzské módě pokryt stříbrnými mísami; loďkovité misky se slanými předkrmy a kořením vytvářely obrubu kol dokola; džbánky růžového vína, chlazeného ledem, byly pravidelně rozestaveny; před každým talířem stálo řadou pět sklenek různé výšky, i věci, o kterých ani nevěděli, k čemu jsou, tisíce důmyslné stolní náčiní; a jen jako první chod tam byly: jesetěří hlava zalitá šampaňským, yorská šunka v tokajském, kvíčaly umně opékané v chlebové kůrce, křepelky na rožni, bešamelová pašti-ka, ragú z červených koroptví a všude mezi tím brambory pokrácené na nudličky a promíšené lanýží. Lustr a mnohoramenné svícny osvětlovaly místnost, čalounovanou červeným damaškem. Čtyři sluhové ve fraku stáli za safiánovými křesly. Hosté při této podívané hlasitě vykřikovali, zejména vychovatel.

„Na mou věru, náš hostitel byl přímo šíleně marnotratný! Je to příliš krásné!“

„Tohle?“ řekl vikomt de Cisy, „ale jděte!“

A hned při první lžici začal:

„Nu tak, staroušku des Aulnays, „byl jste už v Palais Royal a viděl jste *Otce a vrátnebo*?“

„Víš dobře, že nemám čas!“ odpověděl markýz.

Všechna dopoledne mu zabíral kurs přednášek o pěstování stromů, večery trávil v Zemědělském klubu a odpoledne studiem v továrnách na hospodářské nářadí. Po tři čtvrti roku žil v Saintonge, využíval tedy svých cest do hlavního města k tomu, aby se poučil; a jeho klobouk se širokou střešou, položený na jednom přístěnném stolečku, byl plný brožur.

Ale Cisy si povšiml, že pan de Forchambeaux odmítá víno.

„Pijte přece, ke všem ďasům! Na svou poslední mládencou večeri nejste právě bujný!“

Po těch slovech se všichni uklonili, blahopřáli mu.

„A ta mladá dáma,“ řekl vychovatel, „je jistě rozkošná?“

„To si myslím!“ zvolal Cisy. „Ale přesto nedělá dobře; ženit se je tak hloupé!“

„Mluvíš lehkomyšlně, příteli!“ odpověděl pan des Aulnays a oči se mu zarosily, když vzpomněl na svou nebožku.

A Forchambeaux se pochechtával a několikrát opakoval:

„Však na vás taky dojde, na vás taky!“

Cisy protestoval. On se raději baví, „dělá zhýralce“. Chce se naučit francouzskému boxu, zápasu nohama, aby mohl chodit do zlopověstných krčem na Starém Městě jako kníže Rudolf v *Tajemstvích Paříže*; vytáhl z kapsy lulku, osopoval se na sluhu, nesmírně mnoho pil; a aby o sobě vzbudil dobré mínění, haněl všechny pokrmy. Vrátil dokonce lanýže a vychovatel, který si na nich pochutnával, řekl podlízavě:

„Není to ovšem tak dobré jako sněhové noky se žlutkovým krémem u vaší paní babičky!“

Potom zas pokračoval v hovoru se svým sousedem agronome, který soudil, že pobyt na venkově má mnoho předností, třeba jen to, že může své dcery vychovávat k prostotě vkusu. Vychovatel schvaloval jeho názory a pochleboval mu domnívaje se, že má vliv na jeho žáka; bylo totiž jeho tajným přáním stát se u Cisyho správcem.

Frédéric přišel velmi rozmrzelý na Cisyho; jeho hloupost jej brzy odzbrojila. Ale jeho gesta, jeho tvář, celá jeho osoba mu připomínala večeri v Anglické kavárně a dráždila ho čím dál víc. Poslouchal nelichotivé poznámky, které polohlasem pronášel bratranec Josef, dobrý mládenec bez jmění, milovník lovu a bursián. Cisy ho žertem několikrát nazval „zlodějem“; náhle zvolal:

„Á, baron!“

Vešel chlapík asi třicetiletý, který měl ve tváři něco hrubého, svižné údy, klobouk na stranu a květinu v knoflíkové dírci. To byl vikomtův ideál. Cisy byl nadšen, že ho tu má, a jeho přítomnost jej tak vzpružovala, že se dokonce pokusil o slovní hříčku, neboť řekl, když byl podáván coq de bruyère, tetřev:

„Tady je nejlepší z La Bruyèrových charakterů!“

Zahrnul pana de Comaing spoustou otázek, jež se týkaly osob společnosti neznámých; potom jako by ho něco napadlo:

„Povězte! Pamatoval jste na mne?“

Baron pokrčil rameny:

„Nemáte ještě potřebný věk, hošíčku! Nejde to!“

Cisy ho totiž prosil, aby mu vymohl přijetí do svého klubu. Ale baronovi se zřejmě zželelo jeho samolibosti, neboť zvolal:

„Ach, vždyť já zapomínám: ze srdce blahopřeji k vaší sázce, můj milý!“

„K jaké sázce?“
„K té na dostizích. Vsadil jste se, že ještě týž večer půjdete k té dámě!“

Frédéric měl pocit, jako by dostal ránu bičem. Cisyho zmatený výraz jej však hned uklidnil.

Maršálka toho vskutku hned nazítří litovala, když se ještě téhož dne objevil Arnoux, její první milenec, její ochránce. Oha dali vikomtovi na srozuměnou, že „překáží“, a bez dlouhých okolků ho vyhodili.

Tvářil se, že neslyší. Baron dodal:

„Copak dělá ta hodná Rosa...? Má pořád tak hezké nohy?“ což naznačovalo, že ji zná důvěrně.

Frédéric byl tím odhalením popuzen.

„Není proč se červenat,“ pokračoval baron; „to je prima klasa!“

Cisy mlaskl.

„Pchá! Tak prima ne!“

„Á!“

„No, toť se ví! Především já na ní neshledávám nic tak zvláštního a pak, takových nasbíráme, kolik chceme, vždyt konec konců... je na prodej!“

„Ne pro každého!“ odpověděl ostře Frédéric.

„On si myslí, že je něco jiného než druzí!“ odpověděl Cisy, „to je psina!“

A smích proletěl kolem stolu.

Frédéric cítil, že mu srdce buší až k zalknutí. Vylokl dvě sklenice vody za sebou.

Ale baron si uchoval na Rosanettu dobrou vzpomínku.

„Je pořád ještě s tím Arnouxem?“

„To nevím,“ řekl Cisy. „Neznám toho pána.“

Přesto však tvrdil, že je to nějaký šejdíř.

„Dovolte!“ zvolal Frédéric.

„To je přece dokázaná věc! Měl dokonce proces!“

„Není pravda!“

Frédéric začal Arnouxa hájit. Zaručoval se za jeho poctivost, nakonec v ni sám věřil, vymýšlel cifry, důkazy. Vikomt, který hořel záštím a byl ostatně napilý, trval neústupně na svých tvrzeních, takže mu Frédéric vážně řekl:

„Chcete mě snad urážet?“
Díval se na něho a oči mu řevavěly jako jeho doutník.
„Ó vůbec ne! Dokonce jsem s vámi zajedno, že má něco tuze dobrého: svou ženu.“

„Vy ji znáte?“

„Pro pána! Sophie Arnouxová, takovou zná kdekdo!“

„Co jste to řekl?“

Cisy, který zatím vstal, opakoval koktaje:

„Takovou zná kdekdo!“

„Mlčte! To nejsou ženy, s kterými vy se stýkáte!“

„Na tom si zakládám!“

Frédéric po něm mrštil svým talířem.

Ten přeletěl nad stolem jako blesk, převrhl dvě láhve, roztráskl na tři kusy a zasáhl vikomta do břicha.

Všichni vstali, aby Frédéricova zadrželi. S křikem bil kolem sebe v jakémsi záchvatu zuřivosti. Pan des Aulnays opakoval:

„Uklidněte se! Nu tak, milý hochu!“

„Ale to je strašné!“ ryčel vychovatel.

Forchambeaux, zmodralý jako švestka, se třásl; Josef se chechtal; číšníci utírali víno, sbírali stěpy po zemi; a baron šel zavřít okno, neboť přestože rachotily povozy, mohlo být slyšet ten rámus až na bulvár.

Poněvadž ve chvíli, kdy talíř vyletěl, mluvili všichni najednou, bylo nemožné zjistit příčinu oné urážky, stalo-li se to kvůli Arnouxovi, paní Arnouxové, Rosanettě nebo kvůli někomu jinému. Jistá byla jen Frédéricova hrubost, pro kterou nebylo jména; a on výslovně odmítl vyslovit nad ní sebemenší politování.

Pan des Aulnays se snažil jej obměkčit, rovněž bratranec Josef, vychovatel, ba i sám Forchambeaux. Baron zatím utěšoval Cisyho, který se poddal nervové slabosti a proléval slzy. Frédéric se naopak rozjitřoval čím dál víc; byli by tam zůstali snad až do rána, kdyby baron nebyl řekl, aby to ukončil:

„Vikomt k vám zítra pošle své svědky, pane.“

„V kolik hodin?“

„V poledne, hodí-li se vám to.“

„Znamenitě, pane.“

Když byl Frédéric venku, vydechl si z plných plic. Už příliš dlouho držel na uzdě své city. Teď jim konečně ulevil; cítil jakousi mužnou pýchu, nadbytek skrytých sil, a to jej opájelo. Potřebuje dva svědky. První, na koho pomyslel, byl Regimbart; hned tedy zamířil k hospůdce ve Svatodivišské ulici. Dřevěná okenice byla zavřena. Ale v okénku nade dveřmi svítilo světlo. Daly se otevřít a on vstoupil; musel se hluboko sklonit, aby prošel pod ochrannou stříškou nad nimi.

Svíčka na kraji pultu osvětlovala opuštěnou místnost. Všechny židle trčely nohama vzhůru na stolech. Hostinský a hostinská i s číšníkem večeřeli v koutě u kuchyně; – a Regimbart s kloboukem na hlavě jedl s nimi a dokonce překážel číšníkovi, který byl nucen při každém soustu se poobrátit stranou. Frédéric mu stručně pověděl, oč jde, a požádal jej o přispění. Občan nejdříve vůbec neodpovídal; koulel očima, vypadal přemítavě, několikrát se prošel po místnosti a konečně řekl:

„Ano, s radostí!“

A vražedný úsměv mu zjasnil tvář, když se dověděl, že protivník je šlechtic.

„Bez pardonu ho proženeme, buďte bez starosti! Především ... na kordy ...“

„Ale možná,“ namítl Frédéric, „že nemám právo ...“

„Říkám vám, že musíte volit kord!“ odvětil stroze Občan. „Umíte šermovat?“

„Trochu.“

„Nu ovšem, trochu! Takoví jsou všichni! A přitom jsou jako posedlí do zápasu končířem! Co dokáže šermírna! Poslyšte: držte se hezky v pravé vzdálenosti, kryjte se přitom neustále v kruzích a unikejte, unikejte! To je dovoleno. Unavte ho! Potom na něho přímo zaútočte. A hlavně žádnou záludnost, žádné seky à la Fougère! Nic takového! Prostě ráz dva, vybavit svou čepel a výpad. Takhle, vidíte? Otočí se zápěstím jako při odmykání zámku. – Tatíku Vauthiere, podejte mi svou hůl! Á, tohle stačí!“

Popadl tyčku, kterou tam měli k rozsvěcování plynu, zvedl ohnutě levou paži, pokrčil pravou a začal dávat rány do přepážky. Při každém výpadu dupl, rozohňoval se, předstíral dokonce obtížné situace, volaje při tom: „Tady jsi, tady?“ A je-

ho ohromný stín se promítal na stěnu i s kloboukem, který jako by se dotýkal stropu. Hostinský chvílemi prohodil: „Bravo! Znamenitě!“ Jeho žena se mu rovněž obdivovala, třebaže byla rozčilená; a Theodor, bývalý voják, stál jako přikován úžasem, byl totiž vášnivým obdivovatelem pana Regimbarta.

Druhého dne časně ráno přiběhl Frédéric za Dussardierem do obchodního domu. Prošel řadou místností plných látek, jež byly narovnány v regálech nebo rozestřeny napříč přes stůl, kdežto šály byly pověšeny tu a tam na dřevěných podložkách, až jej uviděl v jakési zamřížované kleci, jak stojí píše na psacím pultu, zavalen účetními knihami. Ten dobrý hoch ihned nechal své práce.

Svědkové přišli před polednem. Frédéric se domníval, že by nebylo vhodné, aby při poradě zůstal s nimi.

Baron a pan Josef prohlásili, že se spokojí s nejprostší omluvou. Ale Regimbart, jehož zásadou bylo nikdy neustupovat a který chtěl hájit čest Arnouxovu (Frédéric mu o ničem jiném neřekl), žádal, aby se omluvil vikomt. Pan de Comaing byl tou troufalostí pobouřen. Občan od ní nechtěl upustit. Jakékoli smířování se tedy stalo nemožným, budou se bit.

Objevily se další potíže; neboť volba zbraní po právu náležela Cisyemu, uraženému. Ale Regimbart tvrdil, že vyzváním na souboj se z Cisyho stává urážející. Jeho svědkové se ohrazovali, že políček je přece urážka nejhroznější. Občan k tomu podotkl, že trefa není políček. Nakonec rozhodli, že to dají rozsoudit vojákům; a čtyři svědkové se vydali do města, aby se poradili s důstojníky v některých kasárnách.

Zastavili se hned v kasárnách na nábřeží d'Orsay. Pan de Comaing přistoupil ke dvěma setníkům a vyložil jim sporný případ.

Důstojníci si z toho pranic nevybrali, protože Občan vpadal do výkladu svými poznámkami a všechno zašmodrchal. Zkrátka pánům poradili, aby sepsali protokol, potom že tu věc rozhodnou. Odebrali se tedy do kavárny, a aby všechno uchovali co možná v tajnosti, dokonce označili Cisyho písmenem H a Frédérica písmenem K.

Potom se vrátili do kasáren. Důstojníci tam nebyli. Když

se opět objevili, prohlásili, že volba zbraní náleží zřejmě panu H. Všichni šli zase k Cismu. Regimbart a Dussardier zůstali na ulici.

Když se vikomt dověděl výsledek, byl tak omráčen, že mu jej museli několikrát opakovat; a když pan de Comaing dospěl s požadavkům Regimbartovým, zamumlal: „Nu konečně“, neboť v duchu nebyl neochoten podvolit se jim. Potom klesl do lenošky a prohlásil, že se bít nebude.

„Co? Jak to myslíte?“ řekl baron.

Cisy teď začal zmateně žvanit, do nekonečna. Bude se bít tromblonem; nebo jen pistolí, ale zcela zblízka.

„Nebo dáme do sklenice arsenik a budeme o ni losovat. To se někdy dělá, četl jsem to!“

Baron, povaha málo trpělivá, se na něho obořil.

„Ti pánové čekají na vaši odpověď. To je prostě neslušné! Nu tak, co si zvolíte? Kord?“

Vikomt kývl hlavou, že ano; a schůzka byla určena na zítřek, přesně v sedm ráno u brány Maillot.

Poněvadž se Dussardier musel vrátit do obchodu, šel to Regimbart oznámit Frédéricovi sám.

Nechali ho po celý den beze zpráv; jeho netrpělivost byla už nesnesitelná.

„To je dost!“ zvolal.

Občan byl spokojen s jeho chováním.

„Žádali na nás, abyste se omluvil, představte si! Nebylo to vlastně nic, pouhých pár slov! Ale já jsem je s tím hnall! Musel jsem přece, no ne?“

„Zajisté,“ řekl Frédéric a myslil si přitom, že si měl raději zvolit jiného svědka.

Když potom osaměl, opakoval si několikrát hlasitě:

„Budu se bít. Vida, budu se bít! To je k smíchu!“

A jak chodil po pokoji, všiml si před zrcadlem, že je bledý.

„Budu mít strach?“

Ohavná úzkost na něho padla při pomýšlení, že by mohl mít strach na místě utkání.

„A co když padnu? Tatínek zemřel také tak. Ano, budu zabít!“

A viděl náhle maminku v černých šatech; nesouvislé obrazy

mu táhly hlavou. Jeho vlastní zbabělost jej pohoršovala. Zachvátila ho zběsilá statečnost, ba krvežíznivost. Celý pluk by ho byl nepřinutil k ústupu. Když tato horečka opadla, s radostí shledal, že je neochvějný. Aby se rozptýlil, šel do Opery, kde dávali balet. Poslouchal hudbu, díval se kukátkem na tanečnice a o přestávce vypil sklenici punče. Ale po návratu domů na něho přišla slabost, když spatřil svou pracovnu, svůj nábytek, mezi nímž je možná naposled.

Sešel do zahrádky. Hvězdy svítily, díval se na ně. Myšlenka, že se bude bít pro ženu, jej povznášela v jeho vlastních očích, dodávala mu ušlechtilosti. Potom šel klidně spat.

Cismu se tak nevedlo. Po baronově odchodu se Josef snažil dodat mu odvahy, a když to na vikomta nepůsobilo, řekl:

„Nu, kamaráde, chceš-li toho raději nechat, půjdu to vyřídit.“

Cisy se neodvážil odpovědět „udělej to“, ale měl svému bratranci za zlé, že mu tu službu neprokáže bez řeči.

Přál si, aby Frédéric v noci umřel na záchvat mrtvice nebo aby propukla vzpoura, takže by zítra bylo tolik barikád, že by všechny cesty do Boulogneského lesa byly uzavřeny, nebo aby nějaká událost zabránila některému svědkovi přijít; neboť při neúplném počtu svědků by se souboj nekonal. Měl chuť ujet někam rychlíkem, kamkoli. Litoval, že se nevyzná v lékařství, aby si vzal něco, co by sice nebylo životu nebezpečné, ale způsobilo by mu zdánlivou smrt. Došel až k tomu, že si přál být těžce nemocen.

Aby se mu dostalo nějaké rady, pomoci, poslal pro pana des Aulnays. Ten výborný muž se vrátil do Saintonge, když dostal telegram, který mu oznamoval ochuravění jedné dcery. Cisy v tom hned viděl zlé znamení. Na štěstí ho přišel navštívit jeho vychovatel pan Vezou. Před ním se upřímně projevil:

„Jak to jen udělat, proboha! Jak to udělat?“

„Já na vašem místě, pane hrabě, najal bych si nosiče z tržnice, aby mu napráskal.“

„Hned by se dovtípil, kdo ho na něj posílá!“ odvětil Cisy.

A chvílemi zasténal; potom řekl:

„Má člověk vůbec právo bít se v souboji?“

„Je to pozůstatek barbarství! Co naplat!“

Pedagog se z úslužnosti sám pozval ke stolu. Jeho vychovavec nejedl nic a po večeři pocítil, že se potřebuje projít.

Když šli kolem kostela, řekl:

„Co kdybychom se tam na chvíli zastavili . . . jen se podívat?“

Pan Vezou si nepřál nic lepšího, a dokonce mu podal svěcenou vodu.

Byl měsíc májových pobožností, květiny zakrývaly oltář, hlasy zpívaly, varhany zněly. Ale on se nedokázal modlit, nádherná obřadů mu připomínala pohřeb; měl dojem, že slyší mumlat *De profundis*.

„Pojďme odtud! Není mi dobře.“

Celou noc strávili tím, že hráli v karty. Vikomt se usilovně snažil prohrávat, aby odvrátil neštěstí, a pan Vezou toho využíval. Konečně za svítání Cisy už nemohl, složil se na hrací stolek a usnul spánkem plným nepřijemných snů.

Jestliže však statečnost záleží ve vůli ovládnout svou slabost, byl vikomt statečný, neboť když uviděl své svědky, kteří pro něho přišli, vzchopil se vší silou; ješitnost mu totiž našeptávala, že se znemožní, kdyby teď couvl. Pan de Comaing mu blahopřál, že se dobře drží.

Alé cestou jej kolébání fiakru a teplé ranní slunce zmalátnily. Jeho energie opět poklesla. Dokonce už ani nerozeznával, kde jsou.

Baron se bavil tím, že mu ještě víc naháněl strachu, neboť mluvil o „mrtvole“ a jak ji potají dopravit do města. Josef mu přizvukoval; oba soudili, že celá věc je k smíchu, a byli přesvědčeni, že se urovná.

Cisy měl hlavu schýlenou na prsa; teď ji pomalu zvedl a podotkl, že s sebou nevzali lékaře.

„To je zbytečné,“ řekl baron.

„Nehrozí tedy nebezpečí?“

Josef odpověděl vážným hlasem:

„Doufejme!“

A nikdo ve voze už nepromluvil.

V sedm hodin deset minut dojeli před bránu Maillot. Frédéric a jeho svědkové tam už byli, všichni tři v černých šatech. Regimbart měl místo nákrčníku žíněnou pásku jako voják; a

nesl jakési dlouhé houslové pouzdro, jehož se při takových dobrodružstvích užívá. Chladně se pozdravili. Potom všichni zašli Madridskou cestou hluboko do Boulogneského lesa, aby vyhledali vhodné místo.

Regimbart řekl Frédéricovi, jenž kráčel mezi ním a Dussardierem:

„Nu což, není vám úzko? Kdybyste něco potřeboval, jen se neostýchejte, to já znám! Strach je člověku vrozen.“

Potom tiše dodal:

„Nekuřte už, to oslabuje!“

Frédéric zahodil doutník, který mu překážel, a pevným krokem šel dál. Vikomt se ubíral za ním, podpírán svými svědky.

Jen ojedinele někoho potkali. Obloha byla modrá, chvílemi bylo slyšet vyplašené králiky. V zatáčce jedné stezky nějaká žena v šátku hovořila s mužem v haleně a ve velkém stromoradi pod kaštany sluhové v plátěných kazajkách prováděli koně. Cisy si připomněl šťastné dny, kdy na svém ryzáku klusal s monoklem na oku vedle dvířek některého kočáru; tyto vzpomínky zesilovaly jeho úzkost; trýznila ho nesnesitelná žízeň; bzukot much mu splýval s bušením v tepnách; nohy se mu božily do písku; zdálo se mu, že takto kráčí už nekonečně dlouho.

Svědkové bedlivě zkoumali obě strany cesty, ač se nezastavovali. Radili se, mají-li jít ke Catelanovu kříži či pod zdi zámečku Bagatelle. Nakonec se dali vpravo a zastavili se na jakémsi kolbišti mezi borovicemi.

Místo bylo zvoleno tak, aby se plocha dala stejně rozdělit. Vyznačili dvě stanoviště, kam se měli protivníci postavit. Potom Regimbart otevřel své pouzdro. Ležely tam na polštářování z červené skopovice čtyři půvabné kordy s čepelí žlábkovitě vybroušenou, s jilcem ovinutým ozdobnou spirálou. Sluneční paprsek, který pronikal listovím, na ně dopadl a Cisymu se zdálo, že svítí jako stříbrné zmiže na kaluži krve.

Občan ukázal, že jsou kordy stejně dlouhé; třetí si vzal pro sebe, aby mohl protivníky oddělit, kdyby bylo třeba. Pan de Comaing držel hůl. Nastalo ticho. Dívali se na sebe. Ve všech tvářích bylo něco zděšeného nebo krutého.

Frédéric svlékl kabát i vestu. Josef pomohl Cisymu svléci je rovněž; když odložil nákrčník, uviděli, že má na krku posvě-

cený odpustkový penízek. Regimbart se tomu útrpně usmál.

Potom pan de Comaing (aby nechal Frédéricovi ještě chvíli na rozmyšlenou) hleděl zdržovat malichernými návrhy. Požadoval právo obléci jednu rukavici, uchopit kord protivníkův levou rukou; Regimbart, který měl naspěch, neodporoval. Konečně se baron obrátil na Frédérica:

„Všechno záleží na vás, pane! Nikdy není nečestné uznat své chyby.“

Dussardier mu posunkem dával za pravdu. Občan se rozhorlil:

„Myslíte, že jsme sem přišli pro legraci králíkům, k čertu? . . . Do střehu!“

Protivníci stáli proti sobě, jejich svědkové po obou stranách. Regimbart křikl povel:

„Vpřed!“

Cisy strašlivě zbledl. Jeho čepel se na špičce třásla jako bičík. Hlava mu klesla dozadu, rozhodil paže a padl naznak, omdlel. Josef ho zvedl a silně jím třásl, přistrčiv mu pod nos lahvičku. Vikomt otevřel oči a náhle skočil jako zběsilý po svém kordu. Frédéric svůj podržel v ruce; očekával protivníka s pevným pohledem, se zdviženou rukou.

„Zadržte, zadržte!“ vykřikl nějaký hlas, který se ozýval z cesty zároveň s dusotem cválajícího koně; a střecha kabrioletu rozrážela větve. Někjaký muž se z něho vykláněl, nával kapesníkem a stále volal: „Zadržte, zadržte!“

Pan de Comaing myslil, že jde o zákrok policie, a zvedl hůl.

„Skončete to! Vikomt krvácí!“

„Já?“ řekl Cisy.

Opravdu, při pádu si odřel palec na levé ruce.

„Ale to se mu stalo, jak padal,“ řekl Občan.

Baron se tvářil, že neslyší.

Arnoux již vyskočil z kabrioletu.

„Přicházím snad pozdě? Ne! Chvála Bohu!“

Svíral Frédérica v náručí, ohmatával jej, pokrýval mu obličej polibky.

„Znám příčinu: chtěl jste hájit svého starého přítele! To je krásné, opravdu, to je krásné! Nikdy vám to nezapomenu! Jak jste hodný! Ach duše drahá!“

Díval se na něho a proléval slzy, usmívaje se štěstím. Baron se obrátil k Josefovi:

„Myslím, že při této malé rodinné slavnosti jsme přebyteční. Hotovo, vidíte pánové? – Vikomte, dejte si paži na pásku, tu máte můj šátek.“ Potom s velitelským gestem pronesl: „Tak dost! Už žádné hněvy! Tak se to patří!“

Oba soupeři si chabě stiskli ruku. Vikomt, pan de Comaing a Josef zmizeli v jednu stranu, Frédéric se svými přáteli odcházel druhou stranou.

Poněvadž Madridský restaurant nebyl daleko, navrhl Arnoux, aby si tam zašli na pivo.

„Mohli bychom i posnídat,“ řekl Regimbart.

Ale Dussardier na to neměl čas, proto se spokojili jen s občerstvením v zahradě. Všichni měli ten blažený pocit, který přichází po šťastném rozuzlení. Občan se však přece jen zlobil, že souboj byl v nejlepším přerušen.

Arnoux se o něm dověděl od jakéhosi Compaina, přítele Regimbartova; a v náhlém vzkypění citu přispěchal, aby mu zabránil, domnívaje se ostatně, že je sám jeho příčinou. Prosil Frédérica, aby mu o tom pověděl nějaké podrobnosti. Frédéric, kterého dojaly důkazy jeho náklonnosti, pokládal za nesvědomité zvyšovat ještě jeho ilusi:

„Prosím vás, nemluvme o tom!“

Arnouxovi se tato zdrženlivost zdála nadmíru jemnocitná. Potom se svou obvyklou nenuceností přešel k jiným věcem:

„Co je nového, Občane?“

A rozhovořili se o vystavených směnkách, o lhůtách splatnosti. Aby se cítili volnější, šli si dokonce šeptat stranou k jinému stolu.

Frédéric zaslechl slova: „Vy mi podepíšete . . . – Ano, ale vy samozřejmě . . . – Domluvil jsem to nakonec za tři sta! – Pěkná provise, na mou věru!“ Zkrátka bylo zřejmé, že Arnoux provádí s Občanem všelijaké machle.

Frédéric zamýšlel připomenout mu svých patnáct tisíc franků. Ale to, co Arnoux právě podnikl, nedovoluje teď jakoukoli výčitku, ani sebestříbnější. Ostatně cítí se unaven. A místo k tomu také není vhodné. Odložil to na jindy.

Arnoux, sedící ve stínu ptačího zobu, vesele pokuřoval. Po-

hlédl ke dveřím pokojíků, jež vedly všechny do zahrady, a řekl, že sem kdysi často chodíval.

„Jistě ne sám?“ odpověděl Občan.

„To je nápad!“

„Jste vy ale nestyda! Ženatý člověk!“

„A což teprve vy!“ opáčil Arnoux a dodal se shovívavým úsměvem: „Vsadil bych se, že tenhle dareba má někde pokoj, kde přijímá holčičky!“

Občan se k tomu přiznal pouhým vytažením obočí. A oba panové si začali vykládat, jaké gusto který má; Arnoux teď dává přednost mládí, dělnicím; Regimbartovi se protíví „takové žabky“, on hledí především na to podstatné. Závěr, jež formuloval obchodník s majolikou, zněl, že člověk nesmí brát ženy vážně.

„A přece svou ženu miluje!“ myslil si Frédéric na zpáteční cestě; a viděl v něm nízkého člověka. Zlobil se na něho pro ten souboj, jako by byl před chvílí dával život v sázku kvůli němu.

Dussardierovi však byl vděčen za jeho oddanost; příručí jej na jeho naléhání brzy chodil navštěvovat každý den.

Frédéric mu půjčoval knihy: Thiersa, Dulaura, Baranta, Lamartinovy *Girondiny*. Ten hodný hoch mu nábožně naslouchal a přijímal jeho názory jako názory učitele.

Jednoho večera přišel všecek vyděšen.

Ráno do něho na bulváru vrazil nějaký muž běžící takovým úprkem, že nemohl popadnout dech; a když v něm poznal přítele Sénecalova, řekl mu:

„Právě ho zatkli, já koukám zmizet!“

Čistá pravda. Dussardier po celý den sháněl zprávy. Sénecal sedí za mřížemi jako obviněný z politického atentátu.

Tento syn dílovedoucího, narozený v Lyonu, měl za profesora bývalého žáka Chalierova a hned po svém příchodu do Paříže se dal přijmout do Společenstva družin; jeho styky byly známy; policie ho měla pod dohledem. Účastnil se boje za květnové vzpoury roku 1839 a od té doby se držel v pozadí, přitom však propadal zanícení stále přepjatějšímu, vášnivě se obdivoval Alibaudovi, své stížnosti na společnost si mátl se stížnostmi lidu proti monarchii a každého jitra se probouzel

s nadějí na revoluci, která za čtrnáct dní nebo za měsíc změní svět. Posléze zhnusen vlašností svých druhů, rozrušen odklady, které se stavěly v cestu jeho snům, a zoufaje už nad osudem vlasti, přidal se jako chemik ke spiknutí, jež chystalo zápalné bomby; a byl přistižen, když nesl střelný prach, který chtěl vyzkoušet na Montmartru, poslední pokus o nastolení republiky.

Dussardier pro ni horoval stejně silně, věřil totiž, že republika znamená osvobození a všeobecné štěstí. Jednoho dne – bylo mu patnáct let – v ulici Transnonain uviděl před kupecským krámem vojáky: bajonety měli rudé od krve, na pažbách pušek ulpělé vlasy; od té doby se v něm všechno bouřilo proti vládě, byla mu přímo ztělesněním nespravedlnosti. Nerozeznával skoro mezi vrahy a četníky; špicl se v jeho očích rovnal otcovrahu. Všechno zlo na světě naivně přičítal vládní moci; a nenáviděl ji bytostnou, trvalou nenávistí, jež vyplňovala celé jeho srdce a stupňovala jeho citlivost. Sénecalovo frázovité řečnění jej oslnilo. Ať je vinen nebo ne, ať byl jeho pokus ohavný, co na tom! Od chvíle, kdy se stal obětí úřední moci, je nutno být mu nápomocen.

„Pairové ho jistě odsoudí! Potom bude odvezen v separáčním voze jako galejník, zavřou ho na Mont Saint Michel, a tam je vláda posílá na smrt! Austen zešilel! Steuben se zabil! Když Barbèse převáděli do kobky, vlekli ho za nohy, za vlasy! Šlapali mu po těle a hlavou narážel na schody po celé délce schodiště, stupeň za stupněm! Takové zvěrstvo! Ti bídáci!“

Zalykal se hněvivým vzlykotem a pobíhal po pokoji, jako by ho svírala hrozná úzkost.

„Mělo by se přece něco podniknout! No řekněte, já sám nevím! Že bychom to zkusili vysvobodit ho? Až ho povedou do Lucemburského paláce, mohli bychom se v chodbě vrhnout na stráž! Tucet odhodlaných mužů se dostane všude!“

V očích mu planul takový oheň, že se Frédéric zachvěl.

Sénecal se mu teď zdál významnější, než si myslil. Připomněl si jeho strasti, jeho přísný život; ač jím nebyl tak nadšen jako Dussardier, přece jen cítil obdiv, jaký nám vnuká každý člověk obětující se nějakému ideálu. Říkal si, že kdyby mu

byl pomohl, nebyl by Sénécál došel k těmto koncům; a oba přátelé pracně vymýšleli nějaký důmyslný prostředek k jeho záchraně.

Bylo zcela vyloučeno, aby se dostali až k němu.

Frédéric pátral v novinách po nějaké zprávě o jeho osudu a celé tři týdny chodil po čítárnách.

Jednoho dne se mu dostalo do rukou několik čísel *Korsára*. Úvodník byl bez výjimky věnován trháni některého slavného muže. Potom přišly zprávy ze společností, klepy. Dále si dobírali Odéon, Carpentras, chov ryb i odsouzenec na smrt, pokud nějací byli. Zmizení parníku poskytovalo látku k vtípům na celý rok. Ve třetím sloupci jakási umělecká rubrika přinášela ve formě anekdot nebo rad reklamy krejčovských salónů, referáty o večírcích, oznámení výprodejů, rozbory literárních děl; o svazku veršů se tu psalo stejným tónem jako o páru bot. Jediným vážně míněným oddílem byla kritika malých divadel, v níž zuřivě napadali dva tři ředitelé; a dovolávali se uměleckých zájmů, šlo-li o výpravu pantomimy v divadle Funambules nebo o milovníci v *Délassments*.

Frédéric už to všechno chtěl odložit, vtom však mu padl do očí článek nazvaný: *Slepička mezi třemi kobouty*. Byla to historie jeho souboje vyprávěná rozpustilým, hrubě humorným stylem. Poznal se zcela snadno, neboť byl označen tímto vtípkem, který se často opakoval: „Mladý muž z koleje rozumu v *Sensu*, jemuž se rozumu nedostává.“ Byl dokonce líčen jako venkovský chudáček, ťulpas nízkého rodu, který se snaží veřit mezi vznešené pány. Naproti tomu vikomt měl skvělou úlohu nejprve při večeři, k níž si zjednal přístup násilím, potom při sázce, poněvadž si tu dámičku odvedl, a nakonec při souboji, kdy si počínal jako pravý šlechtic. Frédéricova statečnost nebyla přímo popírána, ale naznačovalo se, že prostředník, sám *ocbránce*, se objevil právě včas. Celý ten výplod končil touto snad perfidní větou:

„Odkud ta jejich přichylnost? Záhada! A jak praví Basilio, kdo je zde k čertu klamán?“

Byla to zcela nepochybně Hussonnetova pomsta Frédéricovi, že mu tehdy odmítl žádaných pět tisíc franků.

Co dělat? Kdyby od něho žádal zadostučinění, bude se

bohém zaklínat, že je nevinen, a on tím nic nezíská. Nejlépe tu věc mlčky spolknout. Vždyť *Korsára* stejně nikdo nečte.

Když vycházel z čítárny, zpozoroval houf lidí před obchodem s obrazy. Dívali se na portrét ženy, pod nímž byl černý nápis: „Slečna Rose Anette Bronová, majetek pana Frédérica Moreaua z Nogentu.“

Byla to vskutku ona – nebo přibližně ona – en face, s odhalenými ňadry a rozpuštěnými vlasy, v ruce měla červený sametový váček a ze zadu jí páv kladl zobák na rameno a zakrýval zeď vějířem svých ocasních per.

Pellerin obraz takto vystavil, aby Frédérica donutil zaplatit; byl přesvědčen, že je slavný, že celá Paříž pro něho vzplane a bude se zabývat touto nicotností.

Je to spiknutí? Zosnovali malíř s novinářem svůj úklad společně?

Jeho souboj nic nezamezil. Stává se směšným, všichni se mu posmívají.

Za tři dny, koncem června, stouply akcie Severní dráhy o patnáct franků, a poněvadž jich minulý měsíc koupil dva tisíce, vydělal třicet tisíc franků. Tato přízeň Štěstěny mu vrátila sebedůvěru. Řekl si, že nikoho nepotřebuje, že všechny jeho nesnáze vyplývají z jeho neschopnosti a váhavosti. Měl u Maršálky začít brutálně, Hussonneta odmítnout hned prvního dne, neměl si zadávat s Pellerinem; a aby ukázal, že ho nic netísni, odebral se k paní Dambreusové na jeden z jejích obvyklých večerů.

Martinon, přicházející v téže chvíli, se uprostřed předstíne obrátil.

„Cože, ty jdeš sem?“ řekl překvapeně a dokonce rozhořčen, že ho tu vidí.

„Proč ne?“

A přemítaje o příčině takového uvítání, vešel Frédéric do salónu.

Byl osvětlen slabě, přestože v koutech stály lampy; tři okna dokořán otevřená totiž tvořila tři souběžné velké obdélníky černého stínu. Žardiniéry pod obrazy zabíraly volné části stěny až do výše člověka; a stříbrná čajová konvice se samovarem

se v pozadí obrážela v zrcadle. Ozýval se bzukot přítlumených hlasů. Bylo slyšet vrzání večerních střeviců na koberci.

Rozeznal fraky, potom kulatý stůl osvětlený lampou s velkým stínítkem, sedm osm žen v letních toaletách, a o trochu dál paní Dambreusovou v houpací židli. Její šaty ze šedivého taftu měly rukávy s průstřihy, z nichž vykukovaly obláčky mušelínu; měkký tón látky harmonoval s odstínem jejích vlasů. Seděla trochu zakloněna dozadu, špičku nohy na podušce – klidná jako umělecké dílo jemně vypracované, květ vzácně šlechtěný.

Pan Dambreuse se procházel s bělovlasým starcem po celé délce salónu. Někteří hosté se bavili, sedíce tu a tam na kraji malých divanů; jiní stáli v kroužku uprostřed.

Hovořili o hlasování, o opravných návrzích, o dodatcích k opravným návrhům, o řeči pana Grandina a o odpovědi pana Benoista. Strana středu se pouští opravdu příliš daleko! Levý střed by měl mít trochu lépe na paměti svůj původ! Posice vlády utrpěla těžké otřesy! Přece však je možno se uklidňovat tím, že není kým ji nahradit. Zkrátka situace je naprosto stejná jako roku 1834.

Tyto věci Frédérica nudily, proto šel blíže k dámám. Martinon u nich stál s kloboukem pod paží, s tváří pootočenou do poloprofilu a tak uhlazený, že se podobal figurce se ševreského porcelánu. Vzal do ruky sešit *Revue des Deux Mondes*, ležící na stole mezi *Následováním Krista* a *Gothajským almanachem*, a zvysoka kritisoval jednoho slavného básníka, řekl, že chodí na duchovní cvičení k Svatému Františku, postěžoval si na hrtan, občas spolkl tragantovou pokroutku; a přitom mluvil o hudbě, hrál si na lehkomyšlného. Slečna Cecilie, neteř pana Dambreuse, jež si vyšívala pár manžet, hleděla na něho kradmo svýma bleděmodrýma očima; a miss Johnová, vychovatelka s tupým nosem, při tom spustila na klín své vyšívání; obě jako by v duchu volaly:

„Jak je krásný!“

Paní Dambreusová se k němu obrátila:

„Podejte mi, prosím, můj vějíř, je tamhle na stolku . . . Ne, mýlíte se, ten druhý!“

Vstala, a jak se vracel, setkali se uprostřed salónu tváří

v tvář; rychle k němu prohodila pár slov, nepochybně výčitky, pokud se dalo soudit podle pyšného výrazu obličeje; Martinon se pokoušel o úsměv; potom šel a vmísil se do kroužku vážných pánů. Paní Dambreusová usedla zase na své místo, naklonila se přes opěradlo svého křesla a řekla Frédéricovi:

„Mluvila jsem především s někým, kdo mi vyprávěl o vás, s panem Cisym. Znáte ho, že?“

„Ano . . . tak trochu.“

Náhle paní Dambreusová zvolala:

„Vévodkyně, ach, to je krásné!“

A šla až ke dveřím přivítat maličkou starou dámu v světlehnědých taftových šatech a v krajkovém čepečku s dlouhými patkami. Jako dcera muže, který byl hraběti d'Artois druhem ve vyhnanství, a vdova po maršálovi císařství, jenž byl roku 1830 jmenován francouzským pairem, měla důvěrný vztah ke dvoru někdejšímu i k nynějšímu a svým vlivem mnoho zmohla. Ti, kdo hovořili vstojе, se rozestoupili, potom rokovali dál.

Mluvílo se právě o pauperismu, v jehož líčení se podle mínění těchto pánů vždycky velmi nadsazuje.

„Pravda,“ podotkl Martinon, „bída je veliká, to si přiznejme! Ale prostředek k jejímu odstranění nemá v rukou ani věda, ani vláda. Je to problém čistě individuální. Až se nižší třídy odhodlají zbavit svých neřestí, zbaví se i všeho nedostatku. Ať je lid mravnější, a nebude tak chudý!“

Pan Dambreuse soudil, že bez nadbytku kapitálu se nikam nedojde. A jediným možným prostředkem tedy je, „svěřit, jako to chtěli ostatně saintsimonisté (můj bože, také měli své dobré stránky, musíme být spravedliví ke každému!), tedy prosím, svěřit věc pokroku těm, kteří mohou jmění státu rozmnožovat“. V hovoru poněáhu přešli na velké průmyslové podniky, na železnice, na těžbu uhlí. A pan Dambreuse řekl tiše Frédéricovi:

„V té naší věci jste nepřišel.“

Frédéric se vymluvil na nemoc; ale cítil, že je to omluva příliš hloupá, a dodal:

„Mimo to jsem ty peníze potřeboval.“

„Abyste mohl koupit vůz?“ ozvala se paní Dambreusová,

jež právě šla kolem něho se šálkem čaje v ruce; a jak pootočila hlavu přes rameno, na minutku se na něho zadívala.

Má ho za Rosanettina milence; narážka je jasná. Frédéricovi se dokonce zdálo, že ho všechny dámy zpovzdálí pozorují a šuškájí si. Aby lépe poznal, co si myslí, přistoupil k nim ještě jednou.

Na druhé straně stolu vedle slečny Cecilie listoval Martinon v albu. Byly to litografie se španělskými kroji. Četl hlasitě nápisy: „Žena ze Sevilly – Zahradník z Valencie – Andaluský pikador“; potom sklouzl pohledem až na dolní okraj stránky a pokračoval jedním dechem:

„Nakladatel Jacques Arnoux. – Jeden z tvých přátel, co?“

„Pravda,“ řekl Frédéric, dotčený jeho tónem.

Paní Dambreusová navázala:

„Skutečně, jednou dopoledne jste přišel ... kvůli ... nějakému domu, tuším? Ano, kvůli domu, který patřil jeho ženě.“ (To znamenalo: „Je to vaše milenka.“)

Začervenal se až po uši; a pan Dambreuse, který právě přicházel, dodal:

„Zdálo se dokonce, že se o ně velmi zajímáte.“

Ta poslední slova už Frédéricova zcela vyvedla z rovnováhy. Jeho zmatek, všem patrný, jak se domníval, jen potvrdil jejich podezření. A pan Dambreuse mu řekl důrazněji, vážným tónem:

„Doufám, že spolu neobchodujete?“

Popřel to tím, že několikrát zavrtěl hlavou, nepochopiv úmysl kapitalisty, který mu chtěl dát radu.

Byl by rád odešel, ale bál se, aby se nezdál zbabělý. Sluha sbíral čajové šálky; paní Dambreusová hovořila s diplomatem v modrém fraku; dvě dívky sestrkovaly hlavy dohromady a ukazovaly si prsten; ostatní, jež seděly v půlkruhu na křeslech, zlehka otáčely své bílé obličejy, vroubené černými nebo plavými vlasy; nikdy se prostě o něho nestaral. Frédéric se obrátil, a když už dlouhými oklikami došel skoro ke dveřím a míjel jeden přístěnný stolek s čínskou vázou, uviděl, že mezi vázu a táflování jsou zastrčeny přeložené noviny. Povytáhl je trochu a přečetl název *Korsár*.

Kdo to sem přinesl? Cisy! Zřejmě nikdo jiný. Ostatně co

na tom! Budou tomu článku věřit, snad už mu všichni věří. Proč ta zuřivá zloba? Obklopovala jej mlčenlivá ironie. Připadal si jako ztracený někde na poušti. Avšak ozval se hlas Martinonův:

„Když už mluvíme o Arnouxovi: četl jsem mezi obžalovanými z pumového spiknutí jméno jednoho z jeho zaměstnanců, Sénécala. Je to ten náš?“

„Je to on,“ odpověděl Frédéric.

„Cože, náš Sénécal! Náš Sénécal!“ vykřikoval Martinon.

Hned se ho začali vypytovat na spiknutí; když je u státního návladnictví, musí mít nějaké zprávy.

Přiznal, že není informován. Ostatně zná toho člověka velmi málo, setkal se s ním jen dvakrát nebo třikrát a konec konců jej pokládá za podivína dost pochybného charakteru. Frédéric rozhořčeně zvolal:

„Vůbec ne! Je to chlapík velmi počestný!“

„Vážený pane,“ řekl jeden majitel nemovitostí, „když někdo připravuje spiknutí, není přece počestný!“

Většina mužů, kteří tu byli, sloužila nejméně čtyřem vládním; byli by prodali Francii nebo celé lidstvo, aby si zabezpečili majetek, aby si ušetřili nějakou nesnáz, nějaké nepohodlí, nebo i jen z pouhé nízkosti smýšlení, z pudového zbožňování síly. Všichni prohlašovali politické zločiny za neomluvitelné. To je spíš nutno promíjet zločiny spáchané z nouze! A neopomněli uvést odvěký příklad, jak otec rodiny krade u odvěkého pekaře odvěký kus chleba.

Jeden správní úředník dokonce zvolal:

„Já, pane, kdybych se dověděl, že můj bratr je spiklenec, já bych ho udal!“

Frédéric se dovolával práva na odboj; a vzpomenuv na několik frází, které mu řekl Deslauriers, citoval Desolmese, Blackstona, anglickou listinu svobod a druhý článek ústavy z roku 91. Právě na základě tohoto práva bylo dokonce prohlášeno Napoleonovo sesazení; znovu bylo to právo uznáno roku 1830, čteme je v záhlaví ústavní listiny.

„Ostatně, když panovník nedostojí smlouvě, spravedlnost žádá, aby byl svržen.“

„Ale to je strašné!“ zvolala žena kteréhosi prefekta.

Všechny ostatní mlčely v neurčité hrůze, jako by už byly zaslechly hvízdát kulky. Paní Dambreuseová se kolébala v houpacím křesle a poslouchala jeho řeč s úsměvem.

Jeden průmyslník, který býval karbonářem, snažil se mu dokázat, že dynastie orleánská je znamenitý rod; jsou tu ovšem zlořády . . .

„Nu tak vidíte!“

„Ale ty se nemají rozkřikovat, milý pane! Kdybyste věděl, jak všechno to povykování oposice škodí obchodu!“

„Čerta se starám o obchod!“ odsekl Frédéric.

Prohnilá pohodlnost těch starochů jej pobuřovala, a unášcn statečností, jež někdy zachvátí právě ty nejbázlivější, napadal finančníky, poslance, vládu, krále, obhajoval Araby, napovídal spoustu hloupostí. Někteří ho ironicky povzbuzovali: „Jen dál! Pokračujte!“ kdežto jiní bručeli: „No ne! Taková přemrštěnost!“ Konečně měl za vhodné odejít; a jak se poroučel, řekl mu pan Dambreuse s narážkou na místo tajemníka:

„Nic není ještě skončeno! Ale pospěšte si.“

A paní Dambreuseová:

„Brzy na shledanou, vidíte?“

Frédéric pokládal jejich slova na rozloučenou za poslední výsměch. Byl rozhodnut nikdy už se nevrátit do tohoto domu, nestýkat se už s těmito lidmi. Myslil si, že je urazil, nevěděl totiž, jakou nesmírnou lhostejností společnost oplývá! Zejména ženy ho rozhořčovaly. Nevyskytla se tam jediná, která by mu byla dodala myslí, třeba pouhým pohledem. Měl jim za zlé, že se mu nepodařilo je dojmout. A sama paní Dambreuseová? Shledával, že v sobě má cosi unylého a zároveň tvrdého, co mu brání vymezit její povahu jednotnou formulí. Má milence? Kdo to je? Ten diplomat, nebo někdo jiný? Snad Martinon? Vyloučeno! Přece však pociťoval jakousi žárlivost na něho, a vůči ní zas nevysvětlitelnou zlobu.

Dussardier, který toho večera přišel jako obvykle, na něho čekal. Frédéricovi překypovalo srdce; svěřil se mu, a jeho stížnosti zarmoutily hodného příručího, třeba byly neurčité a těžko pochopitelné; naříkal si dokonce na svou osamocenost. Dussardier mu trochu rozpačitě nabídl, že zajde k Deslauriersovi.

Když Frédéric uslyšel advokátovo jméno, pocítil, jak nesmírně ho zase potřebuje. Intelektuálně byl velmi osamělý a společnost Dussardierova mu nestačila. Odpověděl mu, aby to zařídil, jak chce.

I Deslauriers od jejich roztržky cítil v svém životě ochuzení. Nedal se prosit a přijal smír upřímně nabízený.

Oba se objali, potom se rozhovořili o lhostejných věcech. Deslauriersova zdrženlivost Frédérica dojala; a aby mu dal jakési zadostučinění, vyprávěl mu nazítří o své ztrátě patnácti tisíc franků, ač neřekl, že těch patnáct tisíc bylo původně určeno jemu. Advokát o tom nicméně nepochyboval. Tato nehoda, jež mu dávala za pravdu v jeho předsudcích proti Arnouxovi, zcela ukonejšila jeho hněv a o někdejší slibu se už vůbec nezmiňoval.

Frédéric, oklamáný jeho mlčením, myslel, že na to zapomněl. Za několik dní se ho zeptal, není-li tu nějaká cesta, jak by se zase dostal k svým penězům.

Je možno vznést odpor proti předcházejícím hypotékám, žalovat Arnouxa z podvodného hypotečního předlužení nemovitosti, soudně zakročit proti jeho ženě.

„Ne, ne! Proti ní ne!“ zvolal Frédéric, a když na něho přítel naléhal otázkami, přiznal pravdu. Deslauriers byl přesvědčen, že ji neříká celou, nepochybně z jemnocitu. Tento nedostatek důvěry se ho těžce dotkl.

Přesto spolu byli stejně zadobře jako kdysi, a dokonce je tolik těšilo být pohromadě, že jim Dussardierova přítomnost překážela. Pod záminkou, že mají vždycky nějakou schůzku, podařilo se jim poněmáhle se ho zbavit. Jsou lidé, kteří nemají mezi ostatními jiného poslání než být prostředníky; přejdeme přes ně jako přes most a spěcháme dál.

Frédéric svému starému příteli nic nezatajoval. Pověděl mu o té věci s uhelnými doly, o návrhu pana Dambreuse. Advokát se zamyslel.

„To je komické! Pro tu funkci bylo zapotřebí někoho, kdo je důkladně kovaný v právech!“

„Vždyť bys mi mohl pomáhat,“ odpověděl Frédéric.

„Ano . . . vidíš . . . hrome! No toť se rozumí.“

Ještě ten týden mu ukázal dopis od matky.

Paní Moreauová si dávala vinu, že špatně posuzovala pana Roqua; on své chování vysvětlil zcela uspokojivě. Potom psala o jeho jmění a o možnosti pozdějšího sňatku s Luisou.

„To by možná nebylo hloupé!“ řekl Deslauriers.

Frédéric o tom nechtěl ani slyšet; ostatně starý Roque je starý šejdík. To prý nevadí, mínil advokát.

Koncem července nevysvětlitelná baissa způsobila pokles akcií Severní dráhy. Frédéric své akcie neprodal; ztratil náraz šedesát tisíc franků. Jeho příjmy byly citelně zmenšeny. Musí buď omezit svá vydání, nebo si zvolit nějaké povolání, nebo se bohatě oženit.

Tehdy s ním Deslauriers mluvil o slečně Roquové. Nic mu nebrání jet tam a trochu prozkoumat situaci svými vlastními očima. Frédéric je poněkud unaven; venkov a matčina domácnost jej osvěží. Odjel.

Pohled na nogentské ulice, kterými krácel při měsíčku, jej přenesl do starých vzpomínek; a cítil jakousi úzkost jako lidé, kteří se vrací z dlouhých cest.

Doma u matky byli všichni obvyklí někdejší hosté: pánové Gamblin, Heudras a Chambrion, rodina Lebrunova, „ty slečny Augerovy“; nadto ještě starý Roque a proti paní Moreauové u hracího stolku slečna Luisa. Byla to nyní žena. S výkřikem vstala. Všichni se začali hemžit. Ona stála bez hnutí; a čtyři stříbrné svícny na stole jen ještě zvyšovaly její bledost. Když se opět chopila karet, ruka se jí třásla. Toto rozechvění ne-smírně lichotilo Frédéricovi, jehož pýcha churavěla; řekl si: „Ty mě budeš milovat!“ A v odvetu za trpká vystřízlivění, která prožil v Paříži, začal tu hrát Pařížana, lva salónů, vyprávěl o divadlech, vykládal historky ze společnosti, načerpané z bulvárních plátků, zkrátka oslňoval své rodáky.

Druhého dne se paní Moreauová široce rozhovořila o Luisiných dobrých vlastnostech, potom vypočítala lesy a statky, které jednou bude mít. Jméno pana Roqua bylo značné.

Získal je tím, že zprostředkoval peněžní obchody panu Dambreusovi; půjčoval totiž osobám schopným poskytnout spolehlivou hypotekární záruku, takže směl žádat příplatky nebo provise. Kapitalista přitom nic neriskoval, byl tu účinný dozor. Starý Roque ostatně nikdy necouvl před exekucí; po-

tom zas lacino koupil zadlužené statky, a když pan Dambreuse viděl, že se mu peníze takto vracejí, shledával, že jeho obchodní záležitosti vede velmi dobře.

Jenže tento nezákonný postup ho vydával jeho správci do rukou. Nemohl mu nic odepřít. To na jeho naléhání Frédérica přijal tak dobře.

Ve skutečnosti si starý Roque v hloubi duše spřádal ctižádostivý plán. Chtěl, aby se jeho dcera stala hraběnkou; a aby toho dosáhl, aniž dá v sázku štěstí svého dítěte, neviděl jiného mladého muže nežli právě Frédérica.

Protekcí pana Dambreuse mu opatřil titul jeho děda, neboť paní Moreauová je dcera hraběte de Fouvens a vůbec spřízněna s nejstaršími šampaňskými rody, s Lavernady, s rodinou d'Étrigny. Pokud jde o Moreauy, jeden gotický nápis u mlýnů ve Villeneuve-l'Archevêque mluví o Jacquesu Moreauovi, který je znovu vystavěl roku 1596; a hrob jeho syna Petra Moreaua, prvního královského podkoního za Ludvíka XIV., je v kapli svatého Mikuláše.

Tolik rodinné ctihodnosti učarovalo panu Roquovi, který byl synem někdejšího sluhy. Kdyby hraběcí korunka nepřišla, utěšil by se z toho něčím jiným, neboť až bude pan Dambreuse povýšen na paira, může Frédéric dostat poslanecký mandát a jemu potom pomáhat při jeho podnikání, opatrovat mu dárky, koncese. Mladý muž se mu osobně líbil. Zkrátka si ho přál za zetě, protože se už dávno zakousl do této myšlenky, a ta se jen stále šíř rozvíjela.

Chodil teď pilně do kostela; – a paní Moreauovou zlákal obzvláště nadějí na titul. Přece však se měla na pozoru, aby nedala rozhodnou odpověď.

Nu a za týden, aniž padlo závazné slovo, byl Frédéric pokládán za „nastávajícího“ slečny Luisy; a starý Roque, který nebyl nijak zvlášť úzkostlivý, nechával je někdy o samotě.

Deslauriers si od Frédérica odnesl opis postupní listiny s plnou mocí řádně vyhotovenou, jež mu udělala všechna práva; ale když zase vyšlapal svých pět poschodí a seděl opět sám v hnědé kožené lenošce uprostřed své ubohé pracovny, bylo mu ošklivo při pohledu na kolkovaný papír.

Měl už těchto věcí po krk, a stejně i hospodských obědů za dvaatřicet sous, jízd v omnibuse, své bídy, svého plahočení. Znovu se chopil těch papírů; jiné ležely vedle; byly to prospekty uhelné těžařské společnosti a seznam dolů i podrobný výčet jejich vydatnosti; Frédéric mu to všechno nechal, aby uslyšel jeho úsudek o celé věci.

Něco jej napadlo: navštívit pana Dambreuse a požádat o to tajemnické místo. Jenže to místo je jistě vázáno na koupi určitého počtu akcií. Uznal, že jeho záměr je pošetilý, a řekl si:

„Ó ne! To by bylo špatné!“

Potom přemýšlel, jak to navléci, aby vymohl těch patnáct tisíc franků. Taková částka pro Frédérica neznamena nic! Ale kdyby ji měl on, jak by ho to pozvedlo! A bývalý koncipient se rozhorlil, že jeho přítel má tak velké jmění.

„Užívá ho uboze. Je to sobec. I co! Kašlu na jeho patnáct tisíc!“

Proč je půjčil? Pro krásné oči paní Arnoukové. Je jeho milenkou! Deslauriers o tom nepochyboval. „Taky zas jedna věc, k níž dopomáhají peníze!“ Zavalily ho nenávislné myšlenky.

Potom myslil jen na Frédérica osobně. Vždycky na něho působil kouzlem téměř ženským; a brzy se mu začal obdivovat pro úspěch, uznáváje, že sám k němu nemá schopnosti.

Ale cožpak hlavní a základní složkou všeho podnikání není vůle? A poněvadž jí člověk všechno překoná...

„No, to by bylo povedené!“

Zastyděl se za takovou proradnost, ale za chvíli si řekl: „Nevidáno! Snad bych se nebál!“

Paní Arnouková (tím, že o ní neustále slyšel) byla nakonec neobyčejně jasně vtisknuta v jeho obraznosti. Vytrvalost té lásky jej dráždila jako záhada. Její trochu divadelní přisnost ho teď

nezajímala. Ostatně žena ze společnosti (nebo to, jak si ji představoval) oslňovala advokáta jako symbol a úhrn tisíců neznámých rozkoší. Že byl chudý, dychtil po přepychu v jeho nejvýraznější podobě.

„A konečně, bude-li se zlobit, patří mu to! Zachoval se ke mně tak ošklivě, že se nemusím na nic ohlížet! Nemám ani potvrzeno, že je jeho milenkou! Zapřel mi to. Jsem tedy volný!“

Nezbavil se již touhy pokusit se o to. Chtěl na tom vyzkoušet své síly. A tak si jednoho dne znenadání sám vyleštil boty, koupil si bílé rukavice a dal se na cestu: stavěl se na Frédéricovo místo a málem si představoval, že je Frédéric, docházející k tomu zvláštním duševním pochodem, v kterém byla zároveň pomstychtivost i sympatie, napodobení i smělost.

Dal se ohlásit jako „doktor Deslauriers“.

Paní Arnouková byla překvapena, nevolala žádného lékaře.

„Ach, promiňte prosím, jsem doktor práv. Přicházím v zastoupení pana Moreaua.“

To jméno ji zřejmě vzrušilo.

„Tím líp!“ pomyslí si bývalý koncipient, „když chtěla jeho, bude chtít mne!“ Dodával si odvahy běžným názorem, že je snazší vypíchnout milence nežli manžela.

Měl už jednou potěšení setkat se s ní v soudní budově; uvedl dokonce datum. Paní Arnouková se podívala takové paměti. Pokračoval tónem vtíravě přívětivým:

„Měla jste už... nějaké nesnáze... v majetkových záležitostech!“

Neodpověděla; je to tedy pravda.

Dal se do hovoru o všeličems, o jejím bytě, o továrně; potom si všiml oválných obrazů po obou stranách zrcadla:

„Ach, jistě rodinné podobizny?“

Začal si prohlížet portrét staré paní, matky paní Arnoukové.

„To je skvělá tvář, jižní typ!“

A když namítla, že je ze Chartres, navázal:

„Chartres! hezké město.“

Vychvaloval tamní katedrálu a paštiky; potom se vrátil k podobizně, nalézal na ní podobnosti s paní Arnoukovou a

tak jí nepřímou říkal lichotky. Neurazila se proto. Nabyl sebe-důvěry a řekl, že zná Arnouxa již dávno.

„Je to hodný hoch! Ale dělá si nepřijemnosti. Na příklad s tou hypotékou, něco tak neslýchaně lehkovážného...“

„Ano, vím!“ řekla a pokrčila rameny.

Tento bezděčný důkaz pohrdání Deslauriersa povzbudil, aby pokračoval.

„Jeho historie s kaolinem, o tom možná nevíte, mohla dopadnout velmi špatně, a dokonce i jeho pověst...“

Svrašťení obočí ho zastavilo.

Hned přešel k povšechným úvahám, litoval ubohé ženy, jejichž manželé promrhávají jmění...

„Vždyť je to jeho jmění, pane doktore, já sama nemám nic!“

Na tom nezáleží! Člověk nikdy neví... Někdo zkušený tu může prokázat dobré služby. Nabízel jí oddanost, vychvaloval své vlastní schopnosti; a přitom se jí díval přímo do tváře brýlemi, jež se mihotavě leskly.

Zmáhala ji nevysvětlitelná ochablost; ale přece jen náhle řekla:

„Prosím, přistupme k věci!“

Vytáhl obálku s listinami.

„Tady je Frédéricova plná moc. Dostane-li takovou listinu do rukou soudní vykonavatel a vydá platební rozkaz, je to náramně jednoduché: do čtyřiaadvaceti hodin...“ (Zachovala si chladnou krev, změnil tedy taktiku.) „Já ostatně nechápu, co jej nutí, aby žádal o vrácení té částky. Vždyť ji nakonec nepotřebuje!“

„Jakže! Pan Moreau projevil už tolik laskavosti...“

„Ó zajisté!“

A Deslauriers ho začal vynášet do nebes, potom zcela nenápadně přešel k pomlouvání: tvrdil, že nedbá závazků, je sobecký, lakomý.

„Myslila jsem, že je vaším přítelem?“

„To mi nebrání vidět jeho chyby. Na příklad je pramálo vděčen za... jak bych to řekl?... za sympatii...“

Paní Arnousová obracela listy tlustého spisu. Přerušila ho, přála si vysvětlení jednoho výrazu.

Naklonil se jí přes rameno, tak zblízka, že zavadil o její tvář. Zarděla se; tento ruměnc Deslauriersa rozohnil: hltavě jí políbil ruku.

„Co to děláte, pane doktore!“

A jak stála u stěny, ochromovala ho rozhněvaným pohledem svých velkých černých očí.

„Vyslechněte mě! Miluji vás!“

Hlasitě se rozesmála, byl to pronikavý, zoufalý, strašný smích. Deslauriers by ji byl vzteky zardousil. Ovládl se. A s tváří přemoženého, který prosí o milost, pronesl:

„Ach, jste nespravedlivá! Já bych nejednal jako on...“

„O kom to mluvíte?“

„O Frédéricovi!“

„Nu, pan Moreau mi působí nejmenší starost, to jsem vám už řekla!“

„Och, pardon!... promiňte...!“

A jízlivým hlasem protahoval své věty:

„Domníval jsem se dokonce, že se dostatečně zajímáte o jeho osobu, abyste s potěšením přijala zprávu...“

Zbledla jako stěna. Bývalý koncipient dodal:

„Bude se ženit.“

„On!“

„Nejpozději za měsíc, se slečnou Roquovou, dcerou správce pana Dambreuse. Dokonce odjel do Nogentu jen kvůli tomu!“

Přitiskla ruku na srdce, jako by ji zasáhla těžká rána; ale hned zatáhla za zvonek. Deslauriers nečekal, až bude vyhozen. Když se obrátila, byl už pryč.

Paní Arnousová bylo trochu dusno. Šla k oknu nadýchat se vzduchu.

Na protějším chodníku zatloukal bednu balič vysvlečený z kabátu. Fiakry přejížděly. Zavřela okno a opět usedla. Vysoké domy v sousedství zacláněly slunce, takže do pokoje padalo jen chladné světlo. Její děti byly na procházce, nic se kolem ní nehýbalo. Měla pocit nesmírné opuštěnosti.

„Bude se ženit! Je to vůbec možné?“

Zachvátilo ji nervosní chvění.

„Proč to? Snad ho nemiluji?“

Potom náhle:

„Už ano, miluji ho! . . . miluji!“

Zdalo se jí, že klesá do jakési hlubiny, že to nemá konce. Hodiny odbily tři. Poslouchala, jak chvění kovové spirály doznívá. – A sedíc na kraji své lenošky, hleděla strnule před sebe s utkvělým úsměvem.

Téhož odpoledne a v téže chvíli se Frédéric se slečnou Luisou procházeli v zahradě, kterou měl pan Roque na konci ostrova. Stará Kateřina na ně z dálky dozírala; kráčeli vedle sebe a Frédéric právě říkal:

„Vzpomínáte si, jak jsem vás vodil do polí?“

„Byl jste na mne tak hodný!“ odpověděla. „Pomáhal jste mi dělat bábovičky z písku, nalévat vodu do kropicí konvičky, houpat se na houpačce!“

„Všechny vaše panenky měly jména královen nebo markýz! Copak se s nimi stalo?“

„Na mou věru, ani nevím!“

„A váš mopslík Černoušek?“

„Utopil se, chudáček!“

„A co *Don Quijote* s těmi rytinami, které jsme spolu kolorovali?“

„Ještě ho mám!“

Připomněl jí den, kdy šla k prvnímu přijímání a jak jí to o požehnání slušelo v bílém závoji, s dlouhou voskovicí, když všechny řadou šly kolem kůru před oltářem a zvon vyzváněl.

Tyto vzpomínky měly pro slečnou Roquovou bezpochyby málo kouzla; neměla co odpovědět; a za chvíli řekla:

„Vy ošklivý! Ani jedenkrát jste mi nenapsal!“

Frédéric se vylouval na množství práce.

„A co vlastně děláte?“

Ta otázka ho uvedla do rozpaků, potom řekl, že studuje politiku.

„Aha!“

Dál se po tom neptala, řekla jen:

„To vás zaměstnává, ale já . . . !“

A líčila mu celý ten suchopár svého života, když nemá

s kým se stýkat, nemá sebemenší zábavu, sebemenší rozptýlení! Ráda by jezdila na koni.

„Pan vikář tvrdí, že se to pro mladou dívku nesluší. Pořád ta slušnost, jak je to hloupé! Dříve mě nechávali dělat všechno, co jsem chtěla, a teď nic!“

„Váš otec vás má přece rád!“

„Má. Jenže . . .“

A skončila povzdechem, který znamenal: „To mi ke štěstí nestačí.“

Potom nastalo ticho. Slyšeli jen chrupání písku pod nohama a hukot jezu; Seine se totiž nad Nogentem dělí ve dvě ramena. To, které pohání mlýny, vrhá na onom místě dolů přebytek svých vod a níže se opět spojuje s přirozeným tokem řeky; a když se přichází od mostů, je vidět vpravo na druhém břehu travnatý svah, nad nímž se zvedá bílý dům. Vlevo se po louce táhne řada topolů a obzor naproti je uzavřen křivkou řeky; ta byla hladká jako zrcadlo; velký hmyz klouzal po klidné vodě. Kostřbatě ji vroubily trsy rákosí a skřípiny; došly se sem všemožné rostliny, rozkvétaly zlatými poutaty, spouštěly žluté hrozny, vztyčovaly laty květů fialové červených, vyháněly nazdařbůh zelené šištice. V jedné zátocy se houpaly lekníny; a stály tu řadou staré vrby, skrývající nastražená železa, to jediné, čím byla z této strany ostrova zahrada chráněna.

Uvnitř na tom konci ohrazovaly čtyři zdi, navrchu kryté břidlicovou stříškou, zelinářskou zahradu, v níž záhony čerstvě zryté tvořily hnědé plochy. Skleněné zvony na melounech se v řadě leskly na jejich úzkém záhonu; artičoky, fazole, špenát, mrkev a rajská jablíčka se postupně střídaly až k šparglůně, jež vypadala jako háječek peří.

Celý ten pozemek byl za Direktoría tak zvaným „libosadem“. Stromy od té doby nesmírně vyrostly. Klematis dusil habroví, cesty byly zarostlé mechem, všude bujelo ostružiní. Tu a tam pahýl sochy drolil svou sádru pod zelený porost. Při chůzi se nohy zaplétaly do zbytků jakéhosi ohrazení z drátěného pletiva. Z pavilónu zbývaly už jen v přízemí dva pokoje s cáry modrých tapet. Před průčelím se táhlo italské vinné loubí, v němž révu podpíralo lačkové mřížoví na cihlových sloupkách.

Oba tam zašli, a jak světlo padalo nepravidelnými průlinami v zeleni, mohl Frédéric, když ze strany hovořil k Luise, pozorovat stín listů na jejím obličejí.

V ryšavých vlasech, vyčesaných z týla vzhůru v chignon, měla jehlici se skleněnou hlavičkou, imitaci smaragdu; a přestože nosila smutek, vzala si (tak naivní byl její špatný vkus) slaměné trepky vyložené růžovým atlasem, vulgární kuriositu, koupenu nejspíš někde na jarmarku.

Všiml si jich a ironicky jí je pochválil.

„Neposmívejte si mi!“ odpověděla.

Potom si ho celého prohlédla, od šedého plstěného klobouku až k hedvábným ponožkám:

„Jaký vy jste parádník!“

Potom ho prosila, aby jí doporučil nějaké knihy ke čtení. Vyjmenoval jich několik, a ona řekla:

„Och, jak jste učený!“

Když byla ještě maličká, zamilovala se jednou z těch dětských lásek, které mají čistotu mnišské řehole a zároveň prudkost nezbytné životní potřeby. Byl jí kamarádem, bratrem, učitelem, půvabně zaměstnával jejího ducha, působil jí bušení srdce a mimoděk vléval až do hlubin její bytosti utajené trvalé opojení. Potom ji opustil v nejhorší tragické době, právě když jí zemřela matka, takže tu dvojí zoufalství splývalo. Odluka jí ho ve vzpomínce zidealisovala; vrátil se obklopen jakousi svatozáří, a ona se neskrývaně oddávala radosti, že ho vidí.

Po prvé v životě Frédéric cítil, že je milován; a touto dosud nepoznanou rozkoší, jež nevybočovala z mezí příjemných pocitů, jako by se mu duše rozpínala; ten pocit byl tak silný, že zaklonil hlavu a rozpřáhl paže.

Po nebi se právě nesl veliký mrak.

„Pluje směrem k Paříži,“ řekla Luisa; „vy byste rád za ním, vidíte?“

„Já? Pročpak?“

„Kdož ví?“

Zpytovala jej pronikavým pohledem:

„Máte tam možná nějakou . . . (hledala slovo) nějakou náklonnost.“

„Tak tedy, nemám žádnou.“

„Jistě ne?“

„Nu ovšem, slečno, jistě ne!“

Za necelý rok se s dívkou udála vnitřní změna tak neobyčejná, že Frédéric žasl. Po kratičké odmlce dodal:

„Měli bychom si tykat jako kdysi, chcete?“

„Ne.“

„Proč?“

„Protože!“

Naléhal. Odpověděla, sklánějíc hlavu:

„Netroufám si!“

Došli na konec zahrady, na písčinu U propustí. Frédéric začal z uličnictví házet oblázkem žabky. Přikázala mu, aby si sedl. Poslechl jí a řekl potom, dívaje se na jez:

„To je jako Niagara!“

Rozhovořil se o vzdálených krajích a dalekých cestách. Po myšlení, že by je podnikala, ji okouzlovalo. Ničeho by se nebála, ani bouří, ani lvů.

Jak seděli vedle sebe, nabírali hrsti písku, potom jej zabráni do hovoru zase propouštěli mezi prsty; – a teplý vítr z roviny jim přinášel vůni levandule a také pach dehtu vycházející z bárky, která ležela za propustí. Slunce svítlo na jez; zelenavé balvany zídky, přes niž se přelávala voda, bylo vidět jako pod stříbrným závojem, který se neustále odvíjí. Dole stejnoměrně vystřikovala dlouhá přehrada pěny. Potom to kypělo a vřelo, tvořily se víry a nesčíslné proudy, jež se nakonec slévaly v jedinou jasnou klidnou hladinu.

Luisa zamumlala, že závidí rybám, jak žijí.

„To musí být lahoda, převalovat se tam po libosti, cítit, jak nás voda hladí po celém těle.“

A tetelila se a protahovala pohyby smyslně lísavými.

V tom nějaký hlas zavolal:

„Kde jsi?“

„Vaše chuva na vás volá!“ řekl Frédéric.

„Dobře, dobře!“

Luisa se nehýbala z místa.

„Bude se zlobit!“ pokračoval.

„To je mi jedno! A ostatně . . .“ Slečna Roquová posunkem zřetelně naznačila, že má zaručenou její mlčenlivost.

Přece však vstala, potom si postěžovala, že jí bolí hlava. A když šli kolem velké kůlny, v níž bylo chrastí, narhla:

„Co kdybychom tam vlezli, do *skovánku*?“

Předstíral, že nerozumí tomu nářečnímu výrazu, a dokonce jí škádlil pro její nesprávnou výslovnost. Ponenáhu se jí koutky úst sevřely, kousala se do rtů; odběhla od něho, chtěla trucovat.

Frédéric ji dohonil, přísahal, že jí nechtěl ublížit a že jí má tuze rád.

„Je to pravda?“ zvolala, dívajíc se na něho s úsměvem, který jí ozářil celý obličej, lehce postříknutý pihami.

Neodolal této citové opravdovosti, svěžesti jejího mládí a odpověděl:

„Proč bych ti lhal...? Pochybuješ o tom... opravdu?“ a vzal ji levou paží kolem pasu.

Výkřik líbezný jako zavrkání jí vytryskl z hrdla; zaklonila hlavu, omdlévala; podepřel ji. A jeho počestnost mu ani nemusela ukládat úzkostlivé ohledy: před touto pannou, která se nabízela, dostal strach. Šetrně jí pomohl udělat několik kroků. Přestal k ní mluvit lichotivě, chtěl říkat už jen bezvýznamné věci, proto se rozhovořil o některých lidech z no-gentské společnosti.

Pojednou jej odstrčila a řekla hořce:

„Ty bys neměl odvahu odvést mě s sebou!“

Stanul nehnutě s neskrývaným výrazem úžasu. Zalomcoval jí vzlykot a řekla, ukřívajíc tvář na jeho prsou:

„Jakpak mohu žít bez tebe!“

Snažil se ji uklidnit. Položila mu obě ruce na ramena, aby mu lépe viděla do tváře, a vbodla se mu do očí svými zelenými zřítelnicemi, jež měly vlhký lesk téměř divoký:

„Chceš být mým mužem?“

„Ale...“ odvětil Frédéric, hledaje nějakou odpověď, „ovšemže... Nepřeji si nic jiného.“

V tu chvíli se za bezovým keřem objevila čepice pana Roqua.

Odvezl svého „mladého přítele“ na malou dvoudenní cestu po okolí, po svých statcích; a když se Frédéric vrátil k matce, nalezl tam tři dopisy.

První byl od pana Dambreuse, pozvánka na večeri na minulý úterý. Proč ta pozornost? Prominuli mu tedy jeho nesmyslný kousek?

Druhý byl od Rosanetty. Děkovala mu, že pro ni nasadil život; Frédéric zprvu nerozuměl, kam míří; posléze po dlouhém okolkování jej snažně prosila – dovolávajíc se jeho přátelství, spoléhajíc na jeho jemnocit, na kolenou, jak pravila, vzhledem k naléhavé nutnosti a jako se žádá o chléb – o malou výpomoc pěti set franků. Hned se rozhodl, že je dá.

Třetí dopis, psaný Deslauriersem, mluvil o postupní listině a byl dlouhý, nejasný. Advokát se dosud k ničemu neodhodlal. Vybízeli ho, aby se nevyrušoval: „Je zbytečné, aby ses vracel!“ a dokonce to opakoval s podivnou naléhavostí.

Frédéric se utápěl ve všemožných domněnkách a dostal chuť se vrátit; pobuřovala jej ta osobivost, s jakou chtěl řídit jeho chování.

Také se ho pomalu zmocňoval stesk po bulvárech; a vůbec, matka na něho tolik naléhala, pan Roque jej tak horlivě ob-skakoval a slečna Luisa ho tak na smrt milovala, že už nemohl déle zůstat a nevyjádřit se. Potřeboval si to rozvážit a na dálku všechno lépe posoudit.

Aby odůvodnil svou cestu, vymyslel si Frédéric jakousi bá-chorku a odjel; všem říkal a sám tomu věřil, že se brzy vrátí.

VI

Návrat do Paříže mu nezpůsobil pražádné potěšení; bylo to večer, koncem srpna, bulvár se zdál prázdný, chodec za chodcem ho míjel s rozmrzelou tváří, tu a tam se koučilo z kotle asfaltu, mnohé domy měly žaluzie úplně zavřené; přišel domů; čalouny byly zaprášené; když Frédéric večerel zcela

sám, padl na něho divný pocit opuštěnosti; tu vzpomněl na slečnu Roquovou.

Představa, že se ožení, mu nepřipadala už nijak fantastická. Budou cestovat, pojedou do Itálie, do Orientu! A viděl ji, jak stojí na pahorku a pozoruje krajinu nebo jak se opřena o jeho rámě zastavuje před obrazy v některé florentské galerii. Jaká to bude radost, vidět to dobré stvořeníčko, jak se rozvíjí v nádherné umění a přírody! Až se dostane ze svého prostředí, bude z ní zakrátko rozkošná družka. Jména starého Roqua jej také lákalo. A přesto se mu takové rozhodnutí přičilo jako nějaká slabost, nějaká hanba.

Ale ať už to rozřeší jakkoli, byl rozhodnut změnit svůj život, to jest nepromarnovat již svůj cit v neplodných vášních, a dokonce se ani neodvažoval vyřídít obstarávku, kterou ho pověřila Luisa. Měl pro ni koupit u Jacquesa Arnouxa dvě velké polychromované sošky černochů, takové, jako mají na prefektuře v Troyes. Zнала výrobcovu značku, nechtěla je od jiného. Frédéric se bál, vrátí-li se *k nim*, že znovu propadne své staré lásce.

Ty úvahy jej zaměstnávaly celý večer; chtěl už jít spat, vtom však vešla nějaká žena.

„To jsem já,“ řekla se smíchem slečna Vatnazová. „Posílá mě Rosanetta.“

Tak tedy se smířily?

„Ale božínku, ovšem! Já nejsem zlá, to víte. A pak, to ubohé děvče . . . To by bylo moc dlouhé povídání.“

Zkrátka, Maršálka by s ním ráda mluvila, čeká na odpověď, když její dopis musel z Paříže až do Nogentu; slečna Vatnazová ovšem vůbec neví, co v něm je. Frédéric se jí vyptával na Maršálku.

Žije teď s jedním velkým boháčem, Rus je to, kníže Černuchov, který ji viděl loni v létě na dostizích na Martově poli.

„Má tři vozy, jezdeckého koně, služebnictvo v livreji, grooma po anglicku, vilu na venkově, lóži v Italském divadle a spoustu jiných věcí. Tak je to, můj milý.“

A Vatnazová vypadala veseleji, celá šťastná, jako by byla touto změnou osudu sama získala. Svlékla rukavice a prohlížela si v pokoji nábytek i drobnosti. Odhadovala jejich cenu

přesně jako starožitník. Měl se s ní poradit, byl by je dostal levněji; a blahopřála mu, jaký má dobrý vkus:

„Ach, to je rozkošné, znamenité! Na takové nápady nikdo jiný nepřijde!“

Potom zahlédla v pozadí alkovny dveře:

„Tak tudy pouštíte ven dámičky, co?“

A vzala ho přátelsky za bradu. Zachvěl se při dotyku těch dlouhých rukou, jež byly hubené a přitom hebké. Přes zápěstí jí splývaly krajkové manžety a na živůtku zelených šatů měla přemováni jako husar. Černý tylový klobouk s klopenou střechou jí trochu zakrýval čelo; oči jí zpod něho zářily; hladce přičesané vlasy vydechovaly vůni pačuli; lampa, stojící na kulatém stolečku, ji osvětlovala zesponu jako divadelní rampa, takže dolní čelist nápadně vystupovala; a před touto ošklivou ženou, jejíž postava měla vlnivé pohyby pantera, pocítil náhle Frédéric nezřízenou žádostivost, touhu po zvířecí rozkoši.

Řekla mu mazlivým hlasem, vytahujíc z peněženky tři lístky:

„Tohle si ode mne koupíte!“

Byly to tři vstupenky na benefiční představení Delmarovo.

„Cože? On?“

„Nu ovšem!“

Slečna Vatnazová bez dalšího vysvětlování dodala, že ho zbožňuje víc než kdy jindy. Herec podle jejího tvrzení náleží už definitivně mezi „veličiny dnešní doby“. A nepředstavuje snad jenom tu či onu postavu, nýbrž samého génia Francie, národ! On „zasvětil svou duši zájmu lidstva: chápe posvátnou funkci umění!“ Aby ty chvalo zpěvy už nemusel poslouchat, dal jí Frédéric peníze za tři vstupenky.

„U ní se o tom nemusíte zmiňovat! – Proboha, už je tolik hodin! Musím jít. Ach, zapomněla jsem, ještě adresu: ulice Grange-Batelière, číslo 14.“

A na prahu prohodila:

„Dobrou noc, milovaný muži!“

„Kým milovaný?“ řekl si Frédéric. „Prapodivná ženská!“

A vzpomněl si, že mu o ní Dussardier jednou řekl: „Ó, ta za mnoho nestojí!“ jako by to měla být narážka na nějaké historie, které jí nejsou právě ke cti.

Nazítří se odebral k Maršálce. Bydlila v novém domě, jehož

vysouvací stříškové rolety vyčnívaly do ulice. Na každém odpočívadle schodiště bylo nástěnné zrcadlo, u oken květinový stojan z neloupaného proutí, po celých schodech tkaný koberec; a když se přišlo zvenčí, působil chlad na schodišti osvěživě.

Otevřít přišel sluha, lokaj v červené vestě. V předsíni na vycpávané lavici čekala žena a dva muži, nejspíše dodavatelé, jako v předpokoji u ministra. Pootevřenými dveřmi jídelny vlevo bylo vidět prázdné láhve na odkládacích stolicích, ubrousky na opěradlech židlí; a rovnoběžně probíhala pavlač, kde zlatožluté tyčky podpíraly špalír růží. Dole na dvoře dva chlápíci s obnaženými pažemi drhli landaur. Jejich hlas doléhal až nahoru a s ním občas i zvuk hřebelce, který narazil na kámen.

Sluha se vrátil: „Madame pána přijme;“ a vedl ho druhou předsíní, potom velkým salómem s čalounováním z napodobeného žlutého brokátu, přichyceného v rozích kroucenými portami, jež se spojovaly na stropě a jako by měly pokračování v rozvětvených ramenech lustru, točených jako lana. V noci na dnešek se tu nepochybně hodovalo. Na přístěnných stolicích zůstal popel z doutníků.

Konečně vstoupil do jakéhosi budoáru s barevnými okny, jimiž pronikalo tlumené světlo. Vyřezávané římsy nade dveřmi byly zdobeny trojlístky; za zábradlím vytvářely divanové zákoutí tři purpurové žíněné polštáře a na nich ležela ohebná troubel platinového nargilé. Krb měl místo zrcadla jehlancový etažér, na jehož stupíncích byla vyložena celá sbírka kuriozit: staré stříbrné hodinky, pohárky z českého skla, spony zdobené drahokamy, nefritové knoflíky, smalty, groteskní čínské porcelánové figurky, malá byzantská Panna Maria v zlaceném plášti; a to všechno v zlatovém šeru splývalo s modravou barvou koberce, s odleskem perleti na taburetech, s plavým odstínem stěn, pokrytých kaštanově hnědou kůží. V koutech byly na podstavcích bronzové vázy s chomáči květin, jež prosycovaly vzduch těžkou vůní.

Objevila se Rosanetta; měla na sobě růžový atlasový kabátek, dlouhé kalhoty z bílého kašmíru, náhrdelník z piastrů, na hlavě červenou kulatou čepičku a kolem ní větvičku jasmínu.

Frédéric sebou překvapeně hnul, potom řekl, že přináší „to, oč jí šlo“, a podával jí bankovku.

Pohlédla na něho zcela ohromena; a když měl bankovku stále v ruce nevěda, kam ji položit, řekl:

„Nu, tak si ji vezměte!“

Vzala ji a pohodila na divan:

„Jste velmi laskav.“

Potřebuje to na roční splátku na pozemek v Bellevue, který si takto umořuje. Taková bezostyšnost Frédérica urazila. Konec konců, tím líp! Tohle jej mstí za minulost.

„Posaďte se,“ řekla, „sem, blíž ke mně.“ A potom vážně: „Nejdříve vám musím poděkovat, milý příteli, že jste dal v sázku život.“

„Och, to nic neznamená!“

„Jak by ne, to je přece velmi krásné!“

A Maršálka mu projevovala vděčnost, která mu byla trapná; podle všeho myslila, že se bil jen a jen kvůli Arnouxovi, neboť ten si to tak představoval a zřejmě nemohl odolat, aby jí to nepověděl.

„Nakonec si ze mne dělá blázny,“ říkal si Frédéric.

Neměl tu již co dělat; vstal tedy, předstíraje schůzku.

„Ach ne! Zůstaňte!“

Usedl opět a pochválil její úbor.

Odpověděla se sklíčenou tváří:

„To kníže má rád, abych se tak strojila! A musím kouřit z takovýchhle přístrojů,“ dodala Rosanetta, ukazujíc na nargilé. „Co abychom to zkusili, nechcete?“

Dala přinést oheň; když se tabák, perský tumbeki, těžko rozhořival, začala netrpělivě dupat. Potom se jí zmocnila zemdlenost; nehybně spočívala na divanu, pod paži podušku, trup poněkud obrácený stranou, jedno koleno pokrčené, druhou nohu zpříma nataženou. Dlouhý had z rudého safiánu, na zemi stočený v kruhy, ovíjel se jí kolem paže. Přikládala si jeho jantarovou špičku ke rtům, a přimhuřujíc oči, dívala se na Frédérica spirálami dýmu, které ji obklopovaly. Při každém jejím vdechnutí voda zabublala a Rosanetta chvílemi šeptala:

„Chudinka drahoušek! Ubohý miláček!“

Snažil se najít příjemný námět k rozmluvě; vzpomněl si zase na Vatnazovou.

Řekl, že se mu zdá tuze elegantní.

„To si myslím!“ odpověděla Maršálka. „Ta může mluvit o štěstí, že mě má!“ A ani slovo víc, tolik se teď omezovali v hovoru.

Oba cítili, že je v tom něco nuceného, nějaká zábrana. Skutečně, soubor polichotil ješitnosti Rosanetty, jež se pokládala za jeho příčinu. Potom se velmi divila, že hned nepřišel využítkovat svého činu; aby jej přiměla k návratu, vymyslela si tu žádost o pět set franků, Čím to, že Frédéric za to nežádá trochu něžnosti? Taková zjemnělost ji uváděla v úžas a v citovém vzplanutí mu řekla:

„Chcete s námi jet k moři, do lázní?“

„S námi! Kdo to má být?“

„Já a můj ptáček. Budu vás vydávat za svého bratrance jako ve starých komediích.“

„Děkuji pěkně!“

„Ale no tak, vezmete si byt vedle našeho.“

Myšlenka, že by se měl skrývat před boháčem, jej pokořovala.

„Ne! To je nemožné.“

„Jak si přejete!“

Rosanetta se odvrátila, měla slzu na řasách. Frédéric to postřehl; a aby dal najevo trochu účasti, vyslovil své potěšení nad tím, že ji konečně nalézá ve skvělém postavení.

Pokrčila rameny. Copak ji může rmoutit? Že by snad náhodou nebyla milována?

„Och! Já jsem vždycky milována!“

Dodala:

„Ovšem přijde na to, jakým způsobem.“

Stěžovala si, že se „dusí horkem“, svlékla kabátek, a nemajíc na sobě do pasu nic jiného než hedvábnou košilku, nakláněla hlavu k rameni s výrazem otrokyně, plným vyzývavosti.

Muž obdařený sobectvím méně uvážlivým byl by neměl na paměti, že se každou chvíli může objevit vikomt, pan de Comaing nebo někdo jiný. Ale Frédéric se dal ošálit právě takovými pohledy už příliš často, aby se ještě vydával všanc novému pokoření.

Chtěla vědět, s kým se stýká, čím se baví; zašla v svém zájmu dokonce tak daleko, že se vyptávala na jeho obchodní

záležitosti a nabízela mu půjčku, potřebuje-li peníze. Frédéric to už nemohl snést; sáhl po klobouku.

„Tak tedy, má drahá, dobře se tam bavte; na shledanou.“

Vykulila oči; potom suše řekla:

„Na shledanou!“

Prošel opět žlutým salónem a druhou předsíní. Na stole mezi miskou plnou navštivenek a kalamářem tam stála skříňka z ciselovaného stříbra. Byla to skříňka paní Arnouxové! Když si to uvědomil, pocítil dojetí a zároveň pohoršení, jako by to byla svatokrádež. Měl chuť ji vzít do rukou, otevřít ji. Báł se, že by ho někdo zpozoroval, a odešel.

Frédéric se zachoval ctnostně. Nevrátil se již k Arnouxovým.

Ani ty dva černochoy nešel koupit sám, poslal svého sluhu, jemuž všechno potřebné náležitě vysvětlil; a ještě téhož večera byla bedna odeslána do Nogentu. Když se nazítří ubíral k Deslauriersovi a došel na nároží ulice Vivienne a bulváru, stála před ním náhle paní Arnouxová tvář v tvář.

První popud oběma velel ustoupit; potom se jim na rtech objevil stejný úsměv a přistoupili k sobě. Asi minutu žádný z obou nepromluvil.

Slunce ji oblévalo; – a její oválná tvář, její dlouhé řasy, černý krajkový šál, zdůrazňující tvar jejích ramen, hedvábné šaty s měňavými lesky, kytička fialek na hraně kapotového kloboučku, všechno se mu zdálo neobyčejně skvělé. Z jejích krásných očí vyzařovala nesmírná líbeznost; Frédéric začal koktat první slova, která mu náhodně přišla na jazyk:

„Jak se má pan Arnoux?“

„Děkuji!“

„A vaše děti?“

„Vede se jim dobře.“

„Tak . . . ! Hm . . . To je dnes krásně, vidíte?“

„Nádherně, opravdu!“

„Máte nějaké pochůzky?“

„Ano.“

A zvolna kývla hlavou na pozdrav:

„Adieu!“

Nepodala mu ruku, neřekla jediné srdečné slovo, ani ho ne-

pozvala, aby k nim přišel, ale na tom nezáleží! Nebyl by dal toto setkání ani za nejkrásnější dobrodružství; a cestou stále vychutnával jeho slast.

Deslauriers, překvapený, že přijel, nedal na sobě znát, jak ho to mrzí; – z umíněnosti si totiž uchovával ještě jakousi naději vzhledem k paní Arnouxové; a Frédéricovi napsal, aby zůstal doma, jen proto, že chtěl mít volnější ruce při svých pletichách.

Přece však řekl, že ji byl navštívit, aby zjistil, zda jejich sva-
tební smlouva stanoví majetkové společenství; v takovém pří-
padě by bylo možno soudně zakročit proti ženě; „a tvářila se
prapodivně, když jsem jí pověděl o tvé ženitbě.“

„Prosím tě! To je nápad!“

„Bylo to nutné jako důkaz, že potřebuješ svůj kapitál. Žena
lhostejná by z toho nebyla dostala záchvat mdloby jako ona.“

„Opravdu?“ zvolal Frédéric.

„Aha, chlapečku, prozrazuješ se! Nu tak, buď upřímný!“

Milovnicka paní Arnouxové zachvátila nesmírná zbabělost.

„Ale ne...! Věř mi... na mou čest!“

Toto slabé popírání Deslauriersa už zplna přesvědčilo. Bla-
hopřál mu. Ptal se ho na „podrobnosti“. Frédéric žádné nepo-
věděl, a dokonce odolal touze vymyslet si nějaké.

Pokud jde o hypotéku, řekl mu, aby nic nepodnikal, aby po-
čkal. Deslauriers mu to neschvaloval a byl dokonce hrubý při
svých výtkách.

Ostatně nikdy ještě nebyl tak zachmuřený, zlomyslný a hně-
vivě prudký jako tentokrát. Do roka, když se karta neobrátil,
odjede do Ameriky nebo si vpálí kulku do hlavy. Nakonec byl
už na všechno tak rozzuřen a projevoval tak naprostý radika-
lismus, že se Frédéric už nezdržel a řekl mu:

„Teď jsi jako Sénécál!“

Deslauriers mu při té příležitosti pověděl, že ho od Svaté
Pelagie propustili, protože vyšetřování nejspíše nepřineslo dosti
důkazů, aby mohl být postaven před soud.

Z radosti nad tím osvobozením si Dussardier usmyslil „dát
punč“ a poprosil Frédérica, aby „táhl s nimi“; přitom ho však
upozornil, že se tam sejde s Hussonnetem, který se k Sénécá-
lovi zachoval skvěle.

Korsár totiž rozšířil svou působnost o jednatelskou kance-
lář, jež měla na prospektech: „Agentura vinných sklepů. –
Insertní ústředna. – Kancelář pro vymáhání pohledávek. –
Informační kancelář atd.“ Ale bohém se obával, aby jeho při-
činnivá vynalézavost neublížila jeho literární vážnosti, a přijal
matematika, aby mu vedl účty. Bylo to sice místo skromné,
ale Sénécál by bez něho byl umřel hladý. Frédéric, aby neza-
rmoutil poctivého příručího, přijal jeho pozvání.

Dussardier tři dny předtím sám navoskoval červené dlaždice
v své mansardě, vyklepal lenošku a utřel prach s krbu, na němž
stály pod skleněným poklopem alabastrové hodiny a vedle nich
z jedné strany krápník a z druhé kokosový ořech. Poněvadž jeho
dva svícný a nízký ruční svícínek nedostačovaly, vypůjčil si
u domovníka dva větší svícný; a těchto pět osvětlovacích těles
zářilo na prádelníku pokrytém třemi ubrousky, aby se na něm
úpravněji vyjímaly sněhové pusinky, sušenky, briška a dvanáct
lahví piva. Naproti u stěny se žlutou papírovou tapetou stála
mahagonová knihovnička, v níž byly *Bajky Lachambeudiový,*
Tajnosti Paříže, *Norvinsův Napoleon,* – a uprostřed přístěnku
se usmívala z palisandrového rámu tvář Bérangerova!

Hosty byli (kromě Deslauriersa a Sénécála) jeden hovo-
pený magistr farmacie, který však neměl potřebný kapitál, aby
se mohl samostatně zařídit; jeden mladík z jeho obchodního
domu, jakýsi agent s vínem, jeden architekt a nějaký pán
zaměstnaný u pojišťovny. Regimbart nemohl přijít. Postrá-
dali ho.

Přijali Frédérica s upřímnými projevy sympatií, poněvadž
od Dussardiera všichni věděli, jak hovořil u pana Dambreuse.
Sénécál se spokojil s tím, že mu důstojně podal ruku.

Stál u krbu. Ostatní vsedě a s dýmkou v ústech poslouchali
jeho výklad o všeobecném volebním právu, z kterého má
vzejít vítězství demokracie, uplatnění zásad evangelia. Ostat-
ně rozhodná chvíle se blíží; ve všech krajích se čím dál
více pořádají reformistické bankety; a Piemont, Neapol,
Toskána...

„To je pravda,“ řekl Deslauriers, přetínaje rázem jeho řeč,
„nemůže to už dlouho trvat!“

A začal podávat přehled situace.

Obětovali jsme Holandsko, abychom od Anglie dosáhli uznání Ludvíka Filipa; a toto slavné anglické spojenectví je teď ztraceno kvůli španělským sňatkům! Ve Švýcarsku pan Guizot, který je ve vleku toho Rakušana, podporuje smlouvy z roku 1815. Prusko nám svým Zollvereinem chystá potíže. Východní otázka zůstává otevřena.

„Že velkokníže Konstantin posílá dary panu d'Aumale, to ještě není důvod, abychom důvěřovali Rusku. A ve vnitřní politice nikdy ještě nebylo tolik zaslepenosti, tolik hlouposti! Ani jejich většina už se neudrží! Všude to zkrátka vypadá podle známého pořekadla: Nula od nuly pojde! A oni při všech těch ostudnostech,“ pokračoval advokát s rukama v bok, „prohlašují, že jsou spokojeni!“

Tato narážka na jedno pověstné hlasování vyvolala bouři pochvaly. Dussardier otevřel láhev piva; pěna postříkala záclony, nedbal toho; nacpával dýmky, krájel briošku a nabízel, několikrát seběhl dolů podívat se, zda už přinesou punč; a zanedlouho se rozohnili, poněvadž byli na vládu všichni stejně rozhořčeni. Bylo to prudké rozhořčení, jehož jedinou příčinou byla nenávist k nespravedlnosti; a k oprávněným stížnostem přiměšovali nejhoupější výtky.

Magistr farmacie naříkal nad žalostným stavem našeho loďstva. Pojišťovací agent nechtěl trpět dvojí vartu maršála Soulta. Deslauriers zatracoval jesuity, kteří se právě veřejně usadili v Lille. Sénécal mnohem víc proklínal pana Cousina; neboť eklekticismus tím, že učí vyvozovat jistotu z rozumu, podporuje rozvoj sobectví, ničí solidaritu; agent s vínem, který těmto věcem mnoho nerozuměl, podotkl hlasitě, že na mnoho hanebností zapomíná:

„Královský vagón na trati Severní dráhy prý stojí osmdesát tisíc franků! Kdo to zaplatí?“

„Ano, kdo to zaplatí?“ opakoval obchodní příručí a byl tak rozružen, jako by ty peníze byli vytahali z jeho vlastní kapsy.

Potom začali svalovat vinu na dravé bursovní spekulanty a na úplatnost úřednictva. Podle Sénécala se musí jít výš a obviňovat především prince, kteří znovu zavádějí mravy z doby Regentství.

„Neviděli jste oněhdy přátele vévody de Montpensier, jak

se vraceli z Vincennes, patrně opilí, a svým vyzpěvováním po-
buřovali dělníky ze Svatoantonínského předměstí?“

„Volalo se tam dokonce: Pryč se zloději!“ řekl farmaceut.
„Byl jsem tam, křičel jsem!“

„Tím líp! Lid se zkrátka probouzí, už od procesu proti Tes-
tovi a Cubiérovi.“

„Mne ten proces trápil,“ řekl Dussardier, „protože taková
věc zneuctívá starého vojáka!“

„Víte,“ pokračoval Sénécal, „že u vévodkyně de Praslin
objevili . . .?“

Vtom se kopnutím otevřely dveře. Vešel Hussonnet.

„Klaním se, blahorodí pánové!“ řekl, usedaje na postel.

Nepadla ani nejmenší narážka na jeho článek, jehož ostatně
lítoval, poněvadž mu za něj Maršálka důkladně vyčinila.

Viděl právě v Dumasově divadle *Kavalíra z Maison Rouge*
a tvrdil, že „je to otrava“.

Demokraté se podivili takovému úsudku, neboť toto drama
svými tendencemi, nebo spíše svou výpravou lahodilo jejich
vášnivým tužbám. Protestovali. Sénécal se zeptal, aby to ukon-
čil, zda ten kus slouží demokracii.

„To ano . . . možná. Ale jeho styl . . .“

„Tak tedy je dobrý. Jakýpak styl – jde o myšlenku!“

Ani nepustil Frédéricica ke slovu:

„Pravil jsem tedy, že v aféře Praslinových . . .“

Hussonnet ho přerušil:

„Tohle je zas taková otřepaná věc! Už mě otrávuje!“

„A jiné teprve!“ ozval se mrzutě Deslauriers. „Kvůli ní
byly zabaveny už patery noviny! Poslechněte si tuhle po-
známku.“

Vytáhl zápisník a četl:

„Od zřízení nejlepší z republik jsme prodělali dvanáct set
dvacet devět tiskových procesů, z nichž pro spisovatele vzešlo:
tři tisíce sto jedenačtyřicet let vězení a nepatrná sumička sedm
miliónů sto deset tisíc pět set franků pokuty. – Roztomilé, co?“

Všichni se trpce ušklíbli. Frédéricic, rozčilený jako ostatní, na
to navázal:

„*La Démocratie pacifique* má proces pro svůj román na po-
kračování, nazvaný *Podíl žen*.“

„Vida je!“ řekl Hussonnet. „Aby nám tak zakázali ještě náš podíl žen!“

„A copak dnes není zakázáno?“ zvolal Deslauriers. „Je zakázáno kouřit v Lucemburské zahradě, je zakázáno zpívat hymnu na Pia IX.“

„A zakazují banket typografů!“ pronesl temný hlas.

To architekt, který byl zastřen stínem alkovny a doposud mlčel. Dodal, že minulý týden byl odsouzen pro urážku krále nějaký Rouget.

„Rouget bručí v base!“ řekl Hussonnet.

Tento vtíp se zdál Sénécálovi tak nevhodný, že mu vyčetl, že hájí „toho kejklíře z radnice, přítele zrádného Dumourieza.“

„Já že? Naopak!“

Ludvík Filip je podle něho šablonovitý panák, národní gardista, největší šosák a nekňuba! Bohém si položil ruku na srdce a přednesl svátostné věty: „Stále s novou radostí . . . – Polský národ nezahyne . . . – Budeme pokračovat v našich rozsáhlých pracích . . . – Dejte mi peníze pro mou rodinku . . .“ – Všichni se mnoho nasmáli, vyhláshující ho za znamenitého chlapíka, který srší vtípem; veselí se ještě stupňovalo při pohledu na bowli s punčem, kterou přinášel hostinský.

Plameny alkoholu i svíček rychle zahřály místnost; a světlo, vyzářující z mansardy přes dvůr, osvětlovalo naproti okraj střechy a rouru komína, který černě strměl do noci. Hlaholili všichni najednou, svlékli si kabáty, vráželi do nábytku, přitukávali si.

Hussonnet zvolal:

„Přiveďte velké dámy, ať je to tu víc na způsob Nesleské věže, ať to má tenhle kolorit, a rembrandtovský, u sta hromů!“

A farmaceut, který do nekonečna míchal punč, zanotoval z plných plic:

*Mám pár volků ve stáji,
volky velké, pěkně bílé . . .*

Sénécál mu položil dlaň na ústa, neměl rád nevázanost; a v oknech se objevovali nájemníci překvapení neobvyklým hlukem, který společnost tropila v bytě Dussardierově.

Ten hodný hoch byl šťasten a řekl, že mu to připomíná jejich někdejší sedánky na Napoleonově nábřeží; jenomže někteří tu scházejí, „na příklad Pellerin . . .“

„Obejdeme se bez něho,“ odvětil Frédéric.

A Deslauriers se začal vypyávat na Martinona.

„Copak dělá ten zajímavý pán?“

Frédéric popustil uzdu nevráživosti, kterou k němu cítil, a hned strhal jeho ducha, jeho charakter, nepravou eleganci, prostě nenechal na něm poctivý vlas. Je to pravý vzor selského povýšence! Nová aristokracie, buržoasie, se nevyrovná staré šlechtě. Tvrdil to; a demokrati souhlasili – jako kdyby on patřil k staré aristokracii a jako by oni byli s tou novou v denním styku. Byli jím nadšeni. Farmaceut jej dokonce přirovnal k panu d'Alton-Shée, který hájí zájmy lidu, třebaže je francouzským pairem.

Přišel čas k odchodu. Všichni si při loučení pevně tiskli ruku; Dussardier z přichylnosti šel Frédéricovi a Deslauriersa vyprovodit. Sotva byli na ulici, zatvářil se advokát přemítavě a po chvíli mlčení řekl:

„Hodně se tedy zlobíš na Pellerina?“

Frédéric netajil svůj hněv.

Vždyť malíř přece ten pověstný obraz dávno vzal z výkladu. Člověk se nemá zlobit pro každou maličkost! K čemu si dělat nepřítel?

„Udělal to v návalu rozmrzelosti zcela omluvitelné u člověka, který nemá ani sou. Tohle ty možná nechápeš!“

A když Deslauriers odešel domů, nepřestal příručí Frédéricovi domlouvati; vyzval jej dokonce, aby portrét koupil. Pellerin totiž přestal doufat, že ho zažene do úzkých, a obratně si oba obešel, aby Frédéric jejich přičiněním věc koupil.

Dussardier o tom začal znovu, naléhal. Umělcovy požadavky jsou zcela přiměřené.

„Jsem jist, že možná za pět set franků . . .“

„Ach, dej mu je! Tu máš, tady jsou!“ řekl Frédéric.

Ještě toho večera obraz přinesli. Připadal mu ještě ohavnější než po prvé. Polostíny a stíny olověně zesinaly opravami příliš četnými a zdály se kalné vedle světla, jež tu a tam zůstala jasná a rušivě vynikala.

Za to, že jej musel zaplatit, mstil se Frédéric jízlivým haněním. Deslauriers mu věřil na slovo a schvaloval jeho jednání, neboť si odjakživa toužebně přál vytvořit falangu, jejímž by byl vůdcem; někteří lidé se radují, mohou-li své přátele přimět k věcem, které jim jsou nepříjemné.

K Dambreusovým se však Frédéric nevrátil. Chyběl mu kapitál. Bylo by to vysvětlování do nekonečna; byl na vahách, jak se rozhodnout. Snad má pravdu? Nic dnes není jisté, uhelné doly o nic víc než jiné podnikání; takové společenské kruhy musí opustit; nakonec ho Deslauriers od toho podniku odvrátil. Samou nenávistí se stával cnostným; a bylo mu vlastně milejší, aby Frédéric zůstal ve skrovnějších poměrech. Takto mu zůstane roven a bude s ním v důvěrnější shodě.

Objednávka slečny Roquové byla vyřízena velmi špatně. Napsal to její otec, podáváje nejpřesnější vysvětlení, a dopis ukončil tímto žertíkem: „Ač je tu nebezpečí, že Vám ukládáme černošskou dřinu.“

Frédéricovi nezbývalo než jít zase k Arnouxovým. Vešel do skladu, nikdo tam nebyl. Obchodní dům upadal, proto zaměstnanci napodobili nedbalost svého šéfa.

Kráčel podél dlouhé police, přeplněné majolikovým zbožím, jež zabírala střed místnosti od stěny ke stěně; když došel až dozadu před pisárnu, našlapoval hlučněji, aby ho bylo slyšet.

Portiéra se nadzvedla, objevila se paní Arnouxová.

„Jakže, vy tady! Vy?“

„Ano,“ zakoktala trochu zmatena. „Hledala jsem...“

Zahlédl její kapesník vedle psacího pultíku a dovtpil se, že zašla k manželovi zjednat si v něčem jasno, vysvětlit si nejspíše nějakou obavu.

„Ale... něco snad potřebujete?“ řekla.

„Maličkost, milostivá paní.“

„Ti příručí jsou nesnesitelní! Každou chvíli si odejdou.“

Nemusí je kárat. On si naopak k té okolnosti blahopřeje. Pohlédla na něho ironicky.

„Nu a ta ženitba?“

„Kdo se žení?“

„Vy!“

„Já? Jakživ ne!“

Pohybem to popřela.

„A konečně – kdyby? Utíkáme se k prostřednosti ze zoufalství nad krásou, o které jsme snili!“

„Všechny vaše sny však nebyly tak... čisté!“

„Co tím míníte?“

„Když se projíždíte na dostizích s některými... osobami!“

Proklínal Maršálku. Na něco si vzpomněl:

„Ale vždyť jste mě kdysi vy sama prosila, abych ji občas navštívil v zájmu Arnouxově!“

Odpověděla, pohazujíc hlavou:

„A vy jste toho využil pro pobavení.“

„Proboha, zapomeňme na všechny ty hlouposti!“

„Pravda, když se teď oženíte!“

A kousla se rtů, aby zadržela povzdech.

On zvolal:

„Ale vždyť vám znovu říkám, že ne! Cožpak opravdu myslíte, že já, který mám své potřeby vzdělance, své zvyky, já že se půjdu zahrabat na venkov a budu tam hrát v karty, dohlížet na zedníky a procházet se v dřevácích? K čemu tedy? Vykládali vám, že je bohatá, vidíte? Ach, pramálo dbám o peníze! Cožpak je možné, když jsem se tolik natoužil po všem nejkrásnějším, co existuje, nejněžnějším, nejkouzelnějším, po jakémsi ráji v lidské podobě, a když jsem tento ideál konečně našel, když mi toto zjevení zastírá všechno ostatní...“

Vzal její hlavu do rukou a začal ji líbat na víčka, neustále opakuje:

„Ne, ne, ne! Nikdy se neožením! Nikdy! Nikdy!“

Přijímala to laskání, všecka ztuhlá překvapením i uchwácením.

Dveře vedoucí ze skladu na schody zaklaply. Odskočila; a nechávala ruku nataženou, jako by mu příkazovala mlčení. Kroky se blížily. Potom někdo venku řekl:

„Je tam milostivá paní?“

„Vejděte!“

Paní Arnouxová měla loket na pultu a klidně otáčela perem mezi prsty, když účetní rozhrnul závěs.

Frédéric vstal.

„Milostivá paní, mám čest se vám poroučet. Servis bude připraven, že? Mohu se spolehnout?“

Neodpověděla. Ale ta mlčenlivá spoluvina jí rozpálila tvář všemi růměnci cizoložství.

Druhého dne ji přišel zase navštívit, byl přijat; a aby podržel své výhodné postavení, začal se Frédéric ihped bez okolků ospravedlňovat pro ono setkání na Martově poli. Jen náhoda způsobila, že se octl ve společnosti té ženy. I když připustí, že je hezká (což není pravda), jak by mohla upoutat jeho mysl třeba jen na minutu, když on miluje jinou!

„Víte to přece, řekl jsem vám to.“

Paní Arnouxová schýlila hlavu.

„Zlobím se, že jste mi to řekl.“

„Proč?“

„Nejprostší slušnost nyní žádá, abych se s vámi už nestýkala.“

Ujišťoval ji o nevinnosti své lásky. Minulost ji může být zárukou do budoucna; slíbil sám sobě, že neporuší mír jejího života, že jí nebude do omrzení opakovat své nářky.

„Ale včera mi srdce překypovalo.“

„Příteli, nesmíme už myslet na tu chvíli!“

A přece, co by na tom bylo zlého, kdyby dvě nebohé bytosti smísily svůj smutek?“

„Vždyť vy také nejste šťastna! Ó znám vás, nemáte nikoho, kdo by uspokojil vaši potřebu citu, oddanosti; udělám všechno, co si budete přát! Neurazím vás . . . to vám přísahám.“

A proti své vůli padl na kolena, klesaje pod příliš těžkým niterným břemenem.

„Vstaňte!“ řekla, „přeji si to!“

A velitelsky mu oznámila, neposlechne-li jí, že ji už nikdy neuvidí.

„Ach, to bych vám věru neradil!“ odpověděl Frédéric. „Co si mám na světě počít? Jiní usilují o bohatství, o slávu, o moc! Já nemám povolání, vy jste mým jediným zaměstnáním, celým mým bohatstvím, cílem, ohniskem mého života, mého myšlení. Nemohu již bez vás žít, jako nemohu žít bez božího vzduchu! Což necítíte, jak má duše touží po vaší, necítíte, že obě musí splynout a že na to umírám?“

Paní Arnouxová se začala chvět po všech údech.

„Och! Odejděte! Prosím vás!“

Její zruzněná tvář jej zarazila. Potom postoupil o krok. Ale ona couvala, spínajíc ruce:

„Nechte mě! Pro Boha na nebesích! Smilujte se!“

A Frédéric ji tolik miloval, že odešel.

Brzy dostal zlost sám na sebe, prohlásil se za pitomce a za čtyřiaadvacet hodin přišel znovu.

Milostivá paní tu není. Zůstal na chodbě, omámem vztekem a rozhořčením. Objevil se Arnoux a pověděl mu, že jeho žena dnes ráno odjela do Auteuilu a zařizuje se ve vilce, kterou tam najali, když nemají už vilu v Saint Cloudu.

„Je to zas jeden její vrtoch! Konec konců, když se jí to líbí! A mně vlastně také; tím líp! Půjdeme dnes spolu na večeři?“

Frédéric předstíral, že má něco nutného, potom chvátal do Auteuilu.

Paní Arnouxové uklouzl radostný výkřik. A všechn jeho hněv vyprchal.

Nemluvil vůbec o své lásce. Aby jí vnukl více důvěry, choval se dokonce až příliš zdrženlivě; a když se ptal, smí-li zase přijít, odpověděla: „Ale ovšem,“ a podala mu ruku, jenže ji skoro hned odtáhla.

Od té doby Frédéricových návštěv přibývalo. Sliboval kočímu velké spropitné. Ale často jej pomalost koně rozčilovala, takže vystoupil; potom bez dechu šplhal do omnibusu; a jak pohrdavě si prohlížel tváře lidí sedících proti němu, kteří nejedou k ní!

Už z dálky poznával její dům podle ohromného keře kozího listu, který po jedné straně zakrýval prkna střechy; byl to jakýsi švýcarský domek červeně natřený, s venkovní pavlačí. V zahradě byly tři staré kaštiny a uprostřed na kopečku doškový slunečník, podpíraný kmenem stromu. Pod břidlicovou stříškou zahradních zdí se pnula vinná réva a její silný kmen, místy špatně přivázaný, visel jako zpuchřelé lano. Zvonek u mřížových vrátek, za který se dost těžko tahalo, hlučně zazvonil, hezkou chvíli vyzníval a trvalo to vždycky dlouho, nežli někdo přišel. Po každé cítil úzkost, neurčitý strach.

Potom slyšel po písku pleskat slůžčiny pantofle; nebo přišla sama paní Arnouxová. Jednou přišel za jejími zády, když se skrčila u trávniku a hledala fialky.

Povaha její dcery ji donutila, aby ji dala do kláštera. Klouček chodil odpoledne do školy. Arnoux dlouho vysedával u oběda v Palais Royal s Regimbartem a jeho přítelem Compainem. Nikdo nežádoucí je nemohl překvapit.

Rozumělo se samo sebou, že si nesmějí náležet. Tato úmluva, jež chránila před nebezpečím, usnadňovala jim citové projevy.

Vyprávěla mu o svém někdejší životě u matky v Chartres; o své zbožnosti kolem dvanáctého roku; pak o svém vášnivém zaujetí pro hudbu, když zpívala až do noci v svém pokojíčku, odkud bylo vidět na hradby. On jí vyprávěl o své zádumčivosti v koleji a jak na jeho básnickém nebi zářila ženská tvář, takže když ji po prvé uviděl, poznal ji.

Tyto hovory se obvykle obíraly jen lety, kdy už se spolu stýkali. On jí připomínal bezvýznamné detaily, barvu jejich šatů v té a té době, která osoba se jednoho dne objevila, co zas jindy řekla; a ona všechna užaslá odpovídala:

„Ano, vzpomínám si!“

Měli stejné záliby, stejný úsudek. Často ten z nich, který naslouchal druhému, zvolal:

„Já také!“

A za chvíli se ozval zase druhý:

„Já také!“

Potom tu byly nekonečné nářky na osud:

„Proč tomu Bůh nechtěl! Kdybychom se byli potkali...!“

„Ach, že jsem nebyla mladší!“ vzdychala.

„Ne, já trochu starší!“

A představovali si život věnovaný jen a jen lásce, tolik bohatý, že by vyplnil největší samotu, život převyšující všechny rozkoše, vzdorující všem bědám, v němž by čas plynul v ustavičném sebesdělování a jenž by byl vytvořil cosi zářivého a vznešeného jako mihotání hvězd.

Skoro vždycky sedávali pod širým nebem nahoře na schodišti; vrcholky stromů, již podzimně zežloutlé, se před nimi nepravidelně hrotily až po kraj oblohy; nebo také chodili na

konec aleje do pavilónu, v němž nebyl jiný nábytek nežli šedá plátěná pohovka. Černé tečky znešvařovaly skleněnou tabuli; ze zdí vycházel zápach plesniviny; – a tam sedali, nadšeně si povídali o sobě, o jiných, o čemkoli. Někdy se sluneční paprsky prodraly žaluzií a od stropu až na dlaždice napínaly jakoby struny lyry; zrnka prachu vířila v těch světelných přičkách. Bavila se tím, že je rukou protínala; – Frédéric tu ruku něžně uchopil a pozoroval spleť jejích žil, zrnění kůže, tvar prstů. Každý z jejích prstů mu byl obzvlášť vzácný, byl mu téměř osobností.

Darovala mu své rukavice, za týden zas kapesník. Říkala mu „Frédéric“, on jí „Marie“; zbožňoval to jméno, které je prý schválně stvořeno, aby je člověk vydechoval v extasi, a které jako by v sobě neslo oblaky kadidla, náruče růží.

Dospěli k tomu, že si předem určovali den jeho návštěvy; a ona si jako náhodou vyběhla a šla mu po silnici naproti.

Nepodnikala nic, aby rozněcovala jeho lásku, utonulá v té bezstarostnosti, která je příznačná pro velké štěstí. Po celou tu dobu nosila domácí šaty z hnědého hedvábí se stejnou sametovou obrubou, široký volný oděv, přiměřený měkkosti jejích pohybů a její vážné tváři. Blížila se ostatně srpnu ženství, období přemítavosti a zároveň něhy, kdy počínající zralost oživuje pohled sytějším plamenem, když se síla citu prolíná se životní zkušeností, kdy rozvíjení spěje ke konci a dovršená bytost v své harmonické kráse překypuje bohatstvím. Nikdy ještě neměla tolik líbeznosti, shovívavosti. Poněvadž byla jista, že neklesne, oddávala se citu, který se jí zdál právem vydobytým jejími zármutky. Bylo to ostatně tak krásné, tak nové! Jaký propastný rozdíl mezi Arnouxovou hrubostí a Frédéricovým zbožňováním!

On se chvěl, aby jediným slovem neztratil všechno, co podle svého mínění získal, říká si, že je možno chopit se opět některé příležitosti, ale že nikdy už nenapravíme hloupost, které jsme se dopustili. Chtěl, aby se mu vzdala, a ne se jí zmocnit. Jistota, že ho miluje, dávala mu slastnou předchuť chvíle, kdy mu bude náležet, a kromě toho kouzlo její osobnosti vzrušovalo víc jeho srdce než smysly. Byla to nekonečná blaženost, takové opojení, že pro ně zapomínali i na možnost

naprostého štěstí. Když od ní byl vzdálen, stravovala ho zbledlá touha.

Zanedlouho se v jejich rozhovorech vyskytovaly dlouhé odmlky. Někdy se z jakéhosi pohlavního studu červenali jeden před druhým. Všechno obezřelé úsilí, aby utajili svou lásku, ji jen odhalovalo; čím více sílila, tím zdrženlivější bylo jejich chování. Udržování takového klamu jitrilo jejich citlivost. S rozkoší vychutnávali vůni vlhkého listí, trýznil je východní vítr, bývali bez příčiny podrážděni, měli truchlivé předtuchy; zvuk kroku, praskot v dřevěném táflování jim naháněly hrůzu, jako by se byli provinili; měli pocit, že jsou zaháněni k propasti; obklopovalo je bouřkové ovzduší; a když se Frédéric poděklal a naříkal si, ona obviňovala sebe.

„Ano! Jednám špatně! Chovám se jako koketa! Nechoďte sem už!“

Tehdy opakoval stále stejné přísahy – a ona jim naslouchala s radostí.

Její návrat do Paříže a novoroční starosti na čas přerušily jejich schůzky. Když opět přišel, bylo jeho chování jaksi smělejší. Odcházela každou chvíli udělit rozkazy a přes jeho prosby přijímala všechny ty měšťáky, kteří ji chodili navštěvovat. Horlivě se potom hovořilo o Léotadovi, o panu Guizotovi, o papeži, o povstání v Palermu a o banketu XII. okresu, vzbuzujícím obavy. Frédéric si ulevoval láteřením na vládu; přál si už jako Deslauriens všeobecný převrat, tak byl nyní roztrpčen. Paní Arnouxová zase upadala v zádumčivost.

Její muž, oplývající výstředními kousky, vydržoval si dělnici z továrny, tu, které říkali Bordeauxanka. Paní Arnouxová to sama pověděla Frédéricovi. Chtěl z toho vyvodit důsledek, „když ji muž podvádí“.

„Och, to mě nijak nerozčiluje!“ řekla.

Zdalo se mu, že tímto prohlášením je plně utvrzen jejich důvěrný vztah. Podezírání je Arnoux?

„Ne, teď ne!“

Vyprávěla mu, že je nechal jednou večer o samotě, potom se vrátil, poslouchal za dveřmi, a poněvadž oba mluvili o lhostejných věcech, žije od té doby v úplném bezpečí.

„Právem, vidíte?“ řekl hořce Frédéric.

„Ano, zajisté!“

Byla by udělala líp, kdyby se takového slova nebyla odvážila.

Jednoho dne nebyla doma v tu dobu, kdy obvykle přicházel. Na něho to působilo skoro jako zrada.

Potom se zlobil, že květiny, které jí přináší, najde vždycky ve sklenici s vodou.

„A kdepak tedy mají být?“

„Och, tam ne! Ostatně je jim tam méně chladno než na vašem srdci.“

Po čase jí vyčetl, že byla včera v Italském divadle, ale jeho neupozornila. Jiní ji viděli, obdivovali se jí, snad ji milují; Frédéric se chytal těchto podezření, jen aby ji mohl hubovat, trápit; neboť ji začínal nenávidět, a tak si aspoň přál, aby dostala také svůj díl z jeho utrpení!

Jednou odpoledne (asi uprostřed února) ji zastihl velmi znepokojenou. Evžen si naříkal na bolest v krku. Lékař však řekl, že to nic není, jen silné nachlazení, chřipka. Frédéric se podivil, jak obluženě dítě vypadá. Přesto matku uklidňoval, uvedl za příklad několik dětí jeho věku, které měly podobnou chorobu a rychle se uzdravily.

„Opravdu?“

„Nu ovšem, jistě!“

„Ach, vy jste hodný!“

A vzala ho za ruku. Stiskl její ruku ve své.

„Ó, pusťte.“

„Co na tom, vždyť ji podáváte utěšiteli . . . ! V těchto věcech mi věříte, a pochybujete o mně . . . když k vám mluvím o své lásce!“

„Nepochybují o ní, drahý příteli!“

„Proč ta nedůvěra, jako bych byl bidník schopný zneužít . . . !“

„Ne, ne . . . !“

„Kdybych měl alespoň důkaz . . . !“

„Jaký důkaz?“

„Jaký se dává komukoli, jaký jste dopřála už i mně!“

A připomněl jí, že jednou spolu vyšli do města, v zimě za soumraku, bylo mlhavo. To je teď všechno už tak vzdálené! Co jí tedy brání ukázat se vedle něho před celým světem?

Ona sama bez obav, on bez jediné postranní myšlenky a kolem sebe nebudou mít nikoho, kdo by jim byl na obtíž.

„Dobře!“ odpověděla s rozhodnou statečností, jež Frédéric zprvu ohromila.

Ale hbitě pokračoval:

„Přejete si, abych na vás čekal na nároží ulice Tronchetovy a Komorní?“

„Můj bože, příteli...“ koktala paní Arnouxová.

Neposkytl jí čas na rozmyšlenou, dodal:

„Příští úterý, dejme tomu?“

„V úterý?“

„Ano, mezi druhou a třetí!“

„Přijdu!“

A odvrátila tvář, zastyděla se. Frédéric jí přitiskl rty na šíji.

„Och, to ne,“ řekla. „Nakonec ještě budu litovat.“

Poodstoupil, obávaje se obvyklé ženské nestálosti. Potom na prahu tiše zašeptal jako věc pevně sjednanou:

„V úterý na shledanou!“

Sklopila své krásné oči zdrženlivě a odevzdaně.

Frédéric měl plán.

Doufal, že mu déšť nebo i slunce pomůže přimět ji, aby se zastavila někde v domovních dveřích, a když už bude jednou ve dveřích, vejde i do domu. Obtížné bylo najít vhodný dům.

Začal tedy pátrat a asi uprostřed Tronchetovy ulice četl z dálky na vývěsní tabuli: *Zařízené pokoje*.

Podomek pochopil jeho záměr a hned mu ukázal v mezaninu pokoj a kabinet se dvěma východy. Frédéric jej najal na měsíc a hned zaplatil.

Potom šel do tří obchodů nakoupit nejvýznamnějšího voňavkářského zboží; opatřil si kus nepravé krajky, aby nahradil ošklivou ložní příkrývku z červeného kartounu; vybral pár modrých atlasových pantoflíčků; jenom z obavy, aby nevypadal hrubě, se mírnil v nákupech; vrátil se s nimi; – a zbožněji než ti, kdo upravují oltáře o Božím těle, přestavěl nábytek, sám zřasil záclony, na krb postavil vřes, na prádelník fialky; byl by rád vydláždil celý pokoj zlatem. „Zítřka,“ říkal si, „ano, zítřka! Není to sen!“ A cítil, jak mu srdce buší mocnými úde-

ry, poháněno třestěním naděje; potom, když bylo všechno připraveno, odnesl si klíč v kapse, jako kdyby štěstí, které tam dřímá, mohlo ulétnout.

Doma jej čekal dopis od matky:

Proč zůstáváš tak dlouho pryč? Tvé chování začíná vypadat směšně. Chápu, že jsi nejdříve byl do jisté míry na vabách před tímto sňatkem; ale uvažuj přece jen!

A přesně vyjádřila situaci: pětadvacet tisíc franků ročního důchodu. Ostatně „mluví se o tom“; a pan Roque očekává závaznou odpověď. Pokud jde o dívku, její postavení je velmi trapné. „Velmi tě miluje.“

Frédéric odhodil dopis, aniž dočetl, a otevřel druhý, lístek od Deslauriersa.

Kamaráde,

bruška je zralá. Podle Tvého slibu s Tebou počítáme. Sejdeme se za svítání na náměstí Panthéonu. Zajdi do Soufflotovy kavárny. Potřebuji s Tebou mluvit před manifestací.

„Och, znám ty jejich manifestace! Děkuji pěkně! Mám příjemnější schůzku.“

A druhého dne už v jedenáct hodin vyšel Frédéric z domu. Chtěl naposled prohlédnout přípravy; a vůbec, kdož ví, třebaš nějakou náhodou přijde dřív? Když vycházel z Tronchetovy ulice, uslyšel za kostelem svaté Magdaleny mohutný pokřik; popošel blíž a spatřil v pozadí náměstí, vlevo, lidi v dělnických blůzách a měšťáky.

Bylo to tak: provolání uveřejněné v novinách svolávalo na to místo všechny, kteří se podepsali pro reformistický banket. Vláda skoro ihned dala vylepit vyhlášku, která jej zakazovala. Včera večer od něho parlamentní oposice upustila; ale vlastenci, kteří nevěděli o tomto rozhodnutí vůdců, přišli na sraz a s nimi velké množství zvědavců. Deputace škol se právě odebrala k Odilonu Barrotovi. Byla teď v paláci ministerstva zahraničí; a nevědělo se, zda se banket bude konat, zda vláda splní svou hrozbu, zda vystoupí národní garda. Lidé byli rozčleneni na poslance stejně jako na vládu. Davu přibývalo čím dál víc a pojednou prochvěl vzduch refrén *Marseillaisy*.

To přicházel oddíl studentů. Pochodovali krokem ve dvou řadách, spořádaně, s podrážděným výrazem, s holýma rukama a všichni chvílemi provolávali:

„Ať žije reforma! Pryč s Guizotem!“

Frédéricovi přátelé tu zcela jistě jsou. Zpozorují ho a od-
vleku. Kvapně se uklidil do ulice Pod podloubím.

Studenti dvakrát obešli kolem Magdaleny a ššli k náměstí Svornosti. Bylo napěchováno lidmi; a namačkaný dav z dálky vypadal jako pole rozkývaných černých klasů.

V téže chvíli se vlevo od kostela sešikovali řadoví vojáci do bojového útvaru.

Skupiny však stály dál. Aby s tím skoncovali, zatýkali policisté v civilu ty nejvzpornější a odváděli je hrubě na strážnici. Frédéric přes své rozhořčení zůstal zticha; byli by jej mohli sebrat s ostatními a on by propásl paní Arnouxovou.

Zanedlouho se objevily přílby městských gardistů. Bili kolem sebe, rozdávali rány plochou šavlí. Jeden kůň se svalil; lidé mu běželi na pomoc: a jakmile byl jeho jezdec v sedle, všichni utekli.

Potom nastalo veliké ticho. Mženi, které zmokřilo asfalt, již ustalo. Mraky odplouvaly, měkce poháněny západním větrem.

Frédéric se rozběhl Tronchetovou ulicí, díval se před sebe i za sebe.

Konečně odbily dvě hodiny.

„Ach! Teď už, teď!“ řekl si. „Vychází z domu, blíží se;“ a za minutu: „Už by tu mohla být.“ Až do tří hodin se snažil zůstat klidný. „Ne, neopozdila se; jen trochu strpení!“

A z dlouhé chvíle si prohlížel nemnohé obchody: knihkupectví, sedlářství, sklad smutečních oděvů. Brzy znal všechna jména knih, všechny postroje, všechny látky. Když jej obchodníci viděli ustavičně přecházet, byli nejdříve udiveni, potom se polekali a své výklady zavřeli.

Není pochyby, něco nutného jí zdrželo a trápí se pro to také. Ale jaká to bude radost za chvíli! – Neboť ona přijde, to je jisté! „Vždyť mi to slíbila!“ Přesto na něho padala nesnesitelná úzkost.

Veden nesmyslným pudem, zašel opět do hotelu, jako kdy-

by tam mohla být. Právě v tu chvíli možná už přichází ulicí. Vyběhl ven. Nikdo? A znovu začal zbůhdarma přecházet po chodníku.

Pozoroval trhliny v dlažebních kamenech, ústí okapů, kan-
delábry, domovní čísla nade dveřmi. Nejnepatrnější předměty se pro něho stávaly druhy, nebo spíše ironickými diváky; a pravidelná průčelí domů se mu zdála nemilosrdná. Zábly ho nohy. Cítil se zcela rozbitý únavou. Při každém kroku mu otřes pronikal až do mozku.

Když na hodinkách uviděl, že jsou čtyři, pocítil jakoby zá-
vrat, hrůzu. Pokoušel se opakovat si verše, počítat cokoli, vymýšlet si nějaký příběh. Vyloučeno! Obraz paní Arnouxové jej neopouštěl. Měl chuť běžet jí naproti. Ale kterou cestou se dát, aby se neminuli?

Přistoupil k posluhovi, vtiskl mu do dlaně pět franků a nařídil mu, aby šel do Rajské ulice k Jacquesu Arnouxovi a zeptal se u domovníka, „je-li milostpaní doma“. Potom se postavil na nároží ulice Komorní a Tronchetovy tak, aby viděl do obou zároveň. V pozadí průhledu, na bulváru, se sunuly nejasné spousty lidstva. Občas rozeznal chochol dragouna, ženský klobouk; a napínal zrak, aby ji poznal. Otrhané dítě, jež ukazovalo opičku v bedničce, poprosilo jej s úsměvem o almužnu.

Muž v sametovém kabátě se vrátil. „Domovník ji neviděl vyjít z domu.“ Co jí zdržuje? Kdyby byla nemocna, byli by to řekli! Nějaká návštěva? Tu možno nepřijmout, to je to nejmenší. Ťukl se do čela:

„Ó já hlupák! Přece ta vzpoura!“

Toto přirozené vysvětlení mu ulevilo. Potom ho napadlo: „Ale v jejich čtvrti je klid.“ A dolehla na něho strašná po-
chybnost: „Co když nepřijde? Co když její slovo byl jen planý slib, aby se mne zbavila? Ne, ne!“ Podle všeho jí brání nějaká kromobyčejná příhoda, jedna z těch událostí, které zmaří jakýkoli propočít. V takovém případě by byla napsala. Poslal podomka z hotelu do svého bytu v Rumfordově ulici, nemá-li tam dopis.

Žádný dopis nepřišel. To, že nepodala zprávu, jej upokojilo.

Hledal znamení v počtu drobných mincí, které namátkou

nahmátl, ve tváři mimojdoucích, v barvě koní; a když byla předpověď nepříznivá, snažil se nevěřit jí. V svých záchvatech vzteku na paní Arnouxovou jí polohlasem spílal. Potom přicházely návaly slabosti až mdlobné a náhle zas nové vzpružení naděje. Objeví se. Je tady, má ji za zády. Obrátil se: nic! Jednou zahlédl asi třicet kroků před sebou ženu stejné postavy, ve stejných šatech. Dohonil ji; nebyla to ona! A bylo pět hodin! Půl šesté! Šest! Rozžíhal se plyn. Paní Arnouxová nepřišla.

Zdálo se jí té noci, že je už dlouho na chodníku v Tronchetově ulici. Čekala tam na něco neurčitěho, přece však důležitěho, a bála se, nevědouc proč, aby ji někdo nespatriil. Ale nějaký zlořečený pejsek se na ni vztekle obořil a zakousl se jí do obruby šatů. Vracel se neodbytně a štěkal stále silněji. Paní Arnouxová se probudila. Psí štěkot neustával. Napjala sluch. Vycházelo to z ložnice jejího synka. Letěla tam bosa. To samo dítě tak kašlalo. Hošík měl žhavé ruce, rudé tváře a hlas podivně drsný. Jeho dýchání bylo od minuty k minutě obtížnější. Zůstala až do rána schýlena nad jeho příkrývkou a pozorovala jej.

V osm hodin přišel bubeník národní gardy oznámit panu Arnouxovi, že jeho druhové ho očekávají. Rychle se oblékl a odešel se slibem, že se hned zastaví u jejich lékaře, pana Colota. Když už bylo deset a pan Colot ještě nepřišel, vyslala paní Arnouxová svou panskou. Lékař je na cestách na venkově, a mladý muž, který ho zastupuje, chodí po návštěvách.

Evžen měl na podušce hlavu na stranu, neustále vraštil obočí a rozvíral chřípě; jeho ubohá tvářička byla bledší než prostěradlo, a z hrtanu mu vycházelo hvízdání při každém vdechnutí, čím dál kratší a jako kovové. Jeho kašel se podobal zvukům těch skřípavých strojků, kterými se vyluzuje štěkot u lepenkových psíků.

Paní Arnouxovou zachvátila hrůza. Vrhla se ke zvonkům, volajíc o pomoc, křičela:

„Lékaře! Lékaře!“

Za deset minut přišel starý pán v bílém nákrčníku, se šedými licousy úpravně přistříženými. Mnoho se vyptával na tělesnou konstituci, věk a letoru malého nemocného, potom mu vy-

šetřil hrdlo, přiložil mu ucho na záda a napsal recept. Klidný výraz toho starocha byl odporný. Bylo cítit, že je navoněn. Měla chuť ho zbít. Řekl, že večer přijde znovu.

Brzy se obnovily strašné záchvaty dusivého kašle. Chvillemi se dítě náhle vztyčilo. Hrudní svalstvo se mu otrásalo křečovitými pohyby a při vdechování se břicho propadalo, jako kdyby uřícen běháním nemohl popadnout dech. Potom zase padl zpátky na polštář s hlavou do týla, s ústy dokořán. S nekonečnou opatrností se paní Arnouxová snažila přimět ho, aby spolkl, co bylo v lahvičkách, ipekakuanhový sirup, jakousi červenohnědou kermesovou medicínu. Ale on odstrkoval lžičku, sténaje slabým hlasem. Mohlo se říci, že slova jen vydechuje.

Občas znovu pročetla recept. Poznámky na formuláři ji děsily; možná, že se lékárník zmýlil! Její bezmocnost ji uváděla v zoufalství. Přišel elév pana Colota.

Byl to mladík skromného chování, lékařský nováček, který nijak netajil svůj dojem. Nejdříve zůstal nerozhodný, měl strach, aby si nezadal, a nakonec doporučil přikládat kousky ledu. Dlouho to trvalo, než sehnali led. Měchýř s ledovými úlomky praskl. Bylo nutno převléci košilkou. Všechno to vyrušování způsobilo nový hroznější záchvat.

Dítě si začalo strhávat obklady s krku, jako by chtělo odstranit překážku, která je dusí, a škrabalo zeď, chytalo se záclon u postýlky, hledajíc nějakou oporu, aby mohlo vydechnout. Jeho obličejíček byl teď zamodralý a celé tělo, zalité studeným potem, jako by hublo. Vyjevené oči se na matku upíraly s hrůzou. Hošík ji bral kolem krku, zoufale se na ni věšel; a ona, potlačujíc vzlykot, koktala něžná slova:

„Ano, miláčku, můj andílku, můj poklade!“

Potom přicházely chvíle klidu.

Přinesla hračky, paňácu, sbírku obrázků a rozložila mu je na postýlku, aby ho zabavila. Zkusila dokonce zpívat.

Začala píseň, kterou mu zpívala kdysi, když ho kolébala, zavinujíc jej právě na této vyšívané židličce. Ale on se zachvěl po celé délce těla jako vlna pod poryvem větru; oční bulvy mu vystupovaly z důlků; myslila, že umírá, a odvrátila se, aby to neviděla.

Za okamžik nabyla síly podívat se na něj. Dosud žil. Ho-

dina za hodinou mýjela, všechny těžké, chmurné, nekonečné, zoufalé; a ona už měřila jejich čas jen tím, jak postupovala tato agónie. Otřesy hrudi jí házely kupředu, jako by ho chtěly zlomit; nakonec vydával něco podivného, co vypadalo jako svitek pergamenu. Co je to? Představovala si, že vyvrátil kus svých vnitřností. Ale dýchal volně, pravidelně. Toto zdání dobrého stavu ji poděsilo víc než všechno ostatní; stála jako zkamenělá se svěřenými rukama, se strnulým pohledem, až přišel pan Colot. Podle jeho výroku bylo dítě zachráněno.

Zprvu nerozuměla, dala si tu větu opakovat. Není to jen taková útěcha, jaké lékaři dávají? Doktor odešel s klidnou tváří. To pro ni bylo, jako by se rozvázaly zadrhnuté provazy, které jí svíraly srdce.

„Zachráněn! Je to možné!“

Pojednou jí vytanula jasně a neúprosně představa Frédérica. Je to výstraha Prozřetelnosti. Ale Pán ji v svém milostdenství nechtěl ztrestat plně! Jak těžce by to odpykala později, kdyby setrvávala v této lásce! Není pochyby, lidé by kvůli ní uráželi jejího syna; a paní Arnouxová jej viděla dospělého, jak je zraněn v souboji, jak ho odnášejí na nosítkách, jak umírá. Skokem se vrhla k židličce; a ze všech sil povznášejíc svou duši k nebesům, obětovala Bohu jako smírnou oběť svou první vášeň, svou jedinou slabost.

Frédéric se vrátil domů. Seděl v lenošce, nemaje už ani sílu proklínat ji. Přemohl jej jakýsi spánek; a clonou těžkého snu slyšel cupot deště, stále ještě v domnění, že je tam na chodníku.

Druhého dne z poslední zbabělosti poslal ještě jednoho posluhu k paní Arnouxové.

Ale buď že ten hulvát příkaz nevyřídil, nebo že toho měla příliš mnoho na srdci, aby se mohla vyjádřit několika slovy, přinesl stejnou odpověď. Ta troufalost, to už přestává všecko! Zachvátil ho vztek uražené pýchy. Přisahal si, že po ní už ani nevzdechne; a jeho láska zmizela jako list odvanutý vítr. Tím se mu ulevilo, pocítil jakousi stoickou radost, potom potřebu vybouřit se prudkým činem; a vyšel nazdařbůh do ulic.

Muži z předměstí přecházeli ozbrojeni puškami, starými šav-

lemi, někteří v rudých čapkách a všichni zpívali *Marseillaisu* nebo *Girondiny*. Tu a tam spěchal národní gardista, aby už byl na radnici svého obvodu. V dálce rachotily bubny. Bojovalo se u Svatomartinské brány. Něco jarého a bojovného bylo ve vzduchu. Frédéric šel a šel. Vření velkoměsta jej rozveselovalo.

Nahoře na Frascati uviděl okna Maršálčina; dostal bláznivý nápad, byla to reakce mladé krve. Přešel přes bulvár. Zavírali vrata; a panská Delfína, jež na ně právě psala uhlém: „Zbraně odevzdány“, kvapně řekla:

„Ach! Madame je v pěkném stavu! Ráno vyhnala svého grooma, který ji urážel. Myslí, že se bude všude drancovat! Umírá strachem! Tím spíše, že pán odjel!“

„Který pán?“

„Kníže!“

Frédéric vešel do budoáru. Maršálka se objevila ve spodniče, s vlasy po zádech, hrozně rozčilená.

„Ach! Díky! Jdeš mě zachránit! Už po druhé! Ty za to nikdy nežádáš odměnu!“

„S prominutím!“ řekl Frédéric a oběma rukama ji obemkl v pase.

„Jak to? Co děláš?“ koktala Maršálka, kterou jeho chování překvapilo a zároveň rozjařilo.

Odpověděl:

„Řídím se módou, reformuji se.“

Dala se strhnout na divan, a když ji líbal, smála se dál.

Strávili odpoledne u okna pozorováním lidí na ulici. Potom ji odvedl na večeři ke Třem bratrům Provensálcům. Večeře byla dlouhá, vybraná. Vraceli se pěšky, poněvadž vůz nesehnali.

Po zprávě o změně vlády se Paříž změnila. Všichni se radovali; lidé se procházeli a ilumináčnické lampičky v každém poschodí vydávaly jas jako za bílého dne. Vojáci se pomalu vraceli do kasáren, utrmáceni, zasmušilí. Lidé je zdravili voláním: „Ať žije řadové vojsko!“ Táhli dál a neodpovídali. V národní gardě naopak důstojníci zrudlí nadšením mávali šavlemi a křičeli: „Ať žije reforma!“ A toto slovo po každé rozesmálo oba milence. Frédéric vtipkoval, byl velmi veselý.

Duphotovou ulicí se dostali na bulváry. Lampióny, zavěšené na domech, tvořily ohnivé girlandy. Dole se přelévalo temné hemžení; z tohoto stínu místy zářily bílé ostrůvky bajonetů. Vzmáhal se hlučný pokřik. Dav byl příliš hustý, přímou cestou se vrátit nemohli; a právě když vcházeli do Caumartinovy ulice, rozlehl se náhle za nimi jakýsi praskot, asi jako by se trhal obrovský kus hedvábí. Byla to střelba na bulváru des Capucines.

„Nu, oddělají pár měšťáků,“ řekl klidně Frédéric, – existují totiž situace, kdy člověk nejméně krutý je od ostatních tak odpoután, že by mohl vidět hynout celé lidské pokolení, a srdce by mu nezabušilo.

Maršálka, pevně zaklesnutá do jeho paže, drkotala zuby. Prohlásila, že už nemůže, neujde ani dvacet kroků. A Frédéric z rafinované nenávisti, aby v duchu citelněji potupil paní Arnouxovou, zavedl ji až do hotelu v Tronchetově ulici, do pokoje připraveného pro tu druhou.

Květiny ještě nezvadly. Na lůžku se prostírala krajka. Vyτάhl ze skříně pantoflíčky. Rosanettě se tyto pozornosti zdály velmi roztomilé.

K jedné hodině ji probudilo vzdálené rachocení; a viděla ho, jak vzlyká s hlavou zabořenou do podušky.

„Co je ti, drahoušku?“

„To z přemíry štěstí,“ řekl Frédéric. „Příliš dlouho jsem po tobě toužil!“

ČÁST TŘETÍ

Rachot střelby ho rázem vyburcoval ze spánku; a Frédéric, přes Rosanettiny úpěnlivé prosby, chtěl se jít mermomocí podívat, co se děje. Kráčel po Elysejských polích, odkud palba zazněla. Na nároží ulice svatého Honoria mu přešli přes cestu dva muži v haleně s voláním:

„Ne, tudy ne! K Palais Royal!“

Frédéric se dal za nimi. Mříže u kláštera Nanebevzetí byly vytrhány. O kus dál uviděl uprostřed jízdní dráhy tři dlažební kostky, nepochybně zárodek barikády, pak střepy lahví a svazky železného drátu, aby uzavíraly cestu jízdnímu vojsku; pojednou z postranní uličky vyrazil velký bleďý mladík s černými vlasy, jež mu splývaly na ramena, obepjatá jakýmsi trikem s barevnými hrášky. Držel dlouhou vojenskou pušku, byl v pantoflích a běžel po špičkách s tváří náměšičníka a křepce jako tygr. Občas bylo slyšet výstřel.

Včera večer pohled na vozík s pěti mrtvolami, které sebrali mezi mrtvými na bulváru des Capucines, zcela změnil smýšlení lidu; a zatím co se v Tuileriích střídali pobočníci a pan Molé, sestavující nový kabinet, se nevracel a pan Thiers se snažil utvořit jiný a zatím co král se handrkoval, váhal potom svěřit vrchní velení Bugeaudovi, aby mu zabránil vzít si je sám, organizovalo se povstání strašlivě, jako by řízeno jedinou paží. Muži strhující výmluvnosti promlouvali na nárožích k davu; jiní zvonili v kostelích vši silou na poplach; lilo se olovo, točily se patrony; stromy na bulvárech, veřejné záchodky, lavice, mříže, sloupy plynového osvětlení, všechno bylo vytrháno, pokáceno; ráno byla Paříž poseta barikádami. Odpor netrval dlouho; všude zakročovala národní garda; -

takže v osm hodin měl lid po dobrém nebo násilím obsazeny patery kasárny, skoro všechny radnice, nejbezpečnější strategické body. Monarchie se sama sebou bez otřesů rozpadala v rychlém rozkladu; a teď útočili na strážnici v Château d'Eau, aby osvobodili padesát vězňů, kteří tam nebyli.

Frédéric se z donucení zastavil v místech, kde ulice ústila do náměstí. Bylo zaplněno ozbrojenými skupinami. Setniny řadového vojska měly obsazenu ulici svatého Tomáše a Fromenteauovu. Obrovská barikáda zatarasovala ulici Valoiskou. Dým, který se vznášel na jejím vrcholu, se rozdělil, pobíhali po ní muži, prudce gestikulovali a zmizeli; potom znovu začala střelba z pušek. Strážnice ji opětovala, přitom uvnitř nebylo nikoho vidět; okna, chráněná dubovými okenicemi, měla totiž střílny; a monumentální budova o dvou poschodích, o dvou křídlech, s fontánou v prvním patře a s brankou uprostřed začínala kropenatět bílými skvrnkami pod nárazy kulky. Její vstupní schodiště o třech stupních zůstávalo prázdné.

Vedle Frédérica stál muž v kulaté čepici s třapcem, s nábojnicí přes pletenou kazajku, a hádal se se ženou v polohedvábném šátku. Říkala mu:

„No tak přece pojd'! Pojd' přece domů!“

„Dej mi pokoj!“ odpovídal manžel. „Lóži stačíš ohlídat sama. Občané, prosím vás, že je to správné? Vždycky jsem konal svou povinnost, v roce 1830, 32, 34, 39! Dneska se bojuje! Tak já musím bojovat! Jdi už!“

A domovnice nakonec ustoupila jeho domlouvání a domlouvám jednoho národního gardisty vedle nich, čtyřicátníka, jehož dobrácký obličej byl obrouben věnečkem plavých vousů. Nabíjel svou zbraň a střílel a přitom rozmlouval s Frédéricem, zůstávaje uprostřed vzbouření tak klidný jako zahradník v své zahradě. Výrostek v hrubé plátěné zástěře se k němu lichočil, aby dostal náboje a mohl zužitkovat svou pušku, krásnou loveckou karabinu, kterou mu dal „jeden pán“.

„Naber si z těch, co mám na zádech,“ řekl občan, „a zmiz! Tady tě ještě zabijí!“

Bubeníci bubnovali k útoku. Rozléhaly se ostré výkřiky, vítězoslavné hurá! Neustávající protiproud rozvlňoval celé to množství. Frédéric, vklíněný mezi dva husté nedohledné davy,

se nemohl hnout, byl ostatně zcela fascinován a nesmírně ho to bavilo. Ranění, kteří klesali, ležící mrtví nevypadali jako skuteční ranění, skuteční mrtví. Měl dojem, že je přítomen nějakému divadlu.

Uprostřed té záplavy se objevil vysoko nad hlavami stařec v černém fraku na bílém koni, v sametovém sedle. V jedné ruce měl zelenou ratolest, v druhé list papíru a vytrvale jimi mával. Nakonec se vzdal naděje, že by ho bylo slyšet, a odjel.

Oddíl řadového vojska zmizel a městští gardisté zůstali na obranu strážnice sami. Houf neohrožených se vrhl na schodiště; skáceli se, přiběhli jiní; a brána se s duněním otřásala pod úderý železné tyče; městští gardisté se nepoddávali. Ale ke zdi byla přivlečena koleska napěchovaná senem, jež hořela jako obrovská pochodeň. Rychle přinesli otýpky, slámu, soudek vinného lihu. Oheň plápolal podél kamenů, z budovy se všude začalo kouřit jako ze sirné jámy; a široké plameny nahore mezi sloupky zábradlí na terase vyšlehovaly s ostrým sykotem. První poschodí Palais Royal se zatím už hemžilo národními gardisty. Ze všech oken na náměstí se střílelo; kulky hvízdaly; voda z puklé kašny se mísila s krví, tvořila po zemi kaluže; lidé se smekali v blátě po šatstvu, po čákách, po zbraních; Frédéric ucítil pod nohou něco měkkého; byla to ruka strážníka v šedém plášti, ležícího tváří ve stružce. Přicházely stále nové houfy lidu, tlačily bojovníky ke strážnici. Palba byla stále hustší. Vinárny byly otevřeny; odskočili si tam občas vykouřit dýmku, vypít sklenku a vraceli se do boje. Nějaký zaběhlý pes vyl. To ponoukalo k smíchu.

Frédéric se zapotácel pod nárazem: nějaký muž mu s chropčným padl na rameno, zasažen kulí do beder. Po této ráně, zamířené snad na něho, pocítil vztek; vrhl se kupředu, ale jeden národní gardista ho zadržel:

„Je to zbytečné! Král právě odjel. Jestli mi nevěříte, jděte se podívat!“

Takové ujištění Frédérica uklidnilo. Náměstí du Carousel bylo na pohled pokojné. Nanteský palác se tam stále samotářsky tyčil; a domy vzadu, kupole Louvru naproti, dlouhá dřevěná galerie vpravo i rozsáhlý prostor, který se vlnil až ke stánkům kramářů, byly jako utonulé v šedi ovzduší, v němž

vzdálený hukot jako by splýval s mlhou – kdežto na druhém konci náměstí ostré světlo, padající průlinou mezi mraky na průčelí Tuilerií, zdůrazňovalo v bělí všechna jeho okna. U Vítězného oblouku ležel natažen mrtvý kůň. Za mřížovým plotem hovořili lidé ve skupinách po pěti, po šesti. Brány zámku byly otevřeny, sluhové na prahu vpouštěli dovnitř.

Dole v malém sále podávali koflíky bílé kávy. Někteří zvědavci žertujíce usedli ke stolům, jiní zůstali stát, mezi nimi i jakýsi fiakrista. Popadl oběma rukama cukřenku plnou práškového cukru, šlehl nejistým pohledem napravo nalevo a začal hltavě jíst, až mu nos zapadal do otvoru nádobky. Pod hlavním schodištěm zapisoval nějaký muž své jméno do seznamu. Frédéric jej ze zadu poznal.

„Vida, Hussonnet!“

„Nu ovšem,“ odpověděl bohém. „Uvádím se ke dvoru. To je junda, co?“

„Že bychom šli nahoru?“

Přišli do sálu maršálů. Portréty těch slavných mužů byly všechny neporušeny, až na Bugeaudův, na břiše probodnutý. Stáli opření o šavli, za sebou lafetu děla, každý v nějakém hrozivém postoji, který byl v rozporu se situací. Mohutné hodiny ukazovaly jednu hodinu dvacet minut.

Pojednou zazněla *Marseillaisa*. Hussonnet s Frédéricem se nahnuli přes zábradlí schodů. Byl to lid. Hnal se po schodišti v závratných vlnách, potřásaje prostovlasými hlavami, přílbami, rudými čapkami, bajonety a rameny, tak bouřlivě, že se lidé ztráceli v té jednolitě hemživé záplavě, jež stále stoupala jako veletok hnaný zpět přílivem za rovnodennosti, s táhlým hukotem, pod neodolatelným náporem. Nahoře se rozlila a zpěv umkl.

Bylo slyšet už jen dupot všech těch bot a bzukot hlasů. Neútočný dav se spokojoval s tím, že se díval. Ale čas od času některý loket příliš stisknutý vyrazil okenní tabuli nebo se nějaká váza, soška skutálela s přístěnného stolku na zem. Dřevěné táflování praskalo, jak se na ně tlačili. Všechny obličejy byly rudé, pot se z nich lil velkými krupějemi. Hussonnet prohodil poznámku:

„Hrdinové zrovna nevoní!“

„Nechte si to, jste vyzývavý,“ odpověděl Frédéric.

A postřekování proti své vůli, vešli do sálu, v němž se u stropu rozpínal baldachýn z červeného sametu. Na trůně pod ním seděl proletář s černými vousy, v rozhalené košili, tvářil se vesele a tupě jako magot. Jiní vystupovali na estrádu, aby se posadili na jeho místo.

„Jaký mythus!“ řekl Hussonnet. „Hle, svrchovaný lid!“

Křeslo bylo zvednuto do výše, kam až paže stačí, a kymácivě prošlo celým sálem.

„Saframente, jak křepčí! Státní loď je zmítána vlnami bouřlivého moře! Kankán tancuje, kankán!“

Donesli je k oknu a za hvízdání je vyhodili.

„Chudák starý!“ řekl Hussonnet, když je viděl padat do zahrady, tam bylo zas rychle sebráno, aby je mohli donést až k Bastile a spálit.

Tehdy propukla šílená radost, jako by se na místě trůnu byla objevila budoucnost plná nekonečného štěstí; a lid, ne tak z pomstychtivosti, jako aby se ujistil o své držbě, začal rozbíjet a trhat: zrcadla, záclony, lustry, svícný, stoly, židle, taburety, všechn nábytek, dokonce i alba s kresbami i košíčky s vyšíváním. Musejí se přece bavit, když jsou vítězi! Chátra se výsměšně obalila krajkami a kašmírovými šály. Zlaté třásně se ovíjely kolem rukávů halen, klobouky s pštrosím peřím zdobily hlavy kovářů, stuhy Čestné legie posloužily za pás nevěstkám. Každý ukájel svou choutku; jedni tančili, druzí pili. V královnině pokoji si jedna žena natírala hladký účes pomádou; za zástěnou hráli dva karbaníci v karty; Hussonnet ukázal Frédéricovi člověka, který kouřil lulku opřen loktem o balkón; a šílené třeštění se stupňovalo a s ním neustálý řinkot rozbíjeného porcelánu a křišťálových střepů, jež při dopadu a při odrazu zvučely jako skleněná harmonika.

Potom se zběsilé nadšení zasmušilo. Necudná zvědavost je hnala, aby proslídili všechny kabinety, všechna skrytá zákoutí, zotvírali všechny zásuvky. Kriminálníci zabořovali paže do lůžka princezen a váleli se po něm, aby si alespoň trochu nahradili, že je nemohou znásilnit. Jiní s chmurnější tváří mlčky bloudili a hleděli něco ukrást; ale bylo tu příliš mnoho lidí. Dvěmi dokořán otevřenými bylo vidět v přímé řadě komnat jen

temnou spoustu lidu mezi zlacením, pod oblakem prachu. Všechna prsa těžce oddechovala; bylo horko, čím dál dusněji; oba přátelé se obávali, že se zalknou, a raději odešli.

V předsíni stála na kupě šatstva veřejná holka v póze sochy Svobody – bez hnutí, s vytřeštěnými očima, strašná.

Sotva venku udělali tři kroky, přiblížila se k nim četa městských gardistů v pláštích; smekli policejní čapky, odkrývajíce přítom lebky trochu olysalé, a tak přeuctivě pozdravili lid. Při tomto projevu úcty otrhaní vítězové vypjali hruď. Také Hussonnet a Frédéric nad tím pocítili jakousi radost.

Pobádalo je zvláštní zanícení. Vrátili se k Palais-Royal. Před Fromanteauovou ulicí byly na slámě narovnány mrtvoly vojáků. Přešli mimo chladnokrevně, dokonce s hrdým pocitem, že se tak dobře ovládají.

V paláci bylo nabitó. Ve vnitřním dvoře plápolalo sedm hranic. Lidé vyhazovali z oken klavíry, prádelníky a hodiny. Požární stříkačky chrlily vodu až ke střechám. Nějací zákeřníci se snažili přerezat hadice šavlemi. Frédéric vybídl jednoho polytechnika, aby zakročil. Polytechnik nepochopil, ostatně vypadal hloupě. Kolem dokola v obou galeriích se strašlivě pilo, neboť luza se zmocnila sklepů. Víno teklo celými potoky, smáčelo nohy; pouliční pepíci pili z lahví vzhůru dnem, vrávorali, hulákali.

„Pojďme odtud,“ řekl Hussonnet, „ten lid je mi odporný.“ Podél celé Orleánské galerie leželi po zemi na žíněnkách ranění, za příkrývky měli purpurové záclony; a ženy drobných měšťanů z té čtvrti jim přinášely polévky, prádlo.

„Átsi!“ řekl Frédéric, „podle mého je lid báječný.“ Velkou vstupní dvoranu zaplňoval vířivý shluk rozzuřených lidí, někteří muži chtěli do horních poschodí, aby tam mohli dokonat ničivé dílo; národní gardisté na schodech se namáhali zadržet je. Obzvláště neochvějný byl jeden myslivec, prostovlasý, rozčuchaný, s potrháným řemením. Košile se mu v pase vykasávala a vydouvala mezi kalhotami a kabátem, zuřivě se bil mezi ostatními. Hussonnet, který měl bystrý zrak, poznal z dálky Arnouxa.

Potom došli do zahrady Tuilerií, aby si volněji vydechli. Usedli na lavičku a několik minut tak zůstali se zavřenými očima,

ma, tak ubití, že neměli sílu promluvit. Chodci okolo nich na sebe hovořili. Vévodkyně Orleánská byla jmenována regentkou; všechno je skončeno; a každý měl ten příjemný pocit blaha, který nás zaplaví po rychlém rozuzlení; vtom se ve všech podkrovních oknech zámku objevili sluhové trhající svou livrej. Házeli jí do zahrady na znamení, že se jí odříkají. Lid je vypískal. Odstoupili od oken.

Pozornost Frédéricovu a Hussonnetovu upoutal velký chlapec, jenž rychle kráčel mezi stromy s puškou na rameni. Řemen nábojnice mu stahoval v pase červenou blůzu, pod čepicí se mu vinul kolem čela kapesník. Obrátil hlavu. Byl to Dusardier. Vrhł se jim do náruče se slovy:

„Ach jaké štěstí, drazí kamarádi!“ Nemohl říci nic jiného, tak se zadýchával radostí a únavou.

Už osmačtyřicet hodin je na nohou. Pracoval na barikádách v Latinské čtvrti, bojoval v Rambuteauově ulici, zachránil tři dragouny, vtáhl do Tuilerií s kolonou Dunoyerovou, potom šel ke sněmovně, nakonec k radnici.

„Jdu odtamtud. Máme to dobré! Lid vítězí! Dělníci a měšťáci se objímají! Ach, kdybyste věděli, co jsem viděl! Jaké správné chlapy! Je to tak krásné!“

A nevíš si, že nemají zbraně, pokračoval:

„Věděl jsem určitě, že vás tu najdu! Jednu chvíli šlo sice šeredně do tuha, ale ať, nevadí!“

Kapka krve mu stékala po tváři; na otázky obou druhů odpovídal:

„I to nic! Jen škrábnutí bajonetem!“

„Přesto by vás měli ošetřit.“

„Ba ne, já něco vydržím! Co na tom? Je prohlášena republika! Teď budeme šťastni! Právě jsem slyšel hovořit nějaké novináře, říkali, že bude osvobozeno Polsko a Itálie! Nebudou už králové, rozumíte! Celý svět bude svobodný! Celý svět svobodný!“

A vítězoslavně rozpřáhl paže, objímaje obzor jediným pohledem. Ale po terase U vody běžela dlouhá řada mužů.

„Aha, safra! Já zapomněl! Pevňůstky jsou obsazeny. Musím tam jít! Buďte zdraví!“

Ještě se obrátil a zavolal na ně, mávaje puškou:

„Ať žije republika!“

Z komínů zámku se valily obrovské chuchvalce černého kouře, jež unášely jiskry. Vyzvánění zvonů znělo z dálky jako poděšený ovčí bekot. Vpravo i vlevo, všude vítězové stříleli. Frédéric sice nebyl bojovný, ale cítil, jak jeho galská krev kypí. Magnetická síla nadšených davů jej strhla. Rozkošnický vdechoval bouřlivé ovzduší, prosycené vůněmi střelného prachu; a přitom jej zimničně rozechvívalo fluidum nezměrné lásky, naprostého a obecného zjihnutí, jako kdyby mu v prsou bušilo srdce celého lidstva.

Hussonnet řekl zívaje:

„Snad už bych měl jít a podat zprávu obyvatelstvu!“

Frédéric šel s ním do jeho zpravodajské kanceláře na Bursovním náměstí; a tam začal psát článek pro noviny troyeské, zprávu o událostech, podanou lyrickým stylem, skutečné dílo, – a podepsal se na to. Potom spolu povečeřeli v jedné kuřácké kavárně. Hussonnet byl zamyšlen; výstřednosti revoluce předstihovaly jeho vlastní blázniviny.

Když se po kávě ubírali na radnici, aby se dověděli, co je nového, nabyla opět vrchu jeho uličnická povaha. Zlézal barikády jako kamzík a hlídkám odpovídal vlasteneckými rozvernostmi.

Za svitu pochodní uslyšeli, jak je vyhlašována zatímní vláda. Konečně o půlnoci se Frédéric k smrti unaven vrátil domů.

„Nu tak,“ řekl svému sluhovi, který ho svlékal, „jsi spokojen?“

„Ano, jistě, pane doktore! Ale já nemám rád ten lid, když to bere takhle od podlahy.“

Když se Frédéric nazítří probudil, vzpomněl si na Deslauriersa. Běžel k němu. Advokát právě odjel, byl jmenován komisařem na venkově. Včera večer se dostal až k Ledru-Rollinovi, naléhal na něho jménem vysokých škol a vynutil si na něm místo, poslání. Ostatně, říkal domovník, příští týden má napsat, musí uvést svou adresu.

Potom šel Frédéric navštívit Maršálku. Uvítala ho nevlídně, měla mu za zlé, že ji opustil. Její hněv vyprchal, když ji Fré-

déric znovu a znovu ujišťoval, že je zase mír. Všude je teď klid, není proč se bát; líbat ji; a ona se prohlásila pro republiku – jako to již udělal Jeho Milost arcibiskup pařížský a jako se k tomu odhodlaly s horlivostí podivuhodně rychlou městský magistrát, státní rada, Institut, francouzští maršálové, Changarnier, pan de Falloux, všichni bonapartisté, všichni legitimisté a značný počet orleanistů.

Pád monarchie byl tak náhlý, že když pominulo první ohromení, vystřídal je u měšťáků takřka údiv, že dosud žijí. Rychlá poprava několika zlodějů, zastřelených bez soudu, zdála se věci spravedlivou. Lidé si po celý měsíc opakovali Lamartinovu větu o rudém praporu, „který došel jen na Martovo pole, kdežto prapor trojbarevný“ atd.; a všichni se postavili pod jeho záštitu, neboť každá strana viděla ze tří barev jen tu svou – a slibovala si ovšem, jakmile bude nejsilnější, že strhne obě ostatní.

Poněvadž se veškerý obchod zastavil, neklid a lelkování vyháněly všechny lidi z domova. Nedbalost v oblékání oslabovala rozdíly mezi společenskými vrstvami, nenávist se skrývala, nadejde se stavěly na odív, dav oplýval mírností. Na tvářích zářila pýcha vydobytého práva. Lidé byli masopustně veselí a chovali se jako v polním táboře; tvářnost Paříže v prvních dnech byla nadevše zábavná.

Frédéric s sebou vodil Maršálku a zavěšení se toulali ulicemi. Bavily ji kokardy, jež zdobily každou klopou, prapory, vyvěšené ze všech oken, plakáty nejrůznějších barev, vylepené po zdech, a občas hodila špetku drobných pro raněné do pokladničky, postavené na židli uprostřed jízdní dráhy. Potom se zastavovala před karikaturami, které představovaly Ludvíka Filipa jako paštikáře, jako provazozlezce, jako psa, jako pijavici. Ale Caussidièrovo mužstvo ji trochu děsilo svými šavlemi a rudými šerpami. Jindy zas někde sázeli strom Svobody. Páni duchovní se činně účastnili této ceremonie, žehnajíce republice; provázeli je sluhové se zlatými prýmký; a davu se to náramně líbilo. Nejčastější podívanou skýtaly všelijaké deputace, když šly o něco žádat na radnici – neboť každé řemeslo, každé průmyslové odvětví očekávalo od vlády, že radikálně skoncuje s jeho bídou. Někteří se tam ovšem ubírali, aby vládě poradili

nebo jí šli blahopřát nebo prostě vykonat krátkou návštěvu a podívat se, jak ten stroj pracuje.

Jednoho dne asi uprostřed března, když Frédéric šel přes Arcolský most, poněvadž měl Rosanettě cosi obstarat v Latinské čtvrti, uviděl přicházet průvod lidí v podivných kloboucích, s dlouhými vousy. V čele tloukl na buben černocho, bývalý ateliérový model; a muž, který nesl korouheč, na níž se ve větru třepetal nápis: „Malíři“, nebyl nikdo jiný než Pellerin.

Zakýval na Frédéricu, aby na něho počkal, a za pět minut se zas objevil; měl času dost, neboť vláda právě v tu chvíli má u sebe kameníky. On jde se svými kolegy žádat, aby bylo vytvořeno Fórum umění, jakási bursa, kde by se debatovalo o problémech estetiky; vznikala by úžasná díla, když by pracovníci uplatňovali společně svého tvůrčího ducha. V Paříži brzy vyroste spousta monumentálních, gigantických budov; on bude dělat výzdobu; začal dokonce už postavou Republiky. Vtom pro něho přišel jeden z jeho druhů, neboť se na ně už tlačila deputace drůbežníků.

„Jaká hloupost!“ zabrumlal nějaký hlas v davu. „Pořád jen žvásty! Nic jadrného!“

Byl to Regimbart. Nepozdravil Frédéricu, ale využil příležitosti, aby si vylil žluč.

Občan trávil celé dny tím, že se potloukal po ulicích, popotahoval vousiska, koulel očima, přijímal a šířil neblahé zprávy; měl v zásobě jen dvě věty: „Mějte se na pozor, budeme zaskočeni!“ nebo „Zatraceně! Vyfouknou nám republiku!“ Byl se vším nespokojen, obzvláště s tím, že jsme zas neobsadili naše přirozené hranice. Při pouhém jméně Lamartine krčil rameny. Neshledával, že by Ledru-Rollin „stačil na ten problém“, Dupont (z Eure) byl u něho starý osel, Albert pitomec, Louis Blanc utopista, Blanqui člověk krajně nebezpečný; a když se ho Frédéric zeptal, co se tedy má udělat, stiskl mu paži, div ji nerozmačkal, a odpověděl:

„Obsadit Rýn, jářku, obsadit Rýn! Ke všem sakrům!“

Potom obviňoval reakci.

Ta se ukazuje v pravé podobě. Vyplenění zámků v Neuilly a v Suresne, požár v Bâtignolles, výtržnosti v Lyoně, všechny ty výstřelky, všechny škody se nyní přemrštěně zveličují, k to-

mu nádavkem Ledru-Rollinův oběžník, nucený oběh bankovek, pokles kursu státní renty na šedesát franků, a konečně jako nejhrubší bezpráví, jako poslední rána, jako dovršení hrůzy to zvýšení přímých daní o pětadvacet procent! – A k tomu ke všemu ještě socialismus! Třebaže tyto teorie, asi tak nové jako hra v kostky, byly za čtyřicet let už tak promrskány, že stačily vyplnit celé knihovny, přece jen měšťáky děsily jako krupobití povětroňů; a lidé byli rozhořčení, podléhající oné nenávisti, kterou vzbuzuje nástup každé ideje právě proto, že je to idea, zlořečení, z kterého idea později vydobude svou slávu a které působí, že její nepřátelé jsou vždycky níže než ona, nechť je jakkoli průměrná.

V té době dosáhlo vlastnictví stejné úcty a vážnosti jako náboženství a lidé si je mátlí s Bohem. Útoky na ně se zdály svatokrádeží, téměř lidojedstvím. Přes nejhumánnější zákonodárství, jaké kdy bylo, zjevil se opět přízrak roku 93 a ostří gilotiny se chvělo ve všech slabikách slova republika; – což nebránilo, aby jí nepohrdali pro její slabost. Francie už nad sebou necítila pána, proto začala křičet zděšením jako slepec, který nemá hůl, jako batolátko, které ztratilo chuť.

Francouzi se třáslí, a ze všech nejvíce pan Dambreuse. Nová situace ohrožovala jeho majetek, ale především se vysmívala jeho zkušenosti. Takový dobrý systém, takový moudrý král! Je to vůbec možné? Svět se zhroutí! Hned druhého dne propustil tři sluhy, prodal koně, koupil si měkký klobouk, aby mohl na ulici, pomýšlel dokonce na to, že si nechá narůst vousy; a seděl doma zcela skleslý, s hořkostí se prokousáváje novými, jež byly svrchovaně nepřátelské jeho smýšlení, a tak zasmušilý, že jej dokonce ani vtípy na Floconovu dýmku nedokázaly rozesmát.

Býval oporou poslední vlády, proto se obával, aby se lid nemstil na jeho statcích v Champagni; vtom mu padl do rukou výplod Frédéricův. Domníval se tedy, že jeho mladý přítel je osobností velmi vlivnou a že by jej mohl alespoň hájit, ne-li mu pomoci; a tak se u něho pan Dambreuse jednou dopoledne objevil, provázen Martinonem.

Jediným účelem této návštěvy prý je, aby se na něj podíval a pohovořil si. A vůbec, raduje se z těch událostí, ze srdce rád

přijímá „naše vznešené heslo: „*Volnost, Rovnost, Bratrství*, neboť vskrytu byl vždycky republikánem“. Hlasoval-li za předešlého režimu s vládou, tedy prostě jen proto, aby urychlil nevyhnutelný jeho pád. Rozhorlil se dokonce na pana Guizota, „ten nás přivedl do pěkné šlamastiky, jen si to přiznejme!“ Zato se velmi obdivoval Lamartinovi, který se projevil jako „skvělý muž, na mou čest, když šlo o ten rudý prapor . . .“

„Ano, vím,“ řekl Frédéric.

Načež prohlásil, že sympatizuje s dělníky.

„Vždyť konec konců, všichni jsme více méně dělníci!“

A byl tak dalekosáhle nestranný, že uznával, že Proudhon má zdravý úsudek. „Ó, velmi zdravý úsudek! K řádu!“ Potom bez nároků na nějaké zvláštní odbornictví začal mluvit o malířské výstavě, kde viděl obraz Pellerinův. Je prý to originální věc, dobře udělaná.

Martinon přizvukoval všem jeho výrokům souhlasnými poznámkami; i on myslí, je že třeba „upřímně se přimknout k republice“; mluvil o svém otci rolníkovi, hrál si na sedláka, muže z lidu. V hovoru se brzo dostali na volby do Národního shromáždění a na kandidáty v okrese fortellském. Kandidát oposice prý nemá vyhlídky.

„Měl byste nastoupit na jeho místo,“ řekl pan Dambreuse.

Frédéric se proti tomu ozval.

„Ale, ale! Pročpak?“ Vždyť by dostal hlasy krajních republikánů se zřetelem k svým osobním názorům a hlasy konservativců zas kvůli své rodině. „A možná také,“ dodal bankéř s úsměvem, „že by trochu přispěl můj vliv.“

Frédéric namítl, že by nevěděl, kudy do toho. Nic lehčího, dá-li se doporučit vlastencům v Aube některým klubem pařížským. Jde o to, aby přednesl ne nějaké vyznání víry, s jakými se denně setkáváme, nýbrž vážný výklad hlavních zásad.

„Přineste mi to; já už vím, co je pro ta místa vhodné. A znovu říkám, mohl byste prokázat velké služby kraji, nám všem, mně samému.“

V takových dobách si lidé mají navzájem pomáhat, a kdyby Frédéric něco potřeboval, on nebo jeho přátelé . . .

„Ó, děkuji mnohokrát, vážený pane!“

„Na revanš, rozumí se!“

Bankéř je dozajista řádný muž.

Frédéricovi to nedalo, aby o jeho radách nepřemýšlel; a brzy se mu hlava zatočila jako v závratí.

Velké postavy z Konventu se mu střídaly před očima. Zdálo se mu, že co nevidět vzejde velkolepé jitro. Řím, Vídeň, Berlín se bouří, Rakušané jsou vyhnáni z Benátek; celá Evropa se hýbe. Je vhodná chvíle vrhnout se do toho kvašení, snad je i urychlit; ostatně také ho vábil úbor, který budou prý poslanci nosit. Už se viděl s výložkami na klopách a s trikolorou kolem pasu; a tato svědomitá touha, ten prelud byl nakonec tak silný, že se s ním svěřil Dussardierovi.

Nadšení toho dobrého mládence neutuchalo.

„Určitě, zcela jistě! Kandidujte!“

Frédéric se však přece jen poradil s Deslauriersem. Pitomá oposice, jež komisaři v jeho provincii házela klacky pod nohy, vystupňovala jeho liberalismus. Ihned mu poslal důtklivé povzbuzení.

Jenže Frédéric potřeboval, aby mu to schválil větší počet lidí; a svěřil se Rosanettě jednoho dne, když u ní byla slečna Vatnazová.

Byla jednou z těch pařížských svobodných žen, které ve dne dávají hodiny nebo se snaží prodat drobné kresby, umístit ubohé rukopisy, každý večer se vrací domů s blátem na sukních, vaří si večeri, o samotě ji snědí a potom s ohřívadlem pod nohama si při světle čadivé lampy vysnívají nějakou lásku, rodinu, domov, jmění, všechno, co jim chybí. Proto jako mnoho jiných uvítala revoluci, jež pro ni znamenala příchod pomsty; – a věnovala se divoké socialistické propagandě.

K osvobození proletáře mohlo podle Vatnazové dojít jen osvobozením ženy. Žádala, aby žena byla připuštěna ke všem povoláním, požadovala vyšetření otcovství, jiný zákoník, zrušení nebo alespoň „rozumnější úpravu manželství“. Potom by každá Francouzka byla povinna vdát se za Francouze, nebo vzít k sobě nějakého starce. Je třeba, aby kojné a porodní báby byly zaměstnankyně placené státem; aby se zřídila komise pro zkoumání výtvorů pocházejících od žen, aby byla zvláštní nakladatelství pro ženy, polytechnika pro ženy, národní garda pro ženy, všechno pro ženy! A poněvadž vláda neuznává jejich

práva, musí ženy násilí přemoci násilím. Deset tisíc občanek s dobrými puškami dokáže už nahnat strachu těm na radnici!

Frédéricova kandidatura se jí zdála prospěšná pro uskutečnění jejích myšlenek. Povzbuzovala jej, ukazujíc mu slávu na obzoru. Rosanetta se radovala, že má milovníka, který bude mluvit ve sněmovně.

„A potom ti možná dají nějaké dobré místo.“

Frédéric, člověk poddaný všem slabostem, byl zachvácen obecným šílenstvím. Napsal si řeč a šel ji ukázat panu Dambreuseovi.

Když hlavní brána se skřípotem zapadala, poodhrnula se záclona v jednom okně; objevila se tam nějaká žena. Neměl čas ji zřetelně rozeznat; ale v předsíni jej zadržel obraz, Pelerinův obraz postavený na židli, jistě jen prozatím.

Představovalo to Republiku nebo Pokrok nebo Civilisaci v podobě Ježíše, který řídí lokomotivu projíždějící pralesem. Frédéric se na to na chvíli zahleděl a zvolal:

„To je ale hanebnost!“

„Vidíte, že ano?“ řekl pan Dambreuse, který se objevil právě při těch slovech a domníval se, že se týkají ne malby, nýbrž politické doktriny obrazem oslavované. V téže chvíli přišel i Martinon. Vešli do pracovny, a když Frédéric už vytahoval papír z kapsy, vstoupila znenadání slečna Cecilie a pronesla s nevinnou tváří:

„Ne, děkuji. Půjdu.“

„Víš přece, že ne,“ odpověděl bankéř. „Nevadí! Jen dál, slečno, a jako doma.“

„Ne, děkuji. Přijdu.“

Sotva odešla, začal Martinon naoko hledat kapesník.

„Zapomněl jsem si ho ve svrchníku, promiňte, prosím.“

„Dobrá!“ řekl pan Dambreuse.

Zřejmě se nedal napálit tímto manévrem, a dokonce se zdálo, že mu přeje. Proč? Ale Martinon se brzo zase objevil a Frédéric mohl spustit svou řeč. Hned při druhé stránce, jež stavěla na pranýř převahu peněžních zájmů, se bankéř usklíbl. Potom Frédéric začal o reformách a požadoval svobodný obchod.

„Cože ...? Ale dovolte!“

On neslyšel a pokračoval. Požadoval daň z důchodu, pro-

gresivní zdanění příjmu, evropskou federaci a vzdělání lidu, co nejdřívejší podpory krásným uměním.

„Když země poskytne mužům jako Delacroix nebo Hugo sto tisíc franků důchodu, co na tom bude zlého?“

Celek končil radami vyšším třídám.

„Nešetřte, boháči! Dávejte, dávejte!“

Umlkl a zůstal stát. Oba jeho posluchači seděli a nemluvíli; Martinon vyvaloval oči, pan Dambreuse byl všecek bledý. Konečně se ozval, skrýváje své rozčilení pod nakyslým úsměvem:

„Vaše řeč je znamenitá!“ A velmi vychvaloval její formu, aby se nemusil vyjádřit o podstatě.

Tato zlovolnost projevená nevýbojným mladým mužem ho děsila hlavně jako symptom. Martinon se snažil jej upokojit. Konservativní strana se jistě zanedlouho pomstí; v některých městech byli komisaři prozatímní vlády vyhnáni; volby jsou stanoveny teprve na 23. dubna, času je dost; zkrátka je třeba, aby se pan Dambreuse ucházel v Aube o mandát sám; a od té chvíle ho Martinon už neopustil, stal se jeho tajemníkem a obklopil jej synovskou péčí.

Frédéric přišel k Rosanettě velmi spokojen sám se sebou. Byl tam Delmar a oznámil mu, že „definitivně“ kandiduje ve volbách v departementu Seine. Na plakátě adresovaném „Lidu“, jemuž v textu tykal, vychloubal se herec, že on mu rozumí a že se dal pro jeho spásu „ukřižovat Uměním“, takže je jeho ztělesněním, jeho ideálem; – věřil totiž doopravdy, že má na lidové masy ohromný vliv, byl o tom tak přesvědčen, že později v jedné ministerské úřadovně dokonce nabízel, že sám zdolá vzpuru; a na otázku, jakých prostředků by použil, odpověděl takto:

„Neobávejte se! Ukážu jim svou hlavu!“

Aby ho pokořil, oznámil mu Frédéric svou kandidaturu. Jakmile se komediant dověděl, že jeho příští kolega má namířeno na venkov, prohlásil, že je mu k službám, a nabídl se mu za průvodce po klubech.

Prošli je všechny nebo skoro všechny, rudé i modré, zuřivé i klidné, puritánské, nestoudnické, mystické a pijácké, kluby, v kterých se stanovila smrt králům, kluby, v kterých se udá-

valy podvodné machinace šosáků; a všude nájemníci proklínali majitele domů, dělnická halena obviňovala frak a boháči osnovali spiknutí proti chudákům. Někteří žádali odškodnění jako někdejší mučedníci policie, jiní prosili o peníze, aby mohli uvést v život své vynálezy, ať už to byly plány falanster, návrhy na okresní tržnice či různé soustavy veřejného blaha; – konečně tu a tam blýskavice ducha v těchto mrákových hlouposti, břitké bodnutí do živého, tak nenadálé, jako když vystříkne bláto z kaluže, právo formulované zaklením a květnatá výmluvnost na rtech zednického přidavače, který nosí závesník šavle na holé kůži přes prsa bez košile. Občas tam také vystupoval nějaký pán, aristokrat pokorného chování, mluvící po sprostou, který si neumyl ruce, aby se zdály mozolnaté. Některý vlastenec jej poznal, ti nejlepší se do něho pustili; odešel tedy a v duchu zuřil. Aby člověk dal okatě najevo správné smýšlení, musel stále očerňovat advokáty a servírovat co nejčastěji tyto výrazy: „příspěti svým kamenem ke stavbě – sociální problém – dílna“.

Delmar využil každé příležitosti, aby se ujal slova; a když už nevěděl, co říci, pomohl si tím, že se postavil s rukou v bok, druhou paži zaklesl za vestu a náhle se obrátil profilem tak, aby dobře „ukázal svou hlavu“. Tehdy propukal potlesk, potlesk slečny Vatnazové v pozadí sálu.

Přestože řečníci byli tak slabí, netroufal si Frédéric vystoupit. Všichni ti lidé se mu zdáli příliš nevzdělaní nebo příliš nepřátelští.

Ale Dussardier se dal do hledání a oznámil mu, že ve Svatojakubské ulici existuje klub nazvaný *Klub inteligence*. Takové jméno vzbuzuje naději. Ostatně on přivede přátele.

Přivedl ty, které k sobě pozval na punč: účetního, agenta s vínem, architekta; přišel dokonce i Pellerin, přijde možná Hussonnet; a na chodníku přede dveřmi stál Regimbart se dvěma lidmi, z nichž jeden byl jeho věrný Compain, pomeňší pořízek podobaný od neštovic, se zarudlýma očima; a druhý, cosi mezi opicí a černochem, nesmírně vlasatý, o němž věděl jen tolik, že je to „vlastenec z Barcelony“.

Prošli chodbou, potom byli uvedeni do velké místnosti, podle všeho truhlárny, jejíž dosud nové zdi páchly čerstvou omít-

kou. Čtyři lampy stejnoměrně rozvěšené tam vydávaly nepřijemné světlo. Na podiu v pozadí stál kancelářský stůl se zvonkem, pod ním stůl představující řečnickou tribunu a po obou stranách dva nižší stolky pro tajemníky. Posluchačstvo, jež sedělo na lavicích, to byli staří mazalové, studijní dozorcí, nevýdávání literátů. V těch řadách svrchníků s umaštěnými límci bylo vidět tu a tam čepec nějaké ženy nebo krátkou kazajku dělníka. V zadní části sálu bylo dokonce plno dělníků, kteří sem přišli nejspíše z dlouhé chvíle nebo si je přivedli řečníci, aby jim měl kdo tleskat.

Frédéric si to zařídil, aby se dostal mezi Dussadiera a Regimbartu; ten, sotva dosedl, složil obě ruce na hůl, bradu opřel o ruce a zavřel víčka, kdežto na druhém konci sálu vynikal nad shromáždění stojící Delmar.

U předsednického stolu se objevil Sénecal.

Toto překvapení, myslil si hodný příručí, bude Frédéricovi milé. Rozmrzelo jej.

Shromážděné množství projevovalo svému předsedovi velkou úctu. Byl z těch, kteří 25. února žádali bezodkladnou organizaci práce; nazítří v Pradu se vyslovil pro to, aby zaútočili na radnici; a poněvadž se tehdy každá osobnost řídila podle nějakého vzoru, takže jeden imitoval Saint-Justa, druhý Dantona, třetí Marata, snažil se on podobat se Blanquimu, který napodoboval Robespiera. Černé rukavice a vlasy sestřížené do ježka mu dodávaly přísného vzhledu neobyčejně důstojného.

Zahájil zasedání prohlášením Lidských a občanských práv, obvyklým vyznáním víry. Potom mohutný hlas zanotoval Bérangerovy *Vzpomínky lidu*.

Rozlehly se jiné hlasy:

„Ne! Tohle ne!“

„Čapku!“ začali vzadu vřískat vlastenci.

A zaspívali sborem časovou báseň:

*Klobouk dolů před mou čapkou,
na kolena před dělníkem!*

Stačilo předsedovo slovo a posluchačstvo zmlklo. Jeden tajemník začal hlásit stručný obsah dopisů.

„Několik mladých mužů oznamuje, že každý večer před Panthéonem spalují jedno číslo časopisu *Národní sbromáždění*, a vyzývají všechny vlastence, aby následovali jejich příkladu.“

„Výborně! Přijato!“ odpověděl dav.

„Občan Jean Jacques Langreneux, typograf, Dauphinina ulice, by si přál, aby byl postaven pomník na památku mučedníků thermidoru.“

„Michel Évariste Népomucène Vincent, bývalý profesor, vyslovuje přání, aby evropská demokracie přijala jednotu řeči. Mohlo by se užívat některého mrtvého jazyka, na příklad zkonalené latiny.“

„Ne! Latiny ne!“ zvolal architekt.

„Pročpak ne?“ odpověděl jeden učitel.

A oba pánové se dali do debaty, potom se vmísili jiní, každý prohodil slovíčko, aby oslnil, a spor se stal zakrátko tak nudným, že mnozí odcházeli.

Ale jakýsi stařeček, který měl úžasně vysoké čelo a pod ním zelené brýle, požádal o slovo, neboť prý má naléhavé sdělení.

Byl to obširný výklad o rozvrhování daní. Cífy se sypaly, nebralo to konce! Netrpělivost se projevila zprvu reptáním, hovorem; nic ho nepřivedlo z míry. Potom začali hvízdát, vypískávali ho; Sénécal obecenstvo zkrotil; řečník pokračoval jako stroj. Museli jej vzít za loket, aby ho zarazili. Staroch vypadal, jako by se probouzel ze sna, a zvednuv klidně brýle, řekl:

„Promiňte, občané, promiňte! Odcházím. Velmi se omlouvám!“

Neúspěch této čtené přednášky uvedl Frédérica ve zmatek. Měl svou řeč v kapse, ale improvisace byla lepší.

Konečně předseda oznámil, že přejdou k důležité věci, k otázce volební. O velkých seznamech republikánských jednat nebudou. Ale *Klub inteligence* má přece právo jako každý jiný, aby sestavil seznam, „ať nám to páni pašové na radnici nemají za zlé“, a občané, kteří se ucházejí o lidový mandát, mohou vyložit své oprávnění.

„Jděte tam!“ řekl Dussardier.

Nějaký muž v sutaně, kudrnáč nezkroutného výrazu, již zvedl ruku. Vybředl, že se jmenuje Ducretot, je kněz a agronom,

autor spisu nazvaného *Hnojiva*. Odkázali jej na zemědělský kroužek.

Potom vylezl na tribunu jeden vlastenec v haleně. Byl to prostý občan širokých ramen, měl tlustou, velmi mírnou tvář a dlouhé černé vlasy. Přelétl shromáždění pohledem téměř rozkošnickým, zaklonil hlavu, rozpráhl paže a konečně řekl:

„Odmítli jste Ducretota, ó bratři moji, a dobře jste učinili, ale ne snad z bezbožnosti, neboť jsme všichni nábožní.“

Někteří poslouchali s otevřenými ústy, s výrazem katechumenů, v posicích vyjadřujících nadšení.

„Není to ani proto, že je knězem, vždyť také my jsme kněží! Dělník je knězem, jako jím byl zakladatel socialismu, Pán nás všech, Ježíš Kristus!“

Přišla chvíle, aby bylo nastoleno království Boží! Evangelium vede přímo k roku 89! Po zrušení otroctví přichází zrušení proletariátu. Lidé prožili věk nenávisti, začne jim věk lásky!

„Křesťanství je svorníkem klenby a základem nové stavby . . .“

„Děláte si z nás legraci?“ zvolal agent s lihovinami. „Kdo to sem pustil takového kněžoura!“

Toto přerušení způsobilo hrozný skandál. Skoro všichni si stoupli na lavice a s napřaženou pěstí zuřivě nadávali: „Neznabohu! Aristokrate! Mizero!“ a předsedův zvonek přitom neustále cinkal a množily se výkřiky: „Pořádek! Pořádek!“ Ale viník byl neohrožený, a posilován nadto „třemi kávy“, které vypil, nežli sem šel, hádal se uprostřed ostatních:

„Cože! Já a aristokrat? Jděte mi!“

Když mu konečně dovolili podat vysvětlení, prohlásil, že s kněžími nikdy nebude pokoj, a poněvadž se právě mluvilo o úsporách, byla by to znamenitá úspora, kdyby se zrušily kostely, svatá ciboria a nakonec všechna náboženství.

Kdosi mu namítl, že zachází daleko.

„Ovšem! Zacházím daleko! Ale když je loď přepadena bouří . . .“

Jiný ani nečekal, až dokončí přirovnání, a odpověděl mu:

„Budiz! Ale to znamená bořit jedním rázem jako nějaký zedník, který neumí rozlišovat . . .“

„Urážíte zedníky!“ zařval občan celý zabílený od vápna. A poněvadž si vzal do hlavy, že ho ten druhý úmyslně dráždil, začal chrlit nadávky, chtěl se prát, křečovitě se držel lavice. Tři muži měli co dělat, aby ho vyhodili.

Dělník zatím pořád stál na tribuně. Oba tajemníci ho vybídlí, aby šel dolů. Protestoval, že se mu děje příkoří:

„Nezabráníte mi volat: Věčnou lásku naší drahé Franciil! Věčnou lásku také republice!“

„Občané!“ řekl Compain, „občané!“

A když si stálým opakováním toho „občané“ zjednal trochu ticha, opřel se o tribunu oběma červenými rukama, jež se podobaly pahýlům, nahnul se tělem vpřed a pomrkáváje řekl:

„Myslím, že by se mělo dopřát více místa telecí hlavě.“

Všichni mlčeli v domnění, že špatně slyšeli.

„Ano, telecí hlavě!“

Ze tří set hrdel najednou vyrazil chechtot. Strop se třásl. Při pohledu na všechny ty tváře zrůzněné veselím Compain ustupoval. Zuřivým tónem spustil ještě jednou:

„Co! Vy neznáte telecí hlavu?“

Záchvat vyvrcholil, třeštili. Chytali se za boky. Někteří dokonce padali na zem, pod lavice. Compain už to nevydržel, utekl k Regimbartovi a chtěl jej odvléci.

„Ne! Zůstanu až do konce!“ řekl Občan.

Tato odpověď Frédérica popohnala; a jak hledal vpravo vlevo své přátele, aby ho podporovali, spatřil před sebou na tribuně Pellerina. Umělec to vzal z vysoka:

„Rád bych věděl,“ oslovil dav, „kde je tady vůbec kandidát umění? Já jsem namaloval obraz . . .“

„Nemáme na práci nic než malovat obrazy!“ řekl hrubě hubený člověk s červenými skvrnami na lících.

Pellerin se ohradil, že je přerušován.

Ale muž zvolal tragickým tónem:

„Neměla snad už vláda dekretem zrušit prostituci a odstranit bídu?“

A protože si tímto výrokem ihned získal přízeň lidu, začal hřímat proti zkaženosti velkých měst.

„Hanba a ohavnost! Lid by měl chytat měšťáky u východu ze Zlatého domu a plivat jim do tváře! Aspoň kdyby vláda ne-

podporovala prostopášnost! Ale to se zřízení potravní daně chovají k našim dcerám a sestřím tak neslušně . . .“

Nějaký hlas z dálky zahlaholil:

„To je psina!“

„Ven!“

„Ždímají z nás daně, aby měli čím platit zhýralost! Na příklad vysoké platy herců . . .“

„To je na mne!“ křikl Delmar.

Vyskočil na tribunu, odstrčil všechny, zaujal svou pózu; prohlásil, že pohrdá obviněními tak nízkými, a zeširoka se rozhovořil o osvětovém poslání herce. Divadlo je ohniskem národní vzdělanosti, proto on hlasuje pro reformu divadla; a především už žádná ředitelství, žádné výsady!

„Ano, ať jsou jakékoli!“

Hercova komedie rozněcovala dav a podvratné návrhy jen pršely.

„Už žádné akademie! Žádný Institut!“

„Žádné misie!“

„Žádné maturity!“

„Pryč s akademickými hodnostmi!“

„Zachovejme je,“ řekl Sénécal, „ale nechtě jsou udíleny všeobecným hlasováním, nechtě je uděluje lid, jediný pravý soudce!“

Ostatně tohle není věc nejužitečnější. Nejdříve se musí položit líbela na hlavu boháčům! A líčil je, jak přímo hýří zločiny pod svými zlacenými stropy, zatím co chudáci, kteří se svíjejí hladem v bídné podkrovní komůrce, pěstují všechny ctnosti. Potlesk tak zesílil, že se mluvčí odmlčel. Po několik minut setrval se zavřenými očima, s hlavou zakloněnou do týla a jako by se kolébal na vlnách tohoto hněvu, který rozpoutával.

Potom zase mluvil dál – dogmaticky, větami velitelskými jako zákony. Stát se musí zmocnit bank a pojišťoven. Dědictví budou zrušena. Zřídí se sociální fond pro pracující. Mnohá jiná opatření jsou vhodná pro budoucnost. Toto prozatím stačí; a vrátil se k volbám:

„Potřebujeme bezúhonné občany, lidí zcela nové! Hlásí se někdo?“

Frédéric vstal. Ozvalo se souhlasné bručení, o něž se přičinili jeho přátelé. Ale Sénécal zaujal pózu jako veřejný žalobce Fouquier-Tinville a začal se ho vyptávat na příjmení, křestní jméno, na jeho dosavadní poměry, život a obyčej.

Frédéric mu odpovídal stručně a kousal se do rtů. Sénécal se zeptal, ví-li někdo o nějaké překážce, která je na závalu této kandidatuře.

„Nel Nel!“

Ale on sám o ní ví. Všichni se naklonili a nastavili uši. Občan uchazeč nevěnoval určitou částku, kterou slíbil na demokracický podnik, na časopis. Nadto se 22. února nedostavil na sraz na náměstí Panthéonu, ačkoli byl dostatečně zpraven.

„Přísahám, že byl Tuileriích!“ zvolal Dussardier.

„Můžete odpřisáhnout, že jste ho viděl u Panthéonu?“

Dussardier sklopil hlavu. Frédéric mlčel; rozhořčení přátelé na něho hleděli s obavami.

„Znáte alespoň,“ pokračoval Sénécal, „nějakého vlastence, který nám ručí za vaše zásady?“

„Já!“ řekl Dussardier.

„Och, to nestačí! Někdo jiný!“

Frédéric se obrátil k Pellerinovi. Umělec mu odpověděl spoustou posunků, jež znamenaly:

„Ach můj milý, vždyť mě odmítli! K čertu! Jakáž pomoc!“

Frédéric tedy loktem pošouchl Regimbarta.

„Ano, pravda! Je čas! Jdu tam!“

A Regimbart vyskočil na pódium; potom ukázal na Španěla, který tam šel za ním:

„Dovolte mi, občané, abych vám představil vlastence z Barcelony!“

Vlastenec udělal slavnostní poklonu, zakoulel svýma stříbrnýma očima jako automat a s rukou na srdci spustil:

„Ciudadanos! Mucho aprecio el honor, que me dispensáis, y si grande es vuestra bondad mayor es nuestra atención.“

„Žádám o slovo!“ zvolal Frédéric.

„Desde que se proclamó la constitución de Cadiz, ese pacto fundamental de las libertades españolas, hasta la última revolución, nuestra patria cuenta numerosos y heroicos mártires.“

Frédéric si znovu chtěl zjednat slyšení:

„Ale občané . . .!“

Španěl pokračoval:

„El martes próximo tendrá lugar en la iglesia de la Magdalena un servicio fúnebre.“

„To je přece nemožné! Nikdo nerozumí!“

Tato poznámka shromážděné pobouřila.

„Ven! Ven!“

„Kdo? Já?“ zeptal se Frédéric.

„Vy!“ řekl velebně Sénécal. „Odejďte!“

Vstal a šel; a Iberův hlas jej stíhal:

„Y todos los españoles desearian ver allí reunidas las depu- taciones de los clubs y de la milicia nacional. Una oración fúnebre en honor de la libertad española y del mundo entero, será pronunciada por un miembro del clero de París en la sala Bonne-Nouvelle. Honor al pueblo francés, que llamaría yo el primero pueblo del mundo, si no fuese ciudadano de otra nación!“

„Aristokrat!“ zaječel nějaký povaleč a hrozil Frédéricovi pěstí; ten vyrazil na dvůr všecek rozhorlen.

Vyčítal si svou oddanost a neuvážil, že obvinění proti němu vznesená jsou vlastně spravedlivá. Byl to osudný nápad, celá kandidatura! Ale jací jsou to oslové, jací blbci! Srovnával se s těmi lidmi a v jejich hlouposti nalézal úlevu pro svou pora- něnou pýchu.

Potom pocítil, že potřebuje vidět Rosanettu. Po takovém ná- poru ohavností i nadšení bude její milá bytost zotavením. Vě- děla, že se toho večera měl představit v klubu. A přece, když vešel, ani se ho nezeptala.

Seděla u krbu a párala podšívku šatů. Taková práce jej pře- kvapila.

„Podívejme! Co to děláš?“

„Vždyť vidíš,“ řekla suše. „Spravuji si šatstvo! To je ta tvá republika.“

„Proč má republika?“

„Je snad moje?“

A začala mu vyčítat všechno, co se děje ve Francii už po dva měsíce, obviňujíc jej, že dělal revoluci a je tedy příčinou, že jsou lidé na mizině, že boháči opouštějí Paříž a že ona jednou umře ve špitále.

„Tobě se to mluví, když máš své důchody! Ostatně když to tak půjde dál, nebudeš je dlouho mít, ty své důchody!“

„To je možné,“ řekl Frédéric, „ti nejoddanější sklídí vždycky nevědek; a kdyby člověk neměl své svědomí na své straně, ti mezkové, s kterými se zahazuje, by mu nadobro znechutili všechnu obětavost!“

Rosanetta na něho pohlédla zpod přivřených řas.

„Co? Cože? Jakou obětavost? Pán podle všeho pohořel? Tím líp! To tě naučí dávat vlastenecké dary! Och, nelži! Víím, žeš jim dal tři sta franků, protože ona se dává vydržovat, ta *taoje* republika! Dobře, bav se s ní, chlapečku!“

Pod tímto přívalem hloupých řečí zapadal Frédéric, zklamáný už v jiné své naději, do zklamání ještě hlubšího.

Utekl se až na konec pokoje. Přišla za ním.

„Podívej se, uvažuj trochu! V zemi jako v domě je zapotřebí pána, jinak si každý hospodaří do své vlastní kapsy. Především každý ví, že Ledru-Rollin je zadlužen až po krk! A Lamartine? Jak můžeš chtít, aby se básník vyznal v politice? S pánembohem, jenom vrtí hlavou a myslí si, že jsi chytřejší než druzí, máš to marné; přece je to pravda! Jenže ty se věčně hádáš, slůvko ti člověk nepromluví vhod! Tak na příklad Fournier-Fontaine ze skladišť u Svatého Rocha: víš, kolik mu chybí? Osm set tisíc franků. A Gomer, balič odnaproti, taky republikán, kleště na uhlí rozbil své ženě o hlavu a vypil tolik absintu, že ho dají do nemocnice. A takoví jsou všichni ti republikáni! Republika na pětadvacet procent! Pchá! Ovšem! Máš se čím chlubit!“

Frédéric odešel. Protivila se mu zbednělost té holky, jak se znenadání odhalila v řeči ulice. Cítil dokonce, že se tak trochu stal zase vlastencem.

Rosanettin špatný rozmar se leda ještě zhoršoval. Slečna Vatnazová ji dráždila svým nadšením. Přesvědčena, že má poslání, byla přímo posedlá vášní řečnit, kázat, a poněvadž v tomto oboru byla kovanější než její přítelkyně, zasypávala ji argumenty.

Jednoho dne přišla hrozně dopálena na Hussonneta, který si dovolil nestydaté vtipy na ženský klub. Rosanetta mu to schvalovala, prohlásila dokonce, že se oblékne do mužských

šatů, aby mohla jít a „všem jim od plic povědět své mínění a napráskat jim“. Právě v tu chvíli vešel Frédéric.

„Doprovodíš mě tam, vid’?“

A beze všech ohledů se před ním hádaly, jedna ze sebe dělala měšťačku, druhá filosofku.

Podle Rosanetty jsou ženy zrozeny výhradně pro lásku, nebo aby vychovávaly děti a staraly se o domácnost.

Podle slečny Vatnazové má žena mít své místo ve státě. Galské ženy kdysi dávaly zákony, Anglosasky rovněž, manželky Huronů se účastnily Rady. Osvětová práce je společná. Všechny v ní musí pomáhat a konečně už nahradit sobectví bratrstvím, individualismus spolčováním, roztržitostí velkou kulturou.

„Ale jdi! Tak ty se teď vyznáš v kultuře!“

„Proč ne? Ostatně – jde tu o lidstvo, o jeho budoucnost!“

„Starej se radši o svou!“

„To je moje věc!“

Zlobily se. Frédéric se do toho vložil. Vatnazová se rozčilila a začala dokonce hájit komunismus.

„Taková pošetilost!“ řekla Rosanetta. „Cožpak se to může někdy uskutečnit?“

Druhá citovala jako důkaz Essenské, České bratry, paraguayské jesuity, rodinu Pingonovu od Thiersu v Auvergni; a jak živě gestikulovala, uvázl jí řetízek od hodinek v chomáči přívěsků, na zavěšeném zlatém beránku.

Rosanetta pojednou neobyčejně zbledla.

Slečna Vatnazová dále vyprošťovala svou drobnůstku.

„Nenamáhej se tolik,“ řekla Rosanetta; „teď už znám tvé politické názory.“

„Jak to?“ odpověděla Vatnazová, jež se začervenala jako panna.

„No, no! Však ty mi rozumíš.“

Frédéric nerozuměl. Zřejmě mezi sebou měly něco podstatnějšího a osobnějšího než socialismus.

„A i kdyby,“ odpověděla Vatnazová a neohroženě se opět vzpřímila. „Je to půjčka, má milá, záruka za dluh!“

„Na mou duši, já své dluhy nezapírám! Nevídáno, pro pár tisíc franků, to je řečí. Já si aspoň vypůjčuji, neokrádám nikoho!“

Slečna Vatnazová se nutila do smíchu.

„Ó! Na to bych dala ruku do ohně!“

„Pozor! Mohla by ti shořet, suchá je až dost!“

Stará panna jí nastavila svou pravici, podržela ji zvednutou přímo před ní a řekla:

„Ale mezi tvými přáteli jsou lidé, kterým je příjemná a milá!“

„To snad Andalusanům? Jako kastaněty!“

„Ty běhno!“

Maršálka vykroužila slavnostní poklonu.

„Jsi přímo úchvatná!“

Slečna Vatnazová neodpověděla. Krůpěje potu se jí objevily na skráních. Oči upírala na koberec. Lapala po dechu. Konečně se dostala ke dveřím, rázně jimi bouchla:

„Dobrou noc! Ještě o mně uslyšíte!“

„Bude mi potěšením!“ řekla Rosanetta.

To přemáhání jí zlomilo. Padla na divan, chvějíc se po celém těle, koktala nadávky, prolévala slzy. Trápí ji tak ona pohružka Vatnazové? I kdepak, z té si nic nedělá! Když se to všechno uváží, Vatnazová je jí možná ještě dlužna nějaké peníze. Trápí ji zlatý beránek, nějaký dárek; a mezi pláčem jí uklouzlo jméno Delmarovo. Přece jen miluje toho komedianta!

„Když je to tak, proč si mě vzala?“ přemítal Frédéric. „Jak to, že se vrátil? Co ji nutí, aby si mě nechávala? Jaký to všechno má smysl?“

Rosanetta potichu vzlykala dál. Stále ještě spočívala na kraji divanu, jak se tam natáhla na bok, pravou tvářív na obou rukou – a vypadala jako bytost tak křehká, neuvědomělá a rozbolestněná, že k ní přistoupil a něžně ji políbil na čelo.

Začala jej ujišťovat o své něžné náklonnosti; kníže právě odjel, budou volní. Ale ona je pro tu chvíli . . . v tísní. „Viděls to onehdy sám, jak jsem hleděla zužítkovat své staré podšívky.“ S kočáry je teď konec! A to ještě není všechno: čalouník hrozí, že si vezme zpátky nábytek z ložnice a z velkého salónu. Neví, co si má počít.

Frédéric měl chuť odpovědět: „Nestarej se! Zaplatím!“ Ale co když dámička lže? Zkušenost jej poučila. Omezil se prostě jen na utěšování.

Rosanettiny obavy nebyly plané; nábytek musela vrátit a vystěhovat se z krásného bytu v Drouotově ulici. Najala si jiný na bulváru Poissonnière ve čtvrtém poschodí. Kuriosity z jejího někdejšího budoáru stačily, aby tři pokoje vypadaly půvabně. Měla tam čínské stóry, plátěnou stříšku na balkóně, v salóně koberec koupený z druhé ruky, ještě zcela zachovalý, a pufy potažené růžovým hedvábím. Frédéric štědře přispěl na toto zařízení; pociťoval radost novomanžela, který konečně má svůj vlastní dům, svou ženu; a že se mu tam velmi líbilo, chodil tam spát skoro každý večer.

Když jednou ráno vycházel z předsíně, uviděl ve třetím poschodí na schodišti čáku národního gardisty, který šel nahoru. Ke komu asi? Frédéric počkal. Muž doposud stoupal s hlavou trochu skloněnou: teď vzhlédl. Byl to pan Arnoux. Situace byla jasná. Zrudli současně, oba ve stejných rozpacích.

Arnoux první připadl na to, jak si z nich pomoci:

„Už je jí lépe, vidíte?“ jako by Rosanetta byla nemocna a on se přišel zeptat, jak se jí vede.

Frédéric využil tohoto začátku:

„Ano, jistě! Panská mi to aspoň řekla,“ chtěl naznačit, že nebyl přijat.

Potom stáli tvářív v tvář, oba stejně nerozhodní, a pozorovali se. Šlo o to, který z nich neodejde. Arnoux opět rozhodl tuto otázku.

„A co! Přijdu znova později! Kam jste měl namířeno? Doprovodím vás!“

A když byli na ulici, hovořil tak přirozeně, jako obvykle. Podle všeho neměl žárlivost v povaze nebo byl příliš velký dobrák, aby se zlobil.

Mimoto jej zcela zaměstnávala vlast. Uniformu teď už ani nesvlékal. Dne 29. března hájil redakční místnosti *La Presse*. Když byla přepadena sněmovna, vyznamenal se svou statečností a účastnil se potom banketu pořádaného na počest národní gardy amienské.

Hussonnet, který s ním byl neustále ve službě, kořistil víc než kdo jiný z jeho polní láhve a zásoby doutníků; ale jako

člověk, kterému je neuctivost vrozena, rád mu odporoval v tom, že zlehčoval nevalný styl dekretů, porady v Lucemburském paláci, vesuvanky (politické sdružení žen z polosvěta), „Tyroláky“, všechno, až po alegorický vůz zemědělství tažený koňmi místo voly a provázený ošklivými dívkami. Arnoux naopak hájil vládu a snil o splnutí stran. Jeho obchodní záležitosti se zatím obracely k horšímu. Mnoho si s tím hlavu nelámal.

Frédéricův poměr k Maršálce jej nijak nezarmoutil; neboť toto odhalení jej opravňovalo (v jeho svědomí), aby jí zastavil důchod, který jí po odjezdu knížete začal zase vyplácet. Odvolával se na stísněné poměry, mnoho vzdychal, a Rosanetta byla velkodušná. Potom se pan Arnoux pokládal za milence z lásky – to jej povznášelo v jeho vlastních očích a omlazovalo. Nepochyboval, že Frédéric Maršálce platí, myslil si tedy, že mu provádí „báječný kousek“, dokonce se začal před ním schovávat, a kdykoli se potkali, nechával mu volné pole.

Frédérica uráželo, že se má takto dělit; a zdvořilosti jeho soka mu připadaly jako posměch, který zachází příliš daleko. Ale kdyby se zlobil, připravil by se o všechnu naději, že se ještě vrátí k té druhé, a pak to byla jediná možnost, aby o ní slyšel mluvit. Obchodník s majolikou podle svého zvyku nebo snad ze zlomyslnosti se o ní rád zmiňoval při hovoru a ptal se ho dokonce, proč už ji nenavštěvuje.

Když Frédéric vypotřeboval všechny námitky, tvrdil, že byl u paní Arnouxové několikrát, a marně. Arnoux o tom byl nakonec přesvědčen, neboť se před ní často rozčiloval, že jejich přítel nepřichází, a ona vždycky odpovídala, že propásla jeho návštěvu; a tak si tyto dvě lži nejen neodporovaly, ale ještě se potvrzovaly.

Shovívavost mladého muže a radost, že ho napaluje, působily, že Arnoux k němu byl ještě milejší. Stupňoval důvěrnost až k nejzazší mezi, ne z pohrdání, ale z důvěřivosti. Jednoho dne mu napsal, že jej naléhavá záležitost volá na čtyřadvacet hodin na venkov, a prosil jej, aby šel místo něho na stráž. Frédéric se neodvážil odmítnout a odebral se na strážnici na Carrouselu.

Byl nucen strpět společnost národních gardistů, a kromě jednoho čističe, šprýmovného muže, který ukrutně pil, zdáli

se mu všichni hloupější než jejich nábojnice. Hovořili hlavně o tom, že vojenské řemení má být nahrazeno opaskem. Jiní horlili proti národním dílnám. Říkali: „Kam to spějeme?“ Ten, který s výtkou souhlasil, opakoval s vytřeštěnými očima, jako by se díval do propasti: „Kam to spějeme?“ Potom kterýsi odvažnější zvolal: „Tohle nemůže zůstat! S tím musíme skoncovat!“ A poněvadž se omílalo stále totéž až do večera, Frédéric se k smrti nudil.

Byl nesmírně překvapen, když se před ním v jedenáct hodin objevil Arnoux; ten mu hned řekl, že ho jde honem vysvobodit, neboť jeho obchodní věc je vyřízena.

Neměl prázdnou obchodní věc. To si jen vymyslel, aby mohl strávit čtyřadvacet hodin sám s Rosanettou. Jenže statečný Arnoux se příliš přecenil a v té zemdlenosti se ho pak zmocnily výčitky. Přišel Frédéricovi poděkovat a nabídnout mu večeři.

„Děkuji vám, nemám hlad! Toužím jen po své posteli!“

„O důvod víc, abychom spolu co nejdřív posnídali! Jaký vy jste choulostivec! Teď se nechodí domů! Už je moc pozdě! Bylo by to nebezpečné!“

A Frédéric zase ustoupil. Arnouxa, kterého tu nečekali, zahrnovali teď jeho druhové ve zbrani pozornostmi, zejména čistič. Všichni ho měli rádi; a on byl takové dobrotisko, že tady postrádal Hussonneta. Ale potřebuje si na minutku zdřímnout, děle ne.

„Lehněte si vedle mne,“ řekl Frédéricovi a natáhl se na polní lůžko, ani neodložil řemení. Obává se, že bude poplach, nechal si dokonce i pušku, ač to bylo proti řádu; potom zakoktal pár slov: „Drahoušku! Můj andílku!“ a v tu chvíli usnul.

Ti, kteří mluvili, umlkli; a ponenáhlu se ve strážnici rozhostilo hluboké ticho. Frédéric, jehož trápily blechy, se rozhlížel. Stěna žlutě natřená měla v polovině výšky dlouhé prkno, na němž vytvářely tornistry řadu hrbečků, kdežto pod ním byly nastaveny pušky jedna vedle druhé; a rozléhalo se chrápání vyluzované národními gardisty, jejichž břicha se v přítmí nejasně rýsovala. Na kamnech byly narovnané talíře a prázdná láhev. Tři židle vyplétané slámou stály okolo stolu, na němž

byly rozloženy karty. S bubnu uprostřed lavice visel řemen. Dveřmi sem zavíval teplý vítr, takže lampa čadila. Arnoux spal s rukama rozhozenýma; a jak jeho puška ležela trochu šikmo, pažbou dolů, ústí hlavně mu sahalo pod paždí. Frédéric to zpozoroval a polekal se.

„Ale ne! Mýlím se! Není se čeho bát! – Kdyby však přece jen zemřel . . .“

A ihned se před ním začaly do nekonečna rozvíjet různé výjevy. Viděl se s Ní za noci v poštovním voze, potom na břehu řeky za letního večera i doma ve světle lampy, v jejich domě. Obíral se dokonce zevrubně rozpočtem na domácnost, jejím uspořádáním, spatřoval, hmatal již své štěstí; – a k jeho uskutečnění by stačilo, jenom aby se kohoutek pušky nadzvedl! Dal by se pošinout palcem u nohy; rána vyjde, bude to náhoda, nic víc!

Frédéric široce rozpřádal tuto myšlenku jako dramatik při své tvorbě. Pojednou se mu zdálo, jako by se měla co nevidět proměnit v čin, a on že k tomu přispěje, že po tom dychtí; padl na něho hrozný strach. Při vši té úzkosti prožíval rozkoš a nořil se do ní hloub a hloub s úděsným pocitem, že jeho mravní zábrany mizejí; v jeho vášnivém třestění se ostatní svět ztrácel; i sám sebe si uvědomoval jen podle nesnesitelného sevření v prsou.

„Dáme si lok bílého?“ řekl čistič, jenž se probudil.

Arnoux skočil na zem; a když se napili bílého vína, chtěl Frédéric vystřídat na stráž.

Potom jej odvedl na snídani do Chartreské ulice k Parlymu; a protože se potřeboval posilnit, objednal si dvě masitá jídla, humra, omeletu s rumem, salát atd., na svlažení toho všeho jedno sauterské, ročník 1819, jedno burgundské romanée 42, nepočítaje šampaňské při zákusku a likéry.

Frédéric mu nijak neodporoval. Byl všecek nespůsobilý, jako kdyby ten druhý mohl objevit na jeho tváři stopy jeho myšlenek.

Arnoux jej svým pohledem unavoval, když opřen lokty o kraj stolu a velmi hluboko skloněn svěřoval se mu se svými nápady.

Má chuť najmout si všechny železniční násypy Severní drá-

hy a nasázet tam brambory, nebo uspořádat na bulvárech ohromnou kavalkádu, při níž by vystupovali „výtečníci naší doby“. Pronajal by všechna lokna, průměrně po třech francích, takže by to dalo slušný výtěžek. Zkrátka a dobře, snil o tom, že si nějakým hromadným skupováním nadělá rázem veliké jmění. Přitom byl ovšem morální, káral všechny výstřelky, nenáležitě chování, mluvil o svém „chudáku tatínkovi“ a říkal, že každý večer zpytuje svědomí, než poručí svou duši Bohu.

„Trochu curaçaa, dáme si?“

„Jak je vám libo.“

Pokud jde o republiku, všechno se to urovná; zkrátka on se pokládá za nejšťastnějšího smrtelníka na zemi; a zapomenuv se, začal vychalovat Rosanettiny vděky, srovnával ji dokonce se svou ženou. To je panečku něco jiného! Nikdo si neumí představit tak krásná stehna.

„Na vaše zdraví!“

Frédéric přitukl. Z ochotné povolnosti pil trochu mnoho; ostatně, dělaly se mu mžítka před očima z toho plného denního světla; a když spolu kráčeli zase vzhůru ulicí Vivienne, dotýkaly se jejich epolety zcela bratrsky.

Po návratu domů spal Frédéric až do sedmi. Potom se odebral k Maršálce. Vyšla si s někým. Snad s Arnouxem? Nevěda co dělat, šel procházkou dále po bulváru, ale u brány svatého Martina nemohl projít, tolik tam bylo lidstva.

Bída postihovala značný počet dělníků, takže byli odkázáni sami na sebe; a ti sem každý večer přicházeli, nepochybně aby provedli přehlídku svých řad a čekali na nějaké znamení. Přestože srocování bylo zákonem zakázáno, rozrůstaly se tyto kluby zoufalství přímo strašlivě; a mnoho měšťáků tam denně chodilo z vyzývavosti, byla to móda.

Náhle Frédéric uviděl tři kroky před sebou pana Dambreuxe s Martinonem; otočil hlavu, zanevřel totiž na pana Dambreuxe, který se dal jmenovat poslancem. Ale kapitalista jej zastavil.

„Na slovíčko, vážený pane! Musím vám podat vysvětlení.“

„Nežádám o ně.“

„Prosím, vyslechněte mě.“

Není to nikterak jeho vinou. Byl požádán, jaksí přinucen.

Martinon ihned potvrdil jeho slova: Nogentští k němu přišli s deputací.

„Kromě toho jsem myslel, že jsem volný, jakmile . . .“

Tlačence na chodníku pana Dambreuse odnesla. Za minutku se zas objevil, říkal právě Martinonovi:

„Tohle je opravdu služba! Nebudete litovat . . .“

Všichni tři se postavili zády k nějakému obchodu, aby mohli snáze hovořit.

Lidé čas od času provolávali: „Ať žije Napoleon! Ať žije Barbès! Pryč s Mariem!“ Nesčíslný dav mluvil velmi hlasitě; – a všechny ty hlasy, jež se odrážely od domů, skládaly se v nepřetržitý hukot jako burácení vln v přístavu. Občas na chvíli zmlkly; tehdy se ozvala *Marseillaise*. V průjezdech nabízeli muži tajuplného chování hole s ukrytými čepelemi. Někdy na sebe dva jednotlivci při setkání zamrkali a rychle se vzdalovali. Skupiny zevlounů zabíraly chodníky; hustý zástup se vlnil v jízdni dráze. Celé čety policistů, vycházející z uliček, v něm mizely, sotva tam vnikly. Rudé praporky tu a tam se podobaly plamenům; kočí ze svých kozlíků rozmáchně gestikulovali, potom obraceli. Byl to prazvláštní ruch, prazvláštní podívání.

„Jak by tohle všechno jistě bavilo slečnu Cecilii!“ řekl Martinon.

„Však víte, že má žena nerada vidí, aby neteř chodila s námi,“ odpověděl pan Dambreuse s úsměvem.

Byl k nepoznání. Po tři měsíce volal: „Ať žije republika!“ a dokonce hlasoval pro vypovězení rodu orleánského. Ale ústupky musí přestat. Projetoval takovou zuřivost, že nosil v kapse i boxer.

Martinon jej měl také. Poněvadž příslušníci soudcovského stavu nebyli už nesaditelní, opustil státní návladnictví, takže v násilnických záměrech ještě předstihoval pana Dambreuse.

Bankéř nenáviděl obzvláště Lamartina (za to, že podporoval Ledru-Rollina) a s ním Pierra Leroux, Proudhona, Considéranta, Lamennaise, všechny ty blouznivce, všechny socialisty.

„Konec konců, co vlastně chtějí? Byla odstraněna potravina daň z masa a vazba pro dluhy. Nyní se studuje návrh na hypo-

teční banku, onehdy to byla národní banka! A prosím, v rozpočtu je pět milionů pro dělníky! Ale s tím už je na štěstí konec zásluhou pana Fallouxa! Šťastnou cestu! Ať si jdou!“

Skutečně, když ministr veřejných prací už nevěděl, jak uživit třicet tisíc mužů z národních dílen, podepsal právě toto usnesení, které vyzývalo všechny občany od osmnácti do dvaceti let, aby vstoupili do vojenské služby nebo aby odešli na venkov obdělávat půdu.

Tato alternativa je pobouřila, byli totiž přesvědčeni, že se usiluje o zničení republiky. Život daleko od hlavního města pro ně byl smutný jako vyhnanství; už se viděli, jak umírají na zimnici v některém drsném kraji. Nadto se mnohým, kteří uvykli jemnější práci, zdálo zemědělství čímsi ponižujícím; je to zkrátka léčka, výsměch, zjevné popření všech slibů. Budou-li se vzpírat, vláda užije násilí; nepochybovali o tom a chystali se to předejít.

K deváté hodině začaly zástupy sročené u Bastily a u Châteletu proudit zase na bulvár. Od brány svatého Diviše po bránu svatého Martina, to už bylo jediné nesmírné bzučivé hemžení, jediná tmavomodrá, skoro černá slatina. Muži, které bylo možno zahlédnout, měli všichni plamen v očích, bledou pleť, tváře vyhublé hladem, rozjitřené tou nespravedlností. Zatím se kupila mračna, bouřková obloha ještě víc elektrisovala celé to množství, jež nerozhodně vířilo na místě mohutným kolébavým pohybem vzdušného moře; a v jeho hlubinách bylo cítit nevypočítatelnou sílu, jakousi energii přírodního živlu. Potom všichni začali skandovat: „Osvětlit! Osvětlit!“ Mnohá okna se neosvítala; do jejich tabulek potom lítalo kamení. Pan Dambreuse pokládal za moudré odejít. Oba mladí muži jej provázeli.

Předvídal velké pohromy. Lid může znova vtrhnout do sněmovny; a při té příležitosti vyprávěl, jak by byl 15. května přišel o život, nebýt obětavosti jednoho národního gardisty.

„Ale vždyť je to váš přítel, já zapomněl. Váš přítel, výrobce majoliky, Jacques Arnoux!“ Vzbouřenci jej div neumačkali; ten statečný občan ho vzal do náruče a složil stranou. Od té doby se mezi nimi vytvořilo jakési pouto. „Musíme teď někdy spolu povečeřet, a když se s ním často stýkáte, vyřiďte

mu, že ho mám moc rád. Je to znamenitý muž, kterého pomlouvají, jak se domnívám; a vtipný je ten chlapík! Tedy ještě jednou, že ho pozdravuji! Dobrou noc!“

Když se Frédéric rozloučil s panem Dambreusem, vrátil se k Maršálce; tvářil se velmi pochmurně a řekl jí, že musí volit mezi jím a Arnouxem. Odpověděla mírně, že ani za mák nerozumí „takovým řečičkám“, že Arnouxa nemiluje, nijak na něm nelpí. Frédéric toužil odjet z Paříže. Nezamítla tento nápad a hned druhého dne odcestovali do Fontainebleau.

Hotel, v kterém bydleli, se od ostatních lišil tím, že uprostřed dvora šplouchal vodotrysk. Dveře pokojů vedly na chodbu jako v kláštrech. Pokoj, který jim dali, byl velký, zařízený pěkným nábytkem, s pestrými kartounovými čalouny a tichý, poněvadž cestujících bylo málo. Podél domů se procházeli měšťáci, kteří neměli co dělat; potom v podvečer si pod jejich okny začaly děti na ulici hrát na honičku; – a tento klid, který je obklopil po hluku Paříže, byl pro ně překvapením, ukonejšil je.

Brzy ráno si šli prohlédnout zámek. Když procházeli branou v mřížoví, uviděli celé jeho průčelí, těch pět pavilónů s ostrými jehlancovými střechami a jeho schodiště do podkovy, které se rozvíjí vzadu na nádvoří, vroubeném vpravo i vlevo dvěma shluky nižších budov. Lišejníky na dláždění z dálky splývají s plavým tónem dlaždic; a celý palác barvy rezavé jako stará zbroj měl v sobě cosi královsky netečného, jakousi smutnou vojenskou velkolepost.

Konečně se objevil sluha se svazkem klíčů. Ukázal jim nejdříve komnaty královen, papežovu oratoř, galerii Františka I., mahagonový stoleček, na kterém císař podepsal svou abdikaci, a v jednom z pokojů, jež předělují bývalou Jelení galerii, místo, kde dala Kristina Švédská zavraždit Monaldeschiho. Rosanetta pozorně vyslechla tento příběh, potom se obrátila k Frédéricovi:

„To jistě ze žárlivosti? Ty si dej pozor!“

Potom prošli sálem ministerské rady, sálem gard, trůnním sálem, salómem Ludvíka XIII. Vysoká okna bez záclon vpu-

štěla bílé světlo; slabounký nános prachu lehce zakaloval otáčivé okenní kličky, mosazný spodek konsol; křesla byla všude přikryta hrubými plátěnými povlaky; nade dveřmi bylo vidět hony Ludvíka XV. a tu a tam gobelíny, představující olympijské bohy, Psýché nebo bitvy Alexandrovy.

Kdykoli šla Rosanetta kolem zrcadla, zastavila se na chvíli a přihladila si vlasy na skráních.

Když zhlédli Oválné nádvoří a kapli svatého Saturnina, přišli do Plesového sálu.

Byli oslněni nádherou stropu, rozděleného v osmiúhlá pole, zdobeného zlatem a stříbrem, vypracovaného jemněji nežli šperk, i bohatstvím nástěnných maleb, jež pokrývají stěny od obrovského krbu, na němž měsíční srpký a toulce věncí znak Francie, až po tribunu pro hudebníky, postavenou na druhém konci přes celou šíři sálu. Všech deset obloukových oken bylo dokořán otevřeno; slunce rozzařovalo malby, modré nebe prodlužovalo blankytné okenní klenby do nekonečna; a z hloubi lesů, jejichž zamžené vrcholky zaplňovaly obzor, jako by přicházela ozvěna halali, vytrubovaných na lovecké rohy ze slovnoviny, a ozvuk mytologických baletů, k nimž se pod stromy shromažďovala společnost princezen a velmožů přestrojených za nymfy a lesní demony, – doba naivní učenosti, prudkých vášní a honosného umění, kdy bylo ideálem přenést společnost do snu Hesperidek a kdy se milenky králů rovnaly hvězdám. Nejkrásnější z těchto proslulých žen se dala napravo vymalovat v podobě Diany Lovkyně, a dokonce jako Diana Podsvětní, nepochybně aby naznačila svou moc, sahající až za hrob. Všechny ty symboly potvrzují její slávu; a něco z ní tam zůstává, jakýsi nezřetelný hlas, jakési fluidum, které vyzařuje po věky.

Frédérica se zmocnil nevyjádřitelný chtíč, zaměřený do minulosti. Aby zahlušil svou touhu, začal se něžně dívat na Rosanettu a zeptal se jí, zda se jí nezachtělo být touto ženou.

„Kterou?“

„Dianou de Poitiers!“

Opakoval:

„Dianou de Poitiers, milenkou Jindřicha II.“

Ona jen hlesla: „Ach!“ Nic víc.

Její zamlklost jasně dokazovala, že nic neví, nechápe, takže jí ze zdvořilosti řekl:

„Ty se možná nudíš?“

„Ne, ne, naopak!“

Se zdviženou bradou se Rosanetta rozhlédla kolem dokola pohledem nadmíru tékavým a utrousila tuto větu:

„To vyvolává vzpomínky!“

Přítom však na její tváři bylo vidět, že se usilovně snaží, že má dobrou vůli pocíťovat úctu; a poněvadž s tímto vážným výrazem byla ještě hezčí, Frédéric jí prominul.

Rybník s kapry ji pobavil mnohem víc. Čtvrt hodiny házela do vody kousky chleba, aby viděla, jak se ryby vymršťují.

Frédéric se usadil vedle ní pod lípy. Myslíl na všechny osobnosti, které pobývaly v tomto sídle, jako Karel Pátý, králové z rodu Valois, Jindřich IV., Petr Veliký, Jean Jacques Rousseau a „plačtivé krásky z prvních lóží“, Voltaire, Napoleon, Pius VII., Ludvík Filip; měl pocit, že ho ti mrtví bouřliváci zblízka obstupují; taková změt podob jej omračovala, ač v ní přece zas nalézal i půvab.

Nakonec se odebrali do květinové zahrady.

Je to velký obdélník, v němž jediným pohledem přehlédneme široké žluté pískové cesty, čtverce trávníku, pruhy zimostrázu, tisy sestříhané do jehlance, nízké pažitky a úzké záhonky, řídké osázené, takže květy ostře vynikají na šedé půdě. Na konci zahrady se rozestírá park, po celé délce prořatý dlouhým průplavem.

Sídelní královské zámky v sobě mají zvláštní melancholii, jež nepochybně vyplývá z jejich velikosti – jsou příliš rozlehlé pro tu hrstku svých obyvatelů –, z ticha, které tu člověka udivuje po tolika hlučných parádách, i z jejich nehybného přepychu, dokazujícího svým stářím pomíjivost dynastií, věčnou nicotnost všeho; – a tento výdech věků, otupující a smuteční jako vůně mumie, postřehnou i osoby prostoduché. Rosanetta ukrutně zívala. Vrátili se do hotelu.

Po obědě pro ně byl připraven otevřený kočár. Vyjeli z Fontainebleau přes velké kruhové prostranství mnohonásobné křížovatky, potom se dali krokem po písčité cestě v borovém mlází. Stromy byly čím dál větší; a kočí chvílemi říkal: „To-

hle jsou Siamská dvojčata, Faramond, Králův háj . . .“ nevynechal jediný slavný strom, někdy dokonce zastavil, aby se mohli obdivovat.

Vjeli do vysokého lesa Franchardského. Vůz po trávníku klouzal jako saně; holubi, které nebylo vidět, vrkali; náhle se objevil číšník; vystoupili u plotu zahrady, v níž stály kulaté stoly. Potom minuli zříceniny opatství, strmicí vlevo, kráčeli po mohutných skaliskách a brzo došli na dno soutěsky.

Je z jedné strany porostlá jalovcím, jež vyráží mezi pískovcem, kdežto z druhé strany se hornina téměř obnažená svažuje do hloubi údolí, kde se v barevném výřesu bělá nezřetelná čára pěšinky; a až daleko vzadu je vidět kuželovitý vrcholek na temeni zploštělý, s telegrafní věží v pozadí.

Za půl hodiny znova vystoupili z kočáru, aby mohli vylézt na výšiny aspremontské.

Cesta se klikatí mezi zakrslými borovicemi pod skalami s hranatým profilem; celá tato končina fontainebleauského lesa působí jaksi tísnivě, má ráz poněkud divoký a rozjímavý. Člověk tu myslí na poustevníky, kteří byli druhy velkých jelenů s ohnivým křížem mezi parohy a s otcovským úsměvem vítali dobré krále francouzské, klekající před jejich slují. Teplý vzduch byl prosycen pryskyřičnou vůní, povrchové kořeny se na zemi křížem krážem proplétaly jako žíly. Rosanetta přes ně klopytala, bylo to k zoufání, měla pláč na krajíčku.

Ale nahoře se zas rozveselila, když objevila pod střechem z větvi jakousi hospůdku, v níž se prodávají vyřezávané dřevěné předměty. Vypila láhev limonády, koupila si cesmínovou hůl; nevěnovala jediný pohled krajině, kterou lze z planiny spatřit, a vešla do Jeskyně loupežníků, kam ji vedl chlapec s pochodní.

Kočár na ně čekal v Bas-Bréau.

Malíř v modré haleně pracoval pod dubem, skřínku s barvami měl na klíně. Zvedl hlavu a díval se, dokud nepřejeli. Uprostřed chaillyského svahu se z mraku nad nimi náhle spustilo, takže museli vytáhnout vozovou střechem. Skoro hned zas přšet přestalo; a když vjížděli do města, lesklo se dláždění na ulicích v sluneční záři.

Přijeli už noví cestující a vyprávěli jim, že strašný boj za-

lévá Paříž krví. Rosanetta a její milenec se tomu ani nedivili. Potom všichni odešli, v hotelu zavládl zase klid, plyn zhasl a oni usnuli za šumění vodotrysku na dvoře.

Nazítří se jeli podívat na Vlčí soutěsku, na Močál víl, na Dlouhou skálu, do osady Marlotte; pozítří se vydali zase nazdařbůh, jak bylo jejich kočímu libo, ani se neptali, kde jsou, a často dokonce nedbali o proslulé krajinné partie.

Bylo jim tak blaze v jejich starém landauru, nízkém jako pohovka a potaženém plátnem s vybledlými pruhy! Příkopy zarostlé křovím ubíhaly jim před očima mírným nepřetržitým pohybem. Bílé paprsky pronikaly jako šípky vysokými kapradinami; někdy se před nimi objevila přímka nějaké cesty, které se už neužívalo; a na ní se tu a tam chabě tyčily lesní byliny. Na rozcestích stál uprostřed kříž, rozpínající svá čtyři ramena; jinde se sloupy nakláněly jako mrtvé stromy; křivolaké cestičky, ztrácející se pod listím, vzbuzovaly touhu pustit se po nich; kuň v téže chvíli obrátil, vjeli tam, zabořili se do bláta; o kus dál, už na kraji hlubokých kolejí, rostl mech.

Mysleli si, že jsou daleko od lidí, zcela sami. Ale pojednou přešel hajný s puškou nebo tlupa otrhaných žen, z nichž každá vlekla na zádech dlouhou otep chraští.

Když se vůz zastavil, nastalo úplné ticho; bylo slyšet jen oddechování koně v dvojité oji, slabounké ptačí zatíkáni, zas a zas.

Sluneční světlo ozařovalo na některých místech stromy na pokraji, ale hlubinu lesní nechávalo ve stínu; nebo bylo v popředí tlumeno jakýmsi šerem a v dálce potom rozestíralo fialové páry, bílý jas. Za poledne, kdy slunce dopadalo svisle na tu zeleň vůkol, postříkovalo ji, rozvěšovalo stříbrné kapky na konečky větví, pruhovalo pažit smaragdovými stopami, rozhozovalo zlatá zrcátka po vrstvách suchého listí; když člověk zaklonil hlavu, spatřil oblohu sevřenou mezi vrcholky stromů. Některé byly nesmírně vysoké a vypadaly jako patriarchové a císaři, nebo se korunami dotýkaly, takže jejich dlouhé kmeny vytvářely jakoby vítězný oblouk; jiné, vyrážející šikmo hned od kořenů, se podobaly sloupům, které se co nevidět skácejí.

Toto shluklé množství silných svislých čar se zas rozdělovalo. Tehdy se ohromné zelené vlny nestejně vydutě rozlévaly

až k hladině údolí, kam zabíhal hřbet jiných kopců, strmících nad plavými rovinami, které se nakonec tratily v neurčité bledé dálce.

Když stáli vedle sebe na některé vyvýšenině a nabírali do plíc vítr, cítili, že jim do duše vstupuje jakási pýcha svobodnějšího života a s ní nadbytek sil, bezdůvodná radost.

Stromy byly tak rozmanité, že se podívaná stále měnila. Buky s hladkou bílou kůrou proplétaly své koruny; jasanové měkce ohýbaly sivé větroví; mezi výhonky na zmlazených habrových pařezech se ježily cesmíny jako bronzové; potom přišla řada štíhlých bříz, všelijak elegicky nachýlených; a borovice, souměrné jako píšťaly varhan, jako by při svém ustavičném kolébání zpívaly. Byly tam ohromné vrásčité duby, jež se křečovitě vzpínaly od země, navzájem se utlačovaly, a pevně vzepřeny na kmenech podobných trupům, posílaly si nahými pažemi zoufalé výzvy, zuřivé hrozby jako houf Titánů zkamenělých v svém vzteku. Cosi tíživějšího, jakási horečná malátnost se vznášela nad močály, jejichž vodní hladina se rýsuje mezi hlohovými keři; lišejníky na jejich srázném břehu, kam chodí vlci pít, jsou bleďozluté, spálené jakoby krokem čarodějnic; a neustálé kuňkání žab odpovídá křiku kroužících vran. Potom procházeli jednotvárnými pasekami, na nichž tu a tam rostl semenáč. Ozýval se řinkot železa, silné četné údery: to skupina lamačů na úbočí pahorku bušila do skal. Těch přibývalo čím dál víc, až nakonec zaplnily celou krajinu, krychlové jako domy, ploché jako dlaždice, navzájem se podpíraly, vychylovaly se, splývaly jako nerozeznatelné obludné zříceniny nějakého zaniklého města. Ale samo nejprudší jejich změtení uvádí člověka na mysl spíše sopky, potopy, neznámé mohutné převraty kůry zemské. Frédéric říkal, že tady jsou už od stvoření světa a zůstanou tu až do skonání. Rosanetta odvrátila tvář, tvrdila, že „z toho by se člověk zbláznil“, a šla si raději natrhat vřesu. Jeho drobné fialové kvítky, nahloučené hustě vedle sebe, tvořily nepravidelné plochy, a prst, která se zpod nich vyhrnovala, kladla jakési černé trásně na okraj písčin s probleskujícími šupinkami slídy.

Přišli jednoho dne do polou pahorku celého z písku. Povrch lidskou nohou nedotčený byl zbrzděn souměrnými vlna-

mi; tu a tam se jako výspy na vyschlém dně oceánu tyčila skaliska, jež měla vzdálenou podobu zvířat, želvy s vystrčenou hlavou, lezoucí tuleni, jinde hroši a medvědi. Nikde nikdo. Ani hlásku. Písciny zalité sluncem oslňovaly; – a v tomto chvějivém světle se pojednou zdálo, že se ta zvířata hýbají. Rychle se vrátili, aby nedostali závrat, skoro vyděšení.

Hluboká vážnost lesa si je podmaňovala; a mívali chvíle mlčení, kdy se prostě oddávali kolébání pérovaného kočáru a zůstávali jako strnulí v jakémsi klidném opojení. Držel ji kolem pasu a naslouchal jejímu hovor, do něhož ptáci švitořili, zkoumavě pozoroval téměř zároveň černé hrozničky na jejím kapotovém kloboučku a bobulky na jalovcích, zřasení jejího závoje, závity oblaků; a když se k ní naklonil, prolínala se mu svěžest její plati s velkolepou vůní lesa. Všechno pro ně bylo zábavné; ukazovali si jako vzácnost vlákna babího léta, uvázla na křoví, uprostřed kamenů díry plné vody, veverku na větvích, let dvou motýlů, kteří je sledovali; nebo zas dvacet kroků od nich klidně kráčela pod stromy laň, nesla se ušlechtila a krotce, s kolouchem po boku. Rosanetta měla chuť rozběhnout se za nimi a políbit ho.

Jednou se ovšem polekala, když se znenadání objevil jakýsi muž a ukázal jí v krabici tři zmije. Rychle se vrhla k Frédéricovi; – měl radost, že je slabá a on že se cítí dosti silný, aby ji ochránil.

Toho dne večereli v hostinci na břehu Seiny. Stůl byl u okna, Rosanetta seděla proti němu; pozoroval její jemný bílý nosík, vyhrnuté rty, jasné oči, na skráních přihlazené kaštanové vlasy, jež se načechrávaly, její hezkou oválnou tvář. Šaty ze surového hedvábí jí přiléhaly k ramenům poněkud šikmým; a obě její ruce, vyčnívající zpod hladkých manžet, rozkrajovaly, nalévaly do sklenic, pohybovaly se po ubruse. Dostali kuře, jež mělo všechny čtyři údy roztažené, úhoře na víně, podaného v kompotové míse z kameniny, trpké víno, tvrdý chléb, vylámané nože. To všechno jen zvyšovalo potěšení, ilusi. Bezmála věřili, že v líbáncích právě cestují po Itálii.

Před odjezdem se šli projít podél břehu.

Něžně modrá obloha, zaoblená jako kupole, dosedala na obzoru na krajkoví lesů. Naproti, na konci louky, stála zvo-

nice v nějaké vsi; a dále vlevo tvořila střecha domu červenou skvrnu nad řekou, jež se zdála nehybná po celé délce svého křivolakého toku. A přece se rákosí naklánělo a voda lehce otřásala tyčemi, jež byly při kraji zaraženy pro rybářské sítě; byly tam dva tři staré čluny a vrbový vor, vřetenovitý koš na zadržení nahnaných ryb. U hospody vážila dívka v slameném klobouku vodu ze studny; – kdykoli vědra stoupala vzhůru, poslouchal Frédéric s nevýslovnou rozkoší skřípot řetězu.

Nepochyboval, že bude šťasten až do skonání, tak přirozené se mu zdálo jeho štěstí, tak trvale spjaté s jeho životem a s touto ženou. Nutkalo ho to říkat jí něžnosti. Odpovídala na ně roztomilými slovy, lehkým potřepáním na rameno, lichotkami tak překvapivými, že jej okouzlovaly. Prostě na ní objevoval krásu zcela novou, která snad byla jen odleskem věcí okolo ní, pokud se nestalo, že vlivem jejich skryté působivosti se vskutku tak rozvila.

Když odpočívali pod širým nebem, natáhl se a pod ochranou jejího slunečníku jí položil hlavu do klína; – nebo zas ulehli na břicho do trávy, setrvali tak tváří v tvář, dívali se na sebe, zahleděni druh druhu hluboko do očí, žíznil po sobě, neustále svou žizeň ukájeli, potom přivírali víčka, už ani nemluvili.

Někdy zaslechli z velké dálky víření bubnů. To po vesnicích bubnovali na poplach, aby šli hájit Paříž.

„Á, vida! Vzbouření!“ říkal Frédéric s pohrdavou útrpností, neboť všechnen ten ruch mu připadal ubohý proti jejich lásce a věčné přírodě.

A povídali si o čemkoli, o věcech, které znali od a až do zet, o lidech, kteří je nezajímali, o tisícerých pošetilostech. Ona mu vykládala o své panské a o svém kadeřníkově. Jednou se tak zapomněla, že řekla svůj věk: devětadvacet; už stárne.

Několikrát mu zcela bezděčně pověděla některé podrobnosti o sobě. Bývala „slečinkou v obchodě“, podnikla cestu do Anglie, začala studovat, aby se stala herečkou; to všechno bez spojitosti, a on si nemohl rekonstruovat celek. Obšrněji o tom vyprávěla jednoho dne, kdy seděli pod platanem při kraji louky. Dole u cesty holčička pásala krávu, brouzdající se

bosýma nohama v prachu. Jakmile je uviděla, přišla k nim žebrat; jednou rukou si přidržovala roztrhanou sukýnku a druhou se škrábala v černých vlasech, bohatých jako paruka z doby Ludvíka XIV., jež se jí vlnily kolem celého snědého obličje, ozářeného nádhernýma očima.

„Později bude velmi hezká,“ řekl Frédéric.

„Jaké štěstí pro ni, nemá-li matku!“ odpověděla Rosanetta.

„Cože? Jak to?“

„Nu ovšem. Já nebýt matky . . .“

Povzddechla si a rozhovořila se o svém dětství. Její rodiče byli tkalci v Croix-Rousse. Pomáhala tatínkovi jako učednice. Chudák starý se děl nadarmo, žena mu nadávala a prodávala všechno, aby měla na pití. Rosanetta ještě teď vidí jejich světnici se stavy, postavenými nadél u oken, hrnce na kamnech, postel natřenou na mahagonovo, skříň naproti a tmavou palandu, kde spávala až do patnácti let. Nakonec přišel pán, tlustoch v obličejí zelený jako zimostřáz, chováním pobožnůstkář, černě oblečený. Maminka a on se spolu domlouvali, a tak potom za tři dni . . . Rosanetta se odmlčela a s pohledem, v němž se mísila nestoudnost s trpkostí, dodala:

„Už to bylo!“

„Protože byl ženat (bál se prý, aby se v svém domě nekompromitoval), zavedli mě do pokojíku v hostinci a řekli mi, že budu mít radost, že dostanu krásný dárek.

První, co mi hned na prahu padlo do očí, byl mnohoramenný svícen z pozlaceného stříbra na stole, na němž byly dva příbory. Zrcadlo u stropu je obrazilo a celý pokoj s modrými hedvábnými čalouny vypadal jako alkovna. Pro mne to byl zázrak. Chápeš, ubohé stvoření, které jakživo nic nevidělo! Přestože jsem byla tak oslněna, měla jsem strach. Přála jsem si odejít. A přece jsem zůstala.

K sedění tam nebylo nic než divan u stolu. Prohnul se pod mnou z mazlivou povolností; z otvoru topného tělesa v koberci na mne dýchalo teplo a já tam seděla, ale nevzala jsem do úst. Sklepník, který tu postával, mě pobízěl, abych jedla. Hned mi nalil velkou sklenici vína; hlava se mi točila, chtěla jsem otevřít okno; řekl mi: „Ne, slečno, to je zakázáno.“ A odešel mi. Na stole byla spousta věcí, které jsem neznala. Nic se mi

nezdálo dobré. Potom jsem se vrhla na sklenici se zavařeninou. A pořád jsem čekala. Co si jej zdržovalo. Bylo tak pozdě, aspoň půlnoc, nemohla jsem už přemoci únavu; když jsem odstrkovala jeden polštář, abych se mohla lépe natáhnout, padlo mi do ruky jakési album, sešit; byly to obscénní obrázky . . . Spala jsem na nich, když vešel.“

Schýlila hlavu a zůstala zamýšlená.

Listí okolo nich šumělo, ve spleti trav se houpal velký náprstník, světlo plynulo jako vlna po trávníku; a ticho bylo v rychlém sledu přerýváno chrupavými zvuky, které vydává pasoucí se kráva; ale tu již nebylo vidět.

Rosanetta se upřeně dívala na jedno místo na zemi, tři kroky od ní, duchem nepřítomna; chřípě se jí chvěly. Frédéric jí vzal za ruku:

„Co všechno jsi vytrpěla, miláčku!“

„Ano,“ řekla, „víc než si myslíš . . . ! Až jsem to už chtěla skoncovat. Vyloučili mě.“

„Co povídáš?“

„Ach, nemysleme už na to . . . ! Miluji tě, jsem šťastna! Polib mě.“ A kousek po kousku si obírala ze sukně bodláčí, přichycené na obrubě.

Frédéric myslil hlavně na to, co neřekla. Po jakých stupních se asi dostala z bídy? Kterému milenci děkuje za svou výchovu? Co se dalo v jejím životě až do dne, kdy k ní po prvé přišel? Její poslední přiznání zapovídalo otázky. Zeptal se jí jenom, jak se seznámila s Arnouxem.

„Prostřednictvím Vatnazové.“

„Nebylas to ty, kterou jsem jednou v divadle viděl s nimi? V Palais Royal.“

Uvedl přesné datum. Rosanetta s přemáháním připustila:

„Ano, opravdu . . . ! Nebyla jsem v té době veselá!“

Ale Arnoux se zachoval báječně. Frédéric o tom nepochybuje; ale jejich přítel je přece jen divný člověk, má mnoho chyb; a svědomitě je vypočítal. Souhlasila.

„Na tom nesejde . . . ! Člověk ho má přece jen rád, velblouda!“

„Pořád ještě, i teď?“ řekl Frédéric.

Červenala se, napůl usměvavá, napůl pohněvaná:

„Och ne! To už je stará historie. Nic před tebou netajím. A i kdyby, on, to je něco jiného! Ostatně nejsi právě šlechtěný k své oběti!“

„On že je mou obětí?“

Rosanetta ho vzala za bradu.

„Jak by ne!“

A dodala šišlavě, jako hovoří chůvy:

„Hošíček nebyl vždycky hodňoučký! Spinkal s jeho ženou!“

„Já! Jakživ ne!“

Rosanetta se usmála. Dotkl se ho bolestně ten úsměv, projev lhostejnosti, jak se domníval. Ale ona pokračovala tiše, v očích jeden z těch pohledů, které prosí o lež:

„Jisté?“

„Jistojisté!“

Frédéric se zařikal čestným slovem, že na paní Arnouxovou nikdy nemyslí, byl příliš zamilován do jiné.

„Do kterépak?“

„Do vás přece, má spanilá!“

„Ach! Neposmívej se mi! Dráždí mě to!“

Měl za moudré vybájit si milostnou historii, vášeň. Vymyslí si příslušné podrobnosti. Kvůli té ženě byl ostatně velmi nešťasten.

„Nemáš štěstí, to je jisté!“ řekla Rosanetta.

„Možná! Snad ne.“ Chtěl tím naznačit některé úspěchy, aby o sobě vzbudil lepší mínění, stejně jako Rosanetta zas všechny své milence nepřiznávala, aby si jí více vážil; – neboť i když se svěřujeme sebedůvěrněji, vždycky něco zůstane zamlčeno z falešného studu, z jemnocitu, ze soucitu. Člověk objevuje u druhého nebo i sám v sobě propasti nebo bažiny, které mu brání pokračovat; cítí také, že by nebyl pochopen; je nesnadné vyjádřit vůbec něco přesně; proto jsou dokonalá spojení vzácná.

Chudák Maršálka nikdy nepoznala svazek lepší. Když se na Frédérica dívala, draly se jí často slzy pod víčka, to potom zvedla oči nebo je upřela k obzoru, jako kdyby byla uviděla nějaké velkolepé červánky, výhledy slibující blaženost bez mezí. Jednou se konečně přiznala, že by chtěla dát na mši, „aby to přineslo štěstí naší lásce“.

Cím to tedy je, že ho tak dlouho odmítala? To ona sama neví. Opakoval svou otázku několikrát; odpovídala, svírajíc ho v náruči:

„Já jsem se bála, že tě budu příliš milovat, drahoušku!“

V neděli ráno četl Frédéric v novinách jméno Dussardierovo v seznamu raněných. Vykřikl, ukázal list Rosanettě a prohlásil, že ihned odjede.

„Proč to?“

„Inu navštívit ho, ošetřovat!“

„Nenecháš mě přece snad samotnou?“

„Pojed' se mnou.“

„To tak! Lézt do takové vřavy! Děkuji pěkně!“

„Já však nemohu . . .“

„Nevidáno! Jako by v nemocnicích neměli dost ošetřovatelů! A vůbec, bylo tomu člověku něco do toho? Ať se každý stará o sebe!“

Byl pobouřen tímto sobectvím; a vyčítal si, že tam není s ostatními. Tolik lhostejnosti k pohromám vlasti má v sobě cosi ubohého, měšťáckého. Jeho láska jej pojednou tížila jako zločin. Hodinu se na sebe hněvali.

Potom ho prosila, aby posečkal, aby se nevydával v nebezpečí.

„Co když tě náhodou zabijí!“

„I co! Vykonal bych jen svou povinnost!“

Rosanetta vyskočila. Především je jeho povinností milovat ji. To už o ni nejspíš nestojí! Vždyť to vůbec nemá smysl! Takový nápad, propánaboha!

Frédéric zazvonil, chtěl vědět, jaká je situace. Ale nebylo snadné vrátit se do Paříže. Vůz dopravní společnosti Leloirovy právě odjel, Lecomtovy berlinky nepojedou, dostavník z Bourbonnais tudy projíždí až pozdě v noci a bude možná plně obsazen; to se neví. Když promarnil mnoho času tímto vyptáváním, napadlo jej, že si vezme poštovní vůz. Poštovní odešel, protože Frédéric neměl pas. Konečně si najal kolesku (tu, v které se projíždějí) a k páté hodině dojezdí před Obchodní hotel v Melunu.

Trhové náměstí bylo pokryto jehlany z pušek. Prefekt zakázal národním gardistům táhnout na Paříž. Ti, kteří nebyli

z jeho obvodu, chtěli pokračovat v cestě. Byl tam křik. V hospodě bylo plno zmateného rámusení.

Polekaná Rosanetta prohlásila, že dál nepojede, a znovu žadonila, aby zůstal. Hospodský a jeho žena se k ní připojili. Nějaký poctivec, který seděl u jídla, se do toho vmísil tvrzením, že boj bude co nevidět ukončen; ostatně každý musí konat svou povinnost. Po těch slovech se Maršálka rozeštkala ještě víc. Frédéric byl hrozně podrážděn. Dal jí svou peněženku, chvatně ji objal a zmizel.

Když dojel do Corbeilu na nádraží, dověděl se, že vzburěnci místy vytrhali koleje, a kočí odepřel vézt ho dál; koně prý jsou „uhnaní, že se nehnu“.

S jeho přispěním však Frédéric přece jen sehnal bídný kabriolet, jehož majitel se uvolnil dovézt jej k potravní čáře na Italském náměstí za šedesát franků kromě spropitného. Ale sto kroků před čárou jej kočí vysadil a vrátil se. Jak Frédéric kráčel po silnici, náhle mu zastoupila cestu hlídka s bajonetem. Čtyři muži ho popadli s divokým pokřikováním:

„Tady je jeden! Dejte pozor! Prohledejte ho! Lupič! Ničema!“

A on byl úžasem tak omráčen, že se dal odvléci na strážnici u potravní čáry na kruhové křižovatce, kde se sbíhají bulváry Gobelínský a Nemocniční a ulice Godefroyova a Mouffertardova.

Čtyři barikády tvořily v ústí čtyř vozovek ohromné svahy z dlažebních kostek; pochodně tu a tam prskaly; clonou zvířeného prachu rozeznával řadové pěšáky a národní gardisty; všichni byli začerněni v obličejích, polonazí, divocí. Právě dobyli náměstí, zastřelili několik mužů; jejich vztek dosud neochladl. Frédéric řekl, že přijíždí z Fontainebleau na pomoc raněnému kamarádu, který bydlí v Belefondově ulici; nejdříve mu to nikdo nechtěl věřit; prohlíželi mu ruce, dokonce mu čichali k uchu, aby se ujistili, že není cítit prachem.

Ale když opakoval stále totéž, nakonec přece jen přesvědčil kapitána a ten rozkázal dvěma pěšákům, aby jej dovedli na strážnici u Botanické zahrady.

Šli po Nemocničním bulváru. Dul silný vítr. Ten ho vzpamatoval.

Potom odbočili ulicí Koňského trhu. Botanická zahrada po pravici splývala v jedinou černou slitinu, kdežto vlevo celé průčelí nemocnice Milosrdentství, osvětlené ve všech oknech, planulo jako požár a po okenních tabulích se kmitaly stíny.

Oba Frédéricovi průvodci odešli. Jiný jej doprovodil až k Polytechnice.

Ulice Svatoviktorská byla zcela tmavá, nehořela tam jediná plynová lampa, jediné světýlko v domech. Každých deset minut bylo slyšet:

„Strážže! Mějte se na pozor!“

A toto zvolání vržené do ticha vyznívalo dlouze jako odrazy kamene padajícího do propasti.

Někdy se přibližoval dusot těžkých kroků. Byla to patrola, nejméně sto mužů; z této lidské změti unikal šepot, nezřetelný řinkot železa; vzdalovala se s rytmickým kolébáním, až splynula s tmou.

Uprostřed křižovatek stál vždy dragoun na koni, nehybný jako socha. Občas přejela tryskem štafeta, potom zase to ticho. Převážená děla v dálce hrčela po dláždění s temným, strašným rachotem; srdce se svíralo při těchto zvucích, tak jiných než všechny obvyklé zvuky. Jako by dokonce ještě umocňovaly ticho, jež bylo hluboké, naprosté – černé ticho. Muži v bílé haleně přistupovali k vojákům, řekli jim slůvko a zmizeli jako přízraky.

Na strážnici v Polytechnice bylo nabitó. Ženy zacpávaly vchod, přály si vidět své syny nebo své muže. Posádka je odkazovala do Panthéonu, proměněného ve skladiště mrtvol – a Frédéric nikdo neposlouchal. Neodbytně stál na svém, přísahal, že ho přítel Dussardier očekává, že umírá. Konečně mu dali desátníka, aby jej dovedl nahoru do Svatojakubské ulice, na radnici XII. okresu.

Náměstí Panthéonu bylo plné vojáků ležících na slámě. Rozednívalo se. Táborové ohně pohasínaly.

Povstání zůstavilo v této čtvrti strašlivé stopy. Půda ulic byla nepravdělně rozryta, všude samý hrbol. Na zbořených barikádách dosud ležely omnibusy, plynové roury, kola od vozů; černé kalužinky na některých místech, to byla jistě krev. Domy byly provrtány střelami a pod odloupenou maltou se

ukazovalo jejich trámův. Zaluzie, držící na jediném hřebíku, visely jako hadry. Tam, kde se schodiště zřítily, zela vrata do prázdna. Bylo vidět vnitřek pokojů s rozervanými tapetami; některé křehké věci se tam někdy uchovaly. Frédéric zpozoroval jedny hodiny, bidýlko pro papouška, rytiny.

Když vešel do radnice, slyšel gardisty do nekonečna klábošit o smrti generálů Bréy a Négriera, poslance Charbonnela a arcibiskupa pařížského. Říkalo se, že vévoda d'Aumale se vylodil v Boulogni, Barbès uprchl z Vincennes, že z Bourges přijíždí dělostřelectvo a že z venkova se stále hrnou posily. Ke třetí hodině přinesl kdosi dobré zprávy; parlamentáři vzbouřenců jsou u předsedy Národního shromáždění.

Všichni se zaradovali; Frédéric, který měl ještě dvanáct franků, dal přinést dvanáct lahví vína, doufaje, že tím uspíší své propuštění. Náhle se jim zdálo, že slyší střelbu. Popíjení ustalo; hleděli na neznámého nedůvěřivými očima; může to být Jindřich V.

Aby neměli žádnou odpovědnost, předvedli jej na radnici XI. okresu; odtamtud mu nebylo dovoleno vyjít před devátou hodinou ranní.

Běžel až na Voltaireovo nábřeží. U jednoho otevřeného okna uviděl starce bez kabátu, jak pláče, pohlížeje vzhůru. Seina pokojně plynula. Nebe bylo čistě modré; po stromech v Tuileříích zpívali ptáci.

Když Frédéric přecházel Carrousel, náhodou tudy nesli nošítka. Stráž ihned vzdala zbraní čest a důstojník řekl, přikládaje ruku k čáce: „Čest nešťastnému hrdinovi!“ Tento pozdrav se stal téměř povinným; kdo jej pronášel, vypadal vždy slavnostně dojat. Skupina rozrušených lidí provázela nosítka s pokřikem:

„My vás pomstíme! My vás pomstíme!“

Vozy projížděly po bulváru a ženy přede dveřmi dělaly cupaninu. Zatím už byla vzpoura přemožena nebo skoro zdolána; oznamovala to Cavaignacova proklamace právě vyvěšená. Nahoře v ulici Vivienne se objevila četa mobilních gardistů. Měšťáci hned začali nadšeně provolávat; zvedali klobouky, tleskali, křepčili, chtěli je objímat, nabízet jim pití – a z balkónů padaly květiny, jež házely dámy.

Konečně v deset hodin, ve chvíli, kdy hřímalo dělo při dobývání předměstí Svatoantonínského, došel Frédéric k Dussardierovi. Nalezl jej v jeho mansardě: ležel na zádech a spal. Ze sousední světnice vyšla neslyšným krokem nějaká žena, slečna Vatnazová.

Odvedla Frédéricova stranou a pověděla mu, jak byl Dussardier raněn.

V sobotu na barikádě v Lafayetteově ulici nějaký učedník zahalený trojbarevným praporem křičel shora na národní gardisty: „Budete střílet na své bratry?“ Jak postupovali, odhodil Dussardier pušku, vyskočil na barikádu, kopnutím srazil vzbouřence a vyrval mu prapor. Našli ho potom pod troskami s mraznou střelou ve stehně. Bylo nutno ránu rozříznout, projektil vytáhnout. Slečna Vatnazová přišla ještě ten večer a od té doby ho už neopouští.

Dovedně připravovala všechno, čeho bylo třeba k obvazům, pomáhala mu, když se chtěl napít, hleděla vyzvědět jeho nejnepatrnější přání, přecházela tišeji než myška a pozorovala jej něžným pohledem.

Frédéric po čtrnáct dní přicházel každé ráno, nikdy nevynechal. Když jednou mluvil o obětavosti Vatnazové, pokrčil Dussardier rameny:

„Ba ne! To je z prospěchářství!“

„Myslíš?“

Odpověděl: „Vím to jistě!“ nechtěje nic blíže vysvětlovat. Zahrnovala jej pozornostmi, dokonce mu přinášela noviny, v kterých nadšeně velebili jeho krásný čin. Tyto pocty mu zřejmě byly na obtíž. Přiznal se dokonce Frédéricovi, že nemá pokojné svědomí.

Snad se měl postavit na druhou stranu, jít s dělníky; vždyť konec konců těm vlada naslibovala fúru věcí, a nesplnila. Vítežové nad nimi nenávidí republiku; a pak, zachovali se k nim tak tvrdě! Jistěže nebyli v právu, ale tak docela v nepravu přece jen nebyli; a ten hodný hoch se mučil myšlenkou, že snad bojoval proti spravedlivé věci.

Sénecal, uvězněný v Tuileříích pod terasou U vody, žádné takové výčitky neměl.

Bylo jich tam devět set; byli namačkáni ve špíně a kalu

beze všeho řádu, černí od střelného prachu a sedlé krve, roztrásala je horečka, křičeli vztekem; a ty, kteří mezi nimi náhle zemřeli, nikdo nevnášel. Někdy, ozvali se znenadání výstřel, mysleli, že budou všichni postříleni; tehdy se vrhali ke zdi, potom zase klesali na své místo, bolesti už tak otupěli, že se jim zdálo, jako by žili v děsivém snu, v strašidelné halucinaci. Lampa, zavěšená na klenbě, vypadala jako krvavá skvrna; a třepotala se tam zelená a žlutá světýlka vzniklá z výparů té hrobky. Poněvadž byl strach z nakažlivých nemocí, byla jmenována zvláštní komise. Předseda ucouvl již na prvních stupních schodů, zděšen zápachem výkalů a mrtvol. Když se zajatci přiblížili k okénku, národní gardisté, kteří byli na stráž, aby zabránili vylomení mříží, bodali do houfu naslepo bajonety.

Většinou byli nelítostní. Ti, kteří se nezúčastnili boje, chtěli se vyznamenat. Bylo to rozpoutání strachu. Lidé se mstili zároveň za noviny, za kluby, za srocování, za doktríny, za všechno, co už tři měsíce rozjitřovalo mysl; a jako by vítězství ani nebylo, rovnost se projevovala triumfálně jako za trest svým obhájcem a pro posměch svým nepřátelům, rovnost surovců, stejná úroveň krvavých hanebností; neboť fanatismus zjištěných zájmů vyvážil šílení bídy, aristokracie si osvojila zběsilost opilé luzy a noční čepice se neukázala méně ohybnou nežli rudá čapka. Obecná soudnost byla zakalena jako po velkých přírodních převratech. Duchaplní lidé z toho zůstali zpitoměli na celý život.

Starý Roque se stal velmi statečným, skoro šíleně odvažným. Přišel 26. července do Paříže s Nogentskými, ale místo aby se vrátil zároveň s nimi, přidal se k národní gardě, tábořící v Tuileriích; a velmi ho těšilo, že je postaven na stráž k terase U vody. Tam je měl aspoň pod sebou, ty bandity! Měl radost z jejich porážky, z jejich hlubokého ponížení, a nedovedl se přemoci, aby jim nenadával.

Jeden z nich, mládeneček s dlouhými rusými vlasy, přitiskl obličej k prutům mříže a žádal chleba. Pan Roque mu poručil, aby byl zticha. Ale mladík opakoval žalostným hlasem:

„Chleba!“

„Copak já ho mám!“

Jiní zajatci se objevili ve sklepním okně, vousy se jim ježily, zřítelnice planuly, všichni se strkali a vřískali:

„Chleba!“

Starý Roque byl rozhořčen nad takovým zneužíváním jeho autority. Aby jim nahnal strachu, namířil na ně; a mladík, vnesený až ke klenutí tou tlačenicí, v níž se dusil, zvolal ještě jednou, zvrátiv hlavu do týla:

„Chleba!“

„Na! Tu ho máš!“ řekl starý Roque a vypálil svou ránu z pušky.

Zazněl strašlivý řev, potom už nic. Na okraji vědra zůstalo cosi bílého.

Po tomto činu se pan Roque vrátil domů; měl totiž ve Svatomartinské ulici dům, v němž si ponechal malý byt k přechodnému pobytu; a škody, způsobené vzpourou na průčelní stěně jeho činžáku, nemálo přispěly k tomu, že se v něm probudila zuřivost. Když jej teď zase viděl, zdálo se mu, že si poškození odhadl příliš vysoko. To, co před chvílí vykonal, jej usmiřovalo jako nějaká náhrada škody.

Dveře mu přišla otevřít sama jeho dcera. Hned mu řekla, že jí to dělalo starosti, když byl tak dlouho pryč; bála se, zda se mu nestalo neštěstí, není-li raněn.

Tento důkaz dceřinské lásky starého Roqua dojal. Podivil se, že se vydala na cestu bez Kateřiny.

„Poslala jsem ji něco obstarat,“ odpověděla Luisa.

A vyptávala se na jeho zdraví, na všelicos jiného; potom se ho s lhostejným výrazem otázala, nepotkal-li náhodou Frédérica.

„Ne! Ani zdání!“

Přijela sem jen kvůli němu.

Někdo šel po chodbě.

„Ach! Promiň . . .“

A zmizela.

Kateřina Frédérica vůbec nezastihla. Už několik dní je pryč a jeho důvěrný přítel pan Deslauriers žije nyní na venkově.

Luisa se zas objevila všechna roztřesená, neschopná promluvit. Chytala se nábytku.

„Co je ti? Copak ti je?“ vykřikl její otec.

Zavrtěla hlavou, že to nic není, a s vynaložením vši vůle se vzchopila.

Hostinský odnaproti přinesl polévku. Ale starý Roque prožil příliš prudké vzrušení. „To nemohlo projít jen tak beze všeho,“ a při zákusku na něho šly jakési mdloby. Poslali rychle pro lékaře, ten předepsal medicínu. Když už byl pan Roque v posteli, žádal co nejvíc přikrývek, aby se zapotil. Vzdychal, sténal:

„Děkuji, má dobrá Kateřino! – Polib chudáka tatínka, mé kuřátko! Ach, tyhle revoluce!“

A když ho dcera plísnila, že se kvůli ní trápil, až se sám rozstonal, odvětil:

„Ano, máš pravdu! Ale nemohu si pomoci! Jsem příliš citlivý!“

II

Paní Dambreusová měla u sebe v budoáru svou neteř a miss Johnovou, když poslouchala pana Roqua, jak vypráví o svých vojenských trampotách.

Kousala se do rtů, jako by přemáhala bolest.

„Och, to nic není, to přešel!“

A s přívětivou tváří pronesla:

„Bude u nás na večeři jeden váš známý, pan Moreau.“

Luisa sebou trhla.

„Potom už jen několik důvěrných přátel, také Alfréd de Cisy.“

A začala vychvalovat jeho chování, jeho zevnějšek a hlavně spořádaný život.

Paní Dambreusová lhala méně, než se domnívala; vikomt skutečně pomýšlel na ženění. Řekl to Martinonovi a dodal, že si je jist, že se slečně Cecilii líbí a že ho její příbuzní přijmou.

Když se odvážil sdělit mu věc tak důvěrnou, měl dozajista příznivé informace o věně. Jenže Martinon se dohadoval, že Cecilie je nemanželskou dcerou pana Dambreuse; a bylo by

bývalo patrně velmi troufalé požádat o její ruku jen tak nazdarbůh. Taková odvaha s sebou přinášela některá nebezpečí, proto se Martinon až doposud choval tak, aby si neuškodil; nevěděl ostatně, jak se zbavit tety. Cisyho výrok jej popohnal; přednesl svou žádost bankéři, ten neviděl nijaké překážky a právě to oznámil paní Dambreusové.

Objevil se Cisy. Vstala a řekla:

„Zapomínáte na nás . . . Cecilie, shake hands!“

V téže chvíli vcházel Frédéric.

„Ach, konečně! Konečně vás člověk vidí!“ zvolal starý Roque. „Byl jsem u vás s Luisou tento týden třikrát!“

Frédéric se jim pečlivě vyhýbal. Začal se teď vymlouvat, že tráví celé dny u raněného kamaráda. Odedávna mu ostatně zabírala čas spousta věcí; a vymýšlel si nepravdivé historky. Na štěstí přicházeli hosté; nejdříve pan Paul de Grémonville, diplomat, kterého zahlédl na plesu; potom Fumichon, ten průmyslník, jehož oddanost konservativním zásadám ho jednou večer pohoršila; po nich přišla stará vévodkyně de Montreuil-Nantua.

Ale v předpokoji se ozvaly dva hlasy.

„Vím to jistě,“ říkal jeden.

„Drahá dámo, krásná dámo!“ odpovídal druhý, „uklidněte se, prosím!“

Byl to pan de Nonancourt, starý švihák, s tváří mumifikovanou kosmetickými přípravky, a paní de Larsillois, žena jednoho prefekta za vlády Ludvíka Filipa. Hrozně se třásla, neboť právě zaslechla, jak kolovrátek hraje polku, která je prý signálem mezi povstalci. Mnoho měšťáků mělo podobné představy; věřilo se, že muži v katakombách vyhodí do povětří šlechtickou čtvrt Saint Germain; ze sklepení uniká zmatený hluk; v oknech se dějí podezřelé věci.

Přesto se všichni snažili upokojit paní de Larsillois. Pořádek je přece obnoven. Není se už čeho bát. „Cavaignac nás zachránil!“ A jako kdyby těch hrůz za vzpoury nebylo dost, nadsazovali je. Při socialistech bylo třiaadvacet tisíc trestanců – o nic méně!

Naprosto nepochybovali, že byly potraviny otravovány, mobilní gardisté rozřezávají pilou mezi dvěma prky, že některé

nápisy na praporech žádaly, aby se plnilo a vypalovalo.

„A ještě něco víc!“ dodala bývalá prefektová.

„Ach má drahá!“ řekla stydlivě paní Dambreusová, upozorňujíc pohledem na tři dívky.

Pan Dambreuse vyšel ze své pracovny s Martinonem. Odvrátila se a poděkovala na pozdrav přicházejícímu Pellerinovi. Umělec se nepokojně díval po stěnách. Bankéř si ho vzal stranou a vysvětlil mu, že musel jeho revoluční obraz prozatím schovat.

„Zajisté!“ řekl Pellerin, neboť nezdar v *Klubu intelligence* pozměnil jeho názory.

Pan Dambreuse velmi zdvořile podotkl, že u něho objedná jiné práce.

„Ale teď promiňte! ... - Ach, milý příteli! To mám radost!“

Byl to Arnoux s paní Arnouxovou.

Frédéric pocítil jakoby závrať. Rosanetta se svým obdivem pro vojáky jej celé odpoledne dráždila; a stará láska procitla.

Majordom přišel oznámit, že je prostřeno. Hostitelka pohledem přikázala vikomtovi, aby vedl ke stolu Cecilii, Martinonovi tichounce řekla: „Bídniku!“ - a odebrali se do jídelny.

Pod zelenými listy ananasu uprostřed stolu ležela dorada, tlamou směřovala k srnčí čtvrti a ocasem se dotýkala kupy raků. Fíky, ohromné třešně, hrušky a hrozny (prvotiny pařížského pěstění) se jehlancovitě vršily v košíčcích z míšeňského porcelánu; chomáče květin se v pravidelných vzdálenostech střídaly s leskem stolního stříbra. Bílé hedvábné stóry, spuštěné přes okna, vpouštěly do komnaty příjemné světlo; vzduch v ní byl ochlazován dvěma nádržkami, v kterých byly kousky ledu; a servírovali velkolepí sluhové v krátkých kalhotách. Po bouřlivém rozruchu minulých dnů se toto všechno zdálo ještě milejší. Ujímalí se opět slastného užívání věcí, o které se báli, že je ztratí; a Nonancourt vyjádřil ten obecný pocit větou:

„Ach! Doufejme, že nám páni republikáni dovolí povečeřet!“

„Přes to jejich bratrství!“ dodal duchaplně starý Roque.

Tito dva ctihodní páni seděli po pravici a po levici paní Dambreusové, jež měla před sebou svého manžela mezi dvěma dámami: paní de Larsillois, vedle níž seděl diplomat, a starou vévodkyní, jejímž sousem byl Fumichon. Potom seděli malíř, obchodník s majolikou a slečna Luisa; a zásluhou Martinona, který mu přebral místo, aby se dostal vedle Cecilie, octl se Frédéric po boku paní Arnouxové.

Měla černé šaty z lehké vlněné látky, na zápěstí zlatý kruh a jako prvního dne, kdy u ní večeřel, cosi červeného ve vlasích, větvičku fuchsie vpletenou do chignonu. Nemohl odolat, aby jí neřekl:

„To už jsme se dávno neviděli!“

„Och!“ odvětila chladně.

Pokračoval hlasem zabarveným něhou, jež zmirňovala drzost jeho otázky:

„Vzpomněla jste si někdy na mne?“

„Proč bych vzpomínala?“

Frédéric tím byl dotčen.

„Konečně - snad máte pravdu.“

Ale hned ho ta poznámka mrzela a zaklínal se, že neprožil jediný den, kdy by nebyl rozvrácen vzpomínkou na ni.

„Tomu absolutně nevěřím, pane Moreau.“

„A přece víte, že vás miluji!“

Paní Arnouxová neodpověděla.

„Víte, že vás miluji.“

Mlčela a mlčela.

„Tak mi dej svatý pokoj!“ řekl si Frédéric.

A když vzhlédl, spatřil na druhém konci tabule slečnu Roquovou.

Myslila, že bude hezké, oblékne-li se celá zeleně, a zvolila barvu, která byla v křiklavém nesouladu s ryšavým odstínem jejích vlasů. Přezka v pase byla příliš nápadná, límeček jí sahal příliš vysoko; tento nedostatek elegance přispěl nepochybně k tomu, že se Frédéric choval tak chladně. Luisa ho z dálky dychtivě pozorovala; a Arnoux vedle ní nadarmo plýtval lichotkami, nemohl z ní dostat souvislou větu, takže se vzdal pokusů zalíbit se a raději naslouchal hovoru. Mluvílo se teď o ananasové kaši v Lucemburském paláci.

Louis Blanc má podle Fumichona dům v ulici svatého Dominika a odmítá pronajímat byty dělníkům.

„Mně zas je k smíchu,“ řekl Nonancourt, „když Ledru-Rollin jezdí na hon na korunní panství!“

„Je dlužen dvacet tisíc franků zlatníkovi,“ dodal Cisy; „a dokonce se tvrdí . . .“

Paní Dambreusová jej přerušila.

„Ach, to je nepěkné, rozpalovat se pro politiku! A mladý muž, jděte mi! Kdybyste si raději hleděl své sousedky!“

Mužové usedlí potom zaútočili na noviny.

Arnoux se jich zastával; Frédéric se do toho vmísil výrokem, že jsou to stejné obchodní podniky jako jiné. Jejich pisatelé jsou většinou buď hlupáci, nebo nestoudní lháři; předstíral, že je zná, a jízlivými posměšky potíral velkodušné smýšlení svého přítele. Paní Arnouxová nepozorovala, že je to pomsta namířená proti ní.

Vikomt zatím ždímal mozek, aby získal slečnu Cecilii. Nejdříve stavěl na odív umělecké sklony tím, že haněl tvar karafinek a rytiny na nožích. Potom mluvil o své stáji, o svém krejčím a o svém dodavateli prádla; nakonec se pustil do řeči o náboženství a při té příležitosti mohl prohlásit, že plní všechny své povinnosti.

Martinon si počínal mnohem líp. Neustále se na ni díval a jedním proudem monotónně vychvaloval její ptačí profil, její fádni světlé vlasy, její ruce, jež měly příliš krátké prsty. A ošklivou dívku blažil tento příval sladkých slov.

Ničemu nebylo rozumět, neboť všichni mluvili velmi hlasitě. Pan Roque žádal, aby Francii spravovala nějaká „železná ruka“. Nonancourt dokonce litoval, že byl zrušen trest smrti za politické zločiny. Všechny ty žebrácké lumpy měli hromadně odpravit!

„A jsou to dokonce i zbabělci,“ řekl Fumichon. „Jaképak je v tom hrdinství, postavit se za barikády!“

„Že si vzpomínám; povídejte nám o Dussardierovi!“ řekl pan Dambreuse, obrací se k Frédéricovi.

Hodný příručí byl teď hrdinou jako Sallesse, bratří Jeansonové, paní Péquilletová atd.

Frédéric se nedal prosit a vysypal příhodu svého přítele; dostával tím také jakousi svatozář.

Zcela přirozeně teď došlo na vyprávění o různých statečných činech. Podle diplomata mínění prý není tak těžké čelit smrti: důkazem jsou ti, kteří se bijí v souboji.

„To můžeme dát posoudit vikomtovi,“ řekl Martinon.

Vikomt zrudl do temna.

Hosté se na něho dívali; a Luisa, ohromená víc než ostatní, zašeptala:

„Copak to?“

„Zbaběle se složil před Frédéricem,“ odpověděl potichounku Arnoux.

„Vy něco víte, slečno?“ zeptal se ihned Nonancourt; a její odpověď opakoval paní Dambreusové, jež se trochu naklonila a začala si prohlížet Frédérica.

Martinon nečekal, až se ho Cecilie začne vyptávat. Řekl jí, že se ta věc týkala osoby, o které se vůbec nedá mluvit. Dívka na židli zlehka odsedla, jako by chtěla uniknout dotyku tohoto zhýralce.

Hovor se opět rozproudil. Podávali znamenitá vína bordeauxská, hosté se rozjařovali; Pellerin měl na revoluci zlost pro španělské museum, nenávratně ztracené. To jej zarmucovalo nejvíc jako malíře. Při tom slově se k němu pan Roque obrátil s otázkou:

„Nejste vy autorem jednoho obrazu, který je velmi pozoruhodný?“

„Možná! Kterýpak?“

„Představuje to dámu oblečenou . . . namoutě! . . . trošku . . . lehkomyšlně, s toboalkou a s pávem vzadu.“

Teď zase zrudl Frédéric. Pellerin se tvářil, jako by nevěděl, oč jde.

„Ale vždyť je to od vás! Dole je přece napsáno vaše jméno a na rámu se jedním řádkem oznamuje, že je to majetek pana Moreau.“

Jednoho dne, kdy na něho starý Roque s dcerou čekali v jeho bytě, uviděli Maršálčinu podobiznu. Staroch ji dokonce pokládal za nějaký „gotický obraz“.

„Ne!“ řekl Pellerin hrubě, „je to ženský portrét.“

Martinon dodal:

„Portrét ženy velice živé! Že ano, Cisy?“

„To já nevím.“

„Myslel jsem, že ji znáte. Ale když je vám to trapné, prosím za prominutí!“

Cisy sklopil oči a jeho rozpaky dokazovaly, že v případě toho portrétu měl jistě úlohu žalostnou. Pokud šlo o Frédérica, model mu nemohl být ničím jiným než milenkou. Bylo to, jedno z těch přesvědčení, která se vytvoří mžikem, a tváře společnosti je dávaly zřetelně najevo.

„Jak mi lhal!“ řekla si paní Arnouxová.

„Tak proto mě opustil!“ pomyslila si Luisa.

Frédéric se domníval, že ho ty dvě historky mohou kompromitovat; a když sešli do zahrady, vyčítal to Martinonovi.

Milovník slečny Cecilie se mu do očí zachechtal:

„Co tě napadá! Vůbec ne! Tohle ti naopak poslouží! Jen odvážně kupředu!“

Co tím mínil? Ostatně – proč najednou ta laskavost tolik odporující jeho zvykům? Bez vysvětlení odešel dozadu, kde seděly dámy. Muži postávali a Pellerin v jejich kroužku vykládal své myšlenky. Režim nejpříznivější pro všechna umění je moudře vedená monarchie. Moderní doba je mu odporná, „už jenom kvůli národní gardě“; přál by si žít ve středověku, za Ludvíka XIV.; pan Roque mu blahopřál k jeho názorům a dokonce přiznával, že vyvracejí všechny jeho předsudky o umělcích. Ale brzy potom se vytratil, odlákán hlasem Fumichonovým. Arnoux se snažil ukázat, že existuje dvojí socialismus, dobrý a špatný. Průmyslník tu nevidí prázdný rozdíl, neboť už při slově „vlastnictví“ mu vztekem hlava třese.

„To je právo vepsané do zákonů přírody! Děti lpí na svých hračkách. Všechny národy jsou mého názoru, všechna zvířata: i lev by se prohlásil za vlastníka, kdyby dovedl mluvit! Na příklad já, pánové, já jsem začal s patnácti tisíci kapitálu! Po třicet let jsem, prosím, vstával pravidelně ve čtyři hodiny ráno! Nadřel jsem se jako mezek, abych si nadělal jmění! A teď mi někdo bude tvrdit, že nejsem pánem svého jmění, že mé peníze nejsou moje, zkrátka že majetek je krádež!“

„Ale Proudhon . . .“

„Dejte mi pokoj s Proudhonem! Kdybych ho měl tady, myslím, že bych ho uškrtil!“

Byl by ho uškrtil. Obzvláště po likérech se Fumichon už neznal; a jeho mrtvičný obličej div že nevybuchl jako granát.

„Dobrý den, Arnouxi,“ řekl Hussonnet, který hbitě kráčel přes trávník.

Přinášel panu Dambreusovi kartáčový otisk brožury nazvané *Hydra*; bohém tam hájil zájmy jistého zpátečnického kroužku a bankéř jej tak i představil svým hostům.

Hussonnet je začal bavit nejdříve tvrzením, že obchodníci s lojem si platí tři sta dvaadevadesát uličníků, aby každý večer křičeli: „Osvětlit!“; potom se posmíval zásadám roku 89, osvobození černochů, řečníkům levice; byl dokonce tak troufalý, že zahrál *Šosáka na barikádě*, veden snad jakousi naivní závisťí vůči těmto měšťákům, kteří se dobře navečeřeli. Groteskní žert se příliš nelíbil. Jejich obličej se protáhl.

Nebylo ani vhodné žertovat v této chvíli; řekl to Nonancourt, připomínaje smrt monsignora Affra a generála de Bréa. Ty byly připomínány stále; dělal se z nich argument. Pan Roque prohlásil, že v arcibiskupově skonu je „všecko to na světě nejvznešenější“; Fumichon zas přisuzoval palmu vítězství vojákovi; a místo aby prostě litovali těch dvou vražd, přeli se, která z nich má vzbuzovat větší rozhořčení. Potom přišla další paralela, srovnávání Lamoriciéra s Cavaignacem, při němž pan Dambreuse vynášel Cavaignaca a Nonancourt Lamoriciéra. Kromě Arnouxa je nikdo ze společnosti nemohl vidět při díle. A přesto všichni vyslovovali o jejich operacích nezvratný úsudek. Frédéric se zdržel přiznáváje, že mu nepřísluší posuzovat, když sám se nechopil zbraně. Diplomata a pan Dambreuse mu pochvalně přikývli. Vskutku: když někdo potíral vzpouru, znamenalo to, že hájil republiku. Výsledek jakkoli příznivý ji upevňoval; a teď, když byli zbaveni poražených, přáli si být zbaveni vítězů.

Sotva přišli do zahrady, odvedla si paní Dambreusová Cisyho a ostře ho vyplísnila za jeho neobratnost; propustila jej však, když uviděla Martinona; chtěla se potom od svého nastávajícího synovce dovědět, z jakého důvodu dělal posměšné narážky na vikomta.

„Bez důvodu.“

„A to celé jakoby pro slávu pana Moreaua! Jaký to mělo účel?“

„Pražádný. Frédéric je roztomilý hoch. Mám ho tuze rád.“

„A já také! Ať přijde! Dojděte mi pro něho!“

Po několika banálních frázích začala mírně zlehčovat své hosty, to jest vyvyšovat je nad ně. On zas neopominul trochu zkritisovat ostatní ženy, obratný způsob, jak jí dělat poklony. Jenže občas ho musela opustit, byl přijímací večer, dámy přicházely; potom se vracela na své místo a zcela nahodilě rozeřazení židli jim přálo; nikdo je nemohl poslouchat.

Byla hned veselá, hned vážná, melancholická i rozumná. Vездеjší pachtění jí příliš nezajímá; je celá řada citových zážitků méně pomíjivých. Postěžovala si na básníky, kteří zkreslují pravdu, potom pozvedla oči k nebi a zeptala se ho na jméno jedné hvězdy.

Mezi stromy bylo rozvěšeno několik lampiónů; vítr je rozhoupával, barevné paprsky se chvěly na jejích bílých šatech. Seděla v křesle jako obvykle trochu zakloněna, před sebou měla podnožku; špička černého atlasového střevíčku jí vykukovala; a paní Dambreuseová chvílemi pronesla nějaký výrok hlasitěji, někdy se dokonce zasmála.

Toto koketování se nedotýkalo Martinona, který si hleděl Cecilie; ale mělo zdeptat malou Roquovou, jež hovořila s paní Arnousovou. Byla to mezi těmi ženami jediná, jejíž chování se Luise nezdálo pohrdavé. Přišla si sednout vedle ní; potom podlehla nutkání důvěrně se svěřit a řekla:

„Vidíte, že Frédéric Moreau pěkně mluví?“

„Vy ho znáte?“

„Ó, moc dobře! My jsme sousedé, hrával si se mnou, když jsem byla maličká.“

Paní Arnousová na ní spočinula dlouhým pohledem, který znamenal: „Snad ho nemilujete?“

A dívčín pohled odpovídal bez rozpaků: „Miluji!“

„Vidáte ho tedy často?“

„Ach ne! Jenom když přijede domů k matce. Teď už deset měsíců nepřišel. A přece slíbil, že se vrátí dřív.“

„Tomu, co muži slibují, nesmíte příliš věřit, děvčátko.“

„Ale mne on neoklamal!“

„Jako jiné!“

Luisu zamrazilo: „Že by byl náhodou právě jí také něco slíbil?“ – a tvář se jí zkrabatila nedůvěrou a záští.

Paní Arnousová se toho skoro ulekla; byla by ráda vzala to slovo zpět. Potom se obě odmlčely.

Poněvadž Frédéric seděl právě naproti na skládací židli, dívaly se na něho, jedna způsobně, pokradmo, druhá neskrývaně, s otevřenými ústy, takže mu paní Dambreuseová řekla:

„Nu tak se obraťte, aby na vás viděla!“

„A kdo to?“

„Inu, dcerka pana Roqua!“

A škádlila ho pro lásku této mladé venkovanky. Ohrazoval se, pokoušel se o smích:

„Tomuhle věřit! Prosim vás! Taková divoženka škaredá!“

Přítom však vychutnával nesmírnou rozkoš marnivosti. Připomínal si jiný večírek, ten, z kterého odcházel zavalen tolikerým pokořením; a dýchal z plných plic; cítil se v svém pravém prostředí, skoro v svém panství, jako by tohle všechno i s Dambreuseovým palácem náleželo jemu. Dámy usazené do půlkruhu mu naslouchaly; aby se blýskl, vyslovil se pro opětné zavedení rozvodu, který má být tak snadný, aby se lidé mohli opouštět a znovu brát do nekonečna, zcela po libosti. Dámy protestovaly, jiné si šuškaly; v šeru pode zdí zarostlou podražcem se ozývala tlumená vyjeknutí. Znělo to jako kdákání zbujnělých slepic; a on rozvíjel svou teorii s onou sebejistotou, kterou nám dává vědomí úspěchu. Sluha přinesl do besídky táč se zmrzlinou. Pánové se přiblížili. Hovořili o zatýkání.

Při té příležitosti se Frédéric pomstil vikomtovi: namlouval mu, že bude možná stíhán jako legitimista. Cisy namítal, že se ze svého pokoje ani nehnul; jeho protivník shrnul všemožné špatné vyhlídky; i sám pan Dambreuse a de Grémonville se tím bavili. Potom Frédéricovi blahopřáli a projevíli politování, že svých schopností neužívá k hájení pořádku; a jejich stisk ruky byl srdečný; od nynějška na ně může spoléhat. Nakonec, když všichni odcházeli, uklonil se vikomt velmi hluboce Cecilii:

„Slečno, mám čest přát vám dobrou noc!“

Odpověděla suše:

„Dobrou noc!“ Ale na Martinona se usmála.

Starý Roque chtěl pokračovat v svém sporu s Arnouxem, proto mu navrhl, že jej doprovodí, a „paní také“, když mají stejnou cestu. Luisa a Frédéric kráčeli před nimi. Luisa se do něho zavěsila; a když byli od ostatních trochu dál, začala:

„Ach! Konečně! Konečně! Co jsem zkusila za celý ten večer! Jak jsou tyhle ženy zlé! Jak povýšeně se chovají!“

Chtěl je hájit.

„Tak především, mohl jsi se mnou promluvit, když jsi přišel, vždyť ses neukázal celý rok!“

„Rok to není,“ řekl Frédéric, všecek šťasten, že ji může chytit za slovo v této bezpodstatné věci, aby se vyhnul ostatním.

„Budiž! Čas mi byl hrozně dlouhý, to je to! Ale při téhle strašné večeri mi připadalo, že se za mne stydíš! Ach, rozumím! Nemám to, co se žádá, aby se žena líbila jako ony!“

„Mýlíš se,“ řekl Frédéric.

„Opravdu? Přísahaj, že žádnou z nich nemiluješ!“
Přísahal.

„A miluješ jenom mne?“

„Přísámboh!“

Toto ujištění ji rozveselilo. Byla by se nejraději ztratila v ulicích, aby se spolu mohli procházet celou noc.

„Doma to pro mne byla hotová muka! Pořád se mluvilo jen o barikádách! Viděla jsem tě kácet se nznak, zalitého krví! Tvá maminka zrovna ležela s revmatismem, nic nevěděla. Musela jsem mlčet! Už jsem tam nemohla vydržet. Tak jsem sebrala Kateřinu...“

A pověděla mu o svém odjezdu, o celé cestě, i jakou lež řekla svému otci.

„Za dva dny mě už odveze. Přijď zítra večer jako náhodou a využij toho, abys požádal o mou ruku.“

Nikdy ještě nebyla myšlenka na ženění Frédéricovi tak vzdálena. Nadto se mu slečna Roquová zdála osobičkou dost směšnou. Jaký rozdíl mezi ní a ženou jako paní Dambreuseová! Jemu je určena docela jiná budoucnost! Dnes je si tím jist; není tedy vhodná chvíle, aby se z citového popudu nepředložene pouštěl do rozhodování tak významného. Teď musí být praktický; a kromě toho se opět setkal s paní Arnouxovou. –

Ale Luisina upřímnost jej přece jen uváděla do rozpaků. Odpověděl:

„Rozvážilas sis dobře tento krok?“

„Cožel!“ zvolala, všecka zkamenělá úžasem a rozhořčením. Řekl, že by to bylo čiré bláznovství, aby se teď brali.

„Tak ty mě nechceš?“

„Ale ty mi nerozumíš!“

A začal jí mnohmluvně a velmi zamotaně vykládat, že mu brání vyšší ohledy, že má nepříjemnosti, které se táhnou do nekonečna, že dokonce i jeho jmění je ohroženo (Luisa všechno zkrátka odbývala jediným slovem), a nakonec že je tu překážkou politická situace. Bude tedy nejmoudřejší mít nějaký čas strpení. Poměry se jistě urovnají, on alespoň doufá; a poněvadž další důvody už si nemohl vymyslet, předstíral, že si náhle vzpomíná, že měl být už dvě hodiny u Dussardiera.

Potom pozdravil ostatní, odbočil do Hautevilleské ulice, obešel divadlo Gymnase, dostal se zase na bulvár a vyběhl do čtvrtého poschodí k Rosanettě.

Manželé Arnouxovi se rozloučili se starým Roquem a jeho dcerou tam, kde ústí na bulvár ulice svatého Diviše. Vraceli se beze slova; jemu již nebylo do řeči, když se tolik namluvil, a na ni padla těžká únava; opírala se dokonce o jeho rameno. Byl to jediný muž, který v té večerní společnosti projevil poctivé smýšlení. Cítla, že k němu dovede být opět velmi shovívavá. On se však přece trochu zlobil na Frédérica.

„Vidělas, jak se tvářil, když se mluvilo o té podobizně? Vždyť jsem ti říkal, že je jejím milencem! Nechtělas mi věřit!“

„Ó ano, mýlila jsem se!“

Arnoux, uspokojený svým vítězstvím, však neustal:

„Dokonce bych se vsadil, že nám před chvilkou upláchl, aby mohl za ní! Oč, že je teď u ní! Zůstane tam přes noc.“

Paní Arnouxová si stáhla kapuci velmi hluboko.

„Vždyť ty se třeseš!“

„To že je mi zima,“ odpověděla.

Jakmile otec usnul, vešla Luisa do Kateřininy ložnice, a třepajíc ji za rameno, hartusila:

„Vstávej! ... Honem! No honem! Dojdeš mi pro fiakr.“

Kateřina odpověděla, že v tuhle dobu tam už nejsou.

„Když ne, dovedeš mě tam sama!“

„A kampak?“

„K Frédéricovi!“

„Není možná! Proč to?“

Potřebuje s ním mluvit. Nemůže čekat. Chce ho vidět v tu chvíli.

„Co vás napadá! Takhle se dobývat někam do domu, v čirou noc! A vůbec, vždyť on teď spí!“

„Vzbudím ho!“

„Ale to se na slečnu nesluší!“

„Já nejsem slečna! Jsem jeho žena! Miluji ho! No tak, vezmi si šál!“

Kateřina, stojíc u pelesti, přemítala. Nakonec řekla:

„Ne! To neudělám!“

„Tak si tu zůstaň! Já jdu!“

Luisa vyklouzla jako hádě na schodiště. Kateřina se vyřítila za ní, dohonila ji na chodníku. Její napomínání nebylo nic platné, a tak šla za ní, ještě cestou si dopínajíc kazajku. Cesta jí připadala ukrutně dlouhá. Naříkala si na své staré nohy.

„A mne taky nepohání to, co vás, toť že ne!“

Potom zjihla.

„Ty chudátko! Vždyť ty máš jen tu svou Kačku, vidě?“

Chvílemi na ni přicházely zase úzkosti.

„Ach, to kvůli vám provádím pěkné věci! Co kdyby se váš tatínek probudil! Pane na nebi! Jen aby se nepřiřhodilo nějaké neštěstí!“

Před divadlem Variétés je zastavila hlídka národních gardistů. Luisa hned řekla, že jde se svou služkou do Rumfordovy ulice pro lékaře. Propustili je.

V rohu náměstí svaté Magdaleny potkaly druhou patrolu, a když Luisa podala stejné vysvětlení, ozval se jeden z občanů:

„To kvůli devítiměsíční nemoci, kočičko?“

„Gougibaude!“ zvolal kapitán, „žádné špásování ve službě! - Jděte, dámy!“

Přes ten přísný zákaz vtipkovali dál:

„Dobrou zábavu!“

„Že doktora pozdravuju!“

„A pozor na vlka!“

„Rádi se zasmějou,“ podotkla nahlas Kateřina. „Inu, mládí!“

Konečně došly k Frédéricovu domu. Luisa několikrát rázně zatáhla za zvonek. Dveře se pootevřely a domovník na její dotaz odpověděl:

„Ne!“

„Ale vždyť jistě šel spat?“

„Říkám vám, že ne! Bude to už tři měsíce, co nespí doma!“

A vysunutě okénko lóže zapadlo břitce jako gilovina. Stály tam ve tmě pod klenutím. Vztekly hlas na ně křikl:

„Tak už jděte!“

Dveře se zas otevřely; vyšly ven.

Luisa si musela sednout na patník a plakala, hlavu v dlaních, usedavě, div jí to srdce neutrhlo. Rozednívalo se, kárky přejížděly.

Kateřina ji odvedla; podpírala ji, líbala a dávala jí všemožné útěchy a rady, čerpané z vlastní zkušenosti. Nesmí se tolik trápit pro milovníka. Jestli jí tenhle nechal, však ona najde jiné!

III

Když Rosanettino nadšení pro mobilní gardisty ochladlo, stala se půvabnějši než kdy předtím a Frédéric si poněnáhlu navykl žít u ní.

Nejhezčí z celého dne bylo ráno na jejich balkóně. V batistové jupičce a v pantofličkách naboso přecházela kolem něho, čistila kanárkům klec, dávala vodu červeným rybkám a s lopatkou na uhlí zahradničila v bedničce s hlinou, z níž se tyčilo lačkové mřížoví, obrostlé řeřichami, a zdobilo zeď. Potom opření lokty o zábradlí balkónu pozorovali spolu vozy a chodce; a vyhřívávali se na slunci, dělali si plány pro večeř. Odcházel nejvýš na dvě hodiny; potom šli do některého divadla

do proscéniové lóže; a Rosanetta s velkou kyticí v ruce poslouchala hudbu, zatím co jí Frédéric, nakloněný k jejímu uchu, povídal něco veselého nebo galantního. Jindy si vzali kolesku a dali se dovézt do Boulogneského lesíka; projížděli se dlouho, až pozdě do noci. Potom se vraceli Vítězným obloukem a hlavní třídou, vdechující z plných plic, s hvězdami nad hlavou; a všechny plynové lampy až na konec průhledů se táhly přímou čarou jako dvojitá šňůra svítivých perel.

Frédéric na ni musil obvykle čekat, když si chtěli vyjít; tuze dlouho jí trvalo, než si urovnala kolem brady obě stuhy kapotového kloboučku; a před zrcadlem na dveřích skříně se usmívala sama na sebe. Potom se do něho zavěsila a nutila jej, aby se zhlížel v zrcadle vedle ní:

„Sluší nám to, když jsme takhle oba vedle sebe! Ach miláčku zlatý, já bych tě snědla!“

Byl teď její věcí, jejím majetkem. Proto ve tváři ustavičně jen zářila, ale současně se zdála chováním unylejší, v těle plnější, a on shledával, že je přece jen změněná, ač nedovedl říci jak vlastně.

Jednou mu oznámila jako novinku velmi významnou, že pan Arnoux právě zařídil bývalé dělníci ze své továrny obchod s prádlem; chodí tam každý večer, „moc pro ni utrácí; teprve minulý týden jí dal dokonce palisandrový nábytek“.

„Jak to víš?“ řekl Frédéric.

„Ó, je to jisté!“

Delfína se na to podle jejího rozkazu vyptala. Přece tedy Arnouxa miluje, když se o něho tolik zajímá! Omezil se na odpověď:

„A co je ti do toho?“

Rosanettu zřejmě ta otázka překvapila.

„Vždyť ten mizera je mi ještě dlužen! Není to hrozné dívat se, jak vydržuje nějaké běhny?“

A s výrazem triumfující nenávisti dodala:

„Ostatně ona ho pěkně vodí za nos! Má tři jiné chlapy. Patří mu to! Jen ať ho obere do poslední vindry, budu ráda!“

Arnoux se vskutku dával Bordeauxankou vykořisťovat, byla v tom už shovívavost senilních lásek. Jeho továrna již nepracovala; bilance jeho obchodního podnikání byla žalostná; aby

na ně získal potřebné peníze, zamýšlel proto nejdříve zřídít šantán, kde by se zpívaly jen samé vlastenecké skladby; když by mu ministr povolil subvenci, stal by se ten podnik ohniskem propagandy a zároveň pramenem příjmů. Když vláda změnila směr, bylo to nemožné. Teď toužil po velké továrně na vojenské čáky. Chyběl mu kapitál do začátku.

Doma v rodině nebyl o nic šťastnější. Paní Arnouxová se k němu chovala méně vlídně, někdy dokonce trochu příkře. Marta se vždycky stavěla na stranu otce. To jen stupňovalo nesoulad a domov se stával nesnesitelným. Často z domu odcházela hned ráno, den trávil dlouhými vycházkami, aby se ohlušil, a potom večerel někde ve venkovské hospodě, oddávaje se svým úvahám.

To, že je Frédéric už tak dlouho zcela zanedbával, porušovalo jeho zvyklosti. Objevil se tedy jednou odpoledne u něho s prosbou, aby jej navštěvoval jako dříve, a on mu to slíbil.

Frédéric se neodvažoval paní Arnouxové na oči. Měl pocit, že ji zradil. Ale to bylo chování velmi zbabělé. Nedá se ničím omluvit. S tím už musí nezbytně skoncovat! – A tak se jednou večer vydal na cestu.

Poněvadž přšelo, zašel do průchodu Jouffroy, a sotva tam vstoupil do světla výkladních skříní, oslovil jej malý tlustoch v čepici. Frédéric snadno poznal Compaina, toho řečníka, jehož návrh v klubu vzbudil tolik smíchu. Opíral se o paži člověka v rudém fezu pěšáka z pluku zuavů, s horním rtem nápadně dlouhým, s pleť žlutou jako pomeranč, s vousy podél čelistí, a tento průvodce na něho hleděl vyvalenýma očima, jež svítily obdivem.

Compain na to byl nepochybně pyšný, neboť řekl:

„Představuji vám tohohle chlapíka! Je to švec, jeden z mých přátel, vlastenec! Nepůjdeme se napít?“

Frédéric se mu poděkoval a on hned začal bouřit proti návrhu poslance Rateaua, je to prý manévr aristokratů. Aby se s tím skoncovalo, musí se opakovat rok 93! Potom se ptal na Regimbarta a na některé jiné, stejně slavné, jako byl na příklad Masselin, Sanson, Lecornu, Maréchal a jakýsi Deslauriers, zapletený do aféry s karabinami, jež byly nedávno zadrženy v Troyes.

Tohle všechno bylo pro Frédérica novinkou. Compain o tom víc nevěděl. Rozloučil se s ním slovy:

„Brzy na shledanou, vidíte, jste přece také členem?“

„Členem čeho?“

„Telecí hlavy!“

„Jaké telecí hlavy?“

„Ach vy šelmo!“ odpověděl Compain a pleskl jej přes břicho.

A oba teroristé zapadli do kavárny.

Za deset minut již Frédéric na Deslauriersa nemyslel. Stál na chodníku v Rajské ulici před jistým domem; a díval se do druhého poschodí, pozoroval světlo lampy za záclonami.

Konečně vyšel po schodech nahoru.

„Je Arnoux doma?“

Panská odpověděla:

„Není, ale jen pojdte dál.“

A prudce otevřela dveře do pokoje:

„Milostpaní, je tu pan Moreau!“

Vstala, bledší než její límeček. Chvěla se.

„Čemu mám děkovat za čest . . . návštěvy . . . tak nenadálé?“

„Ničemu! Člověk rád zase uvidí dávné přátele!“

A usedaje řekl:

„Jak se má ten milý Arnoux?“

„Děkuji, výtečně. Není doma.“

„Ach, rozumím! To jsou ty jeho staré večerní zvyky; trochu se pobavit!“

„Proč ne? Po celodenním počítání si hlava potřebuje odpocínout!“

A dokonce vychvalovala svého muže, jaký je to pracovník. Frédérica ta chvála popuzovala; ukázal na kus černého sukna s modrými sutaškami, který měla na klíně, a řekl:

„Copak to děláte?“

„Šiju kabátek pro dcerku.“

„A že ji není vidět – kdepak je?“

„V pensionátě,“ odpověděla paní Arnouxová.

Slzy jí vstoupily do očí; zadržela je, rychle protahující jehlu. Ze slušnosti vzal do ruky číslo *Illustration*, ležící na stole vedle ní.

„Ty Chamovy karikatury jsou povedené, vidíte?“

„Ano.“

Potom opět upadli v mlčení.

Poryv větru náhle zalomcoval okny.

„Takový nečas!“ řekl Frédéric.

„Opravdu, je to velká laskavost, že jste přišel v tom hrozném dešti!“

„Och, já si z něho nic nedělám! Nejsem jako ti, kterým dešť nepochybně brání jít na dostaveníčko.“

„Na jaké dostaveníčko?“ zeptala se naivně.

„Vy se nepamatujete?“

Začala se chvět a sklopila hlavu.

Šetrně jí položil ruku na předloktí:

„Věřte, způsobila jste mi tenkrát velkou bolest!“

Odvětila s jakýmsi nářkem ve hlase:

„Vždyť jsem se strachovala o své dítě!“

A pověděla mu o nemoci malého Evžena a o všech úzkostech toho dne.

„Díky! Díky! Už nepochybují! Miluji vás jako vždycky!“

„Ba ne, to není pravda!“

„Proč?“

Chladně se na něho podívala.

„Zapomínáte na tu druhou! Na tu, kterou vozíte na dostihy! Na ženu, jejíž portrét máte, na svou milenkul!“

„Nu dobrá, ano!“ zvolal Frédéric. „Nic nezapírám! Jsem nešťastník! Vyslechněte mě!“ Měl ji sice, ale to jen ze zoufalství, jako když člověk spáchá sebevraždu. Jinak nutno říci, že ji udělal hrozně nešťastnou, mstil se na ní za svou vlastní pohanu. „Taková trýzeň! Nechápete?“

Paní Arnouxová odvrátila svou krásnou tvář, podávajíc mu ruku; zavřeli oči, utonuli v opojení, jež připomínalo nekonečné sladké kolébání. Potom se na sebe zadívali tváří v tvář, blízko sebe.

„Cožpak jste mohla věřit, že vás už nemilují?“

Odpověděla tichým hlasem, který přímo laskal:

„Ne! Přes to přese všechno jsem v hloubi duše cítila, že to je nemožné a že ta přehrada mezi námi jednoho dne zmizí!“

„Já také! A někdy jsem tolik potřeboval zase vás uvidět, že jsem touhou div neumřel!“

„Jednou,“ pokračovala, „v zahradě Královského paláce jsem přešla vedle vás!“

„Opravdu?“

A řekl jí, jaké to pro něho bylo štěstí, když se s ní setkal u Dambreusů.

„Ale jak jsem vás nenáviděl potom večer, když jsem odamtud odcházel!“

„Ubohý hochul!“

„Můj život je tak smutný!“

„A což můj . . .! Kdyby to byly jen mrzutosti, obavy, pokorování, všechno, co snáším jako manželka a matka, poněvadž odříkání je nutné, nestěžovala bych si; ale strašná je ta moje osamělost, když nemám nikoho . . .“

„Ale jsem tu já!“

„Ó anol!“

Vzlyk něžné lásky ji nadnesl. Rozpráhl náruč; a přimkli se k sobě vstoje v dlouhém políbení. – Parketová podlaha zapraskala. Nějaká žena stála u nich, Rosanetta. Paní Arnousová ji poznala; její až nepřírozeně rozevřené oči si ji zkoumavě prohlížely pohledem plným úžasu a rozhořčení. Konečně Rosanetta řekla:

„Přicházím k panu Arnouxovi v obchodní věci.“

„Není tu, vždyť vidíte.“

„Ach, je to tak!“ odpověděla Maršálka, „vaše služka měla pravdu! Velmi se omlouvám!“

A obrátila se k Frédéricovi:

„Vida, ty jsi tady?“

To, že mu před ní tykala, vehnalo paní Arnousově krev do tváře, jako by dostala políček.

„Není tu, znovu vám to říkám!“

A Maršálka, jež se rozhlížela sem a tam, řekla klidně:

„Vrátíme se? Mám dole fiakr.“

Stavěl se, jako když neslyší.

„No tak pojď!“

„Ach ovšem, to je dobrá příležitost! Jděte! Jděte!“ řekla paní Arnousová.

Vyšli ze dveří. Nahнула se přes zábradlí, aby je ještě uviděla; a shora ze schodů na ně dopadl ostrý, drásavý smích.

Frédéric vstrčil Rosanettu do fiakru, usedl proti ní a po celou cestu nepromluvil ani slovo.

Z té nestoudnosti padalo zneuctění i na něho, a on sám byl její příčinou. Styděl se za své zdrcující pokoreň a zároveň se rmoutil pro ztracené štěstí; když už je měl konečně na dosah a vztahoval po něm ruku, je naráz neodvolatelně nemožné! – A to jen vinou téhle ženské, té lehké holky, té běhny! Byl by ji nejraději uškrtil; div se nezakl. Když byli doma, odhodil klobouk na nějaký kus nábytku, strhl si nákrčník.

„Ach! Tos provedla pěkný kousek, uznej!“

Pyšně se před něho postavila:

„Nu a? Co je na tom zlého?“

„Co! Ty mě špehuješ?“

„Mohu já za to? Pročpak se chodíš rozptylovat k počestným ženám?“

„Na tom nesejde! Nepřeji si, abys je urážela.“

„A čím jsem ji urazila?“

Na to neměl odpověď; a tónem ještě důrazněji nenávisným řekl:

„Ale tenkrát na Martově poli . . .“

„Ach, jsi nudný se svými starými láskami!“

„Bídnicel!“

Zvedl pěst.

„Nezabij mě! Jsem těhotná!“

Frédéric couvl.

„Lžeš!“

Vzala svícen a ukazovala si na obličej:

„Vyznáš se v tom?“

Pokožka byla poseta žlutými skvrnkami a podivně napuchlá. Frédéric nepopřel ten zřejmý důkaz. Šel otevřít okno, přešel několikrát po pokoji, potom sklesl do lenošky.

Tato událost byla pohromou, jež především oddalovala jejich rozchod a potom – rozvracela všechny jeho plány. Ostatně představa, že bude otcem, se mu zdála groteskní, nepřipustná. A proč vlastně? Kdyby místo Maršálky . . .? A pohroužil se tak hluboko do svého snění, že měl jakousi halucinaci. Byla podobná paní Arnousově a trochu i jemu; – tmavovláská bílé pleti, s černýma očima a široce rozklenutým obočím, s růžovou

stuhou v kudrnatých vláskách! Ó jak by ji miloval! A měl dojem, že slyší její hlásek: „Tati! Tati!“

Rosanetta, jež se zatím svlékla, přistoupila k němu, spatřila slzu mezi jeho víčky a vážně ho políbila na čelo. Vstal se slovy:

„Přísámboh! Nedáš si ho vzít, toho drobka!“

Potom se rozpovídala. Bude to chlapec, určitě! Dostane jméno Frédéric. Musí se už začít s výbavičkou; a když ji viděl tak šťastnou, pocítil soucit. Teď už se na ni vůbec nezlobil, proto chtěl slyšet, jaký měla důvod k dnešní pochůzce.

To, že jí slečna Vatnazová zrovna poslala směnku dávno protestovanou; rozběhla se tedy k Arnouxovi pro peníze.

„Byl bych ti je dal!“ řekl Frédéric.

„Bylo jednodušší vzít si u něho, co mi patří, a jí vrátit její tisícovku.“

„A je to aspoň všechno? Víc jí nejsi dlužna?“

Odpověděla:

„Ovšem!“

Druhého dne v devět večer (v hodinu uvedenou domovníkem) se Frédéric odebral k slečně Vatnazové.

V předsíni se uhodil o nakupený nábytek. Ale zvuk hlasu a hudby jej vedl. Otevřel dveře a octl se na *rautu*, právě v nejlepším. Před pianem, na něž hrála slečna v brýlích, stál Delmar, vážný jako velekněz, a deklamoval humanitní báseň o prostitutici; a jeho hrobový hlas hřímal, podporován několikaasobnými akordy. Podél stěny seděla řada žen, vesměs v šatech tmavých barev, bez límečků a bez manžet. Pět nebo šest mužů, samí myslitelé, seděli porůznu na židličkách, a v lenošce starý bajkář, úplná zřícenina. Ostrý zápach lamp se mísil s vůní čokolády v šálcích, jež byly hustě nastaveny na hracím stolku.

Slečna Vatnazová s orientální šerpou kolem boků stála po jedné straně krbu. Dussardier byl naproti na druhém konci; byl zřejmě poněkud nespůj z tohoto umístění. A vůbec ho celé to umělecké prostředí tísnilo.

Vatnazová už tedy s Delmarem udělala konec? Možná že ne. Přitom se však zdálo, že žárlí na hodného příručího; a když jí Frédéric požádal o kratičku rozmluvu, kývla na něho, aby

šel s nimi do ložnice. Když bylo těch tisíc franků vyrovnáno, žádala navíc ještě úroky.

„To nestojí za to!“ řekl Dussardier.

„Mlč!“

Tato zbabělost u muže tak statečného byla Frédéricovi milá, viděl v tom ospravedlnění své vlastní zbabělosti. Přinesl směnku domů a nikdy už nemluvil o tom skandálním výstupu u paní Arnouxové. Ale od nynějška se mu začaly objevovat všechny Maršálčiny nedostatky.

Měla nenapravitelně špatný vkus, byla nepochopitelně líná, nevědomá jako divoch, takže dokonce pokládala doktora Desrogise za slavnou veličinu a byla hrdá na to, že ho přijímá, jeho i s manželkou, protože jsou to „lidé řádně oddaní“. Pedanticky vládla nad způsobem života slečny Irmy, ubohého stvořeníčka obdařeného skrovným hlasem; Irminým ochráncem byl pán „velmi slušný“, bývalý úředník na celnici, který vynikal ve švindlech s kartami; Rosanetta mu říkala „můj miloušek“. Frédéric také nesnášel stále opakování jejích hlouplých úsloví, na příklad: „Houby s octem! Jdi na kolo! Člověk nikdy neví, atd.“; a ráno umíněně oprašovala své drobnůstky párem starých bílých rukavic! Nejvíce jej pobuřovalo její chování ke služce, již nikdy včas nevyplácela mzdu a která jí dokonce ještě půjčovala peníze. V den, kdy vyrovnávaly účty, hádaly se vždycky jako dvě prodavačky z tržnice a potom se smířovaly a objímaly. Do spoluzití ve dvou se vkrádal smutek. Bylo pro něho úlevou, když opět začaly večery u paní Dambresové.

Ta ho alespoň bavila! Zнала společenské intriky, změny vylanců, osobní poměry švadlen; a jestliže jí uklouzla nějaká všednost, tedy jen ve formuli tak vhodné, že její věta mohla být pokládána za společenský ústupek nebo za ironii. A což teprve vidět ji mezi dvaceti osobami, zabranými do hovoru, jak na žádnou nezapomíná, dostává z nich odpovědi, jaké si přeje, a nebezpečným se vyhýbá. I prostické věci, vyprávěla-li je ona, vypadaly jako důvěrná sdělení; nejslabší úsměv byl podnětem k snění; zkrátka její kouzlo – jako vzácná voňavka, které obyčejně užívala – bylo složité a nedefinovatelné. Frédéric v její společnosti prožíval po každé rozkoš z nějakého

objevu; a přece u ní vždy znovu nalézal tu její věčně stejnou jasnou pohodu, podobnou zrcadelnému lesku průzračných vod. Ale proč bylo v jejím chování k neteri tolik chladu? Chvillemi na ni dokonce vrhala podivné pohledy.

Jakmile se začalo hovořit o sňatku, namítla panu Dambreusovi, že jde o zdraví „té drahé dívenky“, a odvezla ji ihned do lázní v Balarucu. Po návratu se objevily nové vytáčky: mladý muž nemá postavení, ta velká láska nevypadá spolehlivě, nebude nijak na škodu, posečká-li se. Martinon odpověděl, že počká. Jeho chování bylo znamenité. Frédérica nesmírně vychvaloval. A co víc: poučil jej o prostředcích, jak se zalíbit paní Dambreusové, a dokonce mu vzdáleně naznačil, že od neterě zná smýšlení tetino.

A sám pan Dambreuse, místo aby projevoval žárlivost, zahrnoval svého mladého přítele pozornostmi, radil se s ním o různých věcech, staral se dokonce o jeho budoucnost, takže jednoho dne, když se mluvilo o starém Roquovi, zatvářil se chytrácky, a řekl mu do ucha:

„Dobře jste udělal.“

A Cecilie, miss Johnová, služebnictvo, vrátný, nebylo v tomto domě nikoho, kdo by k němu nebyl milý. Chodil tam každý večer, opouštěl Rosanettu. Budoucí mateřství ji dělalo vážnější, dokonce i posmutnělou, jako by ji trápily obavy. Na všechny dotazy odpovídala:

„Mýlíš se! Je mi dobře!“

Těch směnek, které kdysi podepsala, bylo pět; a poněvadž se neodvažovala říci to Frédéricovi po zaplacení první směnky, šla znovu za Arnouxem a ten jí písemně slíbil třetinu svých příjmů z plynového osvětlování měst v Languedocu (podivuhodný podnik!), přitom jí však doporučoval, aby toho úpisu použila teprve po valné hromadě akcionářů, ne dřív; valná hromada však byla týden za týdnem odkládána.

Jenže Maršálka potřebovala peníze. Byla by raději umřela, než by o ně požádala Frédérica. Nechtěla je od něho. To by bylo pokazilo jejich lásku. Přispíval štědře na domácí výdaje; ale malý kočár, najatý vždy na měsíc, i jiné peněžní oběti, nezbytné od té doby, co tak často docházel k Dambreusovým, bránily mu vydávat více pro milenku. Dvakrát nebo třikrát,

když se vracel v neobvyklou hodinu, měl dojem, jako by ve dveřích mizela mužská záda; a ona často odcházela, nechtějíc povědět, kam jde. Frédéric se nepokoušel dopátrat se pravdy. Co nejdříve se definitivně rozhodne. Snil o jiném životě, který bude zábavnější a vznešenější. S takovým ideálem se ovšem stával shovívavým k Dambreusovu paláci.

Byla to intimní filiálka aristokratické ulice Poitierské. Potkával tam velkého M. A., slavného B., hlubokého C., výmluvného Z., ohromného Y., staré tenory levého středu, paladiny pravice, zplesnivělé zastánce „zlaté střední cesty“, věčné figury z komedie. Byl ohromen jejich ohavným žvaněním, jejich malicherností, jejich záštitím, jejich nepoctivostí – všichni tito lidé hlasovali pro konstituci, a přitom se snažili ji podrýt; a náramně se přičiňovali, vydávali manifesty, pamflety, životopisy; Fumichonův od Hussonneta byl mistrovským dílem. Nonancourt měl na starosti propagandu na venkově, pan de Grémonville zpracovával kněžstvo. Martinon získával mladé měšťáky. Každý se zapojil podle svých možností, dokonce i Cisy. Pomýšleje teď na vážné věci, projel celý den v kabrioletu za záležitostmi strany.

Pan Dambreuse, citlivý jako barometr, spolehlivě vyjadřoval její nejnovější proměnu. Kdykoli se mluvilo o Lamartinovi, citoval výrok kteréhosi muže z lidu: „Dost už lry!“ Cavaignac byl v jeho očích už jenom zrádce. President, kterému se obdivoval tři měsíce, začínal u něho klesat ve vážnosti (nenalézal u něho „potřebnou energii“); a poněvadž vždycky potřeboval nějakého zachránce, platila teď, od potlačení vzpoury v Uměleckoprůmyslovém museu, jeho vděčnost Changarnierovi: „Bohudíky, Changarnier... Doufejme, že Changarnier... Ó, není se čeho bát, dokud Changarnier...“

Vynášeli až do nebes především pana Thiersa pro jeho spis proti socialismu, práci, v které se projevil stejně myslitelem jako spisovatelem. Smáli se bezuzdně Pierru Lerouxovi, jenž citoval ve sněmovně úryvky z filosofů. Dělalí vtipy na poslední zbytek přívrženců Fourierových falanstér. Chodili tleskat *Trbu na myšlenky*; a jeho autory srovnávali s Aristofanem. Frédéric tam chodil jako ostatní.

Politické tlachy a dobré jídlo otupovaly jeho mravní cit.

Ačkoli viděl, jak jsou ty osobnosti průměrné, přece byl hrdý, že je zná, a v duchu toužil po úctě měšťáků. Milenka jako paní Dambreusová by mu dodala vážnosti.

Začal dělat všechno, čeho je k tomu zapotřebí.

Potkával se s ní na promenádě, neopominul jít ji pozdravit do její lóže v divadle; a věda, v kterou dobu chodí do kostela, stavěl se za pilíř do zádumčivé pózy. Jednou bylo nutno upozornit na nějaké kuriozity, po druhé podat informace o koncertě, jindy půjčit knihu nebo časopis, takže ustavičně přeletovala psaníčka. Kromě večerní návštěvy k ní někdy zašel ještě jednou na sklonku dne; a jeho radost se stupňovala, jak postupně procházel hlavní branou, přes dvůr, předpokojem, oběma salóny; konečně vcházel do budoáru, mlčenlivého jako hrob, vlahého jako alkovna, v němž člověk narážel o vycpávky nábytku, vyhýbaje se všemožným předmětům porůznu rozestaveným: byly tu šicí stolky, malé plenty ke krbu, číšky a tácy z laku, ze želvoviny, ze slonoviny, z malachitu, drahocenné drobnosti často vyměňované. Byly tu i věci prosté: tři oblázký z Étretatu místo těžítka, fríský čepeček pověšený na čínském paravánu; přece však byly všechny ty věci v souladu; návštěvník byl dokonce překvapen ušlechtilostí celku, což snad působila výška stropu, bohatost portiér a dlouhé hedvábné třásně, splývající na pozlacené příčle taburetů.

Nalézal ji skoro vždycky na malé pohovce vedle květinového stolku v okenním výklenku. Usedl na kraj velkého pufu na kolečkách, říkal jí poklony co možná oprávněné; a ona na něho hleděla s hlavou trochu na stranu, s úsměvem na rtech.

Předčítal jí některé stránky veršů, vkládaje do nich celou duši, aby ji dojal a aby se mu obdivovala. Přerušovala jej pomlouvačnou poznámkou nebo postřehem ze zkušenosti; a jejich hovor se neustále vracel k věčnému problému lásky! Kladli si otázku, co k ní dává podnět, zda ji ženy prociťují hlouběji než muži, jaké jsou v tom mezi nimi rozdíly. Frédéric se snažil vyslovit svůj názor, vyhýbaje se přitom i hrubosti i suchopárnosti. Vyvíjelo se to v jakýsi zápas, chvílemi příjemný, jindy nudný.

Necítil vedle ní to naprosté bytostné uchvácení, které jej hnalo k paní Arnouxové, ani veselou rozháranost, do níž jej

zpočátku vrhala Rosanetta. Ale dychtil po ní žádostivě jako po čemsi výjimečném a těžko dostupném, protože je to šlechtična, protože je bohatá, protože je pobožná – představoval si, že u ní nalezne citovou zjemnělost, vzácnou jako její krajky, a přitom amulety na holém těle a ve zvrhlosti záchvaty studu.

Zužítkoval starou lásku. Líčil paní Dambreusové, jako by jej inspirovala ona sama, všechno, co v něm kdysi probouzela paní Arnouxová, své roztoužení, své obavy, své sny. Přijímala to jako žena takovým vyznáním zvyklá, přímo jej sice neodmítla, ale nic mu nepovolila; a tak se mu o nic lépe nedařilo svádění než Martinonovi ženitba. Aby to s milovníkem své neteře už skoncovala, obvinila ho, že jde jen po penězích, a dokonce požádala manžela, aby jej podrobil zkoušce. Pan Dambreuse tedy mladému muži oznámil, že Cecilie jako sirotek po chudých rodičích nemá co očekávat, a věno také nedostane.

Martinon, buď že nevěřil, že je to pravda, nebo se pustil příliš daleko, aby mohl vzít své slovo zpět, nebo v takovém záchvatu idiotské umíněnosti, který bývá projevem geniality, odpověděl, že jeho otcovský podíl, patnáct tisíc franků ročního důchodu, jim postačí. Tato netušená nezištnost bankéře dojala. Slíbil mu kauci výběrčího daní a zároveň se zaručil, že mu ten úřad opatří; a v květnu 1850 se Martinon se slečnou Cecilíí oženil. Ples se nekonal. Novomanželé odcestovali téhož večera do Itálie. Nazítří Frédéric přišel navštívit paní Dambreusovou. Zdála se mu bledší než obvykle. Při několika bezvýznamných thematech mu rozhořčeně odporovala. A vůbec, všichni muži jsou sobci.

A přece jen existují i muži oddaní, i kdyby to byl jen on.

„Ó ba ne, jeden jako druhý!“

Měla zarudlá víčka; plakala. Potom se snažila o úsměv:

„Promiňte mi! Nemám pravdu. To mě napadla taková smutná myšlenka.“

Nebyl z toho moudrý.

„Nevadí! Není tak silná, jak jsem si myslel,“ řekl si.

Zazvonila, aby jí dali sklenici vody, upila z ní doušek, vrátila jí; potom si stěžovala, že je to hrozné, jak ji obsluhují. Aby ji pobavil, nabídl se jí za sluhu, tvrdil, že dovede podá-

vat talíře, utírat prach s nábytku, ohlašovat hosty, zkrátka být lokajem, nebo spíše osobním myslivcem, třebaže teď už nejsou v módě. Byl by rád stál za jejím kočárem, v klobouku s kohoutím peřím.

„A jak důstojně bych za vámi kráčel pěšky, s pejsánkem v náručí!“

„Jste veselý,“ řekla paní Dambreusová.

Není to pošetilé, odpověděl, brát všechno vážně? Trampot je opravdu až dost, nemusíme si ještě nějaké vymýšlet. Nic nestojí za bolest. Paní Dambreusová pozvedla obočí, jako by celkem souhlasila.

Tato shoda v smýšlení pobídla Frédérica k větší smělosti. Jeho dřívější omyly mu teď dávaly jakousi jasnozřivost. Pokračoval:

„Naši dědové si žili lépe. Proč neuposlechnout impulsu, který nás pobádá?“ Láska sama o sobě není konečně věc tak závažná.

„Ale to je nemravné, co mi tu říkáte!“

Spočívala opět na své pohovce. Usedl na kraj k jejím nohám.

„Nevidíte, že lžu! Máme-li se zalíbit ženám, musíme totiž stavět na odiv fraškovitou bezstarostnost nebo tragické běsnění. Posmívají se nám, když jim prostě řekneme, že je milujeme! Já pokládám ty nadsázky, kterými se dámy zabavují, za jakousi profanaci pravé lásky, takže už nevím, jak ji vyjádřit, zejména před těmi... které jsou... velmi duchaplné.“

Dívala se na něho s přivřenými víčky. Přitlumil hlas, naklání se k její tváři.

„Ano! Mám před vámi strach! Urazil jsem vás možná... Odpusťte...! Nechtěl jsem tohle všechno říci! Není to má vina! Jste tak krásná!“

Paní Dambreusová zavřela oči – a on byl překvapen snadností svého vítězství. Velké stromy v zahradě, jež se hebce chvěly, utichly. Nehybné mraky žihaly oblohu dlouhými rudými prouhami a vůkol nastalo jakési všeobší znehybnění. Tehdy mu v duchu nejasně vytanuly podobné večery, podobná mlčení. Kde to bylo...?

Poklekl, vzal jí za ruku a přísahal jí věčnou lásku. Když

potom odcházel, kývnutím jej zavolala zpět a řekla mu potichoučku:

„Přijďte k večeři! Budeme sami!“

Jak Frédéric sestupoval po schodišti, zdálo se mu, že se stal jiným člověkem, že jej obklopuje libovonné skleníkové ovzduší, že vchází definitivně do vyššího světa patricijských cizoložství a vysokých intrik. Aby v něm zaujímal přední místo, stačí mít takovouto ženu. Je nepochybně chtivá moci, činnosti, a provdána za průměrného muže, jemuž prokázala nesmírné služby, touží snad po někom silném, aby ji vedl! Nic teď není nemožné! Cítil, že je schopen projet na koni dvě stě mil, pracovat několik nocí za sebou a bez únavy; srdce mu překypovalo pýchou.

Po chodníku před ním šel muž zahalený do starého svrchníku; kráčel se schýlenou hlavou a tak sklesle, že se po něm Frédéric ohlédl. Chodec pozvedl tvář. Byl to Deslauriers. Rozpačitě váhal. Frédéric se mu vrhl kolem krku.

„Ach kamaráde! Cože, to jsi ty?“

A odváděl jej k sobě, zahrnuje ho spoustou otázek najednou.

Exkomisař Ledru-Rollinův nejdříve vylíčil, jaké měl trampoty. Poněvadž konservativcům hlásal bratrství a socialismům úctu k zákonům, jedni po něm stříleli z pušky a druzí přinesli provaz, že ho oběsí. Po červnových událostech byl bezohledně sesazen. Přidal se ke špiknutí, které se provalilo, když byly v Troyes zabaveny zbraně. Propustili jej pro nedostatek důkazů. Potom ho akční výbor poslal do Londýna a on se přímo na banketu sepral se svými druhy, že facky lítaly. Po návratu do Paříže...

„Proč jsi nepřišel ke mně?“

„Tys byl pořád pryč; tvůj domovník se tvářil tajuplně, nevěděl jsem, co si z toho vybrat. A také jsem se nechtěl objevit jako poražený.“

Klepal na brány demokracie, nabízel se, že jí bude sloužit svým perem, svou výmluvností, zakročovat; všude jej odbyli; nedůvěřuje se mu. A prodal už hodinky, knihovnu, prádlo.

„Bylo by lepší chcípát se Sénécalem pod palubou starých lodních vraků na Belle-Isle!“

Frédéric, který si právě upravoval nákrčník, neprojevil zvláštní dojetí nad tou zprávou.

„Ach, náš milý Sénécál je deportován?“

Deslauriers odpověděl, těkaje závistivým pohledem po stěnách:

„Každý nemá takové štěstí jako ty!“

„Omluv mě,“ řekl Frédéric, přeslechnuv narážku, „ale nevečeřím doma. Přinesou ti jídlo, jen poruč, co si budeš přát! A lehni si do mé postele.“

Srdečnost tak dokonalá Deslauriersa odzbrojila, jeho roztrpčení zmizelo.

„Do tvé postele? Ale . . . To by tě obtěžovalo!“

„I kdepak! Mám ještě jiné!“

„Tak výborně!“ odpověděl advokát se smíchem. „A kdepak večeříš?“

„U paní Dambreusové.“

„Že by to . . . náhodou . . . byla . . . ?“

„Jsi příliš zvědavý,“ řekl Frédéric s úsměvem, který tu domněnku potvrzoval.

Potom se podíval na hodiny a opět usedl.

„Už je to takové! A nesmíš si zoufat, starý zastánce lidu!“

„Nebesa! To tak! Ať si pálí prsty jiní!“

Advokát zanevřel na dělníky, protože ho sužovali v jeho kraji, v kamenouhelné oblasti. Každá těžná šachta si najmenovala prozatímní vládu, jež mu dávala rozkazy.

„Ostatně, zachovali se všude báječně: v Lyonu, v Lille, v Le Havru, v Paříži! Podle příkladu továrníků, kteří by rádi vyloučili zahraniční výrobky, domáhají se totiž tito pánové, aby byli vyhoštěni dělníci angličtí, němečtí, belgičtí a savojsští! A pokud jde o jejich uvědomělost, k čemupak za Restaurace byly jejich slavné dělnické spolky? Roku 1830 vstoupili do národní gardy, a neměli ani tolik zdravého rozumu, aby ji ovládli! A sotva minul rok 48, cožpak cechy horempádem nevyrukovaly se svými korouhvemi? Požadovaly dokonce své vlastní zástupce lidu, kteří by hájili jenom jejich zájmy! Zrovna tak jako poslanci z řepného kraje mají starosti jen o řepu! – Ach, já už mám po krk těch tatrmanů, kteří postupně padají na břicho před popravištěm Robespierrovým, před císa-

řovými botami, před parapletem Ludvíka Filipa, už mám dost té holoty, věčně oddané tomu, kdo jí hází chleba do chřtánu! Pořád někdo huláká, že Talleyrand a Mirabeau byli prodejní: ale posluha tamhle zdola by prodal vlast za padesát centimů, kdyby dostal slíbeno, že se mu tarif za pochůzku zvýší na tři franky! Ach! Jak jsme chybili! Měli jsme Evropu podpálit celou, ze všech stran!“

Frédéric odpověděl:

„Chyběla jiskra! Byli jste prostě měšťáckové a ti nejlepší z vás byli pedanti! Pokud jde o dělníky, mohou si právem stěžovat; vždyť nepočítáme-li milion urvaný civilní listě, který jste jim povolili s nejpodlejšším patolízalstvím, nehnuli jste pro ně ani prstem, byly to jen prázdné řeči! Pracovní knížka zůstává v rukou zaměstnavatele a zaměstnanec je (i před soudem) stále pod úrovní svého pána, poněvadž jeho slovům se nevěří. Zkrátka, republika mi připadá stará. Kdož ví! Třebas může pokrok uskutečnit jen aristokracie nebo jediný člověk? Podnět přichází vždycky shora! Lid je nezletilý, ať se tvrdí cokoli!“

„Snad je to pravda,“ řekl Deslauriers.

Podle Frédérica si široké vrstvy občanstva přejí jen svatý pokoj (zřejmě se mnohému přiučil v Dambreusově paláci) a všechny šance na úspěch mají konservativci. Jenže tato strana má nedostatek nových lidí.

„Kdybys kandidoval, jsem přesvědčen . . .“

Nedořekl. Deslauriers pochopil, přejel si oběma rukama po čele; náhle řekl:

„A co ty? Tobě přece nic nebrání! Proč bys nebyl poslancem?“ Poněvadž se konaly dvojí volby, byla v Aube jedna uprázdněná kandidatura. Pan Dambreuse, znovu zvolený do Zákonodárného shromáždění, náležel k jinému okresu. „Chceš, abych se toho ujal?“ Zná mnoho hostinských, učitelů, lékařů, advokátních koncipientů i jejich šéfů. „Ostatně venkovským balíkům může člověk namluvit, co chce!“

Frédéric cítil, že se jeho ctižádostivost vzněcuje.

Deslauriers dodal:

„Měl bys mi ovšem najít nějaké místo v Paříži.“

„Ó, to nebude nic těžkého, je tu pan Dambreuse.“

„Když už byla řeč o uhelných dolech,“ pokračoval advokát, „jak to vypadá s tím jeho velkým společenstvem? Takové zaměstnání bych právě potřeboval! – A byl bych jim užitečný, třeba bych si zachoval svou nezávislost.“

Frédéric slíbil, že jej do tří dnů k bankéři uvede.

Jeho stolování o samotě s paní Dambreusovou bylo báječné. Seděla naproti, usmívala se na něho přes stůl, přes květiny v košíčku, při světle visací lampy; a že měli okno otevřené, bylo vidět hvězdy. Hovořili velmi málo, nejspíše nedůvěřovali sami sobě a měli se na pozoru; ale jakmile se sluhové obrátili zády, posílali si polibek sešpulením rtů. Zmínil se o svém úmyslu kandidovat. Schwálila mu to, dokonce slíbila, že přiměje pana Dambreuse, aby v té věci zatlačil.

Večer se objevilo několik přátel, přišli jí blahopřát a politovat ji: zajisté je velmi zarmoucena, že už nemá neteř! Je to ostatně tuze správné, že se novomanželé vydali na cesty; později už přijdou překážky, děti! Ale Itálie se nesrovnává s představou, kterou si o ní děláme. Ovšem, oni jsou ve věku ilusí, a pak – líbánky všechno zkrášlují! Poslední dva, kteří zůstali, byli pan de Grémonville a Frédéric. Diplomát se neměl k odchodu. Konečně o půlnoci se zvedl. Paní Dambreusová naznačila Frédéricovi, aby šel s ním, a za uposlechnutí mu poděkovala stiskem ruky, líbeznějším než všechno ostatní.

Maršálka zajásala, když ho zas uviděla. Čekala na něho již od pěti hodin. Vymluvil se na nezbytnou pochůzku v zájmu Deslauriersově. Jeho tvář měla vítězný výraz, aureolu, jíž byla Rosanetta oslněna.

„Snad je to tím frakem, který ti sluší, ale nikdy jsem tě neviděla tak krásného! Jak jsi krásný!“

V záchvatu něhy si v duchu přísahala, že už nebude náležet jiným, ať se stane cokoli, i kdyby měla bídou pojit!

Její hezké vlhké oči jiskřily vášní tak mocnou, že si ji Frédéric přitáhl na klín; a řekl si: „Jaký jsem to mizera!“ a přitom byl na svou zvrácenost pyšný.

Pan Dambreuse se při Deslauriersově návštěvě vyslovil, že zamýšlí oživit svůj velkolepý záměr s uhelnými doly. Ale tato fuse všech společností v jedinou není právě vítána; brojí se proti monopolu, jako kdyby pro takovou těžbu nebylo třeba ohromného kapitálu!

Deslauriers, který si schválně přečetl dílo Gobetovo a články pana Chappa v „*Báňských listech*“, ovládal tu věc dokonale. Dokazoval, že zákon z roku 1810 ustanovuje ve prospěch koncesionáře nezadatelné právo. Ostatně podniku se může dát demokratický nátěr: zamezovat sjednocování uhelných společností je útok proti samé zásadě sdružování.

Pan Dambreuse mu svěřil záznamy, aby sepsal písemný rozklad. Pokud jde o způsob, jak bude platit jeho práci, dal mu sliby tím lepší, že nebyly nijak určité.

Deslauriers se vrátil k Frédéricovi a referoval mu o té poradě. Nadto uviděl paní Dambreusovou dole na schodišti, když odcházel.

„Gratuluji ti, safra, ta je!“

Potom mluvili o volbách. Je zapotřebí něco vymyslet.

Za tři dny se Deslauriers objevil s listem rukopisu určeného pro noviny: byl to důvěrný dopis, v němž pan Dambreuse schvaluje kandidaturu jejich přítele. Bude-li podporována konservativcem a vychvalována socialistou, musí mít úspěch. Jak to, že kapitalista podepsal takový výplod? Advokát se nic nerozpakoval, z vlastního popudu jej šel ukázat paní Dambreusové, ta shledala, že je to tuze dobré, a ostatní si vzala na starost.

Tento krok Frédéricova překvapil. Ale schválil jej; potom, poněvadž se Deslauriers měl sejít a dohovorit s panem Roquem, pověděl mu, jaké má vztahy k Luise.

„Řekni jim, co jen budeš chtít: že žiju v neurovnaných poměrech, že to dám do pořádku. Je dost mladá, aby mohla počkat!“

Deslauriers odjel; a Frédéric se pokládal za muže velmi silného. Cítil ostatně ukojení, hluboké uspokojení. Jeho radost,

že mu náleží bohatá žena, nekalilo nic protikladného; cit byl v souladu s prostředím. Život pro něho měl nyní samé slasti.

Požítkem snad nejvzácnějším bylo pozorovat paní Dambreusovou v salóne mezi mnoha lidmi. Její uměřené společenské způsoby jej nutily představovat si jiné pohyby; když ji slyšel hovořit chladným tónem, připomínal si její zajímavá slova lásky; všechna úcta prokazovaná její ctností jej blažila jako hold, který se obrací k němu; a někdy měl chuť zvolat: „Ale já ji znám líp než vy! Je moje!“

Jejich poměr byl zanedlouho věcí obecně známou, přijatou. Paní Dambreusová po celou zimu vláčela Frédérica do společnosti.

Přicházel skoro vždycky dříve než ona; a tak ji viděl vstupovat s obnaženými pažemi, s vějířem v ruce, s perlami ve vlasech. Obvykle stanula na prahu (veřeje okolo ní vytvářely rám) a nepatrně zaváhala, přimhuřujíc víčka, aby zjistila, je-li tu Frédéric. Odvážela ho ve svém kočáře; déšť šlehal do okének; stínovíti chodci se natrásali v blátě; a oni, přitisknutí k sobě, pozorovali to všechno rozržitě, s klidným pohrdáním. Pod různými záminkami zůstával ještě dobrou hodinu v její ložnici.

To hlavně z nudy se paní Dambreusová vzdala. Ale tento poslední pokus nesměl vyjít naprázdno. Chtěla velkou lásku, začala jej tedy zahrnovat lichocením a zhýčkávala jej.

Posílala mu květiny; vyšila mu židli; darovala mu pouzdro na doutníky, kalamář, spoustu drobností denní potřeby, aby každý jeho počín měl spojitost se vzpomínkou na ni. Tyto příjemné pozornosti jej zprvu okouzlovaly, ale brzy se mu zdály zcela samozřejmé.

Někdy vsedla do fiakru, propustila jej u vchodu do průchodního domu, vyšla druhým koncem, potom se s dvojitým závojem přes obličej plížila podél zdi, až se dostala do ulice, kde už číhal Frédéric, rychle ji vzal pod paži a dovedl do svého domu. Oba jeho sluhové dostali volno, domovníka poslal na pochůzky; rozhlédla se kol dokola: není se čeho bát! a povzdechla si, jako vzdychne vyhnanec, když zase uvidí svou vlast. Štěstí jim přálo a to jim dodávalo smělosti. Jejich doštavenička se opakovala častěji. Jednou večer se dokonce obje-

vila znenadání ve velké plesové toaletě. Tato překvapení mohla být nebezpečná; pokáral ji za takovou neopatrnost; ostatně se mu nelíbila. Vystřižený živůtek příliš odhaloval její hubenou hrud.

Tehdy poznal, co si dosud nechtěl přiznat, své smyslové zklamání. O nic méně proto nepředstíral vášnivý žár, ale aby jej cítil, musel si přivolat obraz Rosanettin nebo paní Arnouxové.

Při tomto citovém odumírání zůstával duchem zcela nespoután a víc než kdy jindy toužil po vysokém postavení ve společnosti. A když už má takové stupátko, byl by leda blázen, aby ho nepoužil.

V polou ledna jednou ráno vešel do jeho pracovny Sénéal; a na jeho udivený pokřik odpověděl, že je Deslauriersovým tajemníkem. Dokonce mu přinesl dopis. Obsahoval dobré zprávy, ale přitom mu vytýkal, že svou věc zanedbává; musí tam přijet.

Budoucí poslanec řekl, že se vydá na cestu pozitíí.

Sénéal se o této kandidatuře nijak nevyjádřil. Mluvil o své osobě, o poměrech v zemi.

Jakkoli jsou žalostné, on se z nich raduje; neboť všechno směřuje ke komunismu. Už státní správa k němu vede sama sebou, protože věci, které vláda řídí, den ze dne přibývá. Pokud jde o vlastnictví, konstituce z roku 48, ač má své slabiny, přece ho neušetrila; ve jménu veřejné prospěšnosti může napříště stát podle svého dobrého zdání zabrat, co se mu hodí. Sénéal se vyslovil pro autoritu; a Frédéric postřehl v jeho řečech své vlastní výroky, pronesené k Deslauriersovi, ovšem zkreslené nadsázkou. Republikán dokonce hřímal proti neschopnosti širokých vrstev.

„Robespierre tím, že hájil právo menšiny, přivedl Ludvíka XVI. před Národní konvent a zachránil lid. Účel světí prostředky. Diktatura je někdy nevyhnutelná. Ať žije tyranie, jestliže tyran koná dobro!“

Dlouho spolu diskutovali, a když Sénéal odcházel, přiznal (bylo to možná účelem jeho návštěvy), že Deslauriersa už velmi znervosňuje mlčení pana Dambreuse.

Ale pan Dambreuse byl nemocen. Frédéric k němu chodil

každý den, jeho postavení důvěrného přítele mu zjednávalo přístup k němu.

Odvolání generála Changarniera kapitalistu nesmírně vzrušilo. Téhož večera byl stížen velkou horkostí v prsou a dýchal se mu tak těžko, že nevydržel ležet. Pijavky přinesly okamžitou úlevu. Suchý kašel zmizel, dýchání bylo hned klidnější; a za týden řekl, srkaje bujón:

„Ach! Už je to lepší! Ale málem bych se byl odebral na onen svět!“

„Ale ne beze mne!“ zvolala paní Dambreusová, naznačujíc těmi slovy, že by ho nepřežila.

Místo odpovědi obdařil ji a jejího milence zvláštním úsměvem, v němž byla zároveň resignace, shovívavost, ironie a dokonce jakýsi úštěpek, jakási skoro veselá postranní myšlenka.

Frédéric chtěl odjet do Nogentu, ale paní Dambreusová se tomu vzepřela; a tak střídavě vybaloval a opět zabaloval svá zavazadla podle výkyvů nemoci.

Náhle pan Dambreuse hojně vykašlával krev. „Vědecké kapacity“, svolané na radu, neshledaly nic nového. Nohy mu otékaly a slabost se stupňovala. Projevil několikrát přání spatřit Cecílii, jež byla na druhém konci Francie se svým mužem, který byl před měsícem jmenován výběřčím daní. Výslovně nařídil, aby byla povolána. Paní Dambreusová napsala tři dopisy a ukázala mu je.

Nedůvěřujíc dokonce ani jeptišce, neopouštěla jej ani na vteřinu, neuléhala již. Lidé, kteří se dávali zapisovat u vrátaného, dotazovali se na ni s obdivem; a chodcům imponovalo množství slámy, nastlané v ulici pod okny.

Dne 12. února v pět hodin nastalo strašlivé chrlení krve. Ošetřující lékař prohlásil, že je tu nebezpečí. Nakvap doběhli pro kněze.

Při zpovědi pana Dambreuse na něho paní zpovzdáli podivně hleděla. Potom mladý lékař přiložil zpuchýřující náplast a čekal.

Světlo lamp, zacláněné nábytkem, jen nestejněměrně osvětlovalo pokoj. Frédéric a paní Dambreusová u nohou lůžka pozorovali umírajícího. Ve výklenku okna polohlasem hovořil kněz s lékařem; milosrdná sestra klečíc mumlala modlitby.

Konečně se ozval chropot. Ruce chladly, tvář začínala bled-

nout. Občas náhle zhluboka nadechoval; vdechnutí byla čím dál vzácnější; uniklo mu pár zmatených slov; slabě vydechl, obraceje zároveň oči v sloup, a hlava na podušce klesla stranou.

Všichni na chvíli zůstali bez hnutí.

Paní Dambreusová se přiblížila; a beze všeho přemáhání, s prostotou povinnosti mu zatlačila víčka.

Potom rozpráhla paže, svíjejíc se jako v křeči potlačovaného zoufalství, a vyšla z pokoje podpírána lékařem a jeptiškou. Za čtvrt hodiny vešel Frédéric do její ložnice.

Bylo tam cítit neurčitou vůni, výdech jemných věcí, které ji zaplňovaly. Uprostřed postele ležely rozprostřeny černé šaty, ostře vynikající na růžové pokrývce.

Paní Dambreusová stála u krbu. Ač u ní nepředpokládal prudkou bolest, přece jen si myslel, že bude trochu smutná; a lítostným hlasem řekl:

„Máš zármutek?“

„Já? Ne, vůbec ne.“

Jak se obrátila, uviděla šaty, prohlédla si je; potom mu řekla, aby se nijak neostýchal.

„Chceš-li, kuř! Jsi u mne!“

A s hlubokým vzdechem:

„Ach Panno Maria! Jaká úleva!“

Frédéric užasl nad tím zvoláním. Odpověděl, líbaje jí ruku:

„Měli jsme přece volnost!“

Tato narážka na jejich snadné milování jako by paní Dambreusovou urazila.

„Och! To nevíš, jaké služby jsem mu prokazovala, ani v jakých úzkostech jsem žila!“

„Cože?“

„Nu ovšem! Jaképak to bylo bezpečí, mít stále vedle sebe tu nemanželskou holku, dceru uvedenou do domu po pěti letech manželství, která, nebýt mne, jistě by ho byla přiměla k nějaké poštilosti?“

Potom mu vysvětlila své majetkové poměry. Vzali se po dohodě o vyloučení z majetkového společenství. Její vlastní jmění činí tři sta tisíc franků. Pan Dambreuse jí svatební smlouvou zajistil, přežije-li ho, patnáct tisíc franků ročního

důchodu a vlastnictví paláce. Ale zanedlouho udělal závěť, v které jí zůstává celé své jmění; a ona je odhaduje, pokud je to možno nyní vědět, víc než na tři miliony.

Frédéric otvíral oči.

„To už stálo za námahu, že? Ostatně já jsem k tomu přispěla! Hájila jsem jen své jmění; Cecilie by mě o ně byla neprávem připravila.“

„Proč se nepřijela podívat na svého otce?“ řekl Frédéric.

Po této otázce na něho paní Dambreuseová pohlédla; potom suše odvětila:

„To nevím! Nejspíše z necitelnosti. Ó, já ji znám! Také ode mne nedostane ani groš!“

„Není přece tolik na obtíž, alespoň od svého sňatku ne.“

„Ach! Ten její sňatek!“ ušklíbala se paní Dambreuseová.

A zlobila se na sebe, že zacházela příliš dobře s tou husou, která byla žárlivá, zistná, pokrytecká. „Samé nečnosti jejího otce!“ Očerňovala jej čím dál víc. Muž tak hluboce falešný, mimo to nemilosrdný, tvrdý jako kámen, „špatný člověk, špatný člověk“.

Chyb se mimoděk dopustí i lidé nejopatrnější. Paní Dambreuseová právě takto pochybila tím překypěním nenávisti. Frédéric v lenošce naproti ní uvažoval všecek pohoršen.

Vstala, sedla si mu zlehka na klín.

„Ty jediný jsi dobrý! Jenom tebe miluji!“

Jak se na něho dívala, zjihla, nervová reakce jí vehnala slzy do očí a ona zašeptala:

„Chceš se se mnou oženit?“

Myslil nejdříve, že nerozuměl. Toto bohatství jej omračovalo. Opakovala hlasitěji:

„Chceš se se mnou oženit?“

Konečně řekl s úsměvem:

„Pochybuješ o tom?“

Potom se zastyděl, a aby dal zesnulému jakési zadostiučinění, nabídl se, že u něho bude sám bdít. Ale protože se hanbil za ten zbožný cit, dodal nenuceně:

„Snad by se to slušelo.“

„Ano, snad opravdu,“ řekla, „kvůli služebnictvu!“

Lože už bylo úplně vytaženo z alkovny. Jeptiška seděla

u nohou; a v hlavách stál kněz, velký hubený člověk španělské fanatické tváře. Na nočním stolku, pokrytém bílým ubrouskem, hořely tři svíce.

Frédéric si vzal židli a díval se na mrtvého.

Jeho obličej byl žlutý jako sláma; trochu krvavé pěny vyznačovalo koutky úst. Měl hedvábný šátek okolo lebky, trikotovou vestu a na prsou mezi zkříženými pažemi stříbrný krucifix.

Je tedy skončen tento život plný ruchu! Co se nachodil do kanceláří, co číslic seřadil do sloupců, kolik spekulacních obchodů udělal, kolik vyslechl zpráv! Co šejdířských řečí, úsměvů, poklonování! Neboť hlučně vítal Napoleona, kozáky, Ludvíka XVIII., rok 1830, dělníky, všechny režimy – poněvadž miloval Moc takovou láskou, že by byl zaplatil, aby se mohl prodat.

Avšak zanechává po sobě panství Fortelle, tři továrny v Pikardii, les Crancéský v Yonne, statek u Orleansu, značné hodnoty v movitostech.

Frédéric takto přehlédl jeho jmění; a to mu přece zakrátko bude náležet! Myslil nejdříve na to, „co řeknou lidé“, na dar pro svou matku, na svá budoucí spřežení, na starého kočího své rodiny, kterého udělá vrátným. Livrej samozřejmě nezůstane stejná. Velký salón si nechá jako pracovnu. Nic mu nebrání, aby si v druhém poschodí, až strhne tři stěny, neudělal obrazárnu. Dole by se možná dala zřídit turecká lázeň. Pokud jde o kancelář pana Dambreuse, nepřijemnou místnost, k čemu by se asi hodila?

Kněz, který se znenadání vysmrkal, nebo milosrdná sestra prohrabující oheň bezohledně přerušovali tyto představy. Jenže skutečnost je potvrzovala; mrtvola tu stále byla. Víčka se jí opět otevřela; a zřítelnice, ač byly ponořeny do vazké temnoty, měly záhadný, nesnesitelný výraz. Frédéric měl dojem, že v nich čte jakýsi odsudek pronesený o něm, a cítil téměř výčitky svědomí, neboť si nikdy nemohl stěžovat na tohoto muže, který naopak... „I col! Starý bídník!“ – a prohlížel si ho bedlivěji, aby opět nabyl myšlí, volaje na něho v duchu:

„Nu tak co? Zabil jsem tě snad?“

Zatím kněz četl svůj breviář; jeptiška se nehýbala, dřímala; knoty tří svíček byly stále delší.

Po dvě hodiny bylo slyšet temné rachocení kárek směřujících k Tržnicím. Okenní tabule se začaly bělat, přejel nějaký fiakr, potom houf oslic cupotal po dláždění, a ozvaly se rány kladivem, vyvolávání potulných kramářů, vytrubování; všechno již splyvalo v mohutný hlas probouzející se Paříže.

Frédéric se vydal na pochůzky. Nejdříve se odebral na obecní úřad ohlásit úmrtí; potom, když ohledač mrtvol vydal úmrtní list, šel znovu na úřad oznámit, který hřbitov si rodina zvolila, a dohodnout se s pohřebním ústavem.

Úředník předložil nákres a seznam, z nichž v jednom byly uvedeny různé třídy pohřbu, v druhém všechny podrobnosti výzdoby. Přejí si vůz se zábradlíčkem okolo střechy nebo vůz se pštosími péry, zapletené hřívy u koní, chocholy sluhům, iniciály nebo erb, smuteční lampy, muže, který by nesl odznaky hodnosti, a kolik kočárů? Frédéric byl štědrý. Paní Dambreusová si přála, aby se v ničem nešetilo.

Potom šel do kostela.

Vikář, který měl na starosti pohřební obřady, začal hned vytýkat pohřebnímu ústavu vyděračství; na příklad ten zřízenec, co má nést čestné odznaky, je opravdu zbytečný; lepší je hodně svíček! Shodlí se na tiché mši s hudbou. Frédéric podepsal, co bylo smloueno, zavázav se zaplatit všechny výdaje rukou společnou a nerozdílnou.

Potom zašel na radnici zakoupit místo. Postoupení výměry dvou metrů naděl, jednoho našir stojí pět set franků. Je to postoupení na padesát let či navěky?

„Och, navěky!“ řekl Frédéric.

Bral věc vážně, dával si práci. Na nádvoří paláce čekal kameník, aby mu ukázal stavební rozpočty a návrhy náhrobků řeckých, egyptských, maurských; jenže o tom již měl domácí architekt poradu s paní Dambreusovou; a na stole ve vestibulu ležely všemožné prospekty, nabízející čištění zíněnek, desinfekci pokojů, různé způsoby balzamování.

Po večeři šel znovu ke krejčímu, který měl dodat smuteční obleky pro služebnictvo; a musel vykonat ještě jednu pochůzku, poněvadž objednal rukavice kastorové, kdežto slušnost vyžadovala polohedvábné.

Když druhého dne v deset hodin přišel, plnil se již velký

salón lidmi a skoro všichni si na setkání říkali se zádumčivou tváří:

„Vždyť já jsem ho viděl ještě před měsícem! Můj ty Bože! To už je úděl každého z nás!“

„Ano; ale musíme hledět, aby to bylo co možná nejpozději!“

Potom se každý potichounku spokojeně zasmál, a zapřádaly se dokonce hovory, které s tím případem neměly pranic společného. Konečně vystoupil obřadník v tradičním černém fraku, v krátkých kalhotách, v plášti, se smuteční páskou, s kordem po boku a třírohým kloboukem pod paží, poklonil se a zřetelně pronesl obvyklá slova:

„Panstvo, račte prosím!“

Vyšli.

Byl den květinového trhu na náměstí svaté Magdaleny. Bylo jasno a vlaho; a větrík, který trochu otřásal plátěnými boudami, nadouval na okrajích ohromný černý závěs na portálu. Znak pana Dambreuse v sametovém čtverci se na něm opakoval třikrát. Byla to *v černém poli zlatá levice se zatatou pěstí ve stříbrné rukavici*, s hraběcí korunkou a tímto heslem: *Všemi cestami*.

Nosiči vynesli těžkou rakev až nahoru na schodiště a všichni vešli.

Šest kaplí, polokruh a sedadla, všechno bylo černě potaženo. Katafalk v dolní části kůru utvářel svými svícemi jediné ohnisko žlutých světel. Po krajích hořely na dvou kandelábrech lihové plameny.

Nejvýznamnější účastníci usedli v presbytáři, ostatní v lodi; a bohoslužby začaly.

Až na několik výjimek byli všichni tak naprosto neznalí náboženských úkonů, že jim obřadník čas od času dával znamení, aby vstali, poklekli, opět usedli. Varhany a dvě basy se střídaly se zpěvem; v odmlkách bylo slyšet mumlání kněze u oltáře; potom hudba a zpěv znovu začaly.

Mdlé světlo se snášelo ze tří kupolí; ale otevřenými dveřmi se vodorovně hřnul mohutný proud bílého jasu, který dopadal na všechny obnažené hlavy; a ve vzduchu v poloviční výšce lodi se vznášel stín, jímž pronikal odlesk zlatých ozdob na žebroví klenby a v listoví hlavic.

Aby se rozptýlil, poslouchal Frédéric *Dies irae*; pozoroval přítomné, snažil se vidět malby umístěné příliš vysoko, jež zobrazují život svaté Magdaleny. Na štěstí si Pellerin přišel sednout vedle něho a hned se pustil do dlouhého výkladu o freskách. Zvon se rozezněl. Vyšli z kostela.

Pohřební vůz, ozdobený splývavými draperiemi a vysokými péřovými chocholy, se rozjel směrem ke hřbitovu Père-Lachaise, tažen čtyřmi vraníky, kteří měli hřívky uměle spletené, na hlavě chochol a které až po kopyta zahalovaly široké čabraky vyšívané stříbrem. Jejich kočí v jezdeckých botách měl na hlavě třírohý klobouk, s něhož mu visel dlouhý smuteční krep. Šňůry příkrovu držely čtyři osobnosti: kvestor poslanecké sněmovny, člen generální rady v Aube, delegát uhelných dolů – a Fumichon jako přítel. Potom jel kočár zesnulého a dvanáct kočárů pohřebního průvodu. Účastníci vzadu zabírali střed bulváru.

Chodci se zastavovali, aby to všechno viděli; ženy s děckem v náručí vystupovaly na židle; a lidé, kteří v kavárnách popíjeli pivo, objevovali se v oknech s tágem v ruce.

Cesta byla dlouhá; a – jako při obřadných hostinách, kdy jsou hosté zprvu zdrženliví a potom sdílní – chování se brzy všeobecně uvolnilo. Mluvílo se jen o tom, že sněmovna prezidentovi odmítla schválit účet. Pan Piscatory byl příliš tvrdě přísný, Montalembert „znamenitý jako vždycky“ a pánové Chambolle, Pidoux, Creton, zkrátka celá komise by se asi měla řídit radou pana Quentina-Baucharda a pana Dufoura.

V těchto hovorech pokračovali ještě v ulici de la Roquette, vroubené krámy, v kterých je vidět jen řetězy z barevného skla a černé kulaté štíty pokryté kresbami a zlatými písmeny – takže se podobají jeskyním plným krápníků a obchodům s majolikou. Ale před mřížovou branou hřbitova všichni mžikem umlkli.

Mezi stromy se tyčily náhrobky, zlomené sloupy, pyramidy, chrámy, dolmeny, obelisky, etruské hrobky s bronzovými dveřmi. V některých bylo možno zahlédnout jakési smuteční budovy s hrubými lenoškami a skládacími sedátky. Pavučiny visely z řetízků uren jako cáry; a prach pokrýval chomáče atlasových stuh a kříže. Mezi plůtky, na hrobech, všude věnce ze slaměnek a svícny, vázy, květiny, černé kotouče se zlatými

písmeny, sádrové sošky: hošáci a děvčátka nebo andílkové, které drží ve vzduchu mosazný drát; někteří dokonce mají nad hlavou zinkovou stříšku. Ohromná lana z předěného skla, černého, bílého a blankytného, se vinou od vršku náhrobních sloupů až dolů pod kamenné desky dlouhými kličkami jako hroznýši. V dopadajícím slunci jiskřivě zářily mezi černými dřevěnými kříži; – a pohřební vůz jel kupředu po hlavních cestách, které jsou vydlážděny jako ulice nějakého města. Nápravy občas zapraskaly. Klečící ženy, jimž se šaty plouhaly po trávě, hovořily tiše k mrtvým. Bělavé prstence dýmu stoupaly ze zeleně listů. To spalovali odložené květinové dary, zničené odpadky.

Hrob pana Dambreuse byl poblíž Manuelova a Constantova. Půda se v těch místech srážně svažuje. Člověk má pod nohama vrcholky zelených stromů; o kus dál komíny parních čerpadel, potom celé velkoměsto.

Frédéric se mohl obdivovat krajině, zatím co se pronášely řeči.

První byla za poslaneckou sněmovnu, druhá za generální radu v Aube, třetí za Společnost pro těžbu uhlí v Saône-et-Loire, čtvrtá za Zemědělskou společnost v Yonne; a přišla ještě další za Filantropickou společnost. Nakonec už lidé odcházeli, když nějaký neznámý řečník začal číst šestou řeč za Společnost starožitníků v Amiensu.

A všichni využili té příležitosti, aby hřímali proti socialismu, jemuž pan Dambreuse padl za oběť. To, že se musel dívat na anarchii, ač byl oddaným stoupencem pořádku, právě to mu ukrátilo život. Velebili jeho osvědčenost, jeho poctivost, jeho štědrost a dokonce i jeho mlčení ve funkci zástupce lidu, neboť nebyl-li řečníkem, měl zato ony závažné vlastnosti stokrát cennější atd. . . . se všemi příslušnými floskulami: „Předčasný skon – věčný žal; – druhá vlast – sbohem, či spíše na shledanou!“

Hlína promíšená kamínky dopadla; a už se o něm na světě nemusí mluvit.

Hovořili o něm ještě trochu, když odcházeli po svahu ze hřbitova; a neostýchali se jej posuzovat. Hussonnet, který měl o pohřbu referovat v novinách, dokonce s nadsázkou zrekapi-

tuloval všechny řeči; – neboť ten poctivec Dambreuse byl prostě nejznamenitějším úplatkářem poslední vlády. Potom smuteční povozy odvezly vašnosty zase k jejich obchodním starostem, obřad netrval příliš dlouho; libovali si.

Frédéric se unaven vrátil domů.

Když se nazítrí objevil v Dambreusově paláci, oznámili mu, že milostivá paní pracuje dole v kanceláři. Desky, zásuvky byly zotvírány páté přes deváté, účetní knihy rozházeny vpravo vlevo; balíček nepotřebných papírů s nápisem „Nedobytné pohledávky“ se válel po zemi; div přes něj neupadl, a tak jej sebral. Paní Dambreusová, zapadlá do velké lenošky, unikala jeho zraku.

„Prosím! Kdepak jste? Co se děje?“

Skokem byla na nohou.

„Co se děje? Jsem na mizině, na mizině! Slyšíš!“

Notář pan Adolf Langlois ji pozval do své kanceláře a oznámil jí poslední vůli, kterou její manžel napsal před jejich svatbou. Odkázal všechno Cecilii; a druhá závěť se ztratila.

Frédéric zbledl jako stěna. To asi špatně hledala?

„Tak se přece podívej!“ řekla paní Dambreusová, ukazujíc po místnosti.

Obě nedobytné pokladny zely dokořán, vypáčeny sekerou, a také už zpěvracela psací pult, prohrabala skříně ve zdi, protřepala rohožky; vtom však pronikavě vykřikla a vrhla se do kouta, kde právě zahlédla malou skřínku s měděným zámekem; otevřela ji, nic!

„Ach ten bídák! A já jsem ho tak obětavě ošetřovala!“

Potom ji přepadl vzlykot.

„Je možná jinde!“ řekl Frédéric.

„Ba ne! Byla tady, v téhle pokladně. Onehdy jsem ji viděla. Je spálena! Víím to jistě!“

Jednoho dne, když jeho nemoc začínala, sešel pan Dambreuse do kanceláře podepsat listiny.

„Tenkrát mi nejspíš provedl ten kousek!“

A klesla na židli všecka zdcena. Truchlící matka není šťastnější u prázdné kolébky, než byla paní Dambreusová u těch zejících nedobytných pokladen. Prostě její žal – přestože měl příčinu tak přízemní – zdál se tak hluboký, že se Fré-

déric snažil ji utěšit připomínkou, že se proto ještě neoctne v bídě.

„Je to bida, když ti nemohu nabídnout velké bohatství!“

Má už jen třicet tisíc franků ročně, nepočítá-li palác, který má cenu snad osmnáct až dvacet tisíc.

Ačkoli to pro Frédérica bylo nesmírně mnoho, cítil přece jen zklamání. Musí dát sbohem svým snům a celému velkolepému životu, jaký by byl vedl! Čest jej nutí oženit se s paní Dambreusovou. Uvažoval chvilku; potom něžně řekl:

„Budu mít přece tebe!“

Vrhla se mu do náruče; a on ji přitiskl k srdci s dojetím, v němž bylo i trochu obdivu k sobě samému. Paní Dambreusová, už ne v slzách, pozvedla tvář rozzářenou štěstím a vzala ho za ruku:

„Ach! Nikdy jsem o tobě nepochybovala! Spoléhala jsem na to!“

Tato předčasná jistota, že on udělá, co pokládal za ušlechtilý čin, dotkla se mladého muže nepříjemně.

Potom jej odvedla do své ložnice a dělali plány. Frédéric musí teď pomýšlet na to, aby se uplatnil. Dokonce mu dala neocenitelné rady pro jeho kandidaturu.

Hlavní věcí je znát pár frází z národohospodářství. Je třeba si zvolit nějaký speciální obor, na příklad chov koní, napsat několik pojednání o některé otázce, která má místní důležitost, mít stále na rozdávání pošty nebo trafiky, prokazovat spoustu drobných úsluh. Pan Dambreuse v tom byl pravým mistrem. Tak třebaš jednou na venkově dal zastavit svůj vyhlídkový vůz, plný přátel, před budovou nějakého příštípkaře, koupil pro své hosty dvanáct páru různé obuvi a pro sebe strašlivé boty – a byl dokonce takový hrdina, že je čtrnáct dní nosil. Tato anekdota je rozveselila. Vyprávěla ještě jiné a bylo v tom náhlé ožítí půvabu, mládí i ducha.

Schválila jeho úmysl odcestovat ihned do Nogentu. Rozloučili se něžnostmi; potom na prahu zašeptala ještě jednou:

„Vid, že mě miluješ?“

„Navěky!“ odpověděl.

Doma na něho čekal posluha s lístečkem psaným tužkou, oznámení, že Rosanetta co nevidět slehne. Byl v posledních

dnech tolik zaměstnán, že na to už nemyslí. Odebrala se do odborného ústavu v Chaillotu.

Frédéric si vzal fiakr a odjel.

Na nároží Marbeufovy ulice četl na tabuli velkým písmem: „Léčebný a porodní ústav paní Alessandriové, porodní báby první třídy, bývaléžačky Hospice de la Maternité, spisovatelky různých děl atd.“ – Potom uprostřed ulice štítek na dveřích, na malých pobočných dveřích, opakoval (beze slova porodní): „Léčebný ústav paní Alessandriové“ se všemi jejími tituly.

Frédéric udeřil klepátkem.

Panská, jež vypadala jako subreta, jej uvedla do salónu, kde stál mahagonový stůl, křesla z granátového sametu a hodiny pod poklopem.

Skoro ihned se objevila milostpaní. Byla to velká čtyřicetiletá bruneta, útlá v pase, krásných očí, jemného chování. Oznamila Frédéricovi, že matka šťastně porodila, a uvedla ho do jejího pokoje.

Rosanetta se začala nevyhláditelně usmívat; a jakoby pohroužená pod záplavou lásky, kterou se dusila, řekla tiše:

„Chlapec, tamhle, tam!“ ukazujíc na visutou kolébku vedle svého lůžka.

Rozhrnul záclonky a spatřil mezi bílými rouškami cosi žlutavě červeného, nesmírně vrásčitého, co páchlo a vrnělo.

„Polib ho!“

Odpověděl, aby utajil svůj odpor:

„Když já se bojím, abych mu neublížil!“

„Nel Nel!“

A tak, ač nerad, zlehka políbil své dítě.

„Jak je ti podobný!“

A oběma slabýma pažemi se mu zavěsila na šíji s výbuchem citu, jaký dosud neviděl.

Vzpomněl si zase na paní Dambreusovou. Vyčítal si jako zrudnost, že zrazuje tuto ubohou bytost, která miluje a trpí se vši upřímností své povahy. Několik dnů jí byl společníkem až do večera.

Byla šťastna v tomto mlčenlivém domě; okenice v průčelí dokonce zůstávaly trvale zavřeny; její pokoj, potažený světlým

vzorovaným kartounem, vedl do velké zahrady; paní Alessandriová, jejíž jedinou vadou bylo, že jmenovala jako své důvěrné přátele jen slavné lékaře, ji zahrnovala pozorností; její družky, skoro samé slečinky z venkova, se velmi nudily, když neměly nikoho, kdo by je navštěvoval; Rosanetta postřehla, že jí závidí, a s pýchou to řekla Frédéricovi. Jenže musili mluvit potichu; přepážky byly tenké a kdekdo potají naslouchal, přestože klavíry ustavičně bříinkaly.

Když se konečně chystal odjet do Nogentu, dostal dopis od Deslauriersa. Dva noví kandidáti se představili, jeden konzervativce, druhý socialista; třetí, ať je to kdokoli, nemá naději na úspěch. Je to Frédéricova vina; proměškal vhodnou chvíli, měl přijet dříve, projevit čilou podnikavost. „Dokonce ani na hospodářském sjezdu ses neukázal!“ Advokát mu vytýkal, že nemá v novinách žádného spojence. „Ach, kdybys byl tenkrát uposlechl mých rad! Kdybychom měli svůj obecně známý list!“ Na tom trvá. Ostatně mnoho lidí, kteří by pro něho hlasovali z úcty k panu Dambreusovi, by ho teď opustilo. Deslauriers byl z nich. Když od kapitalisty neměl už co očekávat, opustil jeho chráněnce.

Frédéric donesl dopis paní Dambreusové.

„Tys tedy nebyl v Nogentu?“ řekla.

„Proč?“

„Protože jsem mluvila s Deslauriersem před třemi dny.“

Dověděv se o úmrtí jejího muže, přišel advokát vrátit záznaky o uhelných dolech a nabídnout jí své služby jako právní zástupce. Tohle se Frédéricovi zdálo divné; a co tam na venku jeho přítel dělá?

Paní Dambreusová chtěla vědět, jak trávil čas od té doby, co se rozloučili.

„Byl jsem nemocen,“ odpověděl.

„Měls mi to alespoň oznámit.“

„Och, to nestálo za to!“

A vůbec měl spoustu zaneprázdnění, různé pochůzky, návštěvy.

Žil od té doby dvojím životem, spal svědomitě u Maršálky a odpoledne trávil u paní Dambreusové, takže mu mezi dnem zbývala sotva hodina svobody.

Dítě bylo na venkově, v Andilly. Jezdili za ním každý týden.

Dům kojné stál na horním konci vesnice, vzadu na dvorku tmavém jako studna, kde byla po zemi sláma, tu a tam slepice, pod kůlnou vozík na zeleninu. Rosanetta nejdříve vždycky zběsile zlíbala svého baculáčka; a potom v jakémsi třeštění chodila sem tam, zkoušela dojit kozu, jedla domácí chléb, vdechovala pach hnoje, trochu si ho chtěla dát do kapesníku.

Potom podnikali dlouhé procházky; chodila k zahradníkům, trhala snítky šeríku, které visely přes zeď, volala na osly táhnoucí dvojkolku: „Hyje, ušáku!“, zastavovala se a mřížovým plotem pozorovala vnitřek krásných zahrad; nebo kojná vzala dítě, položily je do stínu pod ořech a obě ženy si po celé hodiny vykládaly o nudných hloupostech.

Frédéric vedle nich pozoroval čtverce vinic na svazích kopcovitého kraje tu a tam s hustou korunou stromu, prašné cestičky podobné šedavým stuhám, domy, které tvoří v zeleni bílé a červené skvrny; a dole pod pahorky s listnatým porostem se občas vodorovně táhl kouř z lokomotivy jako obrovské pštrosí péro, jehož načechraný konec ulétá.

Potom jeho oči zase utkvěly na synovi. Představoval si ho jako mladého muže, udělá si z něho druhá; jenže to bude možná hlupák, zcela jistě nešťastník. Nezákonost jeho zrození jej bude vždycky tížit; bylo by pro něho líp, kdyby se byl nenarodil, a Frédéric si šeptal: „Ubohé dítě!“ a srdce se mu vzdouvalo nepochopitelným smutkem.

Často zmeškali poslední odjezd. To jej potom paní Dambreusová hubovala, že je nepřesný. Namluvil jí nějakou báchorku.

Musel si je vymýšlet i pro Rosanettu. Nedovedla pochopit, jak tráví všechny své večery; a když k němu pošle, nikdy není doma! Jednoho dne, když doma byl, objevily se skoro zároveň. Maršálku poslal pryč a paní Dambreusovou skryl předstíraje, že přijede jeho matka.

Zanedlouho jej tyto lži bavily; opakoval jedné přísahu, kterou právě odříkal druhé, posílal jim podobné kytice, psal jim v stejný čas, potom je srovnával; – a byla tu třetí, neustále přítomná v jeho mysli. To, že ji nemůže mít, ospravedl-

ňovalo tyto zrady, které ošvěžovaly rozkoš, vnášejíce do ní změnu; a čím víc obě klamal, ať tu či onu, tím víc jej milovaly, jako by se jejich lásky navzájem rozněcovaly a jako by se obě milenky spolu předstihovaly ve snaze dát mu zapomenout na tu druhou.

„Obdivuj se mé důvěře!“ řekla mu jednoho dne paní Dambreusová, rozkládajíc před ním list, v kterém jí někdo ozna-
moval, že pan Moreau žije manželsky s jistou Rosou Bronovou.

„Není to náhodou ta slečna z dostihů?“

„Jaký nesmysl!“ odpověděl. „Ukaž!“

Dopis, psaný hůlkovým písmem, nebyl podepsán. Paní Dambreusová zpočátku trpěla tuto milenkou, jež kryla jejich cizoložství. Ale když její vášeň zesílila, žádala, aby se s ní rozešel, což se podle Frédéricova tvrzení už dávno stalo; a když teď byl se svým ohrazováním hotov, odpověděla, přimhuřujíc víčka, zpod nichž blýskal pohled podobný hrotu dýky pod mušelinem:

„Nu dobře, a ta druhá?“

„Která druhá?“

„Žena toho majolikáře!“

Pohrdlivě pokrčil rameny. Nenaléhala.

Ale za měsíc, když mluvili o čestnosti a věrnosti a on vychvaloval svoji (z opatrnosti jen tak mimochodem), řekla mu:

„Pravda, jsi čestný, už se tam nevracíš.“

Frédéric, který měl na mysli Maršálku, zakoktal:

„Kam to?“

„K paní Arnouxové.“

Snažně ji prosil, aby se přiznala, odkud tu zprávu má. Má ji od své podřadnější švadleny paní Regimbartové.

Takhle tedy ona zná jeho život, a on neví o jejím nic!

Zatím objevil v jejím toaletním pokoji miniaturu pána s dlouhými kníry: je to ten, o jehož sebevraždě mu kdysi vyprávěla cosi mlhavého? A neexistuje prázdná možnost, aby se o tom dověděl víc! Ostatně k čemu? Srdce žen jsou jako ty malé sekretáře s tajným pérem, plné zásuvek vsazených jedna do druhé; člověk se namáhá, láme si nehty a na dně nalezne nějaký uschlý kvítek, trošku prachu – nebo prázdnotu! Také se možná bál, aby se nedověděl příliš mnoho.

Nutila jej odmítat pozvání všude, kam nemohla jít s ním, držela ho stále u sebe, bála se, aby ho neztratila; a přes toto připoutání den ze dne pevnější se pojednou mezi nimi otvíraly propasti pro nepatrné věci, pro oceňování některé osoby nebo uměleckého díla.

Při hře na klavír měla přesný a tvrdý přednes. Její spiritualismus (paní Dambreusová věřila v stěhování duší na hvězdy) jí nebránil, aby nespravovala podivuhodně svou pokladnu. K svému služebnictvu se chovala nadutě; při pohledu na hadry chudáků se jí oči nezarosily. Nezastřené sobectví se projevovalo v jejích běžných úslovích: „Co je mi to toho? To bych byla bláhová! Mám-li pak toho zapotřebí!“ a v tisícových nepatrných počinech, vymykajících se vši analýze, ošklivých. Byla by poslouchala za dveřmi, jistě lhala svému zpovědníkovi. Z panovačnosti chtěla, aby jí Frédéric v neděli doprovázel do kostela. Poslechl a nosil jí modlitební knihu.

Ztráta dědictví jí hodně změnila. Tyto příznaky zármutku, přisuzované úmrtí pana Dambreuse, jí dělaly zajímavou; a jako kdysi přijímala mnoho lidí. Od Frédéricova volebního neúspěchu bylo její tížadostí pro oba nějaké vyslanectví v Německu; proto první věcí, kterou dlužno provést, bylo podřídit se vládnoucím názorům.

Jedni si přáli císařství, jiní Orleansy, jiní hraběte de Chambord; ale všichni se shodovali v tom, že je nutno provést decentralisaci, a byly navrhovány rozličné možnosti, na příklad: rozdělit Paříž na mnoho velkých ulic a zřídit tam vesnice, přenést sídlo vlády do Versailles, školy přeložit do Bourges, zrušit knihovny, všechno svěřit divisním generálům; – a horovalo se pro venkov, pro člověka neučeného, který má od přírody víc rozumu než ostatní! Nenávisti se množily: nenávist k učitelům obecných škol a k obchodníkům s vínem, ke studiu filosofie, k přednáškám z historie, k románům, k červeným vestám, k dlouhým vousům, ke vši nezávislosti, ke každému individuálnímu projevu; neboť bylo třeba „opět vytyčit zásadu autority“; ať se provádí jménem kohokoli, ať přichází odkudkoli, jen když je to Síla, Autorita! Konservativci teď mluvili jako Sénecal. Frédéric už nechápal; a u své dřívější milenky nalézal zase tytéž tlachy pronášené týmiž lidmi!

Salóny lehkých žen (právě od té doby se datuje jejich význam) byly neutrální půdou, kde se setkávali reakcionáři různých směrů. Hussonnet, který se věnoval pomlouvání slavných současníků (dobrá věc pro obnovení Pořádku), vnukl Rosanettě tužbu, aby měla jako jiné svoje večírky; on o nich bude psát referáty; a přivedl nejdříve jednoho usedlého muže, Fumichona; potom se objevil Nonancourt, pan de Grémonville, bývalý prefekt pan de Larsillois a Cisy, který teď byl agronomem, Dolnobretoncem a víc než jindy křesťanem.

Mimo to přicházeli někdejší Maršálčini milenci, jako baron de Comaing, hrabě Jumillac a někteří jiní; volnost jejich chování Frédéricova urážela.

Aby si dodal důležitosti jako pán domu, zvýšil okázalost domácnosti. Vzali se tehdy grooma, přestěhovali se do jiného bytu, opatřili si nový nábytek. Tyto výdaje byly dobré k tomu, aby se jeho sňatek nezdál v takovém nepoměru k jeho jmění. Však se také strašlivě zmenšovalo; – a Rosanetta to všechno vůbec nechápala!

Jako deklasovaná měšťačka zbožňovala domácí život, malý tichý domov. Přece však byla spokojena, že má „svůj den“; říkala: „Ty ženské!“ když mluvila o takových, jako byla sama; chtěla být „dámou ze společnosti“, pokládala se za ni. Prosila ho, aby už v salóne nekouřil, pokusila se přimět ho, aby zachovával půst, žádá prý to dobrý tón.

Velhávala se zkrátka do své úlohy, neboť se stávala vážnou, a před spaním dokonce byla vždycky trochu melancholická – jako jsou cypřiše u vchodu do krčmy.

Poznal příčinu toho chování: toužila po manželství – i ona! Frédéric tím byl pobouřen. Kromě toho si pamatoval, jak se objevila u paní Arnouxové, a konečně se na ni hněval, že se mu tak dlouho nevzdávala.

Přesto usilovně pátral, kdo byli jejími milenci. Zapírala je všechny. Zachvátila ho jakási žárlivost. Rozčilovaly jej dary, které kdysi dostávala, které dostává; – a jak ho sama podstata její bytosti popuzovala víc a víc, stejnou měrou její strhovala zase k ní ostrá živočišná smysluplnost, iluze mžikového trvání, které se měnily v nenávist.

Její řeči, její hlas, její úsměv, všechno se mu náhle zpro-

tivilo, obzvlášť její pohled, to ženské oko věčně jasné a hloupé. Někdy jí byl tak přesycen a vybičován, že by se ho bylo ani netklo, kdyby jí viděl umírat. Ale jak se rozzlobit? Byla mírná až k zoufání.

Objevil se opět Deslauriers a vysvětlil svůj pobyt v Nogentu tím, že tam vyjednává o advokátní kancelář. Frédéric byl šťasten, že ho zas vidí; to je přece někdo! Přibral ho za třetího do spolku.

Advokát u nich občas večeřel, a když vznikaly drobné rezpře, dával vždycky zapravdu Rosanettě, takže mu jednou Frédéric řekl:

„Ech, spi s ní, baví-li tě to!“ tolik toužil po nějaké náhodě, která by ho jí zbavila.

Asi uprostřed června dostala soudní rozkaz, v němž jí soudní vykonavatel pan Athanasius Gautherot přikazoval, aby zaplatila čtyři tisíce franků dlužných slečně Klementině Vatnazové; nezaplatí-li, že k ní zítra přijde zabavovat.

Vskutku, ze čtyř směnek kdysi podepsaných byla zaplácena jediná; – peníze, které potom třeba měla, se totiž dávno rozkutálely na jiné potřeby.

Běžela k Arnouxovi. Bydlí teď ve čtvrti Saint Germain a domovník neví, v které ulici. Zašla ještě k několika přátelům. nenalezla nikoho a vrátila se zoufalá. Frédéricovi nechtěla nic říci ze strachu, aby toto nové nadělení neuškodilo jejímu sňatku.

Druhého dne ráno se dostavil pan Athanasius Gautherot a jemu po boku dva pomocníci, jeden bledý, zakrnělý, s tváří rozleptanou závistí, druhý s odpínacím límečkem a velmi napjatými podpínkami, s černým taftovým chránítkem na ukazováčku; – a oba hnusně špinaví, s umaštěnými límci, s příliš krátkými rukávy u svrchníku.

Jejich představený, muž naopak velmi dobře oblečený, se začal omlouvat za své trapné poslání, prohlížeje si pokoj „plný krásných věcí, na mou čest!“ Dodal: „kromě těch, které nelze zabavit“. Na jeho pokyn oba pochopově zmizeli.

Teď se jeho poklony ještě zmnožily. Člověk by nevěřil, že žena tak ... okouzující nemá přítele v dobrém postavení! Nucená soudní dražba je hotové neštěstí! Z toho se člověk ni-

kdy nevzpamatuje! Snažil se nahnat jí strachu; potom, když viděl, že je znepokojena, nasadil otcovský tón. Zná svět, měl co dělat se samými takovými dámami; a jak je vyjmenovával, zkoumal obrazy na stěnách. Byly to někdejší obrazy dobrého Arnouxa, skici Sombazovy, akvarely Burrieuovy, tři krajiny od Dittmera. Rosanetta zřejmě neznala jejich cenu. Pan Gautherot se k ní obrátil:

„Podívejte se! Abych vám ukázal, že jsem dobrák, uděláme tohle: postupte mi tyhle Dittmery. A já všechno zaplatím. Ujednáno?“

V tu chvíli Frédéric, jehož Delfína v předsíni poučila o situaci a který právě zahlédl oba pomocníky, vešel s kloboukem na hlavě, s urputným výrazem. Pan Gautherot se vrátil k své důstojnosti; a protože dveře zůstaly otevřeny, zavolal:

„Tak do toho, pánové, pište! V druhém pokoji řekněme: dubový stůl se dvěma nástavky, dva bufety ...“

Frédéric jej zarazil otázkou, není-li nějaká možnost, jak zabavení zabránit.

„Ó zajisté! Kdo zaplatil nábytek?“

„Já.“

„Dobrá, sepište odvolání; tím přece jen získáte čas.“

Pan Gautherot rychle dokončil soupis, v protokolu uvedl, že slečna Bronová žádá za prozatímní rozhodnutí, potom odešel.

Frédéric nepronесl jedinou výčitku. Díval se na koberec, kde zůstaly blátivé stopy po botách pomocníků; a zahovořil sám k sobě:

„Budu musít sehnat peníze!“

„Ach! Bože můj, jak jsem hloupá!“ řekla Maršálka.

Prohledala zásuvku, vzala jakousi listinu a rychle šla do kanceláře Languedocké osvětlovací společnosti, aby si vymohla převod svých akcií.

Vrátila se za hodinu. Akcie byly prodány jinému! Úředník jí odpověděl, prohlížeje její papír, slib napsaný Arnouxem: „Tento list vás naprosto nečiní majitelkou. Společnost tohle neuznává.“ Zkrátka, odbyl ji, že se proto div nezalkne; a Frédéric se musí v tu chvíli vydat k Arnouxovi, aby se věc objasnila.

Jenže Arnoux bude možná myslet, že přichází nepřímou vy-
máhat těch patnáct tisíc franků své ztracené hypotéky; a pak,
takto naléhat na muže, který byl dříve milencem jeho milenky,
to mu připadalo hanebné. Zvolil střední cestu: došel si do
Dambreusova paláce pro adresu paní Regimbartové, poslal
k ní posluhu a tak se dověděl, do které kavárny teď Občan
chodívá.

Byla to kavárnička na náměstí Bastily; tam vysedával po
celý den, vzadu v pravém rohu, nehýbaje se o nic víc, než
kdyby byl kusem nábytku.

Když postupně vypil černou kávu, grog, horké kořeněné
víno a dokonce vinný střík, vrátil se k pivu; a každé půl ho-
diny utrousil slůvko: „Ležák!“, neboť svou řeč omezil na pro-
jevy nevyhnutelné. Frédéric se ho zeptal, vídá-li se někdy
s Arnouxem.

„Ne!“

„Ale, a proč?“

„Troubal!“

Asi je rozvádí politika, a Frédéric si pomyslel, že bude dob-
ře zeptat se na Compaina.

„Takové hovado!“ řekl Regimbart.

„Jakpak to?“

„Ta jeho telecí hlava!“

„Ach! Poučte mě, co je to telecí hlava!“

Regimbart se útrpně usmál.

„Jen hlouposti!“

Frédéric po dlouhém mlčení znovu začal:

„On se tedy přestěhoval?“

„Kdo?“

„Arnoux!“

„Ano: Fleuruská ulice!“

„Které číslo?“

„Budu já se stýkat s jesuity!“

„Jak to, s jesuity?“

Občan odpověděl vztekle:

„Za peníze vlastence, s kterým jsem ho seznámil, zařídilo
si to prase obchod s růženci!“

„Není možná!“

„Jděte se podívat!“

Čistá pravda; Arnoux, oslabený záchvatem mrtvice, se obrá-
til k náboženství; ostatně „míval vždycky náboženský zá-
klad“ a (sloučiv takto výtěžek z umění a prostosrdečnost, která mu
byla vrozena), pustil se do obchodu s náboženskými předměty,
aby došel spásy a nadělal si jmění.

Frédéric snadno našel jeho obchod, na jehož vývěsní tabuli
bylo napsáno „*U gotického umění*. – Opravy bohoslužebných
předmětů. – Kostelní ozdoby. – Polychromované sochy. –
Tříkrálové kadidlo atd. atd.“

Ve dvou rozích výkladní skříně se tyčily dvě dřevěné sochy,
pomalované strakatinou zlata, rumělky a ultramarínu; svatý
Jan Křtitel s beráncí kůží a svatá Jenováfa s růžemi v zástěře.
a s přeslicí pod paží; potom sádrové skupiny; milosrdná
sestra poučující děvčátko, matka klečící u postýlky, tři stu-
denti u stolu Páně. Nejhezčí byla jakási salaš, zpodobující
vnitřek jesliček s oslem, volem a s Ježíškem ležícím na slámě,
na opravdovské slámě. Odshora dolů bylo na policích vidět
tucty odpustkových penízků, nejrozmanitější růžence, kropen-
ky ve tvaru mušle a podobizny slavných církevních osobností,
mezi nimiž se skvěli Monsignore Affre a svatý Otec, oba usmě-
vaví.

Arnoux za pultem dřímával se skloněnou hlavou. Úžasně ze-
staral, měl dokonce okolo skrání věnec růžových uhrů a od-
lesk zlatých křížů, ozářených sluncem, na ně dopadal.

Před tímto úpadkem sevřel Frédérica smutek. Z oddanosti
k Maršálce se však přece jen odhodlal a šel dále; – v pozadí
krámu se objevila paní Arnouxová. Tu se obrátil k odchodu.

„Nenašel jsem ho,“ řekl, když se vrátil.

A bylo mu málo platné hovořit dál, že napíše ihned své-
mu notáři do Le Havru o peníze. Rosanetta se rozzlobila. Jak-
živa neviděla takového slabocha, změkčilce; zatím co ona sná-
ší tisícové strádání, druzí si vesele žijí v hojnosti.

Frédéric myslil na ubohou paní Arnouxovou, představoval
si srdcervoucí skromnost jejího domova. Usedl k psacímu stol-
ku; a když Rosanettin ostrý hlas pokračoval, ozval se:

„Ach, proboha, mlč!“

„Nechceš je náhodou hájit?“

„Tak tedy ano!“ zvolal, „proč sis na ně tak zasedla?“

„A ty zas, pročpak nechceš, aby zaplatili? To máš strach, abys nezarmoutil svou bývalou, jen se přiznej!“

Měl chuť hodit po ní hodinami; nemohl ani promluvit. Mlčel. Rosanetta, jež přecházela po pokoji, dodala:

„Hodím mu na krk proces, tomu tvému Arnouxovi. Ochl! Nepotřebuji tě!“

A stiskla rty mezi zuby:

„Poradím se.“

Za tři dny vešla prudce Delfína:

„Milostpaní, milostpaní, je tu nějaký člověk s hrcem lepidla a jde z něho strach.“

Rosanetta šla do kuchyně a uviděla jakéhosi darebu s tvářmi poobanou od neštovic, na jednu ruku chromého, skoro úplně opilého a brebtajícího.

Byl to páně Gautherotův lepič návěští. Protest proti zabavení byl totiž zamítnut a mělo tedy samozřejmě dojít k dražbě.

Za svou námahu, že vyšel do schodů, požadoval nejdřív jednu štamprli; – potom snažně prosil o jinou laskavost, totiž o vstupenky do divadla, domnívaje se, že milostpaní je herečka. Potom po dvě minuty záhadně pomrkvával; nakonec prohlásil, že za čtyřicet sous utrhá rohy návěští, které je už nalepeno dole, na domovních dveřích. Rosanetta tam byla označena jménem, přísnost zcela mimořádná, jež ukazovala všechnu nenávist Vatnazové.

Bývala kdysi citově vnímavá a dokonce v jakýchsi milostných trampotách psala Bérangerovi o radu. Jenže zatrpkla v mrzutostech zápasu o živobyčí, když postupně vyučovala hře na klavír, předsedala „table d'hôte“, byla spolupracovnicí módních časopisů, pronajímala pokoje podnájemníkům, obchodovala s krajkami ve světě lehkých žen – kde si při svých styčích mohla vděčností zavázat hodně lidí, mimo jiné i Arnouxu. Dříve pracovala v obchodním domě.

Vyplácela tam mzdu dělnicím; a pro každou měla dvě knížky, z nichž jedna zůstávala stále v jejích rukou. Dussardier, který z ochoty vedl knížku dělnice Hortensie Baslinové, objevil se jednoho dne u pokladny ve chvíli, kdy slečna Vat-

nazová přinášela účet této dívky, 1682 franků, a pokladník jí je vyplatil. Jenže právě den předtím měl Dussardier vepsáno do knížky Baslinové jenom 1082 franků. Vyžádal si ji pod nějakou záminkou; potom, chtěje tu zlodějskou historii pohřbit, řekl, že knížku ztratil. Dělnice naivně opakovala jeho lež slečně Vatnazové; ta, aby měla pokojnou mysl, přišla si o tom s lhostejným výrazem promluvit s hodným příručím. Spokojil se s tím, že odpověděl: „Spálil jsem ji“; nic víc. Zakrátko odešla z obchodního domu; nevěřila slovům o zničení knížky a představovala si, že jí má Dussardier schovanou.

Po zprávě o jeho zranění k němu přiběhla s úmyslem, že si ji odnese. Potom, když přese všecko důmyslné hledání nic nenašla, pojala ji úcta a brzo i láska k tomuto mládenci tak upřímnému, laskavému, hrdinnému a silnému! Takové štěstí v jejím věku bylo neočekávané. Vrhla se na ně s apetytem lidožroutky; – a opustila proto literaturu, socialismus, „útešné doktriny a ušlechtilé utopie“, kurs přednášek, které měla o *Odstanění podřízenosti ženy*, všechno, dokonce i Delmara; nakonec nabídla Dussardierovi, aby se vzali.

Ačkoli se stala jeho milenkou, nebyl do ní nijak zamilován. Mimo to nezapoměl na její krádež. Potom byla příliš bohatá. Odmítl ji. Tehdy mu s pláčem pověděla, jaké si dělala plány: že si spolu zavedou konfekční obchod. Má už nezbytný základní kapitál, který se příští týden zvětší o čtyři tisíce franků; a vyprávěla mu, jak soudně stíhá Maršálku.

Dussardiera to rmoutilo kvůli příteli. Připomněl si pouzdro na doutníky, které mu nabídl na strážnici, večery na Napoleonově nábřeží, tolik pěkných hovorů, půjčených knih, tu spoustu Frédéricových laskavostí. Prosil Vatnazovou, aby žalobu odvolala.

Vysmála se mu pro jeho dobromyslnost a vůči Rosanettě dávala najevo nepochopitelnou zášť; i po jmění prý touží jen proto, aby ji později mohla přetrumfnout svým kočárem.

Takovéto bezedné hlubiny hanebnosti Dussardiera poděsíly; a když spolehlivě zjistil den dražby, odešel. Druhého dne ráno všecek rozpačitý vstoupil k Frédéricovi.

„Musím se vám omluvit.“

„Začpak?“

„Jistě mě máte za nevděčníka, když ona je mou . . .“

Koktal:

„Och, já už ji nechci vidět, nebudu jejím spoluvínikem!“

A když na něho Frédéric hleděl všecek překvapen, vytkl:

„Cožpak se za tři dny nebude prodávat nábytek vaší mi-
lenky?“

„Kdo vám to řekl?“

„Ona sama, Vatnazová! Ale bojím se, abych vás neura-
zil . . .“

„Vyloučeno, milý příteli!“

„Ach pravda, jste tak hodný!“

A diskrétně mu podal malé pouzdro ze skopovice.

Byly to čtyři tisíce franků, všechny jeho úspory.

„Cože! Ach ne! – ne . . .!“

„Já to věděl, že vás urazím,“ odpověděl Dussardier se
slzou na řasách.

Frédéric mu stiskl ruku; a ten poctivý hoch pokračoval
lítostným hlasem:

„Přijměte je! Udělejte mi tu radost! Jsem tak zoufalý!
Copak není vlastně všemu konec? Věřil jsem, že přišla revo-
luce, že lidé budou šťastni. Pamatujete se, jak to bylo krásně!
Jak se nám dobře dýchalo! Jenže teď jsme v tom zas hůř než
kdy jindy.“

A upíraje oči k zemi, mluvil dál:

„Teď zabíjejí naši republiku, jako zabili tamtu, římskou!
A ubohé Benátky, ubohé Polsko, ubohé Uhry! Takové haneb-
nosti! Nejdříve pokáceli stromy Svobody, potom omezili hla-
sovací právo, zavřeli kluby, znova zřídili cenzuru a svěřili
vyučování kněžím, jen inkvisici ještě odkládají. Proč ne?
Konservativci nám přejí kozáky! Odsuzují se noviny, když píší
proti trestu smrti; Paříž se ježí bajonety, šestnáct departe-
mentů je ve stavu obležení; – a amnestii zase ještě odsunuli!“

Chytil se oběma rukama za hlavu; potom rozpráhl paže
jako ve velkém hoři:

„Kdybychom se přece jen pokusili! Kdyby si lidé mezi se-
bou důvěřovali, mohli by se dohodnout. Ale to ne! Dělníci
nejdou o nic lepší než měšťáci, vidíte! Onehdy v Elbeufu od-

mitli pomoci při požáru. Někteří bídáci nadávají Barběsovi
aristokratů! Aby lid byl pro posměch, chtějí jmenovat před-
sedou Nadauda, zedníka, jen si to představte! A nedá se nic
dělat, nic nepomůže! Celý svět je proti nám! – Já jsem nikdy
neudělal nic zlého; a přece mě to tlačí v žaludku jako kámen.
Zblázním se z toho, půjde-li to tak dál. Mám chuť dát se za-
bít. Říkám vám, že své peníze nepotřebuji! Kručí, vždyť mi je
vrátíte! Půjčuji vám je.“

Frédéric v tísní, která na něho doléhala, nakonec vzal ty
čtyři tisíce franků. Takto už se od Vatnazové nemají čeho
obávat.

Jenže Rosanetta brzy prohrála svůj proces proti Arnouxovi
a z umíněnosti se chtěla odvolat.

Deslauriers se namáhal do úmoru, aby jí vyložil, že Arnou-
xův slib není ani darem, ani právoplatným postupem; ani ne-
poslouchala shledávajíc, že zákon je nespravedlivý; to proto, že
je ženou, drží muži při sobě proti ní! Konečně přece jen upo-
slechla jeho rad.

Pohyboval se v domě tak bez okolků, že s sebou několikrát
přivedl Sénécala na večeri. Tato neostýchavost byla nemilá
Frédéricovi, který mu půjčoval peníze, ba dokonce jej dával
oblékat u svého krejčího; a advokát zas dával své staré redin-
goty socialistovi, jehož existenční prostředky byly neznámy.

Byl by však přece jen rád posloužil Rosanettě. Když mu
jednoho dne ukazovala dvanáct akcií Kaolinové společnosti
(toho podniku, který dal Arnouxa odsoudit k třiceti tisícům
franků), řekl jí:

„Ale to je neplacený dluh! To je ohromné!“

Ona má právo předvolat jej k soudu, aby vyrovnal její po-
hledávky. Dokáže především, že byl povinen rukou společnou
zaplatit všechna pasiva Společnosti, poněvadž ohlásil dluhy
osobní jako dluhy společné, a konečně že zpronevěřil Spó-
lečnosti několik akcií.

„Z toho všeho vyplývá, že se provinil podvodným úpad-
kem, článek 586 a 587 Obchodního zákoníka; a skřípneme ho,
to mi věřte, zlatíčko.“

Rosanetta mu skočila kolem krku. Druhého dne ji doporu-
čil svému bývalému zaměstnavateli, když se sám nemůže pro-

cesu ujmout, poněvadž má práci v Nogentu; kdyby bylo něco nutného, Sénécal mu napíše.

Jeho vyjednávání o koupi advokátní kanceláře bylo záminkou. Trávil všechny čas u pana Roqua, kde začal nejen vychvalovat svého přítele, ale i napodobovat jej chováním a řečí, jak jen to bylo možné; – to mu pomohlo dosáhnout Luisiny důvěry, zatím co důvěru jejího otce získával tím, že prudce napadal Ledru-Rollina.

Jestliže se Frédéric nevrací, je to proto, že se pohybuje ve vznešené společnosti; a poněnáhu jim Deslauriers prozradil, že přítel někoho miluje, že má dítě, že vydržuje jednu ženskou.

Luisino zoufalství bylo nesmírné, rozhořčení paní Moreauové neméně hluboké. Viděla svého syna, jak se točí ve víru, stahován ke dnu jakési mlhavé propasti, byla uražena v své zbožné úctě k společenské slušnosti a cítila se tím jakoby osobně zneuctěna; avšak pojednou se její tvářnost změnila. Na otázky, kterými se jí ptali na Frédérica, odpovídala se zchytralým výrazem:

„Vede se mu dobře, velmi dobře.“

Dověděla se o jeho sňatku s paní Dambreusovou.

Doba, kdy k němu dojde, byla stanovena; a dokonce přemýšlel, jak by tu pilulku dal spolknout Rosanettě.

Asi v polou podzimu vyhrála svůj proces o kaolinové akcie; Frédéric se to dověděl, když u jejích dveří potkal Sénécala, který přicházel od přelíčení.

Arnoux byl uznán spoluvinným na všech podvodech; a bývalý repetitor vypadal tak rozradován tím výsledkem, že ho Frédéric nepustil dál, ujišťuje ho, že jeho poslání u Rosanetty obstará. Vešel k ní s podrážděním ve tváři.

„Tak teď jsi spokojena!“

Nevnímalala však tato slova, řekla mu:

„Jen se podívej!“

A ukázala mu své dítě ležící v kolébce u krbu. Ráno je u kojné nalezla tak nemocné, že je přivezla do Paříže.

Všechny údy mělo neobyčejně vyhublé a rtíky pokryté bílými tečkami, které tvořily uvnitř v ústech jakousi mléčnou sedlinu.

„Co říkal lékař?“

„Ach! Lékař! Tvrdí, že cesta zhoršila jeho... nevím už, nějaké jméno na *ita*... zkrátka, že má moučnivku. Znáš to?“

Frédéric bez váhání odpověděl: „Ovšem,“ dodávaje, že to nic není.

Ale večer byl poděšen ochablostí dítěte a šířením těch běhavých skvrn, podobných plísní, jako kdyby život, prchající už z toho ubohého tělíčka, byl ponechal jen hmotu, z níž vyráží ta vegetace. Ručky mělo chladné; nemohlo teď už ani pít; a nová kojná, kterou domovník opatřil nazdařbůh v jedné zprostředkovatelně, opakovala:

„Zdá se mi moc špatné, moc špatné!“

Rosanetta byla vzhůru celou noc.

Ráno došla pro Frédérica.

„Pojď se podívat. Už se nehýbá.“

Opravdu, bylo mrtvo. Vzala je, zatřásla jím, objímala je, dávajíc mu nejsladší jména, pokrývala je polibky a vzlykala, točila se na jednom místě jako beze smyslů, rvala si vlasy, vykřikovala; – až klesla na kraj divanu a tam seděla s otevřenými ústy a ze strnulých očí jí proudem kanuly slzy. Potom se jí zmocnila tupá ochablost a všechno v pokoji se ztíšilo. Nábytek byl zpřeházen. Povalovaly se tam dva tři ubrousky. Odbilo šest. Noční lampička zhasla.

Frédéric si bezmála myslil, že sní, když se na to na všechno díval. Srdce se mu svíralo úzkostí. Zdálo se mu, že tato smrt je jen začátkem a že za ní čeká neštěstí vážnější, že přijde co nevidět.

Náhle řekla Rosanetta něžným hlasem:

„Uchováme si ho, vid’?“

Přála si dát ho balzamovat. Proti tomu se stavělo mnoho důvodů. Podle Frédérica je důvodem nejzávažnějším, že na takových děťátkách se to provádět nedá. Podobizna bude lepší. Přijala ten návrh. Napsal lístek Pellerinovi a Delfína jej běžela odevzdat.

Pellerin přišel hned, chtěje tou horlivostí zahladit každou vzpomínku na své chování. Nejdříve řekl:

„Ubohý andílek! Ach Bože, to je neštěstí!“

Ale poněnáhu (jak v něm vítězil umělec) prohlásil, že s tě-

ma temně obkrouženýma očima, s tou promodralou tvářičkou se nedá nic dělat, že je to opravdová mrtvá příroda, že by bylo zapotřebí mnoho talentu; a pobroukával:

„Och, není to lehké, není to lehké!“

„Jen aby to bylo podobné,“ namítla Rosanetta.

„I copak mi záleží na podobnosti! Pryč s realismem! Malujeme přece duši! Nechte mě! Pokusím se udělat si představu, co to má být.“

Uvažoval, čelo v levé dlani, loket v pravé; potom náhle řekl:

„Á, už to mám! Pastel! Barevnými polostíny, kladenými téměř naplocho, můžeme dostat pěknou modelaci, aspoň na krajích.“

Poslal si panskou pro skříňku s pastely; potom jednu židli maje pod nohama a druhou vedle sebe, začal črtat smělé čáry tak klidně, jako kdyby pracoval podle odlitku. Chválil dětské svaté Jany Corregiovy, Velázquezovu infantku Rosu, mléčnou pleť postav Reynoldsových, jemnost Lawrencovu a zejména dítě s dlouhými vlasy, která má lady Glowerová na klíně.

„A vůbec, najdeme snad něco kouzelnějšího, než jsou tihle pulci? Vzorem dokonalé krásy (Raffael to dokázal svými madonami) je možná matka s dítětem!“

Rosanetta, jež se zalykala, vyšla; a Pellerin hned řekl:

„Tak tedy, Arnoux! . . . víte, co se děje?“

„Nevím! Co?“

„Ostatně muselo to takhle skončit!“

„Co tedy?“

„Je teď možná . . . Pardon!“

Umělec vstal, aby dal hlavu mrtvolky výš.

„Říkal jste . . .“ ozval se Frédéric.

A Pellerin, jak přimhuřoval oko, aby mohl příslušnou míru lépe přenést na papír, opakoval:

„Říkal jsem, že náš přítel Arnoux je teď možná už v base!“

Potom řekl spokojeným tónem:

„Tak se podívejte! Je to ono?“

„Ano, velmi dobře! Ale co Arnoux?“

Pellerin odložil tužku.

„Pokud jsem rozuměl, je stíhán jakýmsi Mignotem, důvěrným přítelem Regimbartovým, to je taky hlava, co? Takový idiot! Představte si, že jednou . . .“

„I co! Nejde teď o Regimbart!“

„Máte pravdu. Tak tedy, Arnoux měl včera večer sehnat dvanáct tisíc franků, a když ne, byl ztracen.“

„Och! To je snad přehnané,“ řekl Frédéric.

„Ani trochu! Vypadalo to vážně, moc vážně!“

Rosanetta se v tu chvíli zase objevila s červenými skvrnami pod očima, ohnivými jako kolečka líčidla. Sedla si vedle náčrtku a dívala se. Pellerin mu dal znamení, aby před ní mlčel. Jenže Frédéric se na to neohlížel:

„Přece však nemohu uvěřit . . .“

„Znovu vám říkám, že jsem ho potkal včera,“ odpověděl umělec, „v sedm večer v Jakubské ulici. Měl s sebou z opatrnosti dokonce pas; a mluvil o tom, že v Le Havru vsedne na loď, on a celá jeho rodina.“

„Cože! Se svou ženou?“

„Jistěže! Je příliš dobrým otcem rodiny, aby žil sám.“

„A jste si tím jist . . .?“

„Přísahám! Kde by byl sehnal dvanáct tisíc franků?“

Frédéric dvakrát nebo třikrát přešel po pokoji. Těžce od-
dychoval, kousal se do rtů, potom sáhl po klobouku.

„Kampak jdeš?“ řekla Rosanetta.

Neodpověděl a zmizel.

V

Potřeboval dvanáct tisíc franků, nebo už nikdy neuvidí paní Arnouxovou; a až doposud mu zůstala nepřemožitelná naděje. Což není právě ona přirozenou potřebou jeho srdce, ba samým základem jeho života? Několik minut váhal na chodníku, sžírá úzkostí, a přesto šťasten, že už není u té druhé.

Kde vzít peníze? Frédéric věděl z vlastní zkušenosti, jak je těžké sehnat je ihned, za jakoukoli cenu. Může mu pomoci jen jediná osoba, paní Dambreusová. Má v svém sekretáři

stále uloženo několik bankovek. Šel k ní; a zeptal se smělym tónem:

„Můžeš mi půjčit dvanáct tisíc?“

„Proč?“

To je tajemství třetí osoby. Chtěla je znát. Neustoupil. Oba umíněně stáli na svém. Nakonec prohlásila, že nedá nic, dokud se nedoví, k jakému účelu. Frédéric zrudl do temna. Jeden z jeho přátel spáchal krádež. Ta částka musí být nahrazena ještě dnes.

„Povíš mi, jak se jmenuje? Jeho jméno! Nu tak, jeho jméno?“

„Dussardier!“

A padl na kolena s úpěnlivou prosbou, aby o tom nic neprořekla.

„Co si o mně myslíš?“ odpověděla paní Dambreusová. „To jako bys byl ty sám viníkem. Přestaň už s tím tragickým chováním. Tu máš, tady jsou! A ať mu jdou k duhu!“

Běžel k Arnouxovi. Obchodník v svém krámě nebyl. Ale bydlí přece dosud v Rajské ulici, vždyť má dvojí byt.

V Rajské ulici se domovník zapřísahal, že je pan Arnoux od včerejška pryč; o milostpaní si netroufá nic říkat; a Frédéric vyletěl po schodech nahoru jako šíp a přitiskl ucho k zámku. Konečně služebná otevřela. Milostpaní odjela s pánem. Ona neví, kdy se pání vrátí; vyplatili jí mzdu; sama také odchází.

Náhle se ozvalo bouchnutí dveřmi.

„Ale někdo tu je?“

„Ó ne, pane! To vítr.“

Odešel tedy. Buď jak buď, takové náhlé zmizení má v sobě cosi nevysvětlitelného.

Snad to může vysvětlit Regimbart, když je důvěrným přítelem Mignotovým. A Frédéric se dal dovézt k němu na Montmartre do Císařovy ulice.

Jeho dům měl vpředu zahrádku, ohrazenou mříží, která měla výplň ze železných plátů. Vstupní schodiště o třech stupních zvyšovalo lesk bílého průčelí; kdo šel po chodníku, viděl obě místnosti v přízemí, z nichž první byla salónek, v němž po nábytku ležely všude samé šaty, a druhá dílnou, kde seděly dělnice paní Regimbartové.

Všechny byly přesvědčeny, že pán má významné zaměstnání, významné styky, že je to muž naprosto nevyrovnatelný. Když procházel chodbou v svém klobouku, s ohrnutou střechou, s vážnou dlouhou tváří a v zeleném redingotu, přerušovaly kvůli němu práci. Nikdy ostatně neopominul pronést k nim nějaké povzbuzující slovo, zdvořilost ve formě sentence; – a později, když měly svou domácnost, cítily se nešťastny, protože on jim zůstal ideálem.

Žádná jej však nemilovala tak jako paní Regimbartová, drobná inteligentní osůbka, která jej svým řemeslem živila.

Jakmile pan Moreau řekl své jméno, přispěchala a přivítala jej, neboť od služebnictva věděla, čím je paní Dambreusové. Její manžel „tu bude každou chvíli“; a Frédéric, jak šel za ní, obdivoval se úpravnosti bytu a hojnosti voskovaného plátva, které tam bylo. Potom čekal pár minut v jakési kanceláři, kam se Občan uchyloval, aby přemýšlel.

Přivítal ho méně drsně než obvykle.

Vyprávěl mu, jak to bylo s Arnouxem. Bývalý výrobce majoliky obalamutil Mignota, vlastence, majitele stovky akcií *Sièclu*, dokazováním, že z demokratického hlediska je třeba změnit vedení a redakci listu; a pod záminkou, že připraví vítězství svého názoru na příští valné hromadě akcionářů, požádal jej o padesát akcií, namlouvaje mu, že je postoupí spolehlivým přátelům, kteří podepřou jeho hlas; akcie byly vydány. Jenže Arnoux je ihned prodal; a s těmi penězi se, stal společníkem jakéhosi obchodníka s náboženskými předměty. Mignot potom upomínal, Arnoux se vytácel; nakonec už mu vlastenec pohrozil žalobou pro podvod, nevrátí-li jeho cenné papíry nebo rovnocennou částku: padesát tisíc franků.

Frédéric se zatvářil zoufale.

„To není všechno,“ řekl Občan. „Mignot je hodný člověk, srazil to na čtvrtinu. Nové sliby Arnouxovy, nová darebáctví, samozřejmě. Zkrátka předevčírem ráno jej Mignot vyzval, aby mu do čtyřadvaceti hodin vrátil dvanáct tisíc franků, na ostatek že si nárok nedělá.“

„Ale já je mám!“ řekl Frédéric.

Občan se pomalu obrátil: „Povídali!“

„Pardon! Mám je v kapse. Přinesl jsem je.“

„Vy se do toho nějak hrnete! Ke všem kozlům! – Ostatně, už není čas; žaloba je podána a Arnoux odjel.“

„Sám?“

„Ne! Se svou ženou. Lidé je viděli na havreském nádraží.“

Frédéric neobyčejně zbledl. Paní Regimbartová myslila, že omdlí. Ovládl se a měl dokonce sílu zeptat se několika málo otázkami na tu příhodu. Regimbart se nad ní rmoutil, takové věci šmahem škodí demokracii. Arnoux nikdy neznal slušný mrav ani pořádek.

„Inu, prázdná hlava! Pálil svíčku z obou konců! Sukně ho zničily! Jeho nelitují, ale jeho ubohou ženu!“

Neboť Občan se obdivoval ctnostným ženám a na paní Arnouxovou obzvláště držel.

„Ta asi vytrpěla!“

Frédéric mu byl za tuto sympatii vděčen; a jako by od něho byl přijal nějakou laskavost, stiskl mu vroucně ruku.

„Vykonalš všechny potřebné pochůzky?“ řekla Rosanetta, když jej zas uviděla.

Neměl k tomu odvalu, odpověděl, chodil nazdařbůh po ulicích, aby se ohlušil.

V osm hodin přešli do jídelny; seděli však mlčky proti sobě, chvílemi dlouze vzdychli a své talíře nechávali netknuté. Frédéric pil pálenku. Cítil se všecek rozerván, zdrcen, zničen a neuvědomoval si už nic než nesmírnou únavu.

Došla pro podobiznu. Červeně, žlutě, zeleň a tmavá modř se tam tloukly v divokých skvrnách, takže z ní dělaly něco ohyzděného, skoro výsměšného.

Ostatně nebožtíček byl teď k nepoznání. Nafialovělý odstín rtíků stupňoval bělost jeho pleti; chrípě byly ještě tenčí, oči zapadlejší; hlavička spočívala na modrém taftovém polštářku mezi květními plátky kamélií, podzimních růží a fialek; byl to nápad panské; nábožně to tak spolu upravily. Na krbu, pokrytém krajkovou přikrývkou, byly střídavě rozestaveny stříbrné pozlacené svícny a kytice svěceného zimostrázu; po krajích hořely ve dvou vázách harémové pastilky; to všechno tvořilo s kolébkou jakýsi oltář; – a Frédéric si připomněl své bdění u pana Dambreuse.

Skoro každé čtvrt hodiny rozhrnovala Rosanetta záclonky,

aby se podívala na své dítě. Viděla je, jak začíná chodit, už za několik měsíců – potom v koleji na dvoře, jak si hraje na hoňičku; – potom ve dvaceti letech, mladého muže; – a všechny tyto obrazy, které si vymýšlela, jí dojímaly, jako by byla ztratila právě tolik synů, neboť přemíra bolesti znásobovala její mateřství.

Frédéric, sedící bez hnutí v druhé lenošce, myslel na paní Arnouxovou.

Je nejspíš ve vlaku a s obličejem u okna vagónu pozoruje, jak krajina ubíhá dozadu směrem k Paříži, nebo snad na palubě parníku, jako když se s ní setkal po prvé: jenže tenhle ujíždí bůhví kam do krajů, odkud se ona již nevrátí. Potom ji viděl v hospodském pokoji se zavazadly po zemi, jeden list papírových tapet visí v cárech, dveře se větrem otrásají. A potom? Co z ní bude? Učitelka, společnice, snad panská? Je vydána na pospas všem nebezpečím bídy. Ta neznalost jejího osudu jej mučila. Měl se postavit na odpor jejímu útěku nebo odjet za ní. Což není jejím pravým chotěm? A při pomyslení, že se s ní už nikdy neshledá, že je všemu konec, že je neodvolatelně ztracena, cítil, jako by to celou jeho bytost rvalo na kusy; slzy, které se v něm hromadily již od rána, vytryskly.

Rosanetta si toho všimla.

„Ach, ty pláčeš jako já! Máš zármutek?“

„Ano, ano, mám . . .!“

Přítiskl ji k srdci – a oba vzlykali, držíce se v objetí.

Paní Dambreusová také plakala, ležíc v posteli na břiše, s hlavou v dlaních.

Olympie Regimbartová, která jí večer přišla zkoušet první barevné šaty, vyprávěla o Frédéricově návštěvě, a dokonce že měl připraveno dvanáct tisíc franků pro pana Arnoux.

Tedy ty peníze – její vlastní peníze – byly na to, aby zabránily odjezdu té druhé, aby si udržel milenkul!

Nejdříve dostala záchvat zuřivosti: a rozhodla se, že ho vyžene jako lokaje. Hojný proud slz ji uklidnil. Bude líp všechno zamlčet, neříkat nic.

Frédéric nazítří těch dvanáct tisíc přinesl.

Prosila ho, aby si je nechal, kdyby jich měl zapotřebí, pro svého přítele, a dlouho se na toho pána vyptávala. Kdopak

jej dohnal k takovému zneužití důvěry? Jistě žena! Ženy vás strhují ke všem zločinům.

Tento posměšný tón přivedl Frédérica z míry. Cítil těžké výčitky pro svou pomluvu. Uklidňovalo jej však, že paní Dambreusová nemůže znát pravdu.

V té věci však projevila umíněnost; neboť pozitíř se znovu dotazovala na jeho milého kamaráda a potom i na druhého, na Deslauriersa.

„Je to člověk spolehlivý a inteligentní?“

Frédéric jej vychválil.

„Požádejte ho, aby se tu někdy dopoledne zastavil, chtěla bych se s ním poradit o jednom procesu.“

Nalezla totiž svazek starých papírů, obsahující Arnouxovy směnky řádně protestované, na které se mu paní Arnouxová podepsala. Právě kvůli těm přišel jednou Frédéric k panu Dambreusovi, když bankéř snídal; a ačkoli kapitalista nechtěl vymáhat jejich zaplacení, dal u obchodního soudu odsoudit nejen Arnouxa, ale i jeho ženu, jež o tom nevěděla, poněvadž její muž nepokládal za vhodné jí to oznámit.

Tohle byla zbraň! Paní Dambreusová o tom nepochybovala. Ale její notář by jí možná poradil, aby se svých nároků zřekla; byla by to raději svěřila nějakému pokoutnímu advokátovi; a vzpomněla si na toho velkého chlapíka drzé tváře, který jí nabízel své služby.

Frédéric naivně vyřídil její vzkaz.

Advokát byl nesmírně potěšen, že se dostane do styku s takovou vznešenou dámou.

Přiběhl.

Oznámila mu, že dědictví náleží neteři, o důvod víc, aby likvidovala tyto pohledávky, které chce vyrovnat, neboť by se k manželům Martinonovým ráda zachovala ve všem co nejlépe.

Deslauriers pochopil, že je za tím nějaké tajemství; zamyšleně se díval na směnky. Jméno paní Arnouxové, psané její rukou, mu vybavilo před očima celou její osobu i urážku, které se mu od ní dostalo. Když se pomsta nabízí, proč by se jí nechopil?

Poradil tedy paní Dambreusové, aby pochybné pohledávky,

které náleží k dědictví, dala prodat v dražbě. Nastrčený člověk je pod rukou zase skoupí a podá žalobu. Vzal si na starost, že toho člověka opatří.

Koncem listopadu Frédéric, procházející ulicí paní Arnouxové, pohlédl nahoru k jejím oknům a na dveřích zpozoroval plakát, na němž bylo tučným písmem napsáno:

Prodej bohatého zařízení, které obsahuje kuchyňské nádobí, prádlo osobní i stolní, košile, krajky, spodničky, kalboty, kašmírové šály francouzské a indické, klavír značky Érard, dvě dubové renesanční trubly, benátská zrcadla, nádoby čínské a japonské.

„To je jejich zařízení!“ řekl si Frédéric; a domovník potvrdil jeho tušení.

Pokud jde o osobu, která to dává prodávat, tu nezná. Ale odhadce pan Berthelot podá snad vysvětlení.

Veřejný úředník zprvu nechtěl povědět, který věřitel vymáhá prodej; Frédéric naléhal. Je to jakýsi pan Sénecal, obchodní jednatel; a pan Berthelot byl dokonce i tak úslušný, že mu půjčil svůj list *Malého oznamovatele*.

Když Frédéric přišel k Rosanettě, hodil jej rozevřený na stůl.

„Přečti si to!“

„Nu a co?“ řekla s tváří tak klidnou, že tím byl pobouřen.

„Ach, nech si svou nevinnost!“

„Nerozumím.“

„To ty dáváš prodávat paní Arnouxovou?“

Přečtla si oznámení.

„Kde máš její jméno?“

„K čemu! Je to její zařízení! Víš to lépe než já!“

„Co je mi do toho?“ řekla Rosanetta, krčíc rameny.

„Co je ti do toho? Ale ty se mstíš, to je to! Je to následek tvého pronásledování! Cožpak jsi ji tolik neurazila, žes přišla až k ní? Ty, obyčejná holka. Ženu nejsvětější, nejpůvabnější a nejlepší! Proč sis vzala do hlavy, že ji zničíš?“

„Mýlíš se, za to ti ručím!“

„Ale jdi! Jako bys byla nenastrčila Sénecala!“

„To je nesmysl!“

V tu chvíli se dal strhnout vztekem.

„Lžeš! Lžeš, bídnice! Žárlíš na ni! Máš v ruce rozsudek proti jejímu muži. Sénécál se už jednou pletl do tvých záležitostí! Nenávidí Arnoux, rozumíte si v nenávisti. Viděl jsem, jakou měl radost, když jsi vyhrála svůj kaolinový proces. Chceš toho chlapa zapírat?“

„Dávám ti své slovo . . .“

„Och! Znáš to tvé slovo!“

A Frédéric jí připomněl její milence, uvedl jména i přesné podrobnosti. Blednoucí Rosanetta couvala.

„Divíš se tomu! Myslelas, že jsem slepý, protože jsem zavíral oči. Dnes už toho mám dost! Neumíráme pro zrady takových žen, jako jsi ty. Když začnou být příliš odporné, odejdeme; trestat je by znamenalo snižovat se!“

Lomila rukama.

„Proboha, co jen tě tak změnilo?“

„Nic jiného než ty sama!“

„A tohle všechno pro paní Arnouxovou . . .“ zvolala Rosanetta s pláčem.

Odvětil chladně:

„Miloval jsem vždycky jenom ji!“

Po této urážce jí slzy vyschly.

„To dokazuje tvůj dobrý vkus! Ženská zralého věku, s pleť žlutou jako sladké dřevo, v těle neforemná, která má oči velké jako okna do sklepa a zrovna tak prázdné! Když se ti to líbí, běž si za ní!“

„Na to jsem čekal! Děkuji!“

Rosanetta zůstala bez hnutí, omráčena jeho neobyčejným chováním. Nechala jej dokonce zavřít za sebou dveře; potom jej skokem dostihla v předsíni, a objímajíc jej, volala:

„Ale ty ses zbláznil! Ty ses zbláznil! To je nesmysl! Miluji tě!“

Prosila ho:

„Proboha, ve jménu našeho dítěte!“

„Přiznej se, že je to tvé dílo!“ řekl Frédéric.

Znovu se zaklínala svou neviností.

„Nechceš to přiznat?“

„Ne!“

„Tak tedy sbohem! A navždy!“

„Vyslechni mě!“

Frédéric se obrátil:

„Kdybys mě znala líp, věděla bys, že mé rozhodnutí je neodvolatelné!“

„No, no! Však ty se ke mně vrátíš!“

„Jakživ ne!“

A prudce práskl dveřmi.

Rosanetta napsala Deslauriersovi, že s ním potřebuje ihned mluvit.

Přišel až za pět dní, večer; a když mu vyličila roztržku, řekl:

„Už je to tak! Pěkný malér!“

Zprvu myslila, že jí dokáže přivést Frédérica; ale teď bylo všechno ztraceno. Dověděla se od jeho domovníka o jeho blízkém sňatku s paní Dambreusovou.

Deslauriers jí udělal kázání, byl dokonce neobyčejně veselý, samý žert; a že už byla pozdní hodina, požádal, aby směl strávit noc v lenošce. Ráno potom odjel do Nogentu, oznámiv jí, že neví, kdy se zas shledají; zanedlouho možná nastane v jeho životě velká změna.

Za dvě hodiny po jeho příjezdu bylo město ve varu. Říkalo se, že se pan Frédéric co nevidět ožení s paní Dambreusovou. Nakonec to tři slečny Augerovy už nevydržely a odebraly se k paní Moreauové; matka tuto novinu s pýchou potvrdila. Starý Roque se z toho roznemohl. Luisa se zavřela. Povídalo se dokonce, že se zbláznila.

Zatím Frédéric nemohl utajit svůj smutek. Paní Dambreusová, nejspíše aby ho rozptýlila, byla k němu dvojnásob pozorná. Každé odpoledne se s ním projížděla v kočáře; a když jednou jeli po Bursovním náměstí, napadlo ji zajít do budovy pro veřejné dražby, jen tak pro zábavu.

Bylo to prvního prosince, právě v den, kdy se měla konat dražba majetku paní Arnouxové. Připomněl si to datum a projevil odpor, prohlásil, že tohle místo je pro ten nával a rámus nesnesitelné. Přála si tam nahlédnout. Kočár zastavil. Musel jít za ní.

Na dvoře bylo vidět mycí stolky bez umyvadel, dřevěné kostry lenošek, staré koše, porcelánové střepey, prázdné láhve, žíněnky; a muži v haleně nebo ve špinavém svrchníku, celí šedí

od prachu, sprostých tváří, někteří s plátěným pytlek na rameni, hovořili v různých skupinách nebo na sebe hlučně halekali.

Frédéric namítl, že se nehodí, aby šli dál.

„I col“

A vystoupili po schodišti.

V prvním sále vpravo nějací pánové s katalogem v ruce prohlíželi obrazy; v jiném se prodávala sbírka čínských zbraní; paní Dambreusová chtěla někam vejít. Dívala se na čísla nade dveřmi a dovedla jej až na konec chodby, k místnosti nabitě lidmi.

Ihned poznal dva etažéry z *Uměleckého průmyslu*, její šici stolek, všechn její nábytek! Směštnán vzadu podle velikosti, tvořil širokou svažující se barikádu od podlahy až k oknům; a na ostatních stranách místnosti visely podél stěn koberce a záclony. Pod nimi byly stupínky obsazené starochy, kteří klímalí. Vlevo se tyčil jakýsi pult, u něhož odhadce v bílém nákrčníku hbitě mával kladívkem. Nějaký mladík vedle něho zapisoval; níže stál statný chlapík, připomínající obchodního cestujícího a prodavače kontrolních známek, a vyvolával předměty na prodej. Tři chlapci je přenášeli na stůl, u něhož seděli v řadě vetešníci a překupnice. Lidé v davu přecházeli za nimi.

Když Frédéric vstoupil, šly právě spodničky, náprsní šátečky, kapesníky, ba i košile z ruky do ruky a opět se vracely; občas je někdo hodil z dálky a vzduchem náhle proletěl bílý obláček. Potom prodávali její šaty, potom jeden z jejích klobouků, s něhož viselo zlomené péro, potom její kožešiny, potom tři páry botek; – a dělení těchto relikvií, v nichž opět nejasně poznával tvary jejích údů, zdálo se mu takovou ukrutností, jako kdyby byl viděl havrany rvát její mrtvolu. Vzduch v sále, zcela přesycený tolikerým dechem, se mu hnusil. Paní Dambreusová mu nabídla svůj flakon; velmi ji to baví, podotkla.

Vystavili nábytek z ložnice.

Odhadce pan Berthelot oznámil cenu. Vyvolavač ji hned opakoval hlasitěji; a tři zřízenci klidně čekali na klepnutí kladívka, potom předmět odnášeli do sousední místnosti. Tak zmizely jeden po druhém velký modrý koberec posetý kamé-

liemi, po kterém zlehka šlapaly její drobné nožky, když se blížily k němu, malá vyšívaná lenoška, v níž sedával vždycky proti ní, když byli sami; dvě ruční stínidla ke krbu, jejichž slonovina byla ještě příjemněji uhlazena dotykem jejích rukou; sametový polštářek, dosud zježený špendlíky. Bylo to, jako by s těmi věcmi odcházely kusy jeho srdce; a jednotvárnost stále stejných hlasů, stejných pohybů jej utupovala únavou, vzbuzovala truchlivou ochablost, rozklad.

Šustot hedvábí mu zazněl v sluch; dotýkala se ho Rosanetta.

Dověděla se o této dražbě od Frédérica samého. Když ji zármutek přešel, napadlo ji, že by jí mohla využít. Přišla se na ni podívat v bílé atlasové vestě s perletovými knoflíčky, v šatech s volány, v těsných rukavicích, plná sebevědomí.

Zbledl hněvem. Pohlédla na ženu, která jej provázela.

Paní Dambreusová ji poznala; a minutu se bedlivě prohlížely od hlavy až k patě, aby objevily nedostatek, vadu, – jedna snad závidíc druhé její mládí, a ta zas popuzena krajní uhlazeností, aristokratickou prostotou své sokyně.

Konečně paní Dambreusová odvrátila hlavu s úsměvem nevýslovně zpupným.

Vyvolavač otevřel klavír – její klavír! Vstoje zahrál pravou rukou škálu a vyvolal nástroj za dvanáct set franků, potom slevil na tisíc, na devět set, na sedm set.

Paní Dambreusová se laškovným tónem posmívala té brnkače.

Teď postavili před starožitníky malou skříňku se stříbrnými medailóny, se stříbrným kováním, – touž, kterou viděl při první večeři v Choiseulově ulici, která potom byla u Rosanetty a vrátila se zase k paní Arnouxové; za jejích hovorů o ni častokrát zavadil pohledem; byla spjata s jeho nejdražšími vzpomínkami; a právě když v něm duše jihla dojetím, řekla náhle paní Dambreusová:

„Vida! Koupím ji.“

„Ale vždyť to není tak zvláštní,“ odpověděl.

Ona naopak shledává, že je moc hezká; a vyvolavač vychvaloval její vzácnost.

„Renesanční skvost! Osm set franků, pánové! Skoro celá

ze stříbral Trochu španělské běloby, a bude se jen třpytit!“

A když se prodírala zástupem, řekl Frédéric:

„Jaký podivný nápad!“

„Zlobí vás to?“

„Ne! Ale co s tím bibelotem budete dělat?“

„Kdož ví? Snad tam ukládat milostné dopisy!“

Podívala se takovým pohledem, že narážka byla nadměru jasná.

„O důvod víc, abychom mrtvé neolupovali o jejich tajemství.“

„Neměla jsem ji za tak docela mrtvou.“

Zřetelně dodala:

„Osm set osmdesát!“

„To, co děláte, není pěkné,“ zašeptal Frédéric.

Smála se.

„Ano, drahá přítelkyně, je to první milost, o kterou vás žádám.“

„Ale vy nebudete roztomilým manželem, víte?“

Kdosi právě přihodil; zvedla ruku:

„Devět set!“

„Devět set franků!“ opakoval pan Berthelot.

„Devět set deset... patnáct... dvacet... třicet!“ ječel vyvolavač, přebíhaje přitom pohledem po shromáždění s trhavými pohyby hlavou.

„Dokažte mi, že moje žena je rozumná,“ řekl Frédéric.

Něžně ji odtáhl ke dveřím.

Odhadce pokračoval:

„Nu tak tedy, pánové, devět set třicet! Je tu kupec na devět set třicet?“

Paní Dambreusová, jež došla na práh, se zastavila; a jasným hlasem zvolala:

„Tisíc franků!“

V obecenstvu na okamžik zatrnulo, nastalo ticho.

„Tisíc franků, pánové, tisíc franků! Nikdo víc? Hotovo? Tisíc franků! – Přiklepnuto!“

Kladívko ze slonoviny dopadlo.

Odevzdala svou navštívenku, poslali jí skříňku. Vsunula ji do rukávniku.

Frédéric cítil, jak mu do srdce prolíná hrozný chlad. Paní Dambreusová se nepustila jeho paže; a neodvážila se pohlédnout mu do tváře dřív než na ulici, kde čekal její povoz.

Vrhla se do něho jako prchající zloděj, a když usedla, obrátila se k Frédéricovi. Měl klobouk v ruce.

„Vy nepřisednete?“

„Ne, milostivá paní!“

Chladně pozdravil, zavřel dvířka a dal kočímu znamení, aby jel.

Měl nejdříve pocit radosti a znovu nabyté nezávislosti. Byl hrdý, že pomstil paní Arnouxovou, když jí obětoval bohatství; potom nad svým činem užasl a podělo jej naprosté ochromení.

Druhého dne ráno mu sluha oznámil, co se děje. Byl vyhlášen stav obležení, Národní shromáždění rozpuštěno a část zástupců lidu uvězněna v Mazasu. K veřejným záležitostem zůstal lhostejný, tolik byl zaujat svými.

Napsal dodavatelům, odvoláváje některé nákupy souvisící s jeho sňatkem, který mu teď připadal jako vypočítavost tak trochu špinavá; a nenáviděl paní Dambreusovou, protože kvůli ní by se byl málem dopustil nízkosti. Zapomínal přitom na Maršálku, neměl starost dokonce ani o paní Arnouxovou – myslel jen a jen na sebe – zasut v troskách svých snů, churav, všecek rozbolestněný a malomyslný; a v nenávisti k strojenému prostředí, v kterém tolik vytrpěl, toužil po svěžesti trávy, po klidu venkova, po ospalém životě prožívaném pod ochranou rodné střechy, s lidmi bezelstného srdce. Ve středu konečně vyšel.

Na bulváru stály početné skupiny. Občas je hlídka rozehnala; shlukovaly se za ní znovu. Mluvilo se volně, lidé pokřikovali na vojsko vtípy a nadávky, nic víc se nedělo.

„Jak to! Cožpak se nebude bojovat?“ řekl Frédéric jednomu dělníkovi.

Muž v haleně mu odpověděl:

„Nejsme tak hloupí, abychom se dali zabíjet pro měšťáky! Ať si to vyřídí sami!“

A nějaký pán si zabručel, dívaje se úkosem na muže z předměstí:

„Socialistická sebranka! Kdyby tak bylo tentokrát možno je vyhladit!“

Frédéric nechápal takové zášti a takovou hloupost. Jeho nechuť k Paříži tím ještě vzrostla; a pozítří odjel prvním vlakem do Nogentu.

Domy brzo zmizely, kraj se otevřel. Jak seděl sám v svém vagónu s nohama na lavičce, probíral události posledních dnů, celou svou minulost. Vytanula mu zase vzpomínka na Luisu.

„Ta mě milovala! Neudělal jsem dobře, že jsem se toho štěstí nechopil... A co! Už na to nebudu myslet!“

Potom za pět minut:

„Ostatně, kdož ví...? Později, proč ne?“

Jeho snění jako jeho oči se nořilo do mlhavých dálek.

„Byla naivní, venkovská, skoro divoška, ale tak dobrá!“

Čím víc se blížil k Nogentu, tím víc se mu přibližovala. Když jeli přes louky sourdunské, viděl ji pod topoly jako kdysi, jak řeže skřípinu na kraji kaluží; dojíždějí; vystoupil.

Potom se lokty opřel o most, aby zas uviděl ostrov a zahradu, v níž se procházeli jednoho slunného dne; – a protože jej omámení z cesty a z čerstvého vzduchu i slabost, která mu zůstávala po nedávných otřesech, uvedly do stavu jakéhosi vytržení, řekl si:

„Možná že je venku; kdybych ji tak potkal!“

Zvon u Svatého Vavřince vyzváněl; a na náměstí před kostelem bylo celé shromáždění chudáků a stála tam koleska, jediná v kraji (ta, která sloužila při svatbách); náhle se pod portálem objevil pár novomanželů obklopený měšťáky v bílých nákrčnicích.

Myslil, že má halucinaci. Ale ne! Byla to opravdu ona, Luisa! – zahalená do bílého závoje, který jí splýval z ryšavých vlasů až k patám; a byl to opravdu on, Deslauriers! – v modrém fraku vyšitým stříbrem, v úboru prefekta. Proč to?

Frédéric se schoval za rohem domu, aby nechal průvod přejít.

Zahanben, poražen, zdrcen se vrátil zase na dráhu a přijel zpátky do Paříže.

Jeho fiakrista jej ujišťoval, že od Château d'Eau až ke

Gymnase jsou nastaveny barikády, a dal se předměstím Svatomartinským. Na nároží Provensálské ulice Frédéric vystoupil, chtěje dojít na bulváry.

Bylo pět hodin, drobounce mžilo. Měšťáci zabírali chodník na straně Opery. Protější domy byly zavřeny. V oknech nikdo. Po celé šíři bulváru letěli nejprudším tryskem dragouni sklonění ke koním, s tasenou šavlí; a žíněné chocholy na jejich přílbách i jejich velké bílé pláště vlající za nimi se nesly kolem ve světle plynových plamenů, jež se kroutily v mlžném větru. Dav se na ně díval v němém zděšení.

Mezi náporu jízdy se vynořovaly oddíly strážníků, aby ztláčily obecnost do ulic.

Avšak na schodech kavárny Tortoni zůstal jeden muž – Dusardier – z daleka nápadný svou vysokou postavou a stál nehybně jako karyatida.

Jeden z policistů, který krácel v čele s třírohým kloboukem do očí, mu pohrozil šavlí.

On však, postoupiv o krok, začal volat:

„Ať žije republika!“

Padl naznak, s pažemi křížem.

Zděšený řev se ozval z davu. Policista se rozhlédl kol do kola; a Frédéric s úžasem poznal Sénécala.

VI

Cestoval.

Poznal melancholii parníků, chladná procitnutí pod stanem, ohlušení krajinami a zříceninami, hořkost přerušovaných nákloností.

Vrátil se.

Chodil do společnosti a měl ještě jiné lásky. Jenže trvalá vzpomínka na první lásku mu je znechucovala; a pak, prudkost touhy, sám květ milostného citu byl ztracen. Nároky a tužby jeho ducha se rovněž zmenšily. Léta mýjela; a on snášel trpělivě nečinnost své inteligence i umrtvení srdce.

Koncem března roku 1867 za soumraku, když byl v své pracovně sám, vešla nějaká žena.

„Paní Arnouxová!“

„Frédéric!“

Uchopila jej za ruce, něžně ho přitáhla k oknu a dívala se na něho opakujíc:

„Je to on! Je to přece on!“

V pološeru stmívání viděl jenom její oči pod černým krajovým závojem, který jí zastíral tvář.

Položila na římsu krbu malé pouzdro z granátového sametu a usedla. Oba se na sebe usmívali, stále ještě nemohouce mluvit.

Konečně se jí začal mnoha otázkami vyptávat na ni i na manžela.

Usadili se daleko v Bretani, aby žili úsporně a zaplatili dluhy. Arnoux, skoro stále nemocný, vypadá teď jako stařec. Dcera je provdána v Bordeaux a syn je posádkou v Mostaganemu. Potom pozvedla hlavu:

„Vždyť vás zase vidím! Jsem šťastna!“

Neopominul jí říci, že když se dověděl o jejich pohromě, přiběhl k nim do bytu.

„Věděla jsem to!“

„Cože?“

Uviděla jej na dvoře a schovala se.

„Proč?“

Na to mu řekla rozechvělým hlasem, s dlouhými odmlkami mezi slovy:

„Měla jsem strach! Ano... strach z vás... i ze sebe!“

Toto odhalení mu způsobovalo jakousi uchvacující rozkoš. Srdce mu buřilo prudkými údery. Pokračovala:

„Odpusťte, že jsem nepřišla dříve.“

A ukazujíc na ono granátově červené pouzdříčko se zlatými palmami, řekla:

„Vyšla jsem je schválně pro vás. Obsahuje tu částku, za kterou měly být zárukou pozemky v Bellevillu.“

Frédéric jí poděkoval za dárek, káraje jí přitom, že se namáhala.

„Ne! Proto jsem nepřišla! Těšila jsem se na tuto návštěvu, potom se vrátím... tam k nám.“

A vyprávěla mu o místě, kde žije. Je to nízký dům jen o jednom poschodí, se zahradou, kde je plno ohromných zimostřezů a dvojitá kaštanová alej vede až nahoru na kopec, odkud je vidět moře.

„Sedávám tam na lavičce, kterou jsem pojmenovala Frédéricova lavička.“

Potom si začala prohlížet nábytek, bibeloty, obrazy, dychtivě, aby si je odnesla v paměti. Maršálcin portrét byl zpola zakryt záclonou. Ale zlato a běl, jež jasně svítily z temnot, ji přivábily.

„Tuhle ženu znám, jak se mi zdá?“

„Vyloučeno!“ řekl Frédéric. „Je to stará italská malba.“

Příznala se, že by si přála projít se s ním po ulicích.

Vyšli.

Světlo krámů chvílemi ozařovalo její bledý profil; potom ji znovu zahalil stín; a obklopení vozy, tlačenicí a hlukem, chodili soustředěni jen na sebe, nic je nerozptylovalo, nic neslyšeli, asi jako ti, kdo spolu kráčeji kdesi venku po vrstvě suchého listí.

Vyprávěli si o svých někdejších časech, o večerích za dob *Uměleckého průmyslu*, o Arnouxových náruživostech, o jeho způsobu potahovat špičky připínacího límečku, roztírat si pomádu po knírech, i o jiných věcech důvěrnějších a hlubších. Jak byl uchvácen po prvé, kdy ji slyšel zpívat! Jak byla krásná v den svého svátku v Saint Cloudu! Připomínal jí zahrádku v Auteuilu, večery v divadle, jedno setkání na bulváru, bývalé služebnictvo, její černošku.

Dívila se, jakou má paměť. Sama však řekla:

„Vaše slova se mi někdy vracejí jako vzdálená ozvěna, jako zvuk znovu přinášený větrem; a zdá se mi, že jste u mne, když čtu milostné pasáže v knihách.“

„Co se jim vytyká jako přepjatost, to všechno jste mi dala pocítit,“ řekl Frédéric. „Chápu Werthera, kterému nejsou proti mysli Charlottiny krajíčky.“

„Ubohý drahý příteli!“

Vzdychla; a po dlouhém mlčení pronesla:

„Nevadí, velmi jsme se milovali!“

„A přece jsme si nenáleželi!“

„Snad je to tak líp,“ odpověděla.

„Ne! Ne! Jak jsme mohli být šťastni!“

„Och, to věřím, s láskou, jako byla vaše!“

A byla jistě velmi mocná, když přetrvala tak dlouhé odloučení!

Frédéric se jí zeptal, jak ji objevila.

„Jednou večer, kdy jste mi políbil zápěstí mezi rukavicí a manžetou. Řekla jsem si: ‚Vždyť on mě miluje... on mě miluje.‘ Bála jsem se však přesvědčit se o tom. Vaše zdrženlivost byla tak rozkošná, že jsem ji vychutnávala jako mimovolný ustavičný hold!“

Nelitoval ničeho. Někdejší jeho útrapy byly odměněny.

Když se vrátili, sňala paní Arnouxová klobouk. Lampa na přístěnném stolku osvětlila její bílé vlasy. Bylo to jako úder přímo do prsou.

Aby před ní utajil toto zklamání, poklekl jí k nohám, vzal jí za ruce a začal k ní něžně promlouvat:

„Zdávalo se mi, že vaše osoba, vaše nejmenší pohyby mají ve světě takovou důležitost, jaká už se vymyká všemu lidskému. Mé srdce kroužilo za vašimi kroky jako špetka prachu. Působila jste na mne jako měsíční svit za letní noci, kdy všechno je samá vůně, sladký stín, bělost, nekonečno; a rozkoše těla i duše byly pro mne obsaženy ve vašem jméně, které jsem si opakoval, pokoušeje se líbat je na svých rtech. Nepředstavoval jsem si nic víc. Byla to paní Arnouxová taková, jaká jste byla, se dvěma dětmi, něžná, vážná, oslnivě krásná a tak dobrá! Tento obraz smazával všechny ostatní. Cožpak jsem na ně vůbec myslel! Když jsem v hloubi své bytosti měl stále hudbu vašeho hlasu a nádheru vašich očí?“

Všecka uchváčena přijímala tyto projevy lásky k ženě, kterou už nebyla. Frédéric, opájející se svými slovy, začínal věřit tomu, co říkal. Paní Arnouxová, obrácená k světlu zády, se k němu nakláněla. Cítil na čele laskání jejího dechu, přes látku oděvu neurčitý dotek celého jejího těla. Jejich ruce se sevřely; špička botky se jí poněkud vysunula zpod šatů, a on jí řekl, téměř omdlévaje:

„Pohled na vaši nohu mě vzrušuje.“

Nával studu ji přiměl, aby vstala. Potom bez hnutí pronášela se zvláštním náměsíčným zabarvením v hlase:

„V mém věku! On! Frédéric! ... Žádná nebyla nikdy tak milována jako já! Ne, nel K čemu být mladá? Nestojím o to! Pohrdám jimi, všemi, které sem přicházejí!“

„Och! Sem jich mnoho nechodí!“ odpověděl úslužně. Tvář se jí rozjasnila a ona chtěla vědět, zda se ožení. Přísahal, že ne.

„Jistě ne? Proč?“

„Kvůli vám,“ řekl Frédéric a sevřel ji do náručí.

Zůstala tak zakloněna, s pootvřenými ústy, s pozvednutými očima. Pojednou jej odstrčila s výrazem zoufalství, a když ji snažně prosil, aby odpověděla, řekla, sklánějíc hlavu:

„Byla bych vás chtěla udělat šťastným.“

Frédéric podezíral paní Arnouxovou, že se mu přišla nabídnout; a znovu se ho zmocnil chtíč silnější než kdy jindy, zuřivý, zběsilý. Přitom však cítil cosi nevysvětlitelného, odpor a jakoby hrůzu z krvesmilství. Jiná obava jej zastavila, bál se, aby později necítil ošklivost. Ostatně jaké by to byly rozpaky! A tak z opatrnosti, a zároveň aby nesnížil svůj ideál, obrátil se a začal si stáčet cigaretu.

Dívala se na něho všecka užaslá.

„Jak jste jemný! Nad vás není! Nad vás není!“

Odbíjelo jedenáct.

„Už!“ řekla; „ve čtvrt půjdu.“

Opět usedla; ale hlídala hodiny a on dále přecházel a kouřil. Oba dva si už neměli co říci. Při loučení nastane chvíle, kdy milovaná osoba s námi už není.

Když konečně ručička přeběhla dvacet pět minut, vzala pomalu svůj klobouk za stuhu.

„Sbohem, příteli, můj drahý příteli! Nikdy už vás neuvidím! Vykonala jsem to poslední, co jsem jako žena měla před sebou. Má duše vás neopustí. Nechť se vám dostane všeho božího požehnání!“

A políbila jej na čelo jako matka.

Zdalo se však, že něco hledá, až ho požádala o nůžky.

Vytáhla si hřebec. Všechny její bílé vlasy se rozpustily. Ustříhla z nich bezohledně až u kořínků dlouhý pramen.

„Nechte si je. Sbohem!“

Když odešla, otevřel Frédéric okno: paní Arnouxová si

z chodníku zakývala na přejíždějící fiakr. Vsedla do něho. Vůz se rozjel.

A to bylo všechno.

VII

Počátkem této zimy hovořili spolu Frédéric a Deslauriers u krbu, poznovu usmíření, jak už bylo údělem jejich povahy, která je nutila, aby se stále vyhledávali a měli se rádi.

Jeden stručně vysvětlil svůj rozchod s paní Dambreusovou, jež se potom znovu provdala za nějakého Angličana.

Druhý sice nepověděl, jak se oženil se slečnou Roquovou, ale vyprávěl, že mu žena jednoho krásného dne utekla se zpěvákem. Aby tu směšnost ze sebe trochu smyl, zadal si v svém úřadě prefekta přílišnou vládní horlivostí. Sesadili ho. Potom byl kolonizačním vůdcem v Alžíru, tajemníkem jednoho paši, šéfredaktorem listu, zprostředkovatelem inserátů, až se stal nakonec zaměstnancem jedné průmyslové společnosti.

Pokud jde o Frédérica, utratil dvě třetiny svého jmění a žije teď jako drobný měšťáček.

Potom se navzájem vypyтали na své přátele.

Martinon je teď senátorem.

Hussonnet zastává jakýsi vysoký úřad, který mu dává do rukou všechna divadla a všechny tisk.

Cisy, utopený v náboženství a otec osmi dětí, sídlí na zámku svých předků.

Pellerin, který postupně pracoval ve fourierismu, v homeopatii, v spiritistických stolcích, v gotickém umění a v humanitním malířství, stal se fotografem; a je ho vidět na všech pařížských zdech vyobrazeného ve fraku, s malinkým tělem a velikou hlavou.

„A tvůj důvěrný přítel Sénécal?“ zeptal se Frédéric.

„Zmizel! Já nevím! – A co ty, tvá velká vášeň, paní Arnouxová?“

„Je prý v Římě u syna, poručíka u myslivců.“

„A její muž?“

„Loni zemřel.“

„Vidal“ řekl advokát.

Potom se ťukl do čela:

„Že si vzpomínám, onehdy jsem se v jednom krámě setkal s tou dobrou Maršálkou, vedla za ruku chlapečka, kterého adoptovala. Je vdovou po jistém panu Oudrym a je teď hrozně tlustá, jako čtyři. Takový úpadek! Ona, která bývala kdysi tak štíhlá v pase!“

Deslauriers nezatajil, že tehdy využil jejího zoufalství, aby se o tom přesvědčil z vlastní zkušenosti.

„Jaks mi to ostatně dovolil.“

Toto přiznání bylo náhradou za mlčení, které zachovával o svém pokusu u paní Arnouxové. Frédéric by mu to byl odpustil, poněvadž se pokus nezdařil.

Ač byl trochu popuzen tím odhalením, předstíral, že se mu směje; a vzpomínka na Maršálku mu připomněla Vatnazovou.

Deslauriers ji už nikdy neviděl, a mnoho jiných, kteří chodili k Arnouxovi, také ne; zato se výborně pamatoval na Regimbarta.

„Žije ještě?“

„Jen tak tak! Pravidelně každý večer se plouží okolo kavárny od ulice Grammontovy až k ulici Montmartre, zesláblý, sehnutý, zcela sešlý, strašidlo!“

„Nu a Compain?“

Frédéric zajásal a požádal bývalého zmocněnce Prozatímní vlády, aby jej zasvětil do tajemství telecí hlavy.

„Je to importováno z Anglie. Aby zesměšnilu obřady, kterými royalisté slavili 30. leden, založili si Nezávislí výroční banket, na kterém se jedly telecí hlavy a pilo červené víno z telecích lebek, při čemž byly pronášeny přípitky na vyhlazení Stuartovců. Po thermidoru si teroristé zorganizovali bratrstvo právě takové, což jen dokazuje, že hloupost je plodná.“

„Zdá se mi, že ses hodně umírnil pokud jde o politiku?“

„To je věkem,“ řekl advokát.

A stručně si zopakovali svůj život.

Oba si jej pokazili, ten, který snil o lásce, i ten, který toužil po moci. V čem byla příčina?

„Snad v nedostatku přímé linie,“ řekl Frédéric.

„U tebe možná. Já naopak jsem se prohřešil přepínáním té přímé cesty a zanedbával jsem tisíce věci podružné, které jsou ze všeho nejmocnější. Měl jsem příliš mnoho logiky, ty příliš mnoho citu.“

Potom obviňovali náhodu, okolnosti, dobu, v které se narodili.

Frédéric pokračoval:

„Kde zůstalo to, čím jsme se minili stát kdysi v Sensu, když tys chtěl napsat kritické dějiny filosofie a já velký středověký román z Nogentu, k němuž jsem našel námět ve Froissardovi: Kterak messire Brokars de Fénestranges a biskup Troyeský přepadli messire Eustacha d'Ambrecicourt. Pamatuješ se?“

A vyhrabávající své mládí, říkali si při každé větě:

„Pamatuješ se?“

Viděli zase dvůr v koleji, kapli, hovornu, šermířnu dole u schodů, tváře studijních dozorců i žáků, jakéhosi Angelmarra z Versailles, který si ze starých bot vystříhoval podpínky, pana Miribala a jeho ryšavé licousy, dva profesory rýsování a kreslení, Varrauda a Surrieta, kteří se věčně hádali, a toho Poláka, krajana Koperníkova, s jeho planetární soustavou z lepenky, potulného astronoma, jemuž se za přednášku platilo obědem v refektáři, potom strašnou pitku na procházce, své první zakouření z dýmky, rozdílení cen, radost z prázdnin.

To o prázdninách roku 1837 byli u Turkyně.

Tak se říkalo ženě, která se svým pravým jménem jmenovala Zoraida Turková; a mnoho lidí ji pokládalo za muslimku, za Turkyni, což přispívalo k poetičnosti jejího podniku na břehu řeky za hradbami; i v plném létě býval stín okolo jejího domu, který se poznal podle skleněné koule se zlatými rybičkami, stojící na okně vedle květináče s rezedou. Slečny v bílých kazajkách s líčidlem na tvářích a s dlouhými náušnicemi v uších ťukávaly na okna, když někdo šel mimo, a večer přede dveřmi tiše prozpěvovaly ochraptělým hlasem.

Toto místo zkázy vrhalo po celém okrese fantastickou záh. Bývalo označováno opisně: „To povědomé místo – jistá ulička – tam U mostů.“ Selky z okolí se kvůli němu třásly o své muže, měšťačky se ho obávaly kvůli služkám, neboť kuchařka

pana podprefekta tam byla přistižena; a bylo, rozumí se, tajným pokušením všech jinochů.

A tak jednou v neděli, když všichni byli na požehnání, sebrali se Frédéric s Deslauriersem, kteří se dali už předtím nakadeřit, natrhali květiny v zahradě paní Moreauové, potom vyšli zadními vrátky do polí, po dlouhé zacházce vinicemi se vrátili přes Haltýř a vklouzli k Turkyni, stále ještě s těmi velkými kyticemi v rukou.

Frédéric podal svoji jako milenec své snoubence. Ale protože bylo horko, protože měl strach z toho nepoznaného, jakési výčitky svědomí a konečně i radost, že najednou vidí pohromadě tolik žen, z kterých si může vybrat, byl tak rozrušen, že na smrt zbledl a nehybal se z místa, zcela oněmělý. Všechny se smály, rozveseleny jeho zmatkem; domnívaje se, že se mu vysmívají, dal se na útěk; a poněvadž peníze měl Frédéric, byl Deslauriers nucen jít za ním.

Lidé je viděli vycházet. Byla z toho historie, na kterou se nepamovalo ani za tři léta.

Vyprávěli si to obšírně, jeden doplňoval vzpomínky druhého; a když skončili, řekl Frédéric:

„Stejně to je to nejlepší, co jsme prožili!“

„Ano, možná že je! To je to nejlepší, co jsme prožili!“ řekl Deslauriers.

•
DOSLOV
•

kde poctivá práce našich rukou nese úspěšné ovoce. Idyla soukromopodnikatelské fáze kapitalismu je Flaubertovu dílu vzdálená a autorův desilusionismus sahá až k bezostyšně věcným nesentimentálním poměrům XX. století. Etos tohoto věku užřel Flaubert již v problematice druhé poloviny minulého století.

Srážka se světem probíhá u Flauberta v rámci hrdinovy každodenní existence. Zápas se vede uvnitř hrdinova všedního života, rozvíjí se stejně neznatelně jako biologické a chemické procesy v lidském těle. Vše velké, opravdové se v tomto životě rozpouští v každodenní banální próze, i Frédéric Moreau se stává nevlastní rozpustnou sloučeninou ve světě objektivních situací. A na druhé straně se mění i svět věcí v pouhý odlesk toho, co vládne nad lidskými vztahy: proces kapitalistické společnosti postihuje člověka svým „zvěcněním“ až ke každodenní životní existenci. A tak jako byla vyvažována banalita příběhu Paní Bovaryové poesii, poetickou nádherou čerpanou ze „světa pouhých věcí“, tak je i degradovanost a odvozenost pařížského světa „Citové výchovy“ kompensována proti sytosti Balzacově estetickým setráváním u „mrtvých věcí“; lidské výstupy jsou zaplňovány věcnými reáliemi, sám člověk se nejlépe zrcadlí v drabocenných věcech, jimiž je nebo byl jako paní Arnouxová obklopen, jedině ušlechtilé předměty jsou dosud s to uchovat a uvolnit ze sebe kvality, kterých lidé pozbyli.

Celá tkáň románu je prostoupena podvojností, časovým uplýváním. Už v okamžiku, kdy se román otvírá, jsou tyto znaky markantní. Frédéric Moreau se vrací po Seině do Nogentu – stojí na palubě parníku. Je k šesté hodině ranní – schon u přístaviště, loď vyplouvá, poslední obrazy Paříže, břehy Seiny. Sem vstupují jako úlomky vypravěčské pasáže o Frédéricovi, o Arnouxovi, charakteristiky, informace. Na jedné straně se neustále přerušují krátké údaje o hrdinových úvahách, o cíli jeho putování, o obecenstvou zaplňujícím palubu, jsou sem zanášeny zlomky Frédéricových myšlenek. Na druhé straně se promítá extatické vytržení z okamžiku, onoho „zde a nyní“, které vyjevuje věci v jejich časové, avšak zdá se i právě a jedinečné podobě. Toto prolínání je neobyčejné a vytváří zvláštní dvojitý časový systém, jenž disponuje dvojitým druhem vnímání.

Způsob, jímž se jakoby nelogicky, asociativně k sobě různě snímané záběry řetězi, vytvoří současně pocit plynoucí životní reality. Tento dojem je např. ve vstupní pasáži umožněn i tím, že se do sebe zalamují dva podstatně odlišné plány, předmětná realita vystupuje formou prožitku, vjemu, vzpomínky a aktuální proudící skutečnost se zachycuje „sama o sobě“, ve své prchavosti, měnlivosti, v podobě ryze a esteticky prožívaného okamžiku. Svět Flaubertův, svět měšťáckého století, trpí od kořene hlubokými rozštěpy a rozdvojením a samo normální estetické prožívání věci je specialisovanou, profesionální činností jednoho druhu, a je odděleno příkře od světa praktického, profesionálně aktivního, v němž vládne zájmy, funkce, účely.

V obou sférách plyne čas jiným způsobem. Jiný čas mají scény z pařížské revoluční ulice a jiný čas scény za jízdy landaurem do lesa Frandchardského. Flaubert nezamontoval útek Frédéricův s Rosanettou do Fontainebleau do vzrušených květnových dnů roku 1848 náhodou. „Reportážní“ pouliční záběry se znenadání přerušují větou: „Hotel, ve kterém bydlili, se od ostatních lišil tím, že uprostřed dvora šplouchal vodotrysk.“

Tak se od sebe odlišuje čas, tak se liší historický okamžik, vzbouřené zalidněné velkoměsto, pochoduující dav, moment, kdy se rozhodují a probrávají osudy společnosti a tak se liší liduprázdné zátíší, klid historických monumentů, mýtiny lemované staletými stromy, pohádkový les na způsob ardenského a všechny historické reminiscence na zašlé doby královských dynastií, meditace nad drabocennými předměty, nádbera věci, jichž dávno už nikdo nepoužívá, přetíženost ornamentálními rekvizitami, melancholie. Také zde se láme dvoji čas, také zde se rozpadá realita na dvě vrstvy – toho, co trvá, co vytrvalo, toho, co se v aktuálním okamžiku právě „dělá“, rozhoduje. Také zde, v tomto momentu, kdy se jedná o jeho osud, mluví XIX. století svou vlastní řečí o předem rozhodnuté probrě, také tu jsou principy, na nichž se hraje o úspěch přímou cestou k porážce. Neboť rozštěp soukromé a veřejné sféry je již dokonán, dříve než jej měšťácká společnost náležitě uzákoní.

Ve Flaubertově „Citové výchově“ je na tradičním společenském tematu zachycen proces postupného vytráčení všeho, co člověk potřebuje k tomu, aby se stal osobností, aby byl člově-

kem, sebou samým – proces postupného promrhávání poslední naděje na štěstí. Flaubert vyjadřuje životní situaci člověka a charakter světa, který začal být obrozován ve svém bytí a nebytí: Flaubertův estetismus ve skutečnosti nekončí u rozdvojení na tzv. romantický a realistický plán světa, nýbrž u poznání, kterak společenský život buržoasní epochy ničí od kořene sám každodenní život.

